

Львівський державний університет
внутрішніх справ

Л. В. Хомко
А. В. Яновицька

Правове регулювання банкрутства

Навчальний посібник

Львів
2022

УДК 347.736(075.8)

X 76

Рекомендовано до друку та розміщення
в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 30 листопада 2022 року № 5)

Рецензенти:

Ю. М. Юркевич, доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ);
В. М. Коссак, доктор юридичних наук, професор
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

Хомко Л. В., Яновицька А. В.

X 76 Правове регулювання банкрутства : навчальний посібник.
Львів : Львівський державний університет внутрішніх
справ, 2022. 280 с.

ISBN 978-617-511-372-1

Розкрито специфіку провадження у справах про банкрутство різних суб'єктів господарювання відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства. Особливу увагу зосереджено на законодавчій новелі – відновленні платоспроможності фізичної особи, зокрема в досудовому порядку. Розглянуто особливості термінології, історії становлення інституту банкрутства, з'ясовано його сучасний стан і зарубіжний вплив на розвиток інституту.

Для здобувачів і викладачів закладів вищої освіти, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування й усіх, хто цікавиться проблемами правового регулювання банкрутства.

This Manual reveals the specifics of bankruptcy proceedings. At the same time, it is worth paying attention to the fact that the bankruptcy proceedings themselves, as well as the judicial procedures provided for by the Bankruptcy Code of Ukraine, are only a procedural aspect of the multifaceted institution of bankruptcy. The Manual draws attention to the legislative novel – restoring the solvency of an individual, considers the problems of restoring the solvency of the debtor in the pre-trial procedure, as well as the specifics of the terminology, the history of the establishment of the institute, modernity and foreign influence on its development. For students, lecturers, practical workers of the bodies state power and local self-government and everyone who are interested in legal regulation of bankruptcy.

УДК 347.736(075.8)

© Хомко Л. В., Яновицька А. В., 2022
© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2022

ISBN 978-617-511-372-1

Зміст

ВСТУП	6
Розділ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ	8
1. Основні категорії інституту банкрутства в Україні.....	8
1.1. Поняття та ознаки інституту банкрутства.....	8
1.2. Принципи інституту банкрутства.....	15
2. Інститут банкрутства на теренах України.....	24
2.1. Становлення інституту.....	24
2.2. Сучасне правове регулювання.....	30
Питання для самоконтролю.....	37
Розділ 2. ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВУ БОРЖНИКА ТА ПОЗАСУДОВІ ПРОЦЕДУРИ	38
1. Загальна характеристика заходів щодо запобігання банкрутства боржника та позасудових процедур.....	38
2. Досудова санація.....	40
3. Особливості проведення досудової санації державних підприємств.....	46
Питання для самоконтролю.....	49
Розділ 3. СУБ'ЄКТИ ТА УЧАСНИКИ ВІДНОСИН БАНКРУТСТВА	50
1. Загальна характеристика учасників процедури банкрутства.....	50
2. Сторони у справі про банкрутство.....	53
2.1. Правовий статус боржника в провадженні у справі про банкрутство.....	53
2.2. Правовий статус кредитора в провадженні у справі про банкрутство.....	56
3. Роль господарського суду в провадженні у справі про банкрутство.....	64
4. Інші учасники справи про банкрутство.....	69
Питання для самоконтролю.....	75
Розділ 4. МІСЦЕ ТА РОЛЬ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО	76
1. Правовий статус арбітражного керуючого.....	76
2. Вимоги до арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора).....	86

3. Правові засади діяльності арбітражного керуючого.....	89
4. Відповідальність арбітражного керуючого.....	93
Питання для самоконтролю.....	97
Розділ 5. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ.....	98
1. Передумови відкриття провадження у справі про банкрутство.....	98
1.1. Підстави для відкриття провадження та заява про відкриття провадження у справі про банкрутство.....	98
1.2. Визначення юрисдикції. Порядок відкриття провадження у справі про банкрутство.....	106
2. Відкриття провадження у справі про банкрутство.....	112
2.1. Мораторій на задоволення вимог кредиторів.....	112
2.2. Судова процедура розпорядження майном боржника.....	116
Питання для самоконтролю.....	128
Розділ 6. САНАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БОРЖНИКА.....	129
1. Загальна характеристика судової процедури санації.....	129
1.1. Поняття та порядок введення процедури санації.....	129
1.2. Коло учасників процедури санації.....	133
2. План санації боржника.....	138
2.1. Зміст плану санації та порядок його схвалення.....	138
2.2. Особливості реалізації плану санації боржника.....	147
3. Завершення судової процедури санації.....	152
Питання для самоконтролю.....	155
Розділ 7. ЛІКВІДАЦІЙНА ПРОЦЕДУРА ЯК СПОСІБ ЗАДОВОЛЕННЯ ВИМОГ КРЕДИТОРІВ. ЗАКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ.....	156
1. Загальна характеристика ліквідаційної процедури.....	156
1.1. Відкриття ліквідаційної процедури.....	156
1.2. Суб'єкти у ліквідаційній процедурі.....	161
2. Порядок продажу майна банкрута та задоволення вимог кредиторів.....	167
2.1. Продаж майна банкрута.....	167
2.2. Черговість задоволення вимог кредиторів.....	174
2.3. Завершення ліквідаційної процедури.....	177
3. Закриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи.....	180
Питання для самоконтролю.....	185

Розділ 8. ОСОБЛИВОСТІ БАНКРУТСТВА	
ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ БОРЖНИКІВ.....	186
1. Особливості банкрутства боржника, який має зобов'язання за облігаціями за участю адміністратора за випуском облігацій.....	186
2. Особливості банкрутства фермерського господарства.....	189
3. Особливості банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків.....	195
4. Особливості банкрутства страховиків.....	200
Питання для самоконтролю.....	203
Розділ 9. ОСОБЛИВОСТІ БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ.....	204
1. Особливості провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб.....	204
2. Підстави для відкриття провадження у справі про банкрутство.....	208
3. Реструктуризація боргів боржника.....	218
4. Процедура погашення боргів боржника-фізичної особи.....	224
Питання для самоконтролю.....	229
Розділ 10. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА	
НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ В ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВАХ.....	230
1. Світові системи банкрутства.....	230
2. Визнання боржника банкрутом за законодавством іноземних держав.....	236
3. Транскордонне банкрутство.....	247
Питання для самоконтролю.....	255
ГЛОСАРІЙ.....	256
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	264

ВСТУП

Інститут банкрутства є невід'ємним елементом правового регулювання у країнах із ринковою економікою. Він дає змогу відновити платоспроможність фізичної особи, забезпечити відновлення платоспроможності суб'єктів господарювання або ж провести їх ліквідацію у разі нездатності здійснювати рентабельну діяльність.

Неплатоспроможність юридичних і фізичних осіб безпосередньо впливає на економічні, соціальні, політичні, культурні сфери. Нині ж Україна перебуває у надскладному економічному становищі. І це позначається на фізичних та юридичних особах, які дедалі частіше опиняються у кризових ситуаціях, унаслідок чого частина з них не в змозі задовольнити вимоги кредиторів. Тож для належного захисту інтересів усіх сторін важливо, щоб законодавче регулювання інституту банкрутства якомога оперативніше розвивалось з огляду на ті економічні процеси, що відбуваються в країні. Парламент, реагуючи на цю проблему, запровадив до системи чинного законодавства дієвий інструментарій врегулювання неплатоспроможності і банкрутства – прийняв свого часу Кодекс України з процедур банкрутства.

Пропонований навчальний посібник розкриває зазначену специфіку провадження у справі про банкрутство. Водночас варто додати, що саме провадження у справі про банкрутство, як і передбачені Кодексом України з процедур банкрутства судові процедури, є лише процесуальним аспектом багатогранного інституту банкрутства. У посібнику звертається увага на законодавчу новелу – відновлення платоспроможності фізичної особи, розглядаються проблеми відновлення платоспроможності боржника в досудовому порядку, а також специфіка термінології, історія становлення інституту, сучасність та іноземний вплив на його розвиток.

У виданні використано актуальну нормативно-правову базу – кодекси, закони України й підзаконні акти, також сучасні наукові дослідження, деякі іноземні джерела. Практичні

проблеми застосування нормативно-правових актів проілюстровано матеріалами судової практики.

Розділи сформовано з урахуванням законодавчих вимог щодо застосування інституту банкрутства. Наприкінці кожного розділу розміщено перелік контрольних питань, якими можуть послуговуватися здобувачі вищої освіти для самоперевірки та закріплення засвоєного матеріалу.

Автори сподіваються, що форма викладу матеріалу в посібнику підштовхне студентів до самостійного опрацювання ними додаткової монографічної, довідкової та періодичної літератури й активізує інтерес до освоєння нових тем і курсів. Навчальне видання буде корисним для всіх охочих досягнути специфіку правового регулювання банкрутства в Україні та збагатити базові знання, виробити самостійне вміння впевнено наводити аргументи. Наприкінці посібника подано глосарій та список основних і рекомендованих джерел.

Розділ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ

1. Основні категорії інституту банкрутства в Україні.
 - 1.1. Поняття та ознаки інституту банкрутства.
 - 1.2. Принципи інституту банкрутства.
2. Інститут банкрутства на теренах України.
 - 2.1. Становлення інституту.
 - 2.2. Сучасне правове регулювання.

1. Основні категорії інституту банкрутства в Україні

1.1. Поняття та ознаки інституту банкрутства

Відомо, що критеріями розподілу норм права за галузями є предмет і метод правового регулювання. Об'єктивно відособлену, в межах однієї або кількох галузей права, сукупність взаємопов'язаних юридичних норм, які об'єднані спільністю регулювання конкретного виду суспільних відносин, іменують правовим інститутом. Інакше кажучи – це система юридичних норм, які регулюють певну групу однорідних суспільних відносин¹.

Визначення місця норм права, які регулюють відносини у сфері банкрутства в системі права, в юридичній науці вирішується неоднозначно. В. Щербина вважає банкрутство інститутом господарського права, В. Джузь – його підгалуззю, Н. Тітов – комплексним інститутом господарського права. Натомість Б. Поляков стверджує, що інститут неспроможності не може бути комплексним, а повинен бути єдиним правовим інститутом (підгалуззю)².

Попри все, враховуючи сучасний стан законодавчого регулювання, слід погодитися, що це інститут, який має комплекс-

¹ Андрусак Т. Г. Теорія держави і права. Львів : Фонд «Право для України», 1997. С. 120.

² Правове регулювання банкрутства : підручник / за ред. Л. С. Сміяна. Київ : КНТ, 2009. С. 10–11.

ний міжгалузевий характер, оскільки його норми закріплені в нормативно-правових актах різних галузей законодавства, але об'єднані єдиним предметом. Є думки, що інститут банкрутства належить до господарського права³. До слова, серед науковців можна зустріти позицію, за якою інститут банкрутства віднесено до цивільного права⁴. Цьому не слід дивуватись, оскільки, як підкреслює О. Бірюков, комплекс правових норм з відновлення платоспроможності стоїть поряд із зобов'язальним, договірним, корпоративним правом та законодавством про підприємництво, а також такими правовими інститутами, як застави, опіки (над майном боржника) тощо⁵.

Вважається⁶, що основи інституту банкрутства закладено у Господарському кодексі України, оскільки там міститься Глава 23 «Визнання суб'єкта підприємництва банкрутом»⁷. Однак треба зауважити, що і в Цивільному кодексі України (стаття 104) встановлено можливість «припинення юридичної особи в процесі відновлення її платоспроможності або банкрутства»⁸, що врегульовується спеціальним законодавством.

Очевидно, що дискусії з приводу місця інституту банкрутства в системі права триватимуть. Підґрунтям для цього в подальшому буде також реалізація Концепції оновлення Цивільного кодексу України, за якою «системне оновлення Книги першої, як і ЦК України в цілому, можливе лише за умови скасування ГК України»⁹, оскільки підприємницькі відносини за своєю природою є передусім приватноправовими.

З практичної точки зору доречно погодитись із думкою О. Вінник, котра зазначає, що інститут банкрутства в Україні

³ Правове регулювання банкрутства : підручник / за ред. Л. С. Сміяна. Київ : КНТ, 2009. С. 10–11.

⁴ Борецько О. М. Неспроможність та банкрутство у цивільному праві України (основні положення та правова природа) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2012. 19 с.

⁵ Бірюков О. М. Конкурсне право. Київ : Алерта, 2020. С. 41.

⁶ Правове регулювання банкрутства: підручник / за ред. Л. С. Сміяна. Київ : КНТ, 2009. С. 11.

⁷ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

⁸ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

⁹ Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.

запроваджено у зв'язку із ринковою орієнтацією вітчизняної економіки, основним принципом якої є принцип підприємництва: здійснення підприємницької діяльності самостійно, на власний ризик і під власну відповідальність підприємця¹⁰.

Під інститутом банкрутства слід розуміти систему юридичних норм, які регулюють відносини між суб'єктами банкрутства, спрямовані на відновлення платоспроможності боржника та задоволення встановлених грошових вимог кредиторів, через застосування до боржника законодавчо визначених процедур.

Зважаючи на складність цього інституту, юристи-науковці та юристи-практики використовують цілу низку термінів і понять. Вважається, що термін «банкрутство» походить від італійського «banco rotto» – «розбитий банк»¹¹. В англійських країнах для визначення стану боржника, пов'язаного із неможливістю виконувати свої зобов'язання, зазвичай послуговуються терміном «insolvency» – «неспроможність». Тимчасом нині більшість країн світу найчастіше використовують термін «банкрутство» – «bankruptcy». Примітно, що в основному нормативно-правовому акті США щодо банкрутства¹² цей термін міститься лише в назві. У Франції (в Кодексі Наполеона) натомість використовувались два терміни: «faillite» – для визначення неплатоспроможності комерсантів та «deconfiture» – для засвідчення відсутності майна у боржника-не комерсанта для повернення своїх боргів. У німецькому законодавстві вживався термін «Konkurs» – «конкурс», оскільки до реформи законодавства у 1990-х роках процедура із визнання неплатоспроможності проводилась через так зване конкурсне провадження¹³. На теренах України ця процедура теж була відома. В Українській загальній енциклопедії ще 1930-х років зустрічаємо визначення: «банкрутство – неможність платити свої довги, бо вони перевищують майно. Шляхом окремого поступовання під доглядом держави (звич. суду) – «конкурсу» сплачується

¹⁰ Господарське законодавство : навчальний посібник / за ред. В. Л. Оргинського. Київ : Знання, 2008. С. 160.

¹¹ Там само.

¹² Документ аналізується у Розділі 10.

¹³ Бірюков О. М. Конкурсне право. Київ : Алерта, 2020. С. 22–23.

вірителям банкрута по окремим приписам, при чім сам банкрут тратить право розпоряджати своїм майном»¹⁴.

Як правова категорія, «конкурсне право» було введено в Україні на початку другого тисячоліття В. Джуном. Як значає О. Бірюков, «конкурсне право» віддзеркалює природу юридичних процедур, які ґрунтуються на засадах конкурсу. Науковець пропонує власне визначення «конкурсного права»: це сукупність правових норм, спрямованих на розв'язання проблем заборгованості приватної особи шляхом застосування процедури реорганізації діяльності неспроможної особи з метою відновлення її платоспроможності чи процедури ліквідації майна боржника після визнання його банкрутом за правилами конкурсного процесу на умовах пропорційного розподілу виторгу від реалізованого майна банкрута між конкурсними кредиторами¹⁵.

Тут слід звернути увагу, що чинне законодавство наразі не оперує поняттями «конкурс» чи «конкурсний процес», тому наведені терміни мають науковий характер. Кодекс України з процедур банкрутства (КУзПБ, чи як іще іменують, – КУПБ/КзПБ) трактує поняття «банкрутство» як *визнану господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури*¹⁶.

Як видно з наведеного, законодавець тут оперує ще кількома термінами, які потрібно розглянути. О. Борецько звертає увагу, що на практиці для позначення того самого явища застосовуються два терміни: «неспроможність» і «банкрутство». Заміщення одного терміна іншим відбулося під впливом законодавства і судової практики англомовних країн, де ці терміни вживаються як омоніми. Зараз питання про тотожність понять «неспроможність» і «банкрутство» має дискусійний

¹⁴ Українська загальна енциклопедія. Книга знання в 3-ох томах / під гол. ред. І. Раковського. Том 1. Львів–Станіславів–Коломия. С. 238.

¹⁵ Бірюков О. М. Конкурсне право. Київ : Алерта, 2020. С. 21

¹⁶ Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>

характер. З позиції законодавця вони є синоніми. Однак, дослідниця вважає, це не зовсім удалий підхід до вживання цих термінів¹⁷.

І. Бутирська пропонує під системою неспроможності розуміти систему правовідносин, які врегульовані нормами матеріального і процесуального права та виникають у зв'язку з відновленням платоспроможності боржника або визнанням його банкрутом між учасниками провадження у справі про банкрутство, державою, суспільством. А отже, як підсумовує В. Богатир, система неспроможності є більш широким явищем, ніж неплатоспроможність чи неспроможність одного конкретного підприємства, та передбачає участь у процесах відновлення платоспроможності та ліквідації держави і суспільства. Неплатоспроможність поділяється на абсолютну та відносну, а абсолютна поділяється на зворотну (відновлювальну) та незворотну (невідновлювальну)¹⁸.

Аналізуючи законодавче поняття банкрутства, ототожнювати його із «неспроможністю» як такою недоцільно. Цей термін у законодавчому визначенні може бути замінено терміном «нездатність», що не змінює сенс поняття «банкрутство», яке викладено у КУзПБ. Наведені підстави для порівняння, очевидно, криються у труднощах перекладу англійського терміна «insolvency» як «неспроможність» та водночас «неплатоспроможність». Напевно тут доцільніше порівнювати поняття «банкрутство» і «фінансова неспроможність», «неплатоспроможність», як це подається у деякій науковій і навчальній літературі.

Фінансова неспроможність розглядається як негативна динаміка економічного становища. В. Джунь зазначає, що у більшості країн світу для врегулювання проблеми заборгованості неплатоспроможного боржника використовується юридичний інститут фінансової неспроможності, однією з ознак якого є нездатність боржника виконати в повному обсязі свої грошові зобов'язання. Неплатоспроможність, як і фінансова

¹⁷ Борейко О. М. Неспроможність та банкрутство у цивільному праві України (основні положення та правова природа) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2012. С. 11.

¹⁸ Богатир В. К. Ліквідаційна процедура як окрема судова процедура у справах про банкрутство : дис. ... д-ра філософії : 081. Маріуполь, 2020. С. 55.

неспроможність, своєю чергою, має два аспекти: юридичний та економічний¹⁹. За КУзПБ, *неплатоспроможність – неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше як через застосування процедур, передбачених цим Кодексом.*

Припинення платежів може свідчити про тимчасові економічні складнощі у роботі підприємства (це є відносною неплатоспроможністю), а абсолютна неплатоспроможність – про стійкі комплексні фінансово-господарські проблеми в діяльності підприємства, що вказують на наявність системних проблем у роботі підприємства, які в певний момент стають на заваді здійсненню господарської діяльності та самому існуванню підприємства в правовому полі держави²⁰. Як підстава для відкриття провадження у справі про банкрутство має значення абсолютна неплатоспроможність, оскільки саме вона загрожує ліквідацією підприємства. Однак варто зауважити, що за певних обставин абсолютна неплатоспроможність може мати зворотний ефект: «якщо майна банкрута вистачило для задоволення вимог кредиторів у повному обсязі, він вважається таким, що не має боргів і може продовжувати свою підприємницьку діяльність» (стаття 65 КУзПБ).

З наведеного випливає висновок, що «неплатоспроможність» охоплюється поняттям «банкрутство», але не може з ним ототожнюватись. Неплатоспроможність – це майновий стан, у якому перебуває боржник, а банкрутство – встановлений господарським судом юридичний факт, що має значення для відкриття ліквідаційної процедури.

Дискусії довкола термінології інституту банкрутства породжують різноманітність у виділенні його характерних ознак. Заразом у літературі можна віднайти ознаки, завдяки яким вирізняються неплатоспроможність, банкрутство та конкурсний процес.

Ознаками неплатоспроможності вважають:

1) характер грошових зобов'язань;

¹⁹ Правове регулювання банкрутства : підручник / за ред. Л. С. Сміяна. Київ : КНТ, 2009. С. 13–15.

²⁰ Богатир В. К. Ліквідаційна процедура як окрема судова процедура у справах про банкрутство : дис. ... д-ра філософії : 081. Маріуполь, 2020. С. 56.

- 2) базовий розмір грошових вимог;
- 3) безспірність вимог;
- 4) термін несплати;
- 5) наявність виконавчого провадження²¹.

Ознаками банкрутства можна назвати такі:

1) інститут банкрутства спрямований на застосування його у сфері здійснення господарської діяльності, тобто у підприємництві;

2) встановлення банкрутства є виключною компетенцією господарських судів України;

3) зміст банкрутства – неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності повністю розрахуватися зі своїми боргами (неплатоспроможність) у зв'язку з перевищенням пасивів (суми боргових зобов'язань боржника) над його активами (критерій неоплатності);

4) неплатоспроможність має бути стійкою, тобто такою, що не усувається навіть після вжиття господарським судом усього комплексу можливих заходів²².

Тут одразу треба зауважити, що наведені ознаки були виділені науковцями з урахуванням законодавства, чинного до прийняття КУПБ, а отже, не повною мірою є актуальними зараз.

Сучасний підхід до виокремлення ознак стосується уже згаданого конкурсного права. Головними ознаками відносин із розв'язання проблем заборгованості є:

1) об'єктом регулювання правовими нормами відповідного законодавства є стійка неплатоспроможність;

2) передбачені законодавством процедури застосовуються щодо тих кредиторів, борги яких виникли до порушення судового провадження чи початку процедури несудового врегулювання заборгованості;

3) основною подією у судовому процесі є визнання юридичного факту – встановлення банкрутства особи²³.

²¹ Правове регулювання банкрутства : підручник / за ред. Л. С. Сміяна. Київ : КНТ, 2009. С. 17–22.

²² Господарське законодавство : навчальний посібник / за ред. В. Л. Ортинського. Київ : Знання, 2008. С. 160–161.

²³ Бірюков О. М. Конкурсне право. Київ : Алерта, 2020. С. 31.

З аналізу наведеного і з урахуванням норм чинного законодавства можна висновувати, що *інститут банкрутства в Україні*:

1) *врегульовує специфічні відносини*. Предметом регулювання інституту банкрутства є відносини, які складаються у процесі відновлення платоспроможності або визнання банкрутом (з метою задоволення вимог кредиторів) боржника як учасника приватноправових відносин. Відновлення платоспроможності юридичної особи можливе через застосування низки спеціальних процедур: санації та реструктуризації. Однак інститут банкрутства врегульовує також відносини між відповідними суб'єктами у процедурах розпорядження майном боржника та ліквідації банкрута. Щодо ж фізичної особи, то відновлення її платоспроможності відбувається через процедуру реструктуризації боргів, а визнання фізичної особи банкрутом призводить до введення процедури погашення боргів. Окрім цього, інститут банкрутства містить норми, які регулюють діяльність особи арбітражного керуючого, комітету кредиторів, суду та інших суб'єктів;

2) *має власне законодавче регулювання*. Незважаючи на згадку про інститут банкрутства в низці нормативно-правових актів, його базові норми об'єднані у Кодексі України з процедур банкрутства;

3) *характеризується особливим суб'єктним складом*. З огляду на те, що норми, які формують інститут банкрутства, мають матеріальний і процесуальний характер, ми можемо говорити про суб'єктів банкрутства загалом (господарський суд, кінцевий бенефіціарний власник юридичної особи-боржника та ін.) та окремо про учасників справи про неплатоспроможність (арбітражний керуючий, банкрут, конкурсний кредитор та ін.);

4) *функціонує на основі власних принципів*.

1.2. Принципи інституту банкрутства

У науковій літературі простежується чимало думок учених щодо поняття «принцип». Як правило, воно використовується в етимологічному значенні як «вихідне положення будь-якого явища». Принципи права є об'єктом наукових досліджень не лише представників філософії права та загальної

теорії, галузевих наук, а й міжнародного права. Оскільки принцип – це «вихідний початок», «керівна ідея», «основа» – він характеризується не абстрактною загальністю, а безпосередньо пов'язаний зі сутністю, основою явищ і процесів і є досить стійким, постійним. Науковці наводять такі ознаки принципів: 1) нормативне закріплення; 2) здійснення за допомогою механізму реалізації правових норм; 3) визначення змісту або механізму реалізації правових норм²⁴.

Питання принципів в інституті банкрутства належать до дискусійних, оскільки немає єдиної точки зору в науковій літературі. Скажімо, Б. Поляков виділяє такі принципи банкрутства: пріоритет закону; загальність; збереження господарюючого суб'єкта за можливості відновлення його платоспроможності; ліквідація майна боржника за неможливості збереження підприємства з метою справедливого й організованого погашення вимог кредиторів; державне регулювання відносин неспроможності. В. Джуль, виходячи з критеріїв банкрутства, пропонує такі принципи: конкурс кредиторів; процедурний порядок задоволення вимог кредиторів; принцип узгодженості нормативних приписів зі суміжними інститутами матеріального та процесуального права. В. Козирєва, загалом погоджуючись із наведеним, пропонує принципи: законності; об'єктивної істини; виключення всеохоплюючої компетенції господарського суду; державного регулювання відносин неспроможності; гласності; збереження господарюючого суб'єкта; справедливості у конкурсному процесі; конкурсного оскарження; ліквідації господарюючого суб'єкта²⁵.

Р. Афанасьєв пропонує такі принципи процедури банкрутства: надання можливості приватним боржникам відновити свою діяльність; введення системи безпечних заходів у разі банкрутства та економічного занепаду; створення системи заходів із відродження бізнесу; створення механізму регулювання фінансових справ боржника, що чесно виконує свої

²⁴ Яновицька А. В. Принципи господарського судочинства у новій редакції Господарського процесуального кодексу України. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. С.156.

²⁵ Козирєва В. П. Принципи правового регулювання неплатоспроможності та банкрутства. *Юридичний вісник. «Повітряне і космічне право»*. 2008. № 3. С. 34.

обов'язки, з метою можливого оздоровлення його підприємства без закриття бізнесу; охорона правової та адміністративної структур від можливостей пришвидшеного процесу руйнування підприємства і виникнення спорів; збереження перспективи підприємства, яке має фінансові труднощі, якщо це можливо; створення механізмів захисту інтересів усіх учасників у випадку ліквідації підприємства-банкрута²⁶.

Аналізуючи всі наведені класифікації, варто дещо зауважити. Принципи права за рівнем у системі права поділяються на загальноправові, галузеві, міжгалузеві та принципи інститутів права²⁷. Коли ж ідеться про виокремлення принципів у сфері банкрутства, то стає очевидним, що їй характерні загальноправові принципи, як-от верховенства права, справедливості тощо, тому їх недоречно виділяти як специфічні.

Принципи інститутів права діють у межах відповідного інституту права, забезпечуючи функціонування цього інституту, задаючи напрям регулювання суспільних відносин такого інституту права та правозастосування²⁸. Говорячи про інститут банкрутства, слід пам'ятати про специфіку його предмета: 1) відносини, які складаються в процесі відновлення платоспроможності, і 2) відносини, які складаються в процесі визнання боржника банкрутом. При цьому ці відносини виникають і розвиваються як у позасудовому, так і в судовому порядку. Кожна з процедур, яка застосовується до боржника, також має свої специфічні принципи.

Отож можна виокремити принципи, які притаманні інституту банкрутства загалом, і ті, які притаманні процедурам, що застосовуються до боржника.

До загальних принципів інституту банкрутства доцільно віднести такі:

1. *Збереження платоспроможності боржника.* Схожий принцип можна віднайти у літературі: «принцип збереження господарюючого суб'єкта», за яким держава встановлює

²⁶ Афанасьєв Р. Проблеми правового регулювання банкрутства за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2001. С. 41.

²⁷ Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 133–134.

²⁸ Там само. С. 134.

пріоритет у відновленні платоспроможності боржника підприємства за умови застосування так званих реабілітаційних заходів²⁹. Не відкидаючи наведене, звертаємо увагу, що в силу змін чинного законодавства учасником справ про банкрутство – боржником виступає не лише юридична особа, а й фізична особа, яка здійснює або не здійснює підприємницьку діяльність. З метою відновлення платоспроможності такого боржника КУЗПБ передбачає процедуру реструктуризації боргів. За умов ефективного її виконання настає звільнення боржника від боргів.

2. *Розгляд справ про банкрутство в порядку господарського судочинства.* КУЗПБ визначає, що розгляд справ про банкрутство відбувається у межах господарської юрисдикції. Це означає, що відповідне провадження здійснюється за вимогами Господарського процесуального кодексу України і, отже, зі застосуванням загальних принципів господарського процесу, щоправда, з урахуванням вимог КУЗПБ та іншого спеціального законодавства. До виділення цього принципу спонукає також те, що загалом, залежно від визначення підвідомчості такої категорії справ, країни можна розділити на три групи: першу, в яких справи про банкрутство розглядаються в загальних (цивільних) судах, другу – в комерційних (економічних) судах і третю – у спеціальних судах³⁰.

3. *Випадкового вибору арбітражного керуючого.* Єдиний реєстр арбітражних керуючих України формується державним органом з питань банкрутства у складі Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Кандидатура арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією визначається судом шляхом автоматизованого відбору із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з числа арбітражних керуючих, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України³¹.

²⁹ Правове регулювання банкрутства : підручник / за ред. Л. С. Сміяна. Київ : КНТ, 2009. С. 25.

³⁰ Бірюков О. М. Конкурсне право. Київ : Алерта, 2020. С. 91.

³¹ Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>

4. *Захисту прав та законних інтересів усіх суб'єктів.* Очевидно, що застосування судових процедур спрямоване на захист майнових інтересів боржника та його кредиторів, які зацікавлені у погашенні заборгованостей перед ними, а також у перспективі подальшої співпраці з боржником, який успішно відновив платоспроможність. За умови неможливості відновити платоспроможність сторони банкрутства зацікавлені у належному проведенні ліквідаційної процедури. Однак не слід забувати і про інтереси інших суб'єктів: КУЗПБ передбачає механізми захисту інтересів арбітражних керуючих шляхом самоврядування та детальної регламентації їхніх прав і обов'язків на всіх етапах провадження. Інтереси боржника також мають бути захищені від недобросовісних дій органів управління, що призвели до банкрутства. Введення мораторію на задоволення вимог кредиторів теж сприяє належному здійсненню всіх судових процедур.

5. *Ефективного арбітражного управління.* Як зазначають науковці, в теорії права арбітражне управління за своїм характером впливу на боржника відноситься до «антикризового» або «конкурсного» управління. Воно є зовнішнім законним втручанням кредиторів в організацію управління підприємства-боржника і пов'язується з контролем над майновими діями боржника, переходом функцій управління і розпорядження майном до конкурсних кредиторів, комітету кредиторів, арбітражного керуючого³². Арбітражний керуючий користується усіма правами розпорядника майна, керуючого санацією, керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією, ліквідатора – відповідно до законодавства³³. Належне виконання обов'язків арбітражним керуючим є запорукою своєчасного і результативного завершення кожної зі судових процедур, а отже, досягнення мети господарського судочинства загалом. До прикладу, як зазначає С. Жуков, під час ліквідаційної процедури ліквідатор має здійснювати заходи, спрямовані на пошук, виявлення і повернення майна, яке перебуває у третіх осіб,

³² Пригуза П. Д., Довгань А. П., Катречко Д. В. Умисне банкрутство : теорія і практика субсидіарної відповідальності : науково-практичний посібник / за заг. ред. П. Д. Пригузи. Херсон, 2020. С. 11.

³³ Там само.

здійснювати запити до відповідних органів. До речі, кількість запитів не є критерієм якості роботи ліквідатора³⁴.

6. *Взаємність у застосуванні міжнародних аспектів банкрутства.* У разі відсутності міжнародних договорів України рішення судів іноземних держав у справах про банкрутство визнаються на території України за принципом взаємності, якщо інше не передбачено законом. Також цей принцип допускається при застосуванні процедур банкрутства, пов'язаних з іноземним провадженням та при співпраці з іноземними судами або керуючими іноземною процедурою банкрутства, шляхом надання судових доручень арбітражному керуючому³⁵.

До спеціальних принципів, на яких базується застосування окремих процедур, належать такі:

1. *Дотримання вимог спеціального законодавства.* Справи про банкрутство є доволі специфічними за своєю природою, що зумовлено наявністю особливого суб'єктного складу та судових процедур. Законодавство про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом не поширюється на банки, які виводяться з ринку чи ліквідуються відповідно до законів України «Про банки і банківську діяльність» та «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Також у КУзПБ зафіксовано, що провадження у справі: про визнання емітента іпотечних облігацій неплатоспроможним (банкрутом) здійснюється з урахуванням норм Закону України «Про іпотечні облігації»; про визнання інституту спільного інвестування неплатоспроможним (банкрутом) – з урахуванням норм Закону України «Про інститути спільного інвестування»; про банкрутство боржників, які здійснюють діяльність, пов'язану з державною таємницею, здійснюється з урахуванням особливостей, передбачених законодавством про державну таємницю та ін.³⁶

2. *Планування.* Кожна зі застосовуваних процедур до боржника потребує детального планування задля належного

³⁴ Жуков С. В. Ліквідаційна процедура банкрутства юридичних осіб відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства : науково-практичний посібник. Київ : Алерта, 2021. С. 63, 154.

³⁵ Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>

³⁶ Там само.

і повного виконання. Так, ще до відкриття провадження у справі про банкрутство боржник за рішенням своїх засновників (учасників, акціонерів) має право ініціювати процедуру санації. Вона проводиться згідно з планом санації, який схвалюється кредиторами боржника та затверджується господарським судом. При проведенні судових процедур із відновлення платоспроможності боржника відповідно до вимог КУЗПБ також формуються плани санації, реструктуризації, ліквідації. Плановий характер мають й інші заходи, зокрема процедура розпорядження майном боржника чи заходи з відновлення платоспроможності окремих категорій боржників.

3. *Судового розсуду*. Тлумачення цього принципу вдало здійснено С. Жуковим: судовий розсуд проявляється як визначене законодавством право суду, яке реалізується за правилами, передбаченими відповідними нормативно-правовими актами, що надає йому можливість під час прийняття судового рішення (вчинення процесуальної дії) обрати з кількох варіантів, встановлених законом чи визначених на його основі судом (повністю чи частково за змістом та/чи обсягом), такий, що є найбільш оптимальним у правових і фактичних умовах розгляду та вирішення справи, з метою забезпечення верховенства права, справедливості й ефективного поновлення порушених прав та інтересів учасників судового процесу³⁷.

4. *Процесуальної економії*. Треба зазначити, що новелою ГПК є встановлення принципу розумності строків розгляду справи судом. Це, звісно, не означає, що до внесених змін строк розгляду господарських спорів був необмежений. Деякими науковцями, не лише в галузі господарського процесу, активно розроблявся принцип процесуальної економії, і вважалося, що процесуальна економія охоплює своїм змістом такі господарсько-процесуальні категорії, як «швидкість», «оперативність», «економічність», «розгляд справи упродовж розумного строку». Як видно, «розумність» строку розгляду справи на науковому рівні на той час розглядалась як складова частина комплексного і доволі всеохоплюючого принципу процесуальної економії, що загалом не узгоджується з європейськими

³⁷ Жуков С. В. Ліквідаційна процедура банкрутства юридичних осіб відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства : науково-практичний посібник. Київ : Алерта, 2021. С. 24–25.

стандартами³⁸. Однак, коли йдеться про інститут банкрутства, то варто згадати, що застосування до боржника судових процедур є обмеженим у строках, а, наприклад, строк, протягом якого ліквідатор зобов'язаний здійснити ліквідацію боржника, не може перевищувати 12 місяців. І це імперативна норма КУЗПБ. Звідси випливає, що принцип процесуальної економії є доречним у дотриманні, він, як зазначається в літературі, полягає у тому, щоб під час розгляду справи в господарському суді для найбільш повного та всебічного розгляду справи можна було використовувати всі встановлені законом засоби з урахуванням строків, визначених нормами процесуального права. Приміром, відсутність ухвалення рішення про перехід до наступної судової процедури після закінчення строків процедури розпорядження майном боржника призводить до збільшення витрат, наприклад, на послуги арбітражного керуючого, а також збільшує боргові зобов'язання боржника внаслідок збільшення суми поточних вимог кредиторів³⁹.

5. *Повноти проведених заходів, передбачених судовою процедурою, та судового контролю.* У взаємозв'язку з уже наведеними принципами важливу роль відіграє логічна завершеність дій суб'єктів інституту банкрутства та ефективний контроль за правильністю і повнотою їх виконання. Додержання принципу планування дій учасниками процесу на законодавчому рівні виражається у формуванні плану та передбачає звітність із його виконання. Наприклад, відповідно до КУЗПБ, розпорядник майна зобов'язаний надавати господарському суду та комітету кредиторів звіт про свою діяльність; за результатами виконання плану санації керуючий санацією (або сам боржник) подає звіт про виконання плану санації; не менш як один раз на місяць призначений ліквідатор подає комітету кредиторів звіт про свою діяльність тощо. У ліквідаційній процедурі, як пише С. Жуков, проявляється принцип «безсумнівної повноти дій» ліквідатора, який розкривається у здійсненні ним такої якості і кількості дієвих заходів, що спрямовані на виявлення

³⁸ Яновицька А. В. Принципи господарського судочинства у новій редакції Господарського процесуального кодексу України. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. С. 161.

³⁹ Жуков С. В. Ліквідаційна процедура банкрутства юридичних осіб відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства : науково-практичний посібник. Київ : Алерта, 2021. С. 28.

активів боржника, при якій ні у суду, ні у кредиторів банкрута не може виникати обґрунтованих сумнівів щодо належного їх здійснення. Лише після констатації дотримання ліквідатором принципу безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі господарський суд зможе ухвалити законне рішення⁴⁰. Одним із видів судового контролю загалом, стверджує П. Хотенець, є контрольна діяльність господарських судів, здійснювана у процесі реалізації ними функції правосуддя у справах господарської юрисдикції⁴¹. Здійснюючи контрольну функцію, суд покликаний забезпечити керованість та впорядкованість дій всіх суб'єктів справи про банкрутство. У системі аналізованих відносин це проявляється у вирішенні конкретних завдань: усунення порушень з боку учасників справи, недопущення ними зловживань, нівелювання негативних наслідків неправомірної діяльності арбітражного керуючого, боржника, кредиторів та ін⁴².

6. *Черговості задоволення вимог кредиторів та компенсавання витрат.* Як зазначає О. Бірюков, основною ознакою правовідносин у разі неспроможності особи повернути борги є те, що до боржника мають майнові вимоги всі кредитори. Отже, важливим завданням законодавця є забезпечення справедливого розподілу майна такого боржника. На виконання зазначеної мети задоволення визнаних вимог кредиторів відбувається у встановленій черговості; таким чином забезпечується *pro rata* (пропорційний) розподіл коштів, отриманих від реалізації майна неспроможного боржника⁴³. Однак передовсім не слід забувати і про компенсацію інших витрат при проведенні судових процедур. Так, КУзПБ встановлено, що лише після оплати витрат, пов'язаних з проведенням ліквідаційної процедури, та сплати основної і додаткової винагороди арбітражного керуючого здійснюються виплати кредиторам у порядку черговості, визначеній КУзПБ.

⁴⁰ Жуков С. В. Ліквідаційна процедура банкрутства юридичних осіб відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства : науково-практичний посібник. Київ : Алерта, 2021. С. 154.

⁴¹ Хотенець П. Форми реалізації функції судового контролю в господарському судочинстві. *Право України*. 2013. № 7. С. 273.

⁴² Бутирська І. А. Функції господарського суду у справі про банкрутство. *Вісник господарського судочинства*. 2015. № 4. С. 107.

⁴³ Бірюков О. М. Конкурсне право. Київ : Алерта, 2020. С. 29–30.

2. Інститут банкрутства на теренах України

2.1. Становлення інституту

Перші свідчення про певну врегульованість процедури банкрутства на державному рівні можна виявити в текстах Руської правди, розширена редакція якої почала формуватися у другій половині XI ст. і остаточно склалась у XII ст. (період князювання Володимира Мономаха та його сина Мстислава). Вона містить норми кримінального і спадкового права, визначає юридичний статус категорій населення (феодалів, вільного люду, холопів), подає своєрідний статут банкрутства та ін. В умовах розвиненої внутрішньої й зовнішньої торгівлі право Київської Русі детально регулює питання банкрутства і розрізняє три його види. У разі банкрутства «без вини» (стихийне лихо, розбійницький напад тощо) купцеві надавалася відстрочка у сплаті боргу. Якщо «купець проп'є, програє» чужий товар, то на розсуд кредиторів він або продавався в холопи, або отримував відстрочку у сплаті (ст. 54 Розш. ред.). У разі злісного банкрутства, коли неплатоспроможний купець позичав у гостя з іншого міста чи іноземця і не повертав борг, він продавався разом з усім його майном (ст. 55 Розш. ред.)⁴⁴.

Період татарського іґа, який призвів до занепаду Київської держави і перенесення центру східнослов'янської культури в Галицько-Волинське королівство, вніс свої корективи в економічні відносини того часу. Внаслідок монголо-татарської навали виробництво (ремесла) зазнало великих втрат, чого не можна сказати про торгівлю. У випадку банкрутства тоді майно описували дяки княжої канцелярії. До речі, насамперед захищалися права князя, далі іноземців, аж потім кредиторів-купців⁴⁵.

Як зазначає О. Яковлев, через монголо-татарське поневолення у правовому регулюванні відносин банкрутства настає двохсотлітня перерва. Лише у Судебнику Івана III від 1497 року

⁴⁴ Іванов В. М. Історія держави і права України : підручник. Київ : МАУП, 2007. С. 70–75.

⁴⁵ Даньків Й. Я., Остап'юк М. Я., Шинкар І. П. Господарство і облік в західній Україні від княжої доби до советської окупації (короткий історичний екскурс). *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. 2014. № 2. С. 36–37.

можна віднайти елементи конкурсного процесу. Тут мало місце звернення стягнення на особу-боржника у разі його неплатоспроможності при великій кількості кредиторів. Тобто боржник підлягав продажу, а отримані кошти йшли на задоволення вимог кредиторів. Черговості задоволення таких вимог не було.

На теренах України, які перебували під литовсько-польським пануванням, діяли Судебники Великого князя Казимира 1468 року та Литовський Статут у редакціях 1529 р., 1568 р., 1588 р. Статути розрізняли випадкову та умисну неплатоспроможність. У разі випадкового банкрутства, якщо боржник доводив, що він втратив майно внаслідок нещасного випадку, він звільнявся від виконання зобов'язань. При умисному доведенні до банкрутства боржник був зобов'язаний повністю компенсувати заподіяну кредиторам майнову шкоду, а в разі його смерті борг покривався спадкоємцями в межах вартості спадкового майна⁴⁶.

У Литовській державі, як і в Київській Русі, дружина відповідала за борги чоловіка. Чоловіки мали право віддати кредиторам своїх дружин для відробітку боргу. Як зазначає О. Блажівська, для відробітку боргу батьки могли віддавати й дітей, оскільки особисті права батьків щодо дітей були великі⁴⁷.

В історії періоду національно-визвольної боротьби під проводом Б. Хмельницького у період 1648–1657 рр., відновлення влади Речі Посполитої до 1783 р., коли частина правобережної України відійшла до складу Російської імперії, як пише О. Яковлев, збереглося мало історичних пам'яток права, де б урегульовувався конкурсний процес. Однак запорожці завжди демонстрували обізнаність із юридичними актами сусідніх держав⁴⁸.

⁴⁶ Яковлев О. О. Становлення та історичні етапи розвитку інституту банкрутства в Україні. *Університетські наукові записки*. 2010. № 2 (34). С. 143.

⁴⁷ Блажівська О. Систематизація цивільного законодавства на українських землях у докодифікаційний період (на прикладі Великого князівства Литовського). *Наукові записки Інституту законодавства ВР України*. 2014. № 3. С. 73.

⁴⁸ Яковлев О. О. Становлення та історичні етапи розвитку інституту банкрутства в Україні. *Університетські наукові записки*. 2010. № 2 (34). С. 143.

Першою спробою створення кодифікованого акта на території, що була під владою Російської імперії, в сфері банкрутства дослідники називають Статут неспроможності, прийнятий у 1740 р. Але, зазначає Ю. Тюріна, фактично цей Статут не діяв, що стало поштовхом для розробки нових проектів «банкрутських статутів» у 1753, 1763, 1768 роках. Протягом цього часу для ведення справ про неспроможність використовувалось іноземне законодавство, звичаї ділового обороту того часу або видавались окремі укази Сенату у зв'язку з тим, що жоден із нових «статутів» за довгий час не набрав чинності. У 1800 р. було прийнято новий «Банкрутський статут», який вважається першим у Російській імперії кодифікованим актом про неспроможність. Цей документ вніс передову новелу в законодавство. Було введено роздільне регулювання двох видів банкрутства: 1) пов'язане з веденням підприємницької діяльності (так звана «торгова неспроможність»); 2) не пов'язане з веденням підприємницької діяльності⁴⁹.

Статут 1832 року закріплював підсудність справ про неспроможність за комерційними судами, а там, де вони відсутні, – за магістратами або ратушами, тобто за місцезнаходженням боржника. В основі відкриття справи про банкрутство лежала торгова діяльність, яка призвела до неоплатності боргів з базовим розміром боргу 5000 рублів. При цьому будь-яка інша діяльність, яка призвела до неплатоспроможності, не підпадала під дію цього Статуту. Назагал, стверджує Р. Поляков, Статут 1832 року для того часу мав по-справжньому революційне значення. По-перше, він закріплював підсудність справ про неспроможність, як правило, за комерційними судами. По-друге, наділяв органи конкурсного управління правами щодо: управління активом і пасивом боржника; оцінки, реалізації активів та розподілу отриманих від продажу коштів; визначення правової долі боржника, при цьому залишаючи вирішення спірних питань за судом. По-третє, Статут чітко деталізував поведінку учасників процедури неспроможності. Після судової реформи 1864 року справи з торгової неспроможності

⁴⁹ Тюріна Ю. Становлення й розвиток законодавства щодо продажу майна банкрута. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 282.

розглядалися як комерційними, так і окружними судами (§ 128 Статуту цивільного судочинства 1864 року)⁵⁰.

Щодо Австрійської імперії головною ознакою правил, які регулювали конкурсний процес, була їхня відповідність загально визнаним на континенті принципам. Зокрема, згідно з § 2 Конкурсного статуту 1781 року, відкриття конкурсного процесу допускалося у випадку неможливості боржником виконати власні зобов'язання та зобов'язання щодо спадкового майна. При цьому відкриття провадження допускалось також з ініціативи кредиторів, але за умови обґрунтованості їхніх вимог. Ще однією підставою відкриття провадження за ініціативи кредиторів був ризик, що боржник не з'явиться на засідання і не надасть підтвердження своєї змоги виконати зобов'язання перед кредиторами без відкриття конкурсу. Згодом, у 1796 році, вийшов новий нормативний акт – *Allgemeine Gerichtsordnung für Westgalizien* (Загальночинний судовий статут для Західної Галичини). Відкриття конкурсу за заявою боржника стало можливе, якщо він у суді визнає свою неможливість виконати власні зобов'язання. Певною відмінністю від попереднього стало те, що конкурс може бути відкритим у випадку, якщо боржник приховує власне майно з метою невиконання зобов'язань⁵¹.

У Європі одним із перших в XIX ст. набрав чинності з 1 січня 1808 р. комерційний кодекс, прийнятий у Франції 20 вересня 1807 р. Він складався з чотирьох частин: регулювання торгівлі, регулювання страхування і морської торгівлі, регулювання проведення конкурсів (у межах процедури банкрутства). Деякі суттєві зміни до нього були внесені тільки в 1838 році, і вони стосувалися конкурсного законодавства. Цей нормативний акт став поштовхом для розробки німецького законодавства, а в подальшому австрійського. Так, в Австрії 17 грудня 1862 року Францом Йосифом був виданий ввідний закон (Закон про введення Книги торговельного закону), який складався

⁵⁰ Поляков Р. Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра філософії : 081 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2022. С. 60–61.

⁵¹ Там само. С. 63.

з 60 параграфів. Сам Торговельний закон, вказує Л. Коритко, містив загальні положення та чотири книги⁵².

Наступним важливим етапом в історичному розвитку австрійського конкурсного процесу стало прийняття Конкурсного статуту 1868 року. Слід зазначити, що вказаний нормативний акт був доволі змістовним, адже він складався з 257 параграфів і передбачав як «звичайний» конкурс, так і комерційний. Звичайний конкурс передбачався як основний, а до комерційного положення загального конкурсу застосовувалися субсидіарно⁵³.

Згідно зі Законом від 11 червня 1868 р. (№ 59), відновилися повітові суди, ліквідовані у 1854–1855 рр. Кожен повітовий суд поділявся на цивільний і кримінальний відділи, а, як зазначає Х. Думич, скажімо, Львівський повітовий суд мав два цивільні відділи – один поширював свою діяльність на місто Львів, а інший – на територію повіту. Екзекуційні, тобто виконавчі, відділи займалися виконанням судових рішень, наприклад, здійснювали продаж з аукціону майна боржників (ліцитації)⁵⁴.

До речі, процедура ліцитації в той час була доволі поширеною. Після скасування обмежень на поділ земельної селянської власності чимало селянських господарств зазнали розорної дії іпотечного кредиту. Як дослідила І. Гавліч, з 1873 по 1894 рр., тобто всього за 22 роки, було оголошено 49 823 ліцитації, що становить у середньому 2267 ліцитацій за рік. Унаслідок цього заходу значна кількість селян повністю або частково втрачали землю і перетворювалися в малоземельних напівпролетарів або навіть у безземельних наймитів⁵⁵.

⁵² Коритко Л. Я. Характеристика суб'єктів господарювання згідно австрійського Торговельного закону 1862 року. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2009. Вип. 21. С. 28–29.

⁵³ Поляков Р. Б. Інститут банкруства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра філософії : 081 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2022. С. 67.

⁵⁴ Думич Х. М. Цивільне судочинство у Галичині за австрійським Цивільним процесуальним кодексом 1895 р. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / ЛНУ ім. І. Франка. Львів, 2016. С. 55.

⁵⁵ Гавліч І. Б. Українська кредитна кооперація у східній Галичині (остання третина XIX ст.–1914 р.): дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / ТНЕУ. Тернопіль, 2010. С. 46.

Це означає, пише Т. Соломчак, що урядовим шляхом не менше 100 000 селян виштовхано в ряди «пролетаріату» і вже у 1875 р. їх обсяг у Галичині становив 500 тисяч чоловік. Це особи, які готові були до найму в промисловості, однак у переважній більшості страждали від голоду чи емігрували⁵⁶.

Норми австрійського законодавства поширювали свою дію на Буковину до 1918 р., коли внаслідок розпаду Австро-Угорщини її землі було приєднано до Румунії. У Галичині Австрійський цивільний кодекс 1811 р. продовжував діяти (із деякими змінами) навіть після її приєднання згідно з Ризьким мирним договором 1921 р. до складу Польщі. Указом Президента Другої Речі Посполитої 27 жовтня 1933 р. було прийнято Зобов'язальний кодекс, який набрав чинності 1 липня 1934 р. Кодекс містив 645 статей, які стосувалися правових норм укладання угод, засвідчення волі, продажу та міни, дарування, найму, кредитування (зокрема відповідальності боржників та кредиторів) тощо⁵⁷. 24 жовтня 1934 року був прийнятий Закон «Про банкрутство», який діяв на території сучасної Польщі аж до 2003 року⁵⁸.

На теренах України, що була у складі Російської імперії, уже згадуваний «Банкрутський статут» 1832 року діяв аж до 1917 року. Як зазначає Ю. Тюріна, Статут установлював чотири черги кредиторів: церква, борги, забезпечені заставою, заробітна плата працівникам за шість місяців; державні борги, приватні борги; спірні борги, котрі вимагають втручання суду; борги, не пред'явлені у встановлений термін. За період дії цього Статуту із 1893 по 1907 рр. в імперії було ліквідовано понад 546 товариств зі загальної їх кількості 1190. Нерідко банкрутами визнавалися страхові компанії, металопереробні підприємства⁵⁹.

⁵⁶ Соломчак Т. Я. Трудова міграція, її причини та наслідки в оцінці Івана Франка і міграційні процеси сучасності. *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Економіка»*. 2007. Вип. 4. С. 199.

⁵⁷ Тищик Б., Сирко М. Вплив Цивільного кодексу Франції 1804 р. на правове регулювання цивільних відносин у Буковині та Галичині. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1 (7) С. 13.

⁵⁸ Prawo upadłościowe z dnia 24 października 1934 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19340930834/U/D19340834Lj.pdf>

⁵⁹ Тюріна Ю. Становлення й розвиток законодавства щодо продажу майна банкрута. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 283.

У перші роки радянської влади імперське законодавство було ліквідовано, хоча фактично на межі банкрутства опинилася переважна більшість підприємств, у тому числі бюджетотворюючих, що призвело до кризової ситуації в державі загалом. Але, як зазначає А. Володін, вже у 1922–1923 рр. з'явилися перші кодифіковані акти, які регулювали порядок ліквідації окремих видів юридичних осіб. Після Жовтневої революції 1917 р. нормативне правове регулювання банкрутства почало здійснюватися з переходом до мирного життя. Цивільне законодавство 1922 р. містило вказівки на те, які суб'єкти цивільного права визнаються банкрутами, які умови та наслідки такого визнання. Однак процедурно таке питання не було врегульовано. Конкурсні відносини не могли існувати в перші роки радянської влади. Це стало можливим після 1921 р., коли була запроваджена нова економічна політика, що породила вільний товарний обіг, а випадки невиплати боргів стали поширеним явищем⁶⁰. З 1930-х рр. відносини, пов'язані з неспроможністю, радянським правом практично не регулювались. Офіційна доктрина не визнавала інститут банкрутства, оскільки при плановій соціалістичній економіці, як проголошувалося, не було місця неспроможності. Ба більше того, на початку 1960-х рр. норми про банкрутство взагалі були виключені зі законодавства СРСР⁶¹.

Основою для розробки першого закону про банкрутство у країнах колишнього Радянського Союзу став проєкт закону про неспроможність (банкрутство) підприємств від 8 липня 1991р. Однак, додає О. Бірюков, процес розгляду законопроєкту зупинився внаслідок припинення існування СРСР⁶².

2.2. Сучасне правове регулювання

Перший в Україні закон про банкрутство був прийнятий 14 травня 1992 року. Закон передбачав спеціальну процедуру розгляду справ фінансово неспроможних підприємств. Однак він не вирішував питань фінансового оздоровлення

⁶⁰ Володін А. Історія та перспективи розвитку сучасного законодавства про банкрутство. *Форум права*. 2009. № 3. С. 115.

⁶¹ Бутирська І. А. Історія становлення регламентації правового становища учасників справи про банкрутство. *Держава і право*. 2014. № 65. С. 132.

⁶² Бірюков О. М. Конкурсне право. Київ : Алерта, 2020. С. 50.

підприємств і не містив пільг для боржників⁶³. За перші три роки арбітражні суди порушили тільки близько тисячі двохсот справ. У 1994 році почались наступні законопроектні роботи⁶⁴.

Зважаючи на те, що в процесі банкрутства нерідко допускались махінації та зловживання, Законом від 28 січня 1994 року було передбачено кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством. Зокрема, Кримінальний кодекс, який діяв до 1 вересня 2001 року, містив Главу «Господарські злочини», яка, своєю чергою, була доповнена статтями «Приховування банкрутства» та «Фіктивне банкрутство»⁶⁵.

Ключових змін Закон про банкрутство зазнав у редакції від 30.06.1999 р. (чинний із 1 січня 2000 р.), отримавши, зокрема, нову назву «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»⁶⁶ та суттєво збільшившись в обсязі завдяки сімом розділам та 53 статтям⁶⁷. Цей Закон, як зазначає О. Бірюков, був кращим, однак виглядав технічно переважаним, складним і суперечливим. Він не розв'язував до кінця проблеми неплатоспроможності за участі суб'єктів права іноземних держав⁶⁸. У подальшому до Закону вносились ціла низка доповнень та уточнень.

Щодо кримінальної відповідальності чинний Кримінальний кодекс України⁶⁹ містив чотири статті, які встановлювали відповідальність за: фіктивне банкрутство (стаття 218), доведення до банкрутства (стаття 219), приховування стійкої фінансової неспроможності (стаття 220), незаконні дії у разі банкрутства (стаття 221). У 2011 році Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації

⁶³ Правове регулювання банкрутства : підручник / за ред. Л. С. Сміяна. Київ : КНТ, 2009. С. 30.

⁶⁴ Бірюков О. М. Конкурсне право. Київ : Алерта, 2020. С. 51.

⁶⁵ Правове регулювання банкрутства : підручник / за ред. Л. С. Сміяна. Київ : КНТ, 2009. С. 33.

⁶⁶ Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 31.

⁶⁷ Тюріна Ю. Становлення й розвиток законодавства щодо продажу майна банкрута. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 284.

⁶⁸ Бірюков О. М. Конкурсне право. Київ : Алерта, 2020. С. 51.

⁶⁹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-ІІІ. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1482>

відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності»⁷⁰ статтю 219 було дещо змінено, а три були виключені. У 2015 році Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 18-1 «Доведення банку до неплатоспроможності»⁷¹.

Протягом 2017 року було підготовлено та зареєстровано в парламенті кілька законопроектів щодо вдосконалення закону про банкрутство (станом на кінець 2017 року шість різних законопроектів містили пропозиції щодо внесення змін до чинного Закону про банкрутство). Серед причин перегляду законодавства про банкрутство в 2015–2018 роках була необхідність у поліпшенні та пришвидшенні процедур банкрутства, забезпеченні сприятливих умов для розвитку бізнесу в Україні в тих сферах, які були обґрунтовано обрані з урахуванням Індексу легкості ведення бізнесу (Doing Business) Світового Банку та Міжнародної фінансової корпорації. Кодекс України з процедур банкрутства (КУПБ) був прийнятий Верховною Радою України 18 жовтня 2018 року та підписаний Президентом 19 квітня 2019 року, набрав чинності 21 жовтня 2019 року⁷².

Кодекс України з процедур банкрутства⁷³ сформовано з чотирьох книг і «Прикінцевих та перехідних положень». Книга перша «Загальна частина» складається із єдиного Розділу «Загальні положення», що вміщує дев'ять статей. Саме у цій Книзі наведено визначення ключових термінів, предмет регулювання, повноваження державного органу з питань банкрутства, визначається порядок вжиття заходів запобігання банкрутству боржника-юридичної особи, встановлено судові

⁷⁰ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text>

⁷¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб : Закон України від 2 березня 2015 р. № 218-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/218-19#n17>

⁷² Процедури банкрутства в Україні. Порівняльний аналіз (II) липень 2019–серпень 2020. ПРАВО-Justice. 2020. 79 с.

⁷³ Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>

процедури, порядок визначення юрисдикції, розгляду спору і оскарження судових рішень.

Книга друга «Арбітражний керуючий» складається з двох розділів: Розділ I «Арбітражний керуючий» та Розділ II «Саморегулівна організація арбітражних керуючих». У Розділі I встановлено вимоги до особи арбітражного керуючого та визначено його місце в провадженні у справі про банкрутство, права та обов'язки, відповідальність, порядок припинення діяльності тощо. Розділом II передбачається створення єдиної саморегулівної організації арбітражних керуючих.

Книга третя «Банкрутство юридичних осіб» – найбільша за обсягом книга КУЗПБ, складається з восьми розділів. Розділ I «Провадження у справі про банкрутство» (статті 34–43) містить норми, що врегульовують процесуальну стадію відкриття провадження у справі про банкрутство, порядок вжиття забезпечувальних заходів на цій стадії та при за провадженні кожної зі судових процедур, порядок введення мораторію на задоволення вимог кредиторів та ін. Розділ II «Розпорядження майном боржника» (статті 44–49) визначає порядок проведення процедури розпорядження майном боржника-юридичної особи. Це обов'язкова процедура, за наслідком якої визначається наступна – чи то санації, чи ліквідації. Розділ III «Санація боржника» (статті 50–57) врегульовує наступну, після розпорядження майном, можливу процедуру, яка застосовуватиметься до боржника-юридичної особи, – санацію. Розділ IV – «Ліквідаційна процедура» (статті 58–67). З дня ухвалення господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом відкривається ліквідаційна процедура. Нормами цього розділу визначається порядок проведення вказаної процедури. Розділ V – «Продаж майна в провадженні у справі про банкрутство» (статті 68–89). З метою відновлення платоспроможності юридичної особи або для подальшого задоволення вимог кредиторів збанкрутілої юридичної особи виникає необхідність проведення дій із відчуження майна боржника чи банкрута. Порядок проведення продажу майна визначається саме Розділом V КУПБ через процедуру аукціону. Розділ VI «Закриття провадження у справі про банкрутство» містить єдину статтю (ст. 90), яка встановлює підстави для закриття провадження у справі та вимоги

до процесуального акта, який постановляється судом у зв'язку з таким рішенням. Розділ VII – «Особливості провадження у справах про банкрутство окремих категорій боржників» (статті 91–96). Тут визначаються спеціальні вимоги до процедури розгляду справи про банкрутство, що пов'язані з неплатоспроможністю окремих суб'єктів господарювання: страховиків; професійних учасників ринків капіталу та організованих товарних ринків; суб'єкта, який має зобов'язання за облігаціями за участю адміністратора за випуском облігацій; небанківських надавачів платіжних послуг; суб'єкта, який є стороною одного або кількох правочинів, вчинених з посиланням на обов'язковість угоди щодо ліквідаційного неттінгу; фермерського господарства; державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків. Розділ VIII – «Провадження у справах про банкрутство, пов'язаних з іноземною процедурою банкрутства» (статті 97–112). Норми цього розділу визначають порядок проведення процедури банкрутства, ускладненої іноземним елементом. Також встановлено порядок взаємодії господарського суду та учасників іноземної процедури банкрутства. Тут слід звернути увагу на те, що цей розділ практично без змін відтворює норми, що містились у Законі «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»⁷⁴.

Абсолютною новелою Кодексу є відновлення платоспроможності фізичної особи. Такої процедури до того часу в українському законодавстві, як відомо, не було⁷⁵. Водночас банкрутство фізичної особи-підприємця до прийняття КУЗПБ врегульовувалось Законом «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» з відповідними

⁷⁴ Яновицька А. В. Проблемні питання транскордонного банкрутства у Кодексі України з процедур банкрутства. *Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Київ, 18 жовт. 2019 р.). Київ : КМА, 2019. С. 116.

⁷⁵ Ханник-Посполітак Р. Ю., Посполітак В. В. Банкрутство фізичної особи-підприємця: право на ініціювання процедури банкрутства. *Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 жовт. 2019 р.). Київ : КМА, 2019. С. 112.

особливостями. Книга четверта КУЗПБ «Відновлення платоспроможності фізичної особи» складається зі шести розділів. Розділ I «Загальні положення» (статті 113–115) визначає порядок застосування КУЗПБ щодо цього провадження, підстави для відкриття провадження, а також можливості участі арбітражного керуючого у справі. Розділ II «Відкриття провадження у справі про неплатоспроможність» (статті 116–123), як і відповідний розділ Книги третьої, встановлює порядок проведення першої стадії судового процесу – відкриття провадження у справі. У Розділі III «Реструктуризація боргів боржника» (статті 124–129), на відміну від юридичних осіб, де з метою відновлення платоспроможності передбачаються дві можливі судові процедури – розпорядження майном боржника та санація, для фізичної особи визначено єдину – процедуру реструктуризації боргів. Розділом IV «Визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника» (статті 130–133) встановлюються дії суду щодо визнання боржника банкрутом, повноваження арбітражного керуючого щодо майна банкрута і порядок задоволення вимог кредиторів. Розділ V «Наслідки закриття провадження у справі про банкрутство» (статті 134–135) встановлює умови звільнення від боргів та обмеження щодо фізичних осіб, які визнані банкрутами. Розділ VI «Провадження у справах про неплатоспроможність окремих категорій фізичних осіб» (статті 136–137) містить норми, які визначають специфіку визнання неплатоспроможними фізичних осіб, зайнятих у сільському господарстві, та осіб, зареєстрованих як фізичні особи-підприємці.

Як уже наголошувалось, інститут банкрутства є доволі складним і формується з норм матеріального та процесуального права. Про припинення діяльності юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців йдеться в Господарському кодексі України (ГКУ)⁷⁶ та Цивільному кодексі України (ЦКУ)⁷⁷. Зокрема, ГКУ містить Главу 23 «Визнання суб'єкта підприємництва банкрутом», норми якої, до речі, є автономними щодо КУЗПБ. ЦКУ у статтях 53 та 104 містить відсилочні норми

⁷⁶ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

⁷⁷ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

до спеціального закону щодо порядку припинення фізичної особи-підприємця та юридичної особи внаслідок банкрутства.

Провадження у справі про банкрутство регулюється також Господарським процесуальним кодексом України (ГПКУ), який «визначає юрисдикцію та повноваження господарських судів, встановлює порядок здійснення судочинства у господарських судах»⁷⁸. Слід звернути увагу, що існування КУзПБ досі не узгоджене з положеннями Господарського процесуального кодексу України. Так, частина 6 статті 12 ГПКУ визначає: «Господарські суди розглядають справи про банкрутство у порядку, передбаченому цим Кодексом для позовного провадження, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Натомість КУзПБ у статті 2 визначає законодавство, що регулює провадження у справах про банкрутство»⁷⁹.

Зокрема, відповідно до статті 2 КУзПБ, провадження у справі про визнання емітента іпотечних облігацій неплатоспроможним (банкрутом) здійснюється з урахуванням норм Закону України «Про іпотечні облігації» визнання інституту спільного інвестування неплатоспроможним (банкрутом) здійснюється з урахуванням норм Закону України «Про інституту спільного інвестування». При цьому провадження у справах про банкрутство боржників-казенних підприємств, державних некомерційних підприємств та бюджетних установ, а також санація таких боржників до відкриття провадження у справі про банкрутство не допускаються. Банки виводяться з ринку або ліквідуються відповідно до законів України «Про банки і банківську діяльність» та «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

⁷⁸ Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

⁷⁹ Яновицька А. В. Місце Кодексу України з процедур банкрутства у системі законодавства. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні* : збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (м. Львів, 11 лист. 2021 р.) / за заг. ред. М. С. Долинської, І. В. Красницького, Ю. М. Юркевича. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4248/1/11_11_2021.pdf#page=144

З-поміж інших до джерел регулювання інституту банкрутства слід віднести Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 р.⁸⁰, підзаконні акти: Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» від 02.07.2014 р.⁸¹, накази Мін'юсту України «Про затвердження Порядку формування і ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих України» від 19.09.2019 р.⁸²; «Про затвердження Порядку функціонування автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність» від 18.02.2020 р.⁸³ тощо та інші.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає різниця між поняттями «неплатоспроможність», «неспроможність» та «банкрутство»?
2. Що становить зміст процедури банкрутства?
3. Чим відрізняється розвиток правового регулювання банкрутства до та після проголошення незалежності України?
4. Чи доцільно застосовувати принцип «процесуальної економії» у провадженні у справі про банкрутство? Обґрунтуйте свою позицію.
5. Якими правовими документами закріплені принципи господарського судочинства?
7. Які є спеціальні принципи інституту банкрутства?
8. Визначте структуру Кодексу України з процедур банкрутства.
9. Що собою являє «конкурсне право»?
10. Назвіть ознаки інституту банкрутства.

⁸⁰ Про судовий збір : Закон України від 8 липня 2011 р. № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>

⁸¹ Про затвердження Положення Про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>

⁸² Про затвердження Порядку формування і ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих України : Наказ Міністерства юстиції України від 19 вересня 2019 р. № 2969/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1049-19#Text>

⁸³ Про затвердження Порядку функціонування автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність» : Наказ Міністерства юстиції України від 18 лютого 2020 р. № 594/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0186-20#Text>

Розділ 2

ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВУ БОРЖНИКА ТА ПОЗАСУДОВІ ПРОЦЕДУРИ

1. Загальна характеристика заходів щодо запобігання банкрутству боржника та позасудових процедур.
2. Досудова санація.
3. Особливості проведення досудової санації державних підприємств.

1. Загальна характеристика заходів щодо запобігання банкрутству боржника та позасудових процедур

Розвиток правового регулювання інституту банкрутства пов'язаний з об'єктивними потребами суспільства та держави на тому чи іншому етапі її функціонування. Питанню щодо заходів запобігання банкрутству приділялась належна увага і в Законі України «Про банкрутство»⁸⁴, і в чинному КУзПБ.

Кожна судова процедура, яка застосовується до боржника, має своє цільове призначення, суть і строки реалізації. Водночас усі процедури передбачають проведення аналізу фінансового стану боржника, формування реєстру вимог кредиторів, а також звіту арбітражного керуючого за результатами проведення відповідної судової процедури.

Найперше зазначимо, що засновники боржника, власник майна боржника, центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень зобов'язані своєчасно вживати заходів для запобігання банкрутству боржника.

З метою уникнення процедури банкрутства керівник боржника зобов'язаний надіслати засновникам боржника, власнику майна боржника інформацію щодо наявності ознак банкрутства.

⁸⁴ Закон втратив чинність у зв'язку з прийняттям КУзПБ.

Заразом у ч. 3 ст. 4 КУзПБ передбачено право засновників боржника, власників майна боржника, кредиторів боржника, інших осіб у межах заходів щодо запобігання банкрутству боржника надання боржникові фінансової допомоги в розмірі, достатньому для погашення грошових зобов'язань боржника перед кредиторами, в тому числі зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування і відновлення платоспроможності боржника (санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство).

У разі отримання боржником фінансової допомоги суб'єкт господарювання бере на себе відповідні зобов'язання перед особами, які надали таку допомогу, в порядку, встановленому законом.

Відповідно до п. 2 ст. 4 КУзПБ, у разі виникнення ознак банкрутства керівник боржника зобов'язаний надіслати засновникам (учасникам, акціонерам) боржника, власнику майна (органу, уповноваженому управляти майном) боржника відомості щодо наявності ознак банкрутства.

Водночас боржник зобов'язаний у місячний строк звернутися до господарського суду зі заявою про відкриття провадження у справі у разі, якщо задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами (загроза неплатоспроможності)⁸⁵.

Якщо керівник боржника допустив порушення цих вимог, він несе солідарну відповідальність за незадоволення вимог кредиторів. Питання порушення керівником боржника зазначених вимог підлягає розгляду господарським судом під час здійснення провадження у справі. У разі виявлення такого порушення (п. 6 ст. 34 Кодексу) про це йдеться в ухвалі господарського суду, що є підставою для подальшого звернення кредиторами своїх вимог до зазначеної особи.

⁸⁵ Хомко Л. В. Реформування інституту банкрутства в Україні: окремі аспекти. *Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Republica Moldova și Ucraina în contextul proceselor de eurointegrare* : conferință internațională științifico-practică (2019; Chișinău). Chișinău: S. n., 2019 (Tipogr. «Tipocart Print»). P. 117–120.

Примітно, що 04.09.2018 року Велика Палата Верховного Суду у справі № 5023/4388/12 прийняла рішення щодо правомірності застосування субсидіарної відповідальності до керівників юридичних осіб державної форми власності⁸⁶.

2. Досудова санація

У КУзПБ дефініція санації та її види закріплені у декількох положеннях. Згідно з ч. 5 ст. 4, *санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство – це система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до відкриття провадження у справі про банкрутство.*

Ч. 1 ст. 6 КУзПБ зазначає, що санація – одна зі судових процедур у справі про банкрутство, яка застосовується до боржника.

За абз. 2 ч. 1 ст. 50 КУзПБ, під санацією розуміється *система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямованих на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом реструктуризації підприємства, боргів і активів та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника.*

Відтак, провівши аналіз зазначених норм КУзПБ, можна констатувати, що існує два види санації, які регулюються КУзПБ:

1) санація як позасудова процедура, яка вводиться до відкриття провадження у справі про банкрутство (ст.ст. 4, 5 КУзПБ);

⁸⁶ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду у справі № 5023/4388/12 від 4 вересня 2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76381567>

2) санація як судова процедура, яка застосовується до боржника у справі про банкрутство (ст. ст. 6, 50 КУЗПБ).

Спільною для обох «санацій» виступає мета – *це запобігання банкрутству та ліквідації суб'єкта господарювання*. Водночас, на відміну від досудової санації, санація «судова» – це процедура, яка вводиться господарським судом після схваленого плану санації, з обов'язковим призначенням керуючого санацією.

Головна мета, яку мусить мати суб'єкт господарювання в такій ситуації, – відновлення платоспроможності, проведення розрахунків з кредиторами, збереження робочих місць тощо.

Р. Поляков уточнює, що санація до порушення справи про банкрутство передбачає часткове використання традиційних засобів неспроможності: заборона на порушення справи про банкрутство, введення мораторію на задоволення вимог кредиторів та ін. Зберігаючи за собою право управління суб'єктом господарювання, власник міг розраховувати на врегулювання проблем неплатоспроможності з кредиторами, не вдаючись до відкриття справи про банкрутство і частково використовуючи пільги конкурсного процесу⁸⁷.

Законодавець у такий спосіб надає боржникові унікальну можливість без відкриття провадження у справі про банкрутство розпочати досудову санацію з метою оздоровлення його фінансово-господарського становища, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів.

Науковці та практики наголошують на тому, що правовідносини з досудової санації розраховані виключно на добросовісних боржників і кредиторів. Порушення порядку введення досудової процедури завжди тягне за собою її скасування. Отже, тільки взаємний інтерес між боржником та кредитором дає життя досудовій санації. У протилежному випадку виникає звичайна процедура банкрутства⁸⁸.

У практичній діяльності процедуру досудової санації у справі про банкрутство не можна назвати затребуваною

⁸⁷ Поляков Р. Б. Порівняльно-правові аспекти регулювання процедури банкрутства в Німеччині та Україні. Чернівці : Технодрук, 2021. С. 51.

⁸⁸ Дутка В. В. Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство. *Економіка та право*. 2021. № 1. С. 98.

та поширеною серед боржників. Це зумовлено певним «острахом» застосування невідомої процедури, наявністю низки вимог до боржника та кредиторів. Тимчасом така санація має низку переваг, таких як мораторії на задоволення вимог кредиторів на час розгляду господарським судом заяви про затвердження плану санації, залишення контролю над підприємством, оскільки призначення арбітражного керуючого є не обов'язковою умовою, гнучке управління активами, а також можливість податкової оптимізації.

До того ж, КУзПБ не обмежує учасників у строках, які необхідні для фінансового оздоровлення та погашення вимог кредиторів. У плані досудової санації окреслюються строки погашення вимог кредиторів. Отож боржник самостійно визначає, який період часу йому потрібен для того, щоб реалізувати план такої санації.

Як приклад наведемо ухвалу Господарського суду Київської області від 10 червня 2020 р. у справі № 911/482/20, якою затверджено план санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство. Строк відновлення платоспроможності боржника – 15 років⁸⁹.

За загальними правилами, вміщеними у ст. 5 КУзПБ, до обов'язкових умов плану досудової санації законодавцем віднесено визначення розмірів, порядку і строків погашення вимог кредиторів, які беруть участь у санації, а також заходів щодо нагляду за виконанням плану санації. Проаналізувавши судову практику, доречно резюмувати, що невідповідність плану санації вимогам КУзПБ має негативний процесуальний наслідок – відмову у прийнятті заяви про затвердження плану санації господарським судом упродовж п'яти днів із дня отримання заяви про затвердження плану санації (абз.1, 4 ч. 6 ст. 5 КУзПБ). Крім того, законодавець, надавши суду згідно з положеннями ч. 2 ст. 5 КУзПБ повноваження перевіряти та оцінювати план досудової санації, між тим не надає суду повноважень здійснювати деталізовану економічну оцінку кожного зі запланованих боржником у плані санації заходів відновлення платоспроможності боржника. Водночас у суду зберігається обов'язок враховувати вирішальний критерій – вигідність

⁸⁹ Ухвала Господарського Суду Київської області від 1 квітня 2020 р. у справі № 911/482/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/88780557>

виконання плану санації для кредиторів порівняно з ліквідацією, опираючись на відомості ліквідаційного аналізу (абз. 2 ч. 2 ст. 5 КУзПБ)⁹⁰.

З іншого боку, перевагами досудової санації також можна назвати можливість списання безнадійної заборгованості перед державними органами. Йдеться про те, що план санації може передбачати розстрочку, відстрочку чи списання податкової заборгованості. В такому разі, відповідно до п. 3 ст. 5 КУзПБ, план вважається автоматично схваленим без погоджень з контролюючим органом. При цьому податковий борг за строк, який передував трьом рокам до дня проведення зборів кредиторів, визнається безнадійним.

Спірним питанням, яке може виникнути у боржника під час підготовки плану досудової санації, є питання щодо кредиторів, які можна включати до плану санації та яким чином визначити суму боргу. Аналіз положень КУзПБ, якими регулюється процедура досудової санації, свідчить про те, що в кодексі не міститься обов'язку включати до плану санації вимоги всіх кредиторів, тобто боржник самостійно обирає, яку заборгованість він не спроможний реально погасити без застосування процедури досудової санації, та вносить її до відповідного плану.

На підтвердження цього наведемо постанову Центрального апеляційного господарського суду від 18.11.2020 р. у справі № 904/3325/20, у якій зазначено: «Ст. 5 Кодексу України з процедур банкрутства встановлено конкретні вимоги щодо змісту плану досудової санації. Системний аналіз даної статті засвідчує, що включення кредиторів до реєстру кредиторів та плану санації, їх поділ на категорії залежно від виду вимог до боржника, встановлення порядку задоволення їх вимог та визначення необхідного строку проведення процедури санації до відкриття провадження у справі про банкрутство є правом боржника, який ініціює процедуру досудової санації»⁹¹.

⁹⁰ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 26 січня 2022 р. у справі № 910/965/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103281542>.

⁹¹ Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 18 листопада 2020 р. у справі № 904/3325/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96501402>

Тож законодавець надав боржнику, який ініціює процедуру санації до відкриття провадження у справі про банкрутство, право обирати кредиторів, борги яких будуть погашатись на умовах плану досудової санації. Тимчасом сума боргу визначається боржником станом на певну дату відповідно до інформації, яка відображена у документах суб'єкта господарювання. Очевидно, що розмір такої заборгованості може не збігатися з тим, на який розраховує кредитор. Однак у цьому разі наявність зазначених розбіжностей, по-перше, не є підставою для відмови у затвердженні плану санації, по-друге, не свідчить про погашення таких вимог або автоматичне їх включення до плану санації і погашення їх на умовах такого плану. В цьому разі кредитори, чиї вимоги не були включені до плану досудової санації, не обмежені в реалізації свого права на стягнення такого боргу в порядку позовного та виконавчого провадження.

У матеріалах судової практики вказано: «Щодо розбіжностей між сумами кредиторської заборгованості боржника, зазначеної у плані санації, та тієї, що обліковується у кредитора, наведене не свідчить про недостовірність зазначених відомостей, а лише констатує можливу спірність не врахованої у плані санації суми заборгованості, проте це не позбавляє кредитора права на доведення обґрунтованості заявлених до боржника вимог в окремому судовому провадженні, відповідно, стягнення якої може бути здійснене в порядку виконання судового рішення»⁹².

Суддя С. Жуков стверджує що, обираючи досудову санацію, підприємство дістає можливості для реструктуризації боргів, зміни організаційно-правової форми власної діяльності, часткового задоволення вимог кредиторів і гнучкішого управління активами⁹³.

Майже десятирічна практика застосування вітчизняними господарськими судами санації до відкриття провадження у справі про банкрутство свідчить, що хоч дана процедура

⁹² Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 18 листопада 2020 р. у справі № 904/3325/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96501402>

⁹³ Жуков С. Судова практика у справах про банкрутство : вебінар (презентація). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Jukov_prezent.pdf

і не є достатньо поширеною, але вже напрацьовано певну судову практику щодо цього питання і відповідні правила застосування такої процедури⁹⁴.

Підсумовуючи вищенаведене, констатуємо, що досудова санація є ефективним інструментом, який може забезпечити збереження суб'єкта господарювання, дозволити розрахуватися з кредиторами на вигідних для всіх учасників умовах і запобігти банкрутству.

З моменту прийняття КУЗПБ описана процедура частіше застосовується підприємствами, які опиняються в складному фінансовому становищі, тож є змога відновити платоспроможність суб'єкта господарювання. Як свідчать матеріали судової практики, ПрАТ «ДМЗ» у червні 2020 року звернулося до Господарського суду Дніпропетровської області зі заявою про затвердження плану досудової санації. Відтак 31.07.2020 року ухвалою суду у справі № 904/3325/20 затверджено план досудової санації ПрАТ «ДМЗ» та запроваджено досудову санацію боржника. 18.11.2020 року Центральний апеляційний господарський суд погодився з висновками суду першої інстанції. 15.04.2021 року Касаційний господарський суд засвідчив законність досудової санації та залишив без змін судові рішення попередніх інстанцій. Ця постанова суду касаційної інстанції є першою в Україні, в межах якої розглядалася процедура досудової санації згідно з нормами КУЗПБ⁹⁵.

Верховний Суд, зокрема, наголошує, що застосування процедури санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство мусить відповідати меті цієї процедури, зміст якої розкривають положення ч. 5 ст. 4 КУЗПБ.

Результат такої процедури не має бути направлений на уникнення та переслідувати цілі унеможливлення задоволення кредиторських вимог до боржника, адже у протилежному разі процедура досудової санації втрачає свою актуальну доцільність. Під час розгляду плану санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство до кола обставин,

⁹⁴ Дутка В. В. Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство. *Економіка та право*. 2021. № 1. С. 100.

⁹⁵ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 15 квітня 2021 р. у справі № 904/3325/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96501402>

які мають обов'язково бути доведені боржником і достеменно встановлені судом, включають наявність ознак неплатоспроможності боржника або її загрози, а також вигідність для кредиторів виконання плану санації порівняно з ліквідацією боржника. Надання оцінки судом фінансово-економічного стану боржника в динаміці задля встановлення ознак неплатоспроможності, економічної ефективності та доцільності заходів відновлення платоспроможності боржника, з метою з'ясування доведеності ключової ознаки, що передбачена планом санації (вигідність плану санації), є правомірним та відповідає завданню і цілям процедури санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство. Правовідносини зі санації розраховані лише на сумлінних боржників та кредиторів, а застосування такого інституту не може бути інструментом зловживань для боржника, який за його допомогою ухиляється від належного виконання зобов'язань перед кредиторами⁹⁶.

І «судова» санація, і досудова санація мають одну мету – відновлення платоспроможності боржника та збереження його як суб'єкта господарювання. Водночас досудова санація має низку переваг, до яких можна віднести оперативність, вигідність для кредиторів, списання значної частини податкового боргу та інших обов'язкових платежів, менші судові витрати у вигляді судового збору як для кредиторів, так і для боржника. Досудова санація може стати тим ефективним механізмом для відновлення платоспроможності суб'єкта господарювання, щодо якого існує загроза банкрутства.

3. Особливості проведення досудової санації державних підприємств

Банкрутство державних підприємств має певні особливості, окреслені нормами правового регулювання. Цілком зрозуміло, що державні підприємства здійснюють свою господарську діяльність, отримують та розподіляють прибуток від такої діяльності, акумулюють кредиторську заборгованість,

⁹⁶ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 10 лютого 2022 р. у справі № 908/1817/21. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/103851679>.

отримують прибуток, тобто виступають суб'єктами господарювання. Аналогічна ситуація стосується будь-якого іншого учасника ринку.

Однак лише державна форма власності не дає змогу застосувати щодо таких підприємств норми законодавства про банкрутство. Зокрема, ч. 5 ст. 12 Закону «Про приватизацію державного та комунального майна» вказує на заборону порушувати справу про банкрутство щодо боржників, понад 50% акцій (часток) яких належить державі та щодо яких ухвалено рішення про приватизацію⁹⁷.

При вивченні питання банкрутства державних підприємств доцільно керуватися переліком обмежень, які стосуються суб'єктів господарювання у спеціальних галузях економіки:

1) ч. 5 ст. 12 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» встановлює, що справи про банкрутство боржників, якими є державні підприємства та/або господарські товариства, більше ніж 50% акцій (часток) яких прямо чи опосередковано належать державі, щодо яких прийнято рішення про приватизацію, не порушуються до її завершення. Проведення у справах про банкрутство таких підприємств/господарських товариств, щодо яких прийнято рішення про приватизацію, підлягає припиненню, крім тих, що ліквідуються за рішенням власника⁹⁸;

2) ч. 7 ст. 7 Закону України «Про трубопровідний транспорт» встановлює, що щодо державних підприємств, які провадять діяльність з транспортування магістральними трубопроводами і зберігання у підземних газосховищах, Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України», дочірніх та заснованих нею підприємств, а також підприємств, утворених внаслідок реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення) державних підприємств, що провадять діяльність з транспортування магістральними трубопроводами і зберігання у підземних газосховищах, Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України», дочірніх

⁹⁷ Про приватизацію державного і комунального майна : Закон України від 18 січня 2018 р. № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text>

⁹⁸ Там само.

та заснованих нею підприємств, не може бути порушено справу про банкрутство⁹⁹;

3) ч. 2 ст. 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності державних вугледобувних підприємств» встановлює, що справи про банкрутство державних вугледобувних підприємств до 1 січня 2024 року не порушуються. Провадження у справах про банкрутство державних вугледобувних підприємств, порушені до дня набрання чинності цього документа, підлягають припиненню, крім випадків, якщо ліквідація відбувається за рішенням власника¹⁰⁰.

Відповідно до п. 3.7 ст. 3 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу», внесення підприємства паливно-енергетичного комплексу до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості, є підставою для повернення господарським судом без розгляду заяви про порушення провадження у справі про банкрутство¹⁰¹.

У практичній площині існує чимало державних підприємств із великими боргами, але в силу включення таких боржників до переліку підприємств, що не підлягають приватизації, по суті, нічого не можна зробити, оскільки після процедури розпорядження майном застосування санації і ліквідації не допускається. У підсумку численні вимоги кредиторів цих підприємств так і залишаються незадоволеними.

Господарський суд *приймає рішення про закриття провадження у зв'язку з неможливістю введення процедури санації та ліквідації щодо державного підприємства.*

Водночас потрібно додати, що таке закриття провадження у багатьох випадках виявляється неактуальним для всіх

⁹⁹ Про трубопровідний транспорт : Закон України від 15 травня 1996 р. № 192/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192/96-%D0%B2%D1%80#n57>

¹⁰⁰ Про відновлення платоспроможності державних вугледобувних підприємств : Закон України від 13 квітня 2017 р. № 2021-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2021-19#Т>

¹⁰¹ Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу : Закон України від 23 червня 2005 р. № 2711-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2711-15#Text>

учасників справи, адже зі закриттям провадження неплатоспроможність та кредитори не зникають, а отже, не зникає і право на звернення до господарського суду зі заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство. З іншого боку, постійне продовження процедури розпорядження майном також триває, що цілком можливо, оскільки така судова процедура не заборонена чинним законодавством. Отож є два варіанти «вирішення» питання банкрутства державних підприємств: закриття провадження і відкриття іншої справи за новою заявою кредитора та постійне продовження процедури розпорядження майном.

Резюмуючи наведене, зазначимо, що будь-який власник прагне не лише зберегти своє майно, а й отримувати стабільний дохід (прибуток) від його використання. Держава не є винятком. Утім існує потреба в її дієвих кроках щодо підприємств, які перебувають у складних економічних умовах. Йдеться насамперед про запровадження «простішого» механізму погодження планів санації підприємств з державною часткою власності.

Питання для самоконтролю

1. Визначте заходи щодо запобігання банкрутству боржника.
2. У чому проявляються особливості заходів щодо запобігання банкрутству?
3. Хто має право ініціювати заходи зі запобігання банкрутству?
4. Визначте повноваження кредиторів у досудовій санації.
5. Що повинен містити план досудової санації?
6. З'ясуйте основні відмінності досудової санації та судової санації.
7. Яка роль власника та уповноваженого органу в досудовій санації?
8. Визначте особливості досудової санації державних підприємств.
9. У яких випадках господарський суд відмовляє у прийнятті заяви про затвердження плану санації?
10. Окресліть порядок проведення санації державних підприємств до відкриття провадження у справі про банкрутство.

Розділ 3

СУБ'ЄКТИ ТА УЧАСНИКИ ВІДНОСИН БАНКРУТСТВА

1. Загальна характеристика учасників процедури банкрутства.
2. Сторони у справі про банкрутство.
 - 2.1. Правовий статус боржника в провадженні у справі про банкрутство.
 - 2.2. Правовий статус кредитора в провадженні у справі про банкрутство.
3. Роль господарського суду в провадженні у справі про банкрутство.
4. Інші учасники справи про банкрутство.

1. Загальна характеристика учасників процедури банкрутства

Справи про банкрутство характеризуються особливим колом учасників.

Кожна фізична чи юридична особа, яка є учасником процедури банкрутства, повинна чітко усвідомлювати своє місце у системі інших учасників господарсько-процесуальних відносин, знаючи обсяг своїх прав та обов'язків на певних стадіях провадження. Здійснення таких прав і обов'язків окреслюється процесуальною діяльністю таких суб'єктів.

Обов'язковими учасниками провадження у справі про банкрутство є сторони (кредитори та боржник) і арбітражний керуючий.

І. Бутирська у своєму монографічному дослідженні трактує учасників провадження у справі про банкрутство як заінтересованих у результатах процесу фізичних і юридичних осіб, які вступають самостійно або залучаються господарським судом у справу про банкрутство для всебічного, повного та об'єктивного розгляду справи і наділяються відповідними процесуальними правами та обов'язками¹⁰².

¹⁰² Бутирська І. А. Правовий статус учасників справи про банкрутство : монографія. Чернівці : Технодрук, 2017. С. 15.

Кожен учасник такого провадження має особливий, при-
таманий тільки йому правовий статус. Спільними ознаками
учасників провадження у справі про банкрутство є: юридич-
на заінтересованість у результаті процесу; здійснення про-
цесуальних дій, поширення на учасників провадження суда-
вих рішень; наявність ухвали суду, в якій вказується, що особа
є учасником провадження у справі про банкрутство.

*КУзПБ визначає, що учасниками у справі про банкрутство
виступають сторони, арбітражний керуючий, державний ор-
ган з питань банкрутства, Фонд державного майна України,
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, пред-
ставник органу місцевого самоврядування, представник пра-
цівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників,
акціонерів) боржника, а також інші учасники справи про бан-
крутство, щодо прав або обов'язків яких існує спір.*

На думку науковців, поза колом учасників, окресленим
у ст. 1 КУзПБ, залишається господарський суд, який відіграє
одну з ключових ролей у провадженні у справах про банкрут-
ство. Доречно додати, що значення суду у справах про бан-
крутство істотно відрізняється від його ролі в інших катего-
ріях господарських справ. Водночас І. Вечірко вказує, що про-
вадження у справах про банкрутство має суттєві відмінності
як від позовного провадження, так і від окремого проваджен-
ня. Господарський суд впливає на поведінку кожного учасни-
ка провадження у справі, тому цілком обґрунтованим є твер-
дження, що господарський суд є особливим учасником спра-
ви про банкрутство, роль якого у справах про банкрутство сут-
тєво відрізняється від його ролі у справах позовного прова-
дження¹⁰³. Щоб набути статусу учасника провадження у спра-
вах про банкрутство, обов'язково потрібна ухвала суду. І лише
суд може визначити, чи є особа належним учасником справи
про банкрутство. Для цього господарський суд здійснює оцін-
ку щодо конкретного учасника. Ця процесуальна діяльність
відбувається під час провадження у справах про банкрутство,
починаючи від прийняття заяви про порушення провадження
у справі про банкрутство, де суд перевіряє вимоги кредитора

¹⁰³ Вечірко І. О. Провадження у справах про банкрутство як самостійна форма
процесуальної діяльності господарського суду. *Санація та банкрутство*.
2014. № 3–4. С. 230.

та правовий статус боржника, а також коли суд визнає учасниками у справі відповідних осіб.

Сторонами процедури банкрутства, відповідно до ст. 1 КУЗПБ, виступають конкурсні кредитори (представник комітету кредиторів), забезпечені кредитори та боржник (банкрут).

Таким чином, учасники відіграють ключову роль у провадженні у справі про банкрутство. Правовий статус кожного з учасників характеризується особливими правами та обов'язками. Тож правове регулювання їхньої діяльності має здійснюватись на високому рівні з метою уникнення непорозумінь та неоднозначної судової практики.

Кожній справі про банкрутство властивий особливий, притаманний тільки їй, склад учасників. Отож класифікувати учасників провадження у справах про банкрутство можна за різними критеріями.

Однак спільними (головними) учасниками для всіх справ є:

- боржник;
- кредитори;
- господарський суд.

Названі учасники здійснюють вплив на розгляд справи, від їхньої волі та дій залежить хід розгляду справи про банкрутство.

Іншу групу учасників, які не мають суттєвого впливу на розгляд справи в суді і не завжди беруть участь у справі, називають ситуативними (другорядними); до них належать:

- власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника;
- державний орган з питань банкрутства;
- Фонд державного майна України;
- представник органу місцевого самоврядування;
- представник працівників боржника;
- уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника;
- інвестор¹⁰⁴.

¹⁰⁴ Бутирська І. А. Правовий статус учасників справи про банкрутство : монографія. Чернівці : Технодрук, 2017. С. 27.

Перелік інших (другорядних) учасників є необмеженим і залежить від обставин конкретної справи про банкрутство. Скажімо, у справі про банкрутство Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговельно-виробниче підприємство «Львівський автотранспортувач» надійшла заява від кредитора ТОВ «Укр-Полімер» про визнання недійсним договору відповідального зберігання № Здвз від 3 січня 2013 р., укладеного між боржником ТОВ «Торговельно-виробниче підприємство «Львівський автотранспортувач» і ТОВ «Торговий дім Виробниче об'єднання «ЛАЗ». На підставі того, що стороною договору відповідального зберігання № Здвз від 3 січня 2013 р. є ТОВ «Торговий дім Виробниче об'єднання «ЛАЗ», суд дійшов висновку про залучення до участі у цій справі ТОВ «Торговий дім Виробниче об'єднання «ЛАЗ»¹⁰⁵.

Порушення провадження у справі про банкрутство безпосередньо впливає на правове становище і кредиторів, і боржника. Кожен учасник провадження у справі про банкрутство має особливий правовий статус, специфіка якого залежить від конкретних відносин неспроможності. Водночас коло учасників провадження у справі про банкрутство є значно ширшим, ніж закріплено законодавчо.

2. Сторони у справі про банкрутство

2.1. Правовий статус боржника в провадженні у справі про банкрутство

Відповідно до КУЗПБ, боржником є юридична особа або фізична особа, в тому числі фізична особа-підприємець, неспроможна виконати свої грошові зобов'язання, строк виконання яких настав.

Боржник у цивільному праві – це пасивна сторона зобов'язального правовідношення, на якій лежить обов'язок здійснити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від визначеної дії.

¹⁰⁵ Ухвала Господарського суду Львівської області від 6 грудня 2016 р. у справі № 33/29 . URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63370612>.

Згідно з ч. 2 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження», боржником є визначена виконавчим документом фізична або юридична особа, держава, на яких покладається обов'язок щодо виконання рішення¹⁰⁶.

У Законі про банкрутство боржником міг бути лише суб'єкт підприємницької діяльності. Саме тому П. Пригуза та А. Пригуза визначали боржника у справі про банкрутство як неспроможного суб'єкта підприємницької діяльності (юридична особа або фізична особа-підприємець), який зобов'язаний сплатити гроші на користь кредитора, але прострочив виконання свого обов'язку понад три місяці, якщо грошова вимога до нього підтверджена судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження¹⁰⁷.

Відповідно до ч. 3 ст. 209 ГК України, суб'єктом банкрутства (банкрутом) може бути лише суб'єкт підприємницької діяльності. Не можуть бути визнані банкрутом казенні підприємства. Крім того, у документі зазначено особливості банкрутства державних підприємств. Так, за ч. 3 ст. 214 ГК України, до державних підприємств, які згідно зі законом не підлягають приватизації, процедури санації чи ліквідації застосовуються лише після виключення їх у встановленому порядку з переліку об'єктів, що не підлягають приватизації.

Щодо комунальних підприємств на сьогодні правове регулювання банкрутства взагалі не містить обмежень, які би стосувалися банкрутства комунальних підприємств.

Правовий статус боржників у справі про банкрутство є різним через багатоманітність суб'єктів господарювання. Процедура банкрутства повинна враховувати особливості окремих категорій боржників. З огляду на це законодавець визначив особливості застосування процедур банкрутства щодо суб'єктів господарської діяльності, які мають особливий статус, наприклад, сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств тощо.

¹⁰⁶ Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n160>

¹⁰⁷ Пригуза П. Д., Пригуза А. П. Науково-практичний коментар Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у редакції з 18 січня 2013 року (доктринальне тлумачення норм права неплатоспроможності та статей 1–21). Херсон : ТДС, 2013. С. 74.

З моменту порушення справи про банкрутство правосуб'єктність боржника стає обмеженою, і такий стан зберігається протягом всієї процедури банкрутства. Водночас процесуально-правовий статус боржника у справі про банкрутство не є однаковим на всіх стадіях процесу. З приводу цього І. Бутирська констатує, що після порушення провадження у справі про банкрутство такого боржника правосуб'єктність останнього різко змінюється, причому трансформації правовий статус неплатоспроможного суб'єкта зазнає постійно, залежно від судових процедур, що застосовуються до боржника¹⁰⁸.

Аналіз поняття боржника, що його наведено в КУЗПБ, дає підстави стверджувати, що структурні підрозділи юридичної особи, в тому числі філії та представництва, не можуть бути суб'єктами банкрутства. Обов'язковою умовою виступає наявність у боржника перед кредитором грошового зобов'язання. Водночас законодавець не вимагає, щоб таке зобов'язання виникло виключно на основі цивільно-правової угоди (договору). Зобов'язання може виникати зі сплати податків і зборів, з виплати заробітної плати тощо.

Відповідно до КУЗПБ, відкриття провадження щодо банкрутства казенних підприємств, державних некомерційних підприємств та бюджетних установ заборонено.

Відкриття провадження у справі про банкрутство з процесуальних підстав є неможливе стосовно таких категорій боржників, щодо яких:

- 1) затверджено план досудової санації;
- 2) порушено провадження у справі про банкрутство;
- 3) припинена діяльність як юридичної особи (ліквідація або реорганізація).

Правовий статус боржника у справі про банкрутство не є однаковим на всіх стадіях процесу. Обсяг прав та обов'язків залежить від того, яку судову процедуру застосовують до неплатоспроможного суб'єкта. В разі застосування до боржника процедур банкрутства здійснюється обмеження право- і дієздатності суб'єкта господарювання, а також суттєво змінюється правовий режим майна боржника. Для прикладу зазначимо,

¹⁰⁸ Бутирська І. А. Правовий статус учасників справи про банкрутство : монографія. Чернівці : Технодрук, 2017. С. 16.

що на стадії розпорядження майном боржника останній має порівняно великий обсяг повноважень. Звісно, введення мораторію обмежує господарську діяльність боржника, але за ним зберігається більшість його прав, залишаються діючими органи управління боржника. Тобто за діяльністю боржника здійснюється тільки нагляд і контроль, а на управлінські рішення щодо нього необхідна згода розпорядника майна.

Правовий статус боржника-фізичної особи у справі про банкрутство має свої особливості, про які йдеться у Розділі 10 пропонованого навчального посібника.

2.2. Правовий статус кредитора в провадженні у справі про банкрутство

Поняття «кредитор» є загальнозживаним терміном; під ним розуміється суб'єкт правовідносин, який має право вимагати від іншого суб'єкта (боржника) дотримання певної поведінки.

Згідно зі ст. 1 КУзПБ, кредитором виступає юридична або фізична особа, а також контролюючий орган, уповноважений відповідно до Податкового кодексу України здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у межах своїх повноважень, та інші державні органи, які мають вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника.

Правовий статус кредитора як учасника справи про банкрутство має переважно комплексний характер, оскільки включає в себе і матеріальний, і процесуальний складники. Матеріальні відносини між боржником і кредитором у праві неспроможності обов'язково повинні трансформуватись у процесуальні, інакше після порушення провадження у справі про банкрутство матеріальні відносини не зможуть бути реалізовані¹⁰⁹.

¹⁰⁹ Бутирська І. А. Правовий статус учасників справи про банкрутство : монографія. Чернівці : Технодрук, 2017. С. 105.

О. Латинін також пропонує визначати поняття кредитора з двох позицій: з точки зору матеріального права і з позиції процесуального права. З точки зору матеріального права, кредитор у справі про банкрутство – це фізична або юридична особа, органи державної влади з відповідними вимогами до боржника. З позиції процесуального права – це особи, що мають відповідний обсяг господарської процесуальної правосудності для набуття статусу сторони в провадженні у справі про банкрутство¹¹⁰.

Водночас наявності одних лише вимог грошового характеру до боржника недостатньо щоби стати учасником у справі про банкрутство. Тільки той кредитор, який у встановлені КУзПБ порядку і строки звернеться до господарського суду з відповідною заявою, отримає можливість належно захистити свої права та законні інтереси. Такий кредитор подає заяву до господарського суду та фактично отримує доступ до правосуддя, яке здійснюється господарським судом у процесі банкрутства.

Законодавство передбачає такі види (класи) кредиторів у процедурі банкрутства:

1) забезпечені кредитори – це кредитори, вимоги яких до боржника або іншої особи забезпечені заставою майна боржника;

2) конкурсні кредитори – це кредитори за вимогами до боржника, що виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника;

3) поточні кредитори – це кредитори за вимогами до боржника, що виникли після відкриття провадження у справі про банкрутство.

На думку Т. Грека, мета конкурсного процесу полягає не тільки в тому, щоб попередити необмежене захоплення цінностей з боку одного кредитора у збиток іншим і знайти спосіб найбільш справедливого розподілу цінностей між декількома

¹¹⁰ Латинін О. А. Правове регулювання захисту прав кредиторів у справі про неспроможність (банкрутство) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. : 12.00.04 / Нац. ун-т «Юридична акад. України ім. Я. Мудрого». Харків, 2012. С. 10.

кредиторами, – вона є значно ширшою. Головне в правовому регулюванні конкурсних правовідносин – погодити інтереси всіх учасників, залучених в процес банкрутства, знайти розумний баланс приватних і публічних інтересів і, зрештою, забезпечити таким чином стійкість цивільного обороту¹¹¹.

У пояснювальній записці до КУЗПБ наголошено, що його метою є підвищення ефективності процедур банкрутства та рівня захищеності прав кредиторів.

Особа набуває статусу кредитора лише після заявленн^я грошових вимог до боржника та «оформлення» таких вимог шляхом прийняття відповідної ухвали господарським судом. КГС у постанові від 16.07.2020 р. у справі № 910/4475/19 КГС було сформовано такий висновок: лише після вчинення всіх передбачених законом дій та прийняття судом відповідної ухвали про повне або часткове визнання його вимог кредитор набуває статусу учасника провадження у справі про банкрутство та повну процесуальну дієздатність (здатність особисто здійснювати процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді). Проте кредитори мають право на оскарження відповідних ухвал у справі про банкрутство як особи, які не брали участі у справі з моменту подання такими кредиторами лише заяв з вимогами до боржника¹¹². Зазначені правові висновки були деталізовані у постанові Касаційного господарського суду від 22.07.2020 р. у справі № 904/4681/19 таким чином: право на апеляційне оскарження судових рішень місцевого господарського суду мають учасники справи про банкрутство та інші, окрім кредиторів, юридичні особи, а також державні та інші органи, зокрема контролюючі органи, які не є учасниками справи, однак лише в тому разі, якщо оскаржуване судове рішення безпосередньо вирішує питання про їхні права та обов'язки¹¹³.

¹¹¹ Грек Т. Б. Загальна характеристика поняття «кредитор». Права кредитора в процесі банкрутства. *Адвокат*. 2010. № 5. С. 37.

¹¹² Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 16 липня 2020 р. у справі № 910/4475/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90743553>

¹¹³ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 22 липня 2020 р. у справі № 904/4681/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90540484>

Б. Поляков, суддя, проводить поділ кредиторів залежно від участі у справі про банкрутство на конкурсних (яких, своєю чергою, поділяє на ініціюючих, вимушених та привілейованих) та неконкурсних (до яких належать поточні, заставні, речові та інші). Конкурсні кредитори є одними з основних учасників провадження у справі про банкрутство, вони активно впливають на всю процедуру банкрутства і часто приймають доленосні рішення стосовно боржника. Ініціюючі – це ті кредитори, які безпосередньо порушують провадження у справі про банкрутство. Вимушені – це кредитори, які звернулися до господарського суду протягом тридцяти днів від дня офіційного оприлюднення оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство. Привілейовані – це такі кредитори, на вимоги яких не поширюється мораторій¹¹⁴.

Кредитори у справі про банкрутство можуть брати участь як особисто, так і через свої представницькі органи. До таких органів належать збори та комітет кредиторів.

КУЗПБ визначає права та обов'язки кредиторів, а саме: певні положення щодо підстав відкриття справи (ч. 3 ст. 8); щодо змісту заяви ініціюючого кредитора та переліку документів, які слід додати до цієї заяви (ч.ч.1, 2 ст. 34); підстави прийняття, відмови у прийнятті заяви про відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 37); повернення заяви (ч. 1 ст. 38); відкриття провадження у справі (ч. 1 ст. 39). Норми наче спрямовані на захист прав кредиторів, оскільки виключені всі критерії для підстав відкриття справи (розмір вимог, строк неоплати, безспірність, наявність виконавчого провадження) та, відповідно, доказової бази ініціюючого кредитора, а також спрощено доступ до процедур.

Відповідно до ст. 39 КУЗПБ, на суд покладено обов'язок перевірити обґрунтованість вимог заявника та з'ясувати наявність підстав для відкриття провадження у справі. У постанові господарського суду у справі № 910/866/20 зазначено, що у справі про банкрутство господарський суд не розглядає по суті спори стосовно заявлених до боржника грошових вимог, а лише встановлює наявність чи відсутність відповідного

¹¹⁴ Поляков Б. М. Класифікація кредиторів боржника у процедурі банкрутства. *Санація та банкрутство*. 2004. № 1. С. 64.

грошового зобов'язання боржника шляхом дослідження первинних документів (договорів, накладних, актів тощо) та (або) рішення юрисдикційного органу, до компетенції якого віднесено вирішення відповідного спору. У разі виникнення мотивованих сумнівів сторін у справі про банкрутство щодо обґрунтованості кредиторських вимог на заявника таких кредиторських вимог покладається обов'язок підвищеного стандарту доказування задля забезпечення перевірки господарським судом підстав виникнення таких грошових вимог, їх характеру, встановлення розміру та моменту виникнення цих грошових вимог¹¹⁵.

Новелою КУЗПБ є розширення прав кредиторів, які подали заяви з пропуском строку. Для них встановлено такий самий режим, як і для тих, хто встиг заявити вимоги у встановлений термін, крім права вирішального голосу на зборах та в комітеті кредиторів. Їхні вимоги задовольняються в порядку черговості, передбаченої КУЗПБ. Фактично ці кредитори є конкурсними, однак не мають права вирішального голосу на зборах та в комітеті кредиторів.

Однак якщо кредитор заявив вимоги після здійснення розрахунків з іншими кредиторами, то сплачені таким кредиторам кошти поверненню не підлягають. Відомості про таких кредиторів вносяться до реєстру вимог кредиторів¹¹⁶. Відтак кредитори, які «спізнались», отримують право на задоволення вимог у порядку такої самої черговості, як і ті, хто вчасно подали заяви.

Як приклад наведемо матеріали судової практики щодо вимог кредиторів, заявлених після закінчення строку, необхідного для їх подання. У постанові КГС від 25.08.2021 р. у справі № 910/8992/19 знаходимо: «Статтею 45 КУЗПБ встановлено строк на подання до господарського суду письмових заяв з конкурсними вимогами до боржника. Пропущення такого строку на подання до господарського суду саме заяви з конкурсними вимогами до боржника є підставою для того, що такий

¹¹⁵ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 23 вересня 2021 р. у справі № 910/866/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99860579>.

¹¹⁶ Грабован Л. І. Погашення вимог кредиторів у процедурі банкрутства: теорія і практика : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 308 с.

кредитор хоч і є конкурсним, однак не матиме права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів. Подання письмової заяви з конкурсними вимогами до боржника в строк, визначений ч. 1 ст. 45 КУзПБ, та подання до такої заяви поза межами зазначеного строку уточнень і доповнень, які не змінюють суми кредиторських вимог, не є підставою для застосування до такої заяви з конкурсними кредиторськими вимогами до боржника приписів абз. 2, 3 ч. 4 ст. 45 КУзПБ¹¹⁷.

Назагал кредитори є конкурсні, забезпечені та поточні. Кожен клас кредиторів має свої права та обов'язки, які обумовлюються певним видом судової процедури.

Кредитори мають право подавати заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство до господарського суду. У заяві повинні міститись відомості про розмір вимог кредитора до боржника зі зазначенням окремо розміру неустойки (штрафу, пені), що підлягає сплаті. Заява кредитора може ґрунтуватися на об'єднаній заборгованості боржника за сукупністю його різних зобов'язань перед цим кредитором.

Водночас кредитори мають право об'єднати свої вимоги до боржника і звернутися до суду з однією спільною заявою. Таку заяву підписують усі кредитори, які об'єднали свої вимоги до боржника.

Доречно додати, що в разі вибуття чи заміни кредитора у справі про банкрутство господарський суд за заявою правонаступника або іншого учасника (учасників) справи здійснює заміну такої сторони її правонаступником на будь-якій стадії провадження у справі.

Конкурсні кредитори за вимогами, що виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство, зобов'язані подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство. Строк на заявлення грошових вимог кредиторів до боржника починається з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство.

¹¹⁷ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 25 серпня 2021 р. у справі № 910/8992/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/99243444

Майнові вимоги кредиторів до боржника обов'язково повинні бути виражені в грошових одиницях і заявлені до господарського суду. Якщо ж зобов'язання боржника зазначені в іноземній валюті, то склад та розмір грошових вимог кредиторів переводяться в національну валюту за курсом, встановленим Національним банком України на дату подання кредитором заяви.

Конкурсні кредитори мають на зборах кредиторів таку кількість голосів, яка пропорційна сумі вимог кредиторів, що включені до реєстру вимог кредиторів за результатами попереднього засідання господарського суду, та кратну одній тисячі гривень.

Кредитори за вимогами щодо виплати заробітної плати, аліментів, авторської винагороди, за вимогами щодо відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян, сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування мають право протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника. Такі документи (копії) кредитори надсилають боржнику та розпоряднику майна.

Забезпечені кредитори – це кредитори, вимоги яких до боржника забезпечені заставою майна боржника. Такі кредитори зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство в частині вимог, що є незабезпеченими, або за умови відмови від забезпечення.

Водночас забезпечені кредитори можуть повністю або частково відмовитися від забезпечення. Якщо вартості застави недостатньо для покриття всієї вимоги, кредитор повинен розглядатися як забезпечений лише в частині вартості предмета застави. Залишок вимог вважається незабезпеченим.

Зазвичай кредитори об'єднуються у комітет (збори) кредиторів. Під час судової процедури розпорядження майном боржника розпорядник майна організовує та письмово повідомляє кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів про місце і час проведення зборів кредиторів. Такі збори проводяться не пізніше 10-денного терміну після винесення ухвали

господарським судом. Учасниками зборів кредиторів боржника з правом вирішального голосу є конкурсні кредитори. До комітету кредиторів входить не більше семи осіб. Однак кредитор, якому належить 25 і більше відсотків голосів, автоматично включається до складу комітету кредиторів.

Відповідно до ч. 1 ст. 48 КУзПБ, право дорадчого голосу мають такі особи:

- кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника;
- кредитори з вимогами щодо виплати заробітної плати, авторської винагороди, аліментів, а також щодо відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян;
- конкурсні кредитори, вимоги яких заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання;
- представник працівників боржника;
- уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника;
- представник органу, уповноваженого управляти державним майном;
- арбітражний керуючий.

Варто наголосити на тому, що перші збори кредиторів вважаються повноважними, якщо на них присутні кредитори, які мають не менше ніж дві третини голосів.

До повноважень комітету кредиторів віднесено прийняття рішення про:

- 1) визначення кількісного складу та обрання членів комітету кредиторів;
- 2) обрання голови комітету та скликання зборів кредиторів;
- 3) дострокове припинення повноважень комітету кредиторів або окремих його членів;
- 4) схвалення плану санації боржника та схвалення внесення змін до нього;
- 5) звернення до господарського суду з вимогою про визнання правочинів (договорів) боржника недійсними на будь-якій стадії процедури банкрутства;
- 6) звернення до господарського суду з клопотанням про введення наступної процедури у справі про банкрутство;
- 7) звернення до господарського суду з клопотанням про призначення арбітражного керуючого, припинення

повноважень арбітражного керуючого та про призначення іншого арбітражного керуючого;

8) обрання арбітражного керуючого в разі відсторонення арбітражного керуючого, визначеного Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою, від виконання повноважень;

9) внесення пропозицій господарському суду щодо продовження або скорочення строку процедур розпорядження майном боржника чи санації боржника;

10) інші питання, передбачені КУЗПБ, в тому числі віднесені до компетенції комітету кредиторів.

За загальним правилом рішення комітету (зборів) кредиторів вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість голосів кредиторів, які присутні на комітеті (зборах) кредиторів.

Таким чином, кожен кредитор має особисту заінтересованість у результатах застосування до боржника процедур банкрутства. У справу про банкрутство кредитори вступають з метою примусити боржника виконати свої зобов'язання, а відтак отримати задоволення вимог, передбачених у відповідному реєстрі.

3. Роль господарського суду в провадженні у справі про банкрутство

Господарський суд в Україні – це єдиний орган, уповноважений розглядати справи про банкрутство. Перш за все, господарський суд має на меті забезпечити додержання вимог законності при задоволенні вимог кредиторів з урахуванням принципів пропорційності, черговості та справедливості, а також сприяти відновленню платоспроможності боржника.

Завдання суду – зіставити вимоги держави та суспільства з інтересами конкретної юридичної або фізичної особи, знайти компроміс, не допускаючи ситуації, коли вимоги публічного інтересу повністю придушують приватний інтерес, і навпаки – коли публічні інтереси зовсім не враховуються судом¹¹⁸.

¹¹⁸ Щербанюк О. В. Роль органів правосуддя в забезпеченні балансу приватних та публічних інтересів. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Серія «Правознавство»*. 2013. Вип. 714. С. 66.

На підтвердження особливої ролі господарського суду КГС в постанові від 22 вересня 2021 р. у справі № 911/2043/20 зазначив, що процедура банкрутства щодо боржника переслідує публічний та приватний інтерес. Захист приватного інтересу, своєю чергою, полягає в максимальному задоволенні вимог кредиторів, відновленні платоспроможності боржника або його ліквідації та продажу його майна у ліквідаційній процедурі з метою погашення вимог кредиторів. Отже, однією з основних функцій господарського суду під час провадження у справі про банкрутство є дотримання балансу захисту публічного та приватного інтересів¹¹⁹.

Згідно із п. 8 ч. 1 ст. 20 ГПК України, до юрисдикції господарських судів віднесено справи про банкрутство та справи у спорах з майновими вимогами до боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, в тому числі справи у спорах про: визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника, за винятком спорів про визначення та сплату (стягнення) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до ПК України, а також спорів про визнання недійсними правочинів за позовом контролюючого органу на виконання його повноважень, визначених ПК України.

Відповідно до ст. 7 КУзПБ, спори, стороною в яких є боржник, розглядаються господарським судом за правилами, передбаченими ГПК України, з урахуванням особливостей, визначених КУзПБ. Господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи вирішує:

- всі майнові спори, стороною в яких є боржник;
- спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна;
- спори про стягнення заробітної плати; спори про поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника; спори щодо інших вимог до боржника.
- спори про визнання недійсними результатів аукціону;

¹¹⁹ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 22 вересня 2021 р. у справі № 911/2043/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100456027>

- спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно;
- спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником;

За результатами розгляду спору суд ухвалює рішення.

Аналіз положень КУзПБ та ГПК України дає підстави стверджувати, що до юрисдикції господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, віднесено не тільки майнові, а й немайнові спори, що виникають як з приватних, так і з публічних правовідносин, у яких стороною є боржник.

Відповідно до статей 7, 9 КУзПБ, у процедурі банкрутства приймаються такі процесуальні документи: ухвали, рішення та постанови. Ухвали та постанови приймаються в процесі основного провадження справи про банкрутство, ухвали та рішення ухвалюються за результатами розгляду спорів за правилами позовного провадження, тобто у відокремленому від основної справи провадженні.

Провадження у справах про банкрутство вирізняються особливим суб'єктним складом, особливим процесуальним порядком розгляду справ, специфічністю завдань та функцій, тривалістю судового провадження. Невід'ємною складовою такого провадження виступає судовий контроль.

Варто зазначити, що відносини неспроможності опосередковані конфліктними ситуаціями між учасниками. Адже і боржник і кредитор прагнуть максимально захистити свої інтереси.

На думку І. Бутирської, виникає необхідність залучення до відносин неспроможності незалежного арбітра, який би не лише контролював дії учасників справи про банкрутство, а й сам виступав активним учасником процесу, суб'єктом контролю за діяльністю всіх учасників справи та, у разі потреби, навіть суб'єктом доказування¹²⁰.

Як правило, справи про банкрутство характеризуються широким колом учасників, складністю питань, що вирішуються господарським судом, необхідністю вивчення та аналізу документів з метою встановлення повної картини справи.

¹²⁰ Бутирська І. А. Правовий статус учасників справи про банкрутство : монографія. Чернівці : Технодрук, 2017. С. 56.

До функцій суду, з одного боку, віднесено забезпечення задоволення вимог кредиторів на засадах пропорційності та черговості. З іншого боку, господарський суд повинен намагатися зберегти боржника як суб'єкта господарювання, або ж – ліквідувати суб'єкта господарської діяльності, який працює неефективно.

У справах про банкрутство реалізуються такі цілі господарського суду: єдине й правильне застосування норм законодавства України та законодавства про банкрутство зокрема; здійснення контролю за проведенням процедур банкрутства; здійснення оцінки дій учасників провадження у справі про банкрутство та їх затвердження або відхилення в процесуальних документах; застосування санкцій за порушення норм законодавства про банкрутство; реабілітація боржника, який відновив свою платоспроможність та розрахувався з кредиторами¹²¹.

На думку Н. Іванюти, господарський суд виконує три функції:

1) функцію правосуддя, яка є основною та відрізняє діяльність судів, зокрема господарських, від діяльності інших органів влади й полягає в розгляді та вирішенні судом справ, віднесених до його компетенції;

2) функцію відтворення, яка розкривається через постійну здатність суду виконувати покладений обсяг повноважень завдяки цілеспрямованій взаємодії всіх ланок інстанційної системи, яка виявляється в прийнятті якісних судових актів;

3) організаційну функцію, яка характеризується процесуальною формою практичної реалізації діяльності господарського суду¹²².

Водночас, реалізуючи свої повноваження, суд виконує у процесуальних відносинах керівну роль, що підтверджується змістом його прав та обов'язків, здійснює контроль за всіма діями учасників процесу та санкціонує ці дії. Під час провадження у справах про банкрутство господарський суд має інші завдання та функції. Суд наділений функціями контролю,

¹²¹ Рябцева Я. Г. Основні учасники судових процедур банкрутства. *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 6. С. 90.

¹²² Іванюта Н. В. Методологічний аналіз діяльності господарського суду. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 165.

і якщо учасники справи не дотримуються вимог законодавства, то суд не затверджує різного виду документи (план санації, мирову угоду, ліквідаційний баланс, звіт арбітражного керуючого і т.ін.), не визнає грошові вимоги. Тобто, розглядаючи справу про банкрутство, суд виступає апеляційною інстанцією стосовно дій учасників процедури банкрутства¹²³.

У справі про банкрутство господарський суд може діяти на власний розсуд. Наприклад, він самостійно може вжити заходів до забезпечення вимог кредиторів (ст. 40 КУзПБ), може зобов'язати боржника провести аудит (ч. 10 ст. 39 КУзПБ), може визначити строк, протягом якого ліквідатор зобов'язаний здійснити ліквідацію боржника (ст. 58 КУзПБ) тощо. У всіх цих випадках господарський суд самостійно приймає відповідне рішення, незалежно від наявності клопотання учасників справи. На відміну від інших учасників справи, господарський суд призначає (і звільняє) самостійно із застосуванням автоматизованої системи арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора). Але у разі, якщо від арбітражного керуючого, визначеного автоматизованою системою, не надійшла згода стати розпорядником майна у цій справі, то розпорядника майна суд призначає без застосування автоматизованої системи.

На момент проведення підготовчого засідання всі суперечності між кредитором і боржником з приводу їхніх прав та обов'язків мають бути усунені самостійно або вирішені в судовому порядку з ухваленням судового рішення. Йдеться про те, що вимоги ініціюючих кредиторів до боржника мають бути безспірними, тобто ґрунтуватися на первинних документах, які безапеляційно підтверджували би дійсний розмір заборгованості та правомірність їх виникнення, а також доводили би прострочення виконання грошового зобов'язання боржника.

Варто наголосити, що господарський суд займає особливе становище у системі відносин неспроможності. У справах про банкрутство роль господарського суду значно відрізняється від його ролі у позовному провадженні, оскільки тут суд наділений широким колом повноважень, які він у праві реалізувати незалежно від процесуальної активності сторін.

¹²³ Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2011. С. 270–271.

Господарський суд у справі про банкрутство, діючи на підставі КУЗПБ, реалізує загальні та спеціальні функції, а саме контрольну та організаційну. Зміст цих функцій полягає у контролі за діями учасників справи про банкрутство та реалізації організаційних повноважень, які чинять суттєвий вплив на справу про банкрутство. Суд не лише виступає в ролі незалежного і неупередженого арбітра, а в окремих випадках самостійно приймає важливі для справи про банкрутство рішення. З огляду на те, що у справі про банкрутство стикається безліч протилежних за змістом інтересів різних учасників справи, господарський суд покликаний забезпечити баланс інтересів учасників провадження.

Господарський суд здійснює аналіз фінансово-економічного стану боржника при затвердженні плану досудової санації останнього. Як свідчать матеріали судової практики, з метою дотримання балансу інтересів кредиторів та боржника суд повинен займати активну процесуальну позицію при затвердженні плану санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство, яка має полягати в повному, всебічному та об'єктивному з'ясуванні обставин, котрі стосуються перевірки порядку його схвалення та дослідження змісту плану санації. Під час розгляду плану санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство до кола обставин, які мають обов'язково бути доведені боржником і достеменно встановлені судом, слід долучити наявність ознак неплатоспроможності боржника або її загрози, а також вигідність для кредиторів виконання плану санації порівняно з ліквідацією боржника¹²⁴.

4. Інші учасники справи про банкрутство

Учасниками справи про банкрутство, крім сторін та арбітражного керуючого, виступають державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників

¹²⁴ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 10 лютого 2022 р. у справі № 908/1817/21. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/103851679>.

боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, а також інші учасники справи про банкрутство, щодо прав або обов'язків яких існує спір.

Відповідно до Положення про Міністерство юстиції України, Мін'юст є державним органом з питань банкрутства¹²⁵. Основні завдання державного органу з питань банкрутства можна поділити на дві групи – організаційні та контрольні.

До організаційних функцій належать:

- організація діяльності арбітражних керуючих;
- формування та ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих та Єдиного реєстру підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство;

- встановлення порядку проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства;

- встановлення типових форм плану санації, переліку майна, яке включається до ліквідаційної маси.

До контрольних функцій державного органу з питань банкрутства віднесено:

- проведення аналізу фінансово-господарської діяльності боржника з метою виявлення ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства державних підприємств, а щодо інших боржників – на запити прокуратури та суду;

- контроль за діяльністю арбітражних керуючих¹²⁶.

Державному органу з питань банкрутства присвячена стаття 3 КУзПБ. У ній зосереджені основні повноваження зазначеного учасника процедури банкрутства, зокрема:

- сприяння створенню організаційних, економічних, інших умов, необхідних для реалізації процедур відновлення

¹²⁵ Положення про Міністерство юстиції України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF>

¹²⁶ Климков В. О. Організаційно-правові засади діяльності спеціального органу з питань банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2010. С. 41–42.

платоспроможності боржника або визнання його банкрутом, у тому числі процедур банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків;

- організація системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації арбітражних керуючих;

- встановлення вимоги для отримання свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого;

- формування Єдиного реєстру арбітражних керуючих України;

- встановлення порядку здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих, перевірки організації їхньої роботи, дотримання ними вимог законодавства з питань банкрутства;

- визначення порядку проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства та організація проведення такого аналізу в разі відкриття провадження у справах про банкрутство державних підприємств і підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків;

- затвердження примірної форми плану санації та реструктуризації;

- визначення вимог до форми та порядку ведення реєстру вимог кредиторів;

- складання на запити суду, прокуратури або іншого уповноваженого органу висновків про наявність ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства;

- розроблення та затвердження типових документів щодо проведення процедур банкрутства, методичних рекомендацій;

- здійснення інших передбачених законом повноважень.

Фонд державного майна України (ФДМ) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що реалізує державну політику у сфері приватизації, оренди,

використання та відчуження державного майна, управління об'єктами державної власності, в тому числі корпоративними правами держави щодо об'єктів державної власності, що належать до сфери його управління, а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності.

До повноважень ФДМ віднесено управління корпоративними правами держави. Зокрема, аналіз національного законодавства свідчить про те, що ФДМ погоджує мирові угоди, плани санації і переліки ліквідаційних мас та зміни і доповнення до них у справах про банкрутство господарських організацій з корпоративними правами держави понад 50 відсотків їх статутного капіталу, які перебувають у процесі приватизації, а також бере участь у провадженні справ про банкрутство господарських товариств з корпоративними правами держави¹²⁷.

Відповідно до ч. 18 ст. 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності», мирові угоди, плани санації та переліки ліквідаційних мас та зміни і доповнення до них у справах про банкрутство господарських організацій з корпоративними правами держави понад 50 відсотків їх статутного капіталу погоджуються з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері управління об'єктами державної власності, а саме Фондом державного майна України (стосовно господарської організації, яка перебуває в процесі приватизації)¹²⁸.

Орган місцевого самоврядування бере участь у провадженні справи про банкрутство у випадку, якщо боржником виступає комунальне підприємство.

КУзПБ вирізняє учасників провадження у справі про банкрутство, які пов'язані з особою боржника:

- уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника;
- працівники боржника.

¹²⁷ Про фонд державного майна : Закон України від 9 грудня 2011 р. № 4107-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4107-17#Text>

¹²⁸ Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21 вересня 2006 р. URL: № 185-V. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>

За загальним правилом керівник або засновник компанії не відповідає за борги підприємства. Однак із цього правила є виняток – субсидіарна відповідальність у процедурі банкрутства. За п. 2 ст. 61 КУзПБ, у разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника-юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями. Стягнені суми включаються до складу ліквідаційної маси і можуть бути використані лише для задоволення вимог кредиторів у порядку черговості, встановленому КУзПБ.

Субсидіарна відповідальність у справах про банкрутство є самостійним цивільно-правовим видом відповідальності, який покладається на засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі керівника боржника при наявності підтвердження вини вказаних осіб у доведенні юридичної особи (боржника у справі про банкрутство) до стану неплатоспроможності.

Слід наголосити, що лише ліквідатор у процедурі ліквідації може заявити вимоги до третіх осіб щодо їх субсидіарної відповідальності. Це зумовлено тим, що пред'явити вимогу до засновників (учасників, акціонерів), керівника боржника можна лише після вчинення ліквідатором всієї сукупності дій, спрямованих на виявлення та реалізацію активів боржника. Якщо в результаті реалізації таких активів грошових коштів недостатньо для задоволення у повному обсязі вимог кредиторів, то у ліквідатора, за наявності обставин доведення до банкрутства боржника, виникає право на пред'явлення субсидіарної вимоги до осіб, винних у такому доведенні до банкрутства. Законодавець наділив можливістю звернення до господарського суду для застосування (покладення) субсидіарної відповідальності виключно ліквідатора, тому що саме він уповноважений, з уведенням ліквідаційної процедури банкрутства, прийняти у своє відання майно боржника, забезпечити його збереження та виконувати функції з управління й розпорядження майном банкрута. Водночас кредитори не мають

права звертатися з такими заявами, що не зовсім відповідає інтересам захисту прав кредиторів¹²⁹.

Неспроможність та банкрутство підприємств передбачають також звільнення працівників неплатоспроможних суб'єктів господарської діяльності. Отож провадження у справі про банкрутство завжди зачіпає інтереси трудового колективу боржника. Насамперед тут ідеться про грошові вимоги щодо виплати заробітної плати, вихідної допомоги та інших коштів, належних працівникам.

КУзПБ надав привілей вимогам працівників боржника, включивши їх до першої черги задоволення (ст. 64). Згідно зі ст. 5 Конвенції МОП № 173 1992 року про захист вимог працівників у випадку неплатоспроможності роботодавця, в разі неплатоспроможності роботодавця вимоги працівників, які впливають із трудових відносин, захищаються за допомогою привілею так, що їх задовольняють за рахунок активів неплатоспроможного роботодавця до того, як непривільованим кредиторам може бути виплачена їхня частка¹³⁰.

До речі, участь працівників у справі про банкрутство можлива у двох аспектах:

1) вимоги працівників щодо заробітної плати включаються розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів у загальній сумі; у такому разі працівники боржника не беруть участі у справі;

2) працівники самостійно заявляють свої кредиторські вимоги в порядку, встановленому КУзПБ; тоді такі працівники беруть участь у справі нарівні з іншими кредиторами.

Законодавство про банкрутство у сфері захисту прав працівників містить певні інституційні гарантії. Зокрема, нині введено таку гарантію, як функціонування представника працівників боржника. Нею визначають особу, котра уповноважена загальними зборами (конференцією), на яких присутні не менш як дві третини штатної чисельності працівників

¹²⁹ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 30 жовтня 2019 р. у справі № 906/904/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85617441>

¹³⁰ Конвенція Міжнародної організації праці № 173 від 23 червня 1992 р. про захист вимог працівників у випадку неспроможності роботодавця. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_286

боржника, або відповідним рішенням первинної профспілкової організації боржника (а за наявності кількох первинних організацій – їх спільним рішенням) представляти інтереси працівників боржника під час провадження у справі про банкрутство з правом дорадчого голосу¹³¹.

Питання для самоконтролю

1. Визначте учасників провадження у справах про банкрутство.
2. Проведіть розмежування між поточними, конкурсними та забезпеченими кредиторами.
3. Назвіть категорії боржників, щодо яких застосовується процедура банкрутства з використанням спеціального законодавства.
4. Визначте роль спеціально уповноваженого органу з питань банкрутства.
5. Проведіть розмежування понять «учасник» і «суб'єкт» банкрутства.
6. Перелічіть права та обов'язки боржника у процедурі банкрутства.
7. Визначте права та обов'язки кредитора у процедурі банкрутства.
8. У чому полягає роль господарського суду в справах про банкрутство?
9. Хто з учасників процедури банкрутства має право ініціювати справу про банкрутство?
10. Проаналізуйте роль інших учасників у справах про банкрутство.

¹³¹ Руданецька О. С., Хомко Л. В. Особливості звільнення працівників у процедурі банкрутства: міжнародне та національне правове регулювання. *Наше право*. 2022. № 1. С. 137–143. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4373/1/%d0%a5%d0%be%d0%bc%d0%ba%d0%be2.pdf>

Розділ 4

МІСЦЕ ТА РОЛЬ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

1. Правовий статус арбітражного керуючого.
2. Вимоги до арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора).
3. Правові засади діяльності арбітражного керуючого.
4. Відповідальність арбітражного керуючого.

1. Правовий статус арбітражного керуючого

Із відкриттям провадження у справі про банкрутство суб'єкт господарювання набуває спеціального статусу – статусу боржника. Водночас завдяки набранню чинності КУзПБ надзвичайну вагу отримує правовий статус центральної фігури процедури банкрутства – арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора). Адже саме на нього КУзПБ покладає ключову функцію – здійснення неупередженого та антикризового менеджменту суб'єктом господарювання зі збереженням балансу між інтересами кредиторів та боржника на шляху відновлення платоспроможності боржника.

Відповідно до КУзПБ, арбітражний керуючий – це фізична особа, яка отримала відповідне свідоцтво та інформація про яку внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України.

Арбітражний керуючий з моменту постановлення ухвали про призначення його керуючим санацією або ліквідатором до моменту припинення здійснення ним повноважень прирівнюється до службової особи підприємства-боржника. Слід наголосити, що та сама особа може здійснювати повноваження арбітражного керуючого на всіх стадіях провадження у справі про банкрутство.

Варто додати, що повною мірою правовий статус арбітражного керуючого розкривається через завдання, права та обов'язки арбітражного керуючого, які виникають та реалізуються ним у межах провадження у справі про банкрутство.

Оскільки саме розпорядником майна, керуючим санацією, керуючим реструктуризацією, керуючим реалізацією, ліквідатором виступає арбітражний керуючий. Він користується всіма правами відповідно до КУЗПБ, зокрема, має право:

1) звертатися до господарського суду та суду загальної юрисдикції;

2) скликати збори і комітет кредиторів та брати в них участь з правом дорадчого голосу;

3) отримувати винагороду в розмірі та порядку, передбаченими КУЗПБ;

4) залучати для забезпечення виконання своїх повноважень на договірних засадах інших осіб та спеціалізовані організації з оплатою їхньої діяльності коштом боржника, якщо інше не встановлено КУЗПБ чи угодою з кредиторами;

5) запитувати та отримувати документи або їхні копії від юридичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та від фізичних осіб за їхньою згодою;

6) отримувати інформацію з державних реєстрів;

7) подавати до господарського суду заяву про дострокове припинення своїх повноважень;

8) здійснювати інші повноваження, передбачені КУЗПБ.

Водночас арбітражний керуючий наділений відповідними обов'язками, що визначаються його роллю у процедурі банкрутства. До таких обов'язків віднесено такі:

1) неухильно дотримуватися вимог законодавства;

2) здійснювати заходи щодо захисту майна боржника;

3) проводити аналіз фінансово-господарського стану, інвестиційної та іншої діяльності боржника і становища на ринках боржника та подавати результати такого аналізу до господарського суду разом із документами, що підтверджують відповідну інформацію;

4) подавати відомості, документи та інформацію щодо діяльності арбітражного керуючого в порядку, встановленому законодавством;

5) створювати умови для проведення перевірки додержання арбітражним керуючим вимог законодавства;

6) здійснювати заходи зі забезпечення охорони державної таємниці відповідно до встановлених законодавством вимог;

7) надавати державному реєстратору в електронній формі через вебпортал електронних сервісів відомості, необхідні

для ведення Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, у порядку, встановленому державним органом з питань банкрутства;

8) вживати заходів із недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів та невідкладно повідомляти суду про наявність такого конфлікту інтересів;

9) надсилати до органів Національної поліції чи прокуратури повідомлення про факти порушення законодавства, виявлені в діяльності працівників підприємств та організацій, що містять ознаки дії (бездіяльності), переслідуваної у кримінальному чи адміністративному порядку;

10) виконувати інші повноваження, передбачені законодавством.

Окремо доцільно вказати на обов'язок арбітражного керуючого щодо розкриття інформації про фінансовий стан боржника та хід провадження у справі про банкрутство на спеціалізованій сторінці вебсайту державного органу з питань банкрутства (у закритій частині сторінки), до якої забезпечується доступ конкурсних і забезпечених кредиторів, а також (з моменту прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури) поточних кредиторів. Така інформація стосується:

- значних правочинів чи правочинів із заінтересованістю, які укладені боржником або від його імені (найменування сторін, суть зобов'язань, вартість майна, що передається за правочином, строк виконання зобов'язань);

- інвентаризації майна боржника (дати початку та закінчення інвентаризації);

- обтяження майна боржника (об'єкт обтяження, вид обтяження, орган або особа, в інтересах якої накладено обтяження, підстави накладення обтяження);

- дебіторів боржника, розмір заборгованості яких перевищує 5 відсотків сукупних вимог конкурсних кредиторів (зазначається найменування або ім'я, місцезнаходження або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності) та розмір заборгованості);

- реєстру вимог кредиторів;

- строків виконання плану санації (для керуючого санацією) або плану реструктуризації (для керуючого реструктуризацією);
- аналізу фінансово-господарської діяльності боржника;
- дати, часу і місця проведення зборів кредиторів та комітету кредиторів (зазначається не пізніше ніж за три робочі дні до дня проведення таких зборів);
- текстів рішень зборів та комітету кредиторів, а також санації або плану реструктуризації;
- декларації про майновий стан боржника-фізичної особи.

Науковці визначають статус арбітражного керуючого крізь призму двох елементів:

а) процесуальний, де арбітражний керуючий – самостійний учасник провадження у справі про банкрутство, що діє з метою захисту чужих прав та обов'язків;

б) професійний – це «звичайний агент майна боржника» або з моменту призначення судом «тимчасової квазіслужбової особи суду» з урахуванням завдань конкретної судової процедури¹³².

Порядок набуття статусу арбітражного керуючого можна розглядати у вузькому і широкому розумінні. У вузькому розумінні означає отримання фізичною особою свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого. У широкому – призначення господарським судом арбітражного керуючого у справі про банкрутство розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором, або ж керуючим реструктуризацією чи керуючим реалізацією у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

За законодавством, відбір кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство здійснюється автоматизованою системою з додержанням принципів черговості, вірогідності, рівної кількості справ про банкрутство, з урахуванням навантаження кожного арбітражного керуючого, а також спеціалізації за видами економічної діяльності

¹³² Джунь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні : монографія. Вид. 2-ге. Київ : Юридична практика, 2006. 384 с.

та організаційно-правових форм господарювання боржника, обраної арбітражним керуючим згідно з поданим ним повідомленням про участь в автоматизованому відборі, особливостей провадження у справах про банкрутство окремих суб'єктів підприємницької діяльності (страховиків, професійних учасників ринку цінних паперів та інститутів спільного інвестування, а також державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків), підприємств, до яких у Національній акціонерній компанії «Нафтогаз України» та/або її дочірнього підприємства, що здійснювало постачання природного газу на підставі ліцензії, виникли вимоги щодо сплати заборгованості за поставлений/спожитий природний газ, а також вимог законодавства про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом¹³³.

Господарський суд виносить ухвалу про прийняття заяви про відкриття провадження у справі і пропонує трьом визначеним шляхом автоматизованого відбору арбітражним керуючим подати заяву про участь у цій справі. Арбітражним керуючим призначається той, хто першим подав заяву до господарського суду. У разі якщо заява про участь у справі надійшла лише від одного арбітражного керуючого, господарський суд призначає таку особу розпорядником майна/керуючим реструктуризацією.

Утім, встановлено певні заборони для призначення арбітражного керуючого у процедурі банкрутства. Йдеться про осіб, які:

- 1) є заінтересованими особами в цій справі;
- 2) здійснювали раніше управління цим боржником-юридичною особою, крім випадків, коли з дня відсторонення від управління зазначеним боржником минуло не менше трьох років;
- 3) мають відмову у допуску до державної таємниці, якщо такий допуск є необхідним для виконання обов'язків, визначених КУзПБ;

¹³³ Положення про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство : Постанова пленуму Вищого господарського суду України від 14 липня 2016 р. URL: http://arbitr.gov.ua/files/pages/polozhenya_14072016_8.pdf

4) мають конфлікт інтересів;

5) здійснювали раніше повноваження приватного виконавця щодо примусового виконання судових рішень або рішень інших органів (посадових осіб), у яких боржник був стороною виконавчого провадження;

6) є близькими особами боржника-фізичної особи.

Одночасно національне законодавство передбачає підстави відсторонення арбітражного керуючого від виконання обов'язків розпорядника майна, керуючого реструктуризацією, керуючого санацією, ліквідатора, керуючого реалізацією як за його заявою, так і за зверненням учасників провадження у справі про банкрутство. До таких підстав віднесено:

1) невиконання або неналежне виконання обов'язків, покладених на арбітражного керуючого;

2) подання до суду неправдивих відомостей;

3) зловживання правами арбітражного керуючого;

4) відмова арбітражному керуючому в наданні допуску до державної таємниці або скасування раніше наданого допуску;

5) наявність конфлікту інтересів;

6) припинення діяльності арбітражного керуючого.

Власне, абз. 3 ч. 4 ст. 28 КУзПБ наголошує на тому, що комітет кредиторів має право у будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень незалежно від наявності підстав.

Відсторонення арбітражного керуючого від виконуваних ним обов'язків залежить від обставин справи у кожній конкретній ситуації. Примітно, що одночасно з фіксацією діяльності арбітражного керуючого здійснюється і з боку господарського суду, і з боку Міністерства юстиції України контроль саморегульвної організації арбітражних керуючих.

Очевидно, що відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень здійснює господарський суд за клопотанням інших учасників провадження. До того ж, у КУзПБ не зазначено, який обсяг роботи необхідно здійснити арбітражному керуючому та в якому випадку виконаний обсяг роботи вважається недостатнім для того, щоб роботу арбітражного керуючого визнали задовільною.

У заданій ситуації доречно погодитися з В. Жуковим, який стверджує, що обов'язком ліквідатора є здійснення всієї повноти заходів, спрямованих на виявлення активів боржника. При цьому ні в кого не має виникати обгрунтованих сумнівів щодо їх належного здійснення (принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі)¹³⁴.

КУзПБ передбачено право комітету кредиторів у будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень незалежно від наявності підстав. Однак остаточне рішення щодо відсторонення арбітражного керуючого приймає господарський суд. У постановках Верховного Суду від 20.06.2018 р. у справі № 911/5186/14, від 18.06.2019 р. у справі № 904/3388/15, від 20.11.2019 р. у справі № 924/159/14 вказано, що «усунення арбітражного керуючого (керуючого санацією, розпорядника майна, ліквідатора) – це право суду, яким він може скористатися у разі доведення порушення арбітражним керуючим балансу інтересів боржника та кредиторів, внаслідок невиконання або неналежного виконання покладених на нього обов'язків відповідно до вимог Закону про банкрутство»¹³⁵.

КУзПБ виокремлює різні «ролі» арбітражного керуючого залежно від судової процедури, в якій він бере участь.

Для прикладу наведемо процедуру розпорядження майном, у якій до обов'язків розпорядника майна віднесено (п. 3 ст. 44 КУзПБ):

- розглядати заяви кредиторів з грошовими вимогами до боржника, що надійшли в установленому порядку;
- вести реєстр вимог кредиторів;
- повідомляти кредиторів про результати розгляду їхніх вимог;
- вживати заходів для захисту майна боржника;

¹³⁴ Жуков С. Судовий контроль над діями ліквідаторів. *Судово-юридична газета*. 2018. 18 червня. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/press-centr/zmi/507284>

¹³⁵ Бурцева І. Відсторонення арбітражного керуючого: за і проти. *Юридична газета. Online*. 2020. 13 квітня. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/vidstoronennya-arbitrazhnogo-keruyuchogo-za-i-proti.html>

- проводити аналіз фінансово-господарського стану, інвестиційної та іншої діяльності боржника та становища на ринках боржника;

- виявляти (за наявності) ознаки фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства;

- скликати збори і комітет кредиторів та організувати проведення їхніх засідань;

- виконувати інші повноваження.

У процедурі санації керуючий санацією зобов'язаний:

- прийняти в господарське відання майно боржника;

- відкрити спеціальний рахунок для проведення санації та розрахунків з кредиторами;

- забезпечити ведення боржником бухгалтерського обліку і статистичного звіту та фінансової звітності;

- здійснювати заходи щодо стягнення на користь боржника дебіторської заборгованості, а також стягнення заборгованості з осіб, які відповідно до закону або договору несуть з боржником субсидіарну чи солідарну відповідальність;

- розглядати вимоги конкурсних кредиторів;

- заявляти в установленому порядку заперечення щодо заявлених до боржника вимог конкурсних кредиторів;

- повідомляти орган, уповноважений управляти державним майном, про реалізацію плану санації щодо боржника-державного підприємства або господарського товариства, у статутному капіталі якого частка державної власності становить 50 і більше відсотків;

- надавати господарському суду на його вимогу інформацію про виконання плану санації;

- на період санації виступати представником сторони (власника) у колективному договорі;

- щокварталу звітувати перед комітетом кредиторів та судом про виконання плану санації;

- здійснювати інші передбачені законодавством повноваження.

Крім того, керуючий санацією має право на звернення до господарського суду, укладати від імені боржника правочини (договори), розпоряджатися майном боржника відповідно

до плану санації, а також подавати заяви про визнання правочинів (договорів), укладених боржником, недійсними.

У процедурі ліквідації арбітражний керуючий виступає ліквідатором. Водночас, ліквідатор наділений такими повноваженнями (ст. 61 КУзПБ):

- приймає у своє відання майно боржника, забезпечує його збереження;

- виконує функції з управління та розпорядження майном банкрута;

- проводить інвентаризацію та визначає початкову вартість майна банкрута;

- аналізує фінансовий стан банкрута;

- виконує повноваження керівника (органів управління) банкрута;

- формує ліквідаційну масу;

- заявляє до третіх осіб вимоги щодо повернення банкруту сум дебіторської заборгованості;

- подає до суду заяви про визнання недійсними правочинів (договорів) боржника;

- вживає заходів, які спрямовані на пошук, виявлення та повернення майна банкрута, що знаходиться у третіх осіб;

- продає майно банкрута для задоволення вимог, внесених до реєстру вимог кредиторів;

- повідомляє про своє призначення державний орган з питань банкрутства в десятиденний строк з дня прийняття рішення господарським судом та надає державному реєстратору в електронній формі через портал електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань відомості, необхідні для внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, у порядку, встановленому державним органом з питань банкрутства;

- у разі провадження банкрутом діяльності, пов'язаної з державною таємницею, вживає заходів з ліквідації режимно-секретного органу;

- веде реєстр вимог кредиторів.

Запровадження в Україні інституту банкрутства фізичних осіб передбачило для арбітражного керуючого нові процесуальні статуси, такі як керуючий реструктуризацією та керуючий реалізацією.

При реалізації своїх повноважень арбітражний керуючий наділений й певними гарантіями. Зокрема, до основних його гарантій віднесено незалежність арбітражного керуючого, оплату праці у вигляді авансування на депозит суду основної винагороди арбітражного керуючого та створення Єдиної саморегульованої організації арбітражних керуючих.

Варто наголосити, що після призначення арбітражного керуючого у справі про банкрутство на нього покладаються відповідні обов'язки. Ці обов'язки залежать від конкретної судової процедури, яка застосується до боржника. До гарантій діяльності арбітражного керуючого у п. 3 ч. 1 ст. 12 КзПБ встановлено гарантії діяльності арбітражного керуючого як суб'єкта незалежної професійної діяльності, в тому числі право на отримання грошової винагороди за виконання своїх повноважень. Відтак після призначення арбітражного керуючого у справі про банкрутство він має легітимні очікування як суб'єкт, який призначений господарським судом, на дотримання своїх прав. Судова практика свідчить про те, що безпідставне відсторонення арбітражного керуючого не допускається як таке, що порушує права та законні інтереси арбітражного керуючого, принципи його діяльності та завдає шкоду ефективності процедури банкрутства¹³⁶.

Відбір кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство здійснюється автоматизованою системою з додержанням принципів черговості, вірогідності, рівної кількості справ про банкрутство, з урахуванням навантаження кожного арбітражного керуючого, а також спеціалізації за видами економічної діяльності та організаційно-правових форм господарювання боржника, обраної арбітражним керуючим згідно з поданим ним повідомленням про участь в автоматизованому відборі, особливостей провадження у справах про банкрутство окремих суб'єктів підприємницької діяльності (страховиків, професійних учасників ринку цінних паперів та інститутів спільного інвестування, а також державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків),

¹³⁶ Постанова Північного апеляційного господарського суду від 11 березня 2020 р. у справі № 911/1902/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88355027>

підприємств, до яких у Національній акціонерній компанії «Нафтогаз України» та/або її дочірнього підприємства, що здійснювало постачання природного газу на підставі ліцензії, виникли вимоги щодо сплати заборгованості за поставлений/спожитий природний газ, а також вимог законодавства про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом¹³⁷.

Призначення кандидатури арбітражного керуючого відбувається із врахуванням завантаженості арбітражного керуючого. Так, у п. 4.11 Положення про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство встановлено обмеження десятима справами граничної кількості справ про банкрутство, перевищення якої виключає можливість участі арбітражного керуючого у відборі із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи¹³⁸.

2. Вимоги до арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора)

Відповідно до ст. 11 КУзПБ, арбітражним керуючим може бути громадянин України, який має вищу юридичну або економічну освіту другого (магістерського) рівня, загальний стаж роботи за фахом не менше трьох років або не менше одного року після отримання відповідної вищої освіти на керівних посадах, пройшов навчання та стажування протягом шести місяців у порядку, встановленому державним органом з питань банкрутства, володіє державною мовою та склав кваліфікаційний іспит.

Утім, законодавець передбачив й певні умови, за яких особа не може бути арбітражним керуючим. Ідеться про особу: яка визнана судом обмеженою у цивільній дієздатності або недієздатною; яка не здатна виконувати обов'язки

¹³⁷ Положення про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство : Постанова пленуму Вищого господарського суду України від 14 липня 2016 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008600-16#Text>

¹³⁸ Там само.

арбітражного керуючого за станом здоров'я; яка має не зняту або не погашену в установленому законом порядку судимість або якій заборонено обіймати керівні посади за рішенням суду.

Арбітражний керуючий має посвідчення та печатку, опис і порядок використання яких встановлює державний орган з питань банкрутства.

Варто відмітити й обов'язок щодо підвищення кваліфікації арбітражного керуючого. Тож він зобов'язаний не рідше одного разу на два роки підвищувати кваліфікацію в порядку, встановленому державним органом з питань банкрутства.

Науковці виділяють дві групи вимог, які висуваються до арбітражного керуючого під час призначення у справу про банкрутство:

– *основні*, відповідність яким вимагається у всіх випадках призначення арбітражного керуючого у справу про банкрутство. Це, зокрема, відсутність судимості, відсутність конфлікту інтересів, відсутність тимчасового зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, наявність договору про страхування професійних ризиків арбітражного керуючого;

– *додаткові*, відповідність яким вимагається залежно від специфіки діяльності боржника. Це, зокрема, вимоги щодо: наявності сертифіката на право здійснення професійної діяльності з цінними паперами в Україні; успішного складання іспиту за програмою підготовки арбітражних керуючих у справах про банкрутство страхових організацій; включення державним органом з питань банкрутства до переліку осіб, які можуть призначатися господарським судом на державні підприємства з часткою державної власності, що перевищує 50%, отримання допуску до державної таємниці¹³⁹.

Порядок підготовки і перепідготовки осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого, порядок

¹³⁹ Данілов А. І. Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 260 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15716/%d0%94%d0%b0%d0%bd%d1%96%d0%bb%d0%be%d0%b2_%d0%b4%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f%20.pdf?sequence=5&isAllowed=y

підвищення кваліфікації і перепідготовки арбітражних керуючих та порядок підготовки арбітражних керуючих у справах про банкрутство страхових організацій передбачений Положенням про систему підготовки і перепідготовки осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого, підвищення кваліфікації та перепідготовки арбітражних керуючих, їх підготовки у справах про банкрутство страхових організацій¹⁴⁰.

Відповідно до зазначеного документа, підготовка осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого, передбачає два етапи: перший – навчання осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого, другий – стажування осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого.

Згідно зі ст. 26 КУзПБ, *підставами для припинення діяльності арбітражного керуючого можуть бути:*

- 1) письмова заява арбітражного керуючого;
- 2) неможливість виконувати повноваження за станом здоров'я;
- 3) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо арбітражного керуючого;
- 4) невідповідність арбітражного керуючого вимогам, встановленим статтею 11 КУзПБ;
- 5) застосування дисциплінарного стягнення у виді позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого;
- 6) подання неправдивих відомостей, необхідних для отримання свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого;
- 7) смерть арбітражного керуючого.

У разі припинення діяльності арбітражного керуючого його свідоцтво анулюється.

¹⁴⁰ Положення про систему підготовки і перепідготовки осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого, підвищення кваліфікації та перепідготовки арбітражних керуючих, їх підготовки у справах про банкрутство страхових організацій : Наказ Міністерства юстиції України від 13 серпня 2019 р. № 2536/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0926-19#Text>

3. Правові засади діяльності арбітражного керуючого

Невід'ємними складовими правового статусу арбітражного керуючого є його права та обов'язки, відповідальність і гарантії його діяльності, які закріплені не тільки в КУзПБ, а й в інших нормативно-правових актах.

Водночас за період існування в Україні інституту арбітражного керуючого застосовувались різні правові підходи щодо оподаткування діяльності таких осіб.

Відповідно до вітчизняного законодавства, арбітражний керуючий є суб'єктом незалежної професійної діяльності, тож має право на оплату винагороди і на відшкодування витрат, пов'язаних з роботою у конкретній справі.

У прийнятому 18.10.2018 р. КУзПБ за арбітражними керуючими статус суб'єкта незалежної професійної діяльності було збережено без змін. Зокрема, у ч. 1 ст. 10 КУзПБ визначено, що арбітражний керуючий є суб'єктом незалежної професійної діяльності, проте дефініції незалежної професійної діяльності КУзПБ не містить, що обумовлює необхідність звернення до інших нормативно-правових актів для з'ясування значення цього поняття.

Визначення незалежної професійної діяльності, що наведено в п. 14.1.226. п. 14.1 ст. 14 ПК України¹⁴¹, також не розкриває його змісту, оскільки не містить якихось критеріїв та ознак, які б допомогли з'ясувати сутність цього поняття та його змістові характеристики.

Водночас, як стверджує А. Данілов, зазначена правова норма лише містить перелік професій (спеціальностей), що з метою оподаткування визнаються незалежною професійною діяльністю, та встановлює певні обмеження: зокрема, визначає граничну кількість працівників самозайнятої особи (не більше чотирьох осіб) і закріплює правило щодо несумісності підприємницької та трудової діяльності в межах незалежної професійної діяльності¹⁴².

¹⁴¹ Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

¹⁴² Данілов А. І. Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 160 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15716/%d0%94%d0%b0%d0%bd%d1%96%d0%bb%d0%be%d0%b2_%d0%b4%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f%20.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Однією з важливих новел законодавства про банкрутство став інститут саморегулювання арбітражних керуючих, запроваджений Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 22.12.2011 р. № 4212-VI¹⁴³. До речі, вперше в цьому документі визначено правовий статус саморегульованої організації арбітражних керуючих (СРО). Попри те що згаданий нормативно-правовий акт втратив чинність, зі вступом в силу КУЗПБ положення про саморегульовану організацію арбітражних керуючих знайшли своє місце і в чинному КУЗПБ.

Із-поміж усіх принципів саморегулювання основними названо такі:

- 1) саморегулювання базується на чинному законодавстві;
- 2) норми саморегулювання встановлюють додаткові, нерідко більш жорсткі, вимоги до учасників ринку, ніж правила поведінки, встановлені державою;
- 3) саморегулювання частково заміщує державне регулювання в окремих сферах господарської або професійної діяльності¹⁴⁴.

Прийнятим у 2018 р. КУЗПБ було виокремлено такі ознаки саморегульованих організацій арбітражних керуючих, як:

- вид організації (некомерційна професійна організація),
- мета її діяльності (забезпечення реалізації завдань самоврядування арбітражних керуючих);
- обов'язковість членства (об'єднує всіх арбітражних керуючих).

Водночас КУЗПБ не було визначено організаційно-правову форму, в якій утворюється саморегульована організація арбітражних керуючих. Натомість установчим з'їздом арбітраж-

¹⁴³ Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: Закон України від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (закон втратив чинність).

¹⁴⁴ Данілов А. І. Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні: дис. ... д-ра філософії: 081 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. С. 175. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15716/%d0%94%d0%b0%d0%bd%d1%96%d0%bb%d0%be%d0%b2_%d0%b4%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f%20.pdf?sequence=5&isAllowed=y.

них керуючих, що відбувся 20 листопада 2019 р., було створено єдину саморегульвну організацію арбітражних керуючих – Некомерційну професійну організацію «Національна асоціація арбітражних керуючих України»¹⁴⁵. До її учасників зарахували 181 арбітражного керуючого.

Характеризуючи діяльність СРО, особливу увагу слід зосередити на повноваженнях щодо контролю за діяльністю арбітражних керуючих. У зарубіжній правовій доктрині саморегульвних організацій прийнято виділяти два можливі підходи у визначенні предмета контролю СРО за діяльністю її членів. Перший підхід обмежує СРО повноваженнями виключно щодо контролю у сфері дотримання правил професійної поведінки, а другий додатково надає СРО можливість впливати на законотворення у підконтрольних їй правовідносинах.

Відповідно до ст. 32 КУзПБ, самоврядування арбітражних керуючих ґрунтується на принципах виборності, гласності, підзвітності та обов'язковості для виконання арбітражними керуючими рішень органів саморегульвної організації арбітражних керуючих. Участь у роботі органів самоврядування можуть брати лише ті арбітражні керуючі, відомості про яких внесені до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України.

СРО є некомерційною професійною організацією, яка об'єднує всіх арбітражних керуючих і створена з метою забезпечення реалізації завдань самоврядування арбітражних керуючих.

Саморегульвна організація арбітражних керуючих є юридичною особою та діє через організаційні форми самоврядування арбітражних керуючих, що передбачені цим Кодексом.

СРО має відповідні структурні підрозділи, як-от:

- 1) з'їзд арбітражних керуючих регіону (Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя);
- 2) рада арбітражних керуючих регіону (Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя);
- 3) голова ради арбітражних керуючих регіону;
- 4) Рада арбітражних керуючих України;

¹⁴⁵ Протокол установчого з'їзду арбітражних керуючих України від 20 листопада 2019 р. URL: <https://minjust.gov.ua>

- 5) Голова Ради арбітражних керуючих України;
- 6) з'їзд арбітражних керуючих України;
- 7) ревізійна комісія.

Найвищим органом самоврядування арбітражних керуючих є з'їзд арбітражних керуючих України.

Арбітражний керуючий виконує повноваження за грошову винагороду, яка складається з основної та додаткової грошових винагород.

Законодавець зазначає, що розмір основної грошової винагороди арбітражного керуючого залежить від процедури, в якій він бере участь та виконує відповідні повноваження як:

1) розпорядник майна або ліквідатор – середньомісячна заробітна плата керівника боржника за останні 12 місяців його роботи до відкриття провадження у справі, але не менше трьох розмірів мінімальної заробітної плати за кожний місяць виконання арбітражним керуючим повноважень;

2) керуючий санацією – затверджується зборами кредиторів під час схвалення плану санації, однак не може бути меншою за чотири розміри мінімальної заробітної плати за кожен місяць виконання арбітражним керуючим повноважень;

3) керуючий реструктуризацією – п'ять розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб за кожен місяць виконання арбітражним керуючим повноважень;

4) керуючий реалізацією – три розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб за кожен місяць виконання арбітражним керуючим повноважень.

Сплата основної винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень розпорядника майна, ліквідатора, керуючого санацією, керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією здійснюється за кошти, авансовані заявником (кредитором або боржником), на депозитний рахунок господарського суду, який розглядає справу, до моменту подання заяви про відновлення відкриття провадження у справі.

Додаткова грошова винагорода арбітражного керуючого визначається в розмірі:

– 5% вартості стягнутого на користь боржника майна, яке на день відкриття провадження у справі перебувало у третіх осіб;

– 3% суми погашених вимог кредиторів.

Зазначимо, що право вимоги додаткової грошової винагороди виникає в арбітражного керуючого з дня фактичного надходження до боржника стягнутого на його користь майна, яке на день відкриття провадження у справі перебувало у третіх осіб, або з дня фактичного надходження коштів на рахунок боржника, які спрямовуються на погашення вимог кредиторів.

4. Відповідальність арбітражного керуючого

Статус арбітражного керуючого характеризується не лише сукупністю його прав та обов'язків, а й ефективністю та невідворотністю інституту відповідальності арбітражного керуючого за свої дії.

Відповідно до ч. 3 ст. 12 КУЗПБ, під час реалізації своїх прав та обов'язків арбітражний керуючий зобов'язаний діяти добросовісно, розсудливо та з метою, з якою ці права та обов'язки надано (покладено).

Прийняті КУЗПБ та Порядок здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих¹⁴⁶ окреслили основні засади та принципи здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих, а отже, притягнення їх до відповідальності. У ст. 21 КУЗПБ зазначено, що арбітражні керуючі за свої дії та/або бездіяльність несуть цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну відповідальність.

Очевидно, що широке коло повноважень арбітражного керуючого зумовлює підвищену увагу до питання його юридичної відповідальності. Діяльність арбітражних керуючих пов'язана з розпорядженням майновими активами неплатоспроможних боржників та безпосередньо впливає на права кредиторів і боржника. Отож виникає необхідність ефективного захисту прав і законних інтересів кредиторів та інших учасників справи про банкрутство зі залученням дієвих заходів юридичної відповідальності арбітражних керуючих.

КУЗПБ у ст. 19 вказує, що підставою для притягнення арбітражного керуючого до дисциплінарної відповідальності

¹⁴⁶ Порядок здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих : Наказ Міністерства юстиції України від 6 грудня 2019 р. № 3928/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1228-19#Text>

є вчинення ним дисциплінарного проступку. Дисциплінарним проступком вважається:

1) факт зайняття діяльністю, не сумісною з діяльністю арбітражного керуючого;

2) порушення правил професійної етики арбітражного керуючого;

3) невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків;

4) невиконання статуту та рішень саморегулівної організації арбітражних керуючих.

Водночас до дисциплінарних стягнень, що застосовуються до арбітражного керуючого, віднесено попередження, догану, тимчасове зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого та позбавлення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого.

За приписами КУЗПБ (ст. 22), дисциплінарна комісія утворюється у встановленому державним органом з питань банкрутства порядку для розгляду питань щодо притягнення арбітражних керуючих до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку. До її складу входять семеро осіб, троє з яких призначаються наказом керівника державного органу з питань банкрутства, а четверо призначаються з'їздом арбітражних керуючих.

До повноважень дисциплінарної комісії віднесено:

– розгляд подання державного органу з питань банкрутства, саморегулівної організації арбітражних керуючих про притягнення арбітражного керуючого до дисциплінарної відповідальності;

– у разі надходження звернень фізичних і юридичних осіб щодо діяльності арбітражних керуючих направлення відповідних звернень на перевірку до державного органу з питань банкрутства чи саморегулівної організації арбітражних керуючих;

– прийняття рішення на підставі подання державного органу з питань банкрутства чи саморегулівної організації арбітражних керуючих про застосування до арбітражного керуючого дисциплінарного стягнення.

Контроль за діяльністю арбітражних керуючих здійснюється шляхом проведення планових і позапланових перевірок.

На арбітражного керуючого може бути покладена адміністративна відповідальність за адміністративні правопору-

шення у сфері фінансів та підприємницької діяльності. Така відповідальність до арбітражного керуючого застосовується у випадку протиправних дій чи бездіяльності арбітражного керуючого, за які КУпАП передбачено адміністративну відповідальність¹⁴⁷.

Адміністративна відповідальність арбітражного керуючого включає:

- 1) прямо передбачену нормами КУпАП;
- 2) відповідальність згідно з нормами КУпАП, які визначають спеціального суб'єкта, що здійснює управлінські й організаційно-розпорядчі функції від імені юридичної особи;
- 3) відповідальність, що передбачена нормами спеціального законодавства про організацію діяльності арбітражного керуючого і є ретроспективною, тобто передбачає настання несприятливих наслідків для арбітражного керуючого через вчинення ним порушення законодавства;
- 4) позитивну відповідальність, що вимагає дотримання норм і правил, якими передбачено кваліфікаційні вимоги до арбітражного керуючого¹⁴⁸.

Я. Рябцева визначає, що господарсько-правова відповідальність арбітражного керуючого полягає в усуненні арбітражного керуючого в разі невиконання або неналежного виконання ним своїх обов'язків у процедурі банкрутства за відсутності значної шкоди, завданої боржнику чи кредиторам, та відшкодуванні збитків, завданих кредиторам та іншим особам діяльністю арбітражного керуючого¹⁴⁹.

Цивільно-правова відповідальність арбітражного керуючого має на меті захист майнових прав усіх осіб, яким може бути завдано шкоди незаконними діями арбітражного керуючого. Отож зазначена відповідальність обов'язково має бути застрахована (ст. 24 КУЗПБ).

¹⁴⁷ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#top>

¹⁴⁸ Яринко Б. Адміністративна відповідальність арбітражного керуючого. *Підприємництво, господарство та право*. 2018. № 8. С. 128–132. С. 131. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/8/25.pdf>

¹⁴⁹ Рябцева Я. Г. Правовий статус арбітражного керуючого : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. С. 10.

Доречно додати, що арбітражний керуючий зобов'язаний відшкодувати шкоду, заподіяну з його вини.

Що стосується кримінальної відповідальності, то КК України безпосередньо згадує про арбітражного керуючого як про суб'єкта злочину у ст. ст. 232-1 (незаконне використання інсайдерської інформації), 365-2 (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги) та 368-4 (підкуп особи, яка надає публічні послуги)¹⁵⁰. Однак це не означає, що арбітражний керуючий не може бути суб'єктом інших злочинів, адже КУЗПБ прирівнює його на час виконання професійних обов'язків до службової особи боржника, а тому він може бути і суб'єктом усіх «службових» злочинів.

Питання про притягнення арбітражного керуючого до дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності вирішується поза межами справи про банкрутство, а в межах справи про банкрутство господарський суд уповноважений приймати рішення тільки про застосування до арбітражного керуючого засобів господарсько-правового впливу¹⁵¹.

Як видається з аналізу правового статусу арбітражного керуючого, він виступає обов'язковою фігурою у справах про банкрутство. Арбітражний керуючий наділений широкими повноваженнями, що окреслені конкретними судовими процедурами, в яких він бере участь. Великий обсяг прав та обов'язків, що притаманні арбітражному керуючому, вимагає з боку законодавця належного рівня правового регулювання здійснення такої діяльності та встановлення ефективних форм контролю за діяльністю розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора, керуючого реструктуризацією та керуючого реалізацією майна.

¹⁵⁰ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2617>

¹⁵¹ Левшина Я. О. Види відповідальності арбітражного керуючого. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 2 (23). URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2-2_2018/14.pdf

Питання для самоконтролю

1. Яким чином призначається арбітражний керуючий у процедурі банкрутства?
2. Назвіть особливості діяльності керуючого санацією, розпорядника майна та арбітражного керуючого.
3. Визначте права та обов'язки арбітражного керуючого у процедурі банкрутства юридичних осіб.
4. У який термін та спосіб призначається арбітражний керуючий?
5. Які функції виконує арбітражний керуючий у процедурі банкрутства фізичної особи?
6. Які вимоги пред'явлені до особи арбітражного керуючого?
7. Що таке дисциплінарні проступки арбітражних керуючих?
8. Які види відповідальності арбітражних керуючих?
9. Хто може бути помічником арбітражного керуючого?
10. У яких випадках можливе відсторонення арбітражного керуючого?

Розділ 5

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

1. Передумови відкриття провадження у справі про банкрутство.

1.1. Підстави для відкриття провадження та заява про відкриття провадження у справі про банкрутство.

1.2. Визначення юрисдикції. Порядок відкриття провадження у справі про банкрутство.

2. Відкриття провадження у справі про банкрутство.

2.1. Мораторій на задоволення вимог кредиторів.

2.2. Судова процедура розпорядження майном боржника.

1. Передумови відкриття провадження у справі про банкрутство

1.1. Підстави для відкриття провадження та заява про відкриття провадження у справі про банкрутство

Провадження у справах про банкрутство регулюється Кодексом України з процедур банкрутства¹⁵², Господарським процесуальним кодексом України¹⁵³, іншими законами України. Слід звернути увагу на те, що норми КУзПБ є нормами прямої дії. Відповідно до Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ, з дня введення в дію цього Кодексу (тобто від 21.10.2019 р.) подальший розгляд справ про банкрутство здійснюється відповідно до положень цього Кодексу незалежно від дати відкриття провадження у справі про банкрутство, крім справ про банкрутство, які на день введення в дію цього Кодексу перебувають на стадії санації, провадження

¹⁵² Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>

¹⁵³ Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

в яких продовжується відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»¹⁵⁴. Однак перехід до наступної судової процедури та подальше провадження у таких справах здійснюється уже відповідно до КУЗПБ.

За раніше чинним Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», умовами для подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство були: 1) наявні безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника, 2) сукупно такі вимоги мали становити не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, 3) такі вимоги не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку. Кодекс України з процедур банкрутства містить інший підхід.

За загальним правилом, як зазначає І. Вечірко, у господарському суді провадження у справі може бути відкрито, якщо заявник має право на звернення до господарського суду з позовною заявою та дотримав встановленого законом порядку подання заяви. Загальними передумовами права на звернення до господарського суду зі заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство є:

1) процесуальна правоздатність особи, яка подає відповідну заяву, а також боржника;

2) підвідомчість справ господарському суду;

3) відсутність у провадженні іншої відкритої справи про банкрутство цього боржника на час звернення заявника до суду.

До спеціальних передумов належать такі обставини:

1) віднесення заявника до суб'єктів, яким КУЗПБ надає право на звернення до господарського суду зі заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство; за КУЗПБ – це боржник або кредитор;

2) віднесення боржника до суб'єктів, щодо яких може бути відкрито провадження у справі про банкрутство; відповідно

¹⁵⁴ Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 31.

до норм статті 2 Кодексу не можуть бути суб'єктами банкрутства казенні підприємства та банки;

3) наявність матеріально-правової підстави для відкриття провадження у справі про банкрутство¹⁵⁵.

Умовою для звернення до господарського суду є наявність грошових зобов'язань перед кредиторами, які боржник не може виконати у встановлений строк.

Грошове зобов'язання – зобов'язання боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину (договору) та на інших підставах, передбачених законодавством України; зобов'язання щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування; зобов'язання, що виникають унаслідок неможливості виконання зобов'язань за договорами зберігання, підняття, найму (оренди), ренти тощо та які мають бути виражені у грошових одиницях. Склад і розмір грошових зобов'язань, у тому числі розмір заборгованості за передані товари, виконані роботи і надані послуги, сума кредитів з урахуванням відсотків, які зобов'язаний сплатити боржник, визначаються на день подання до господарського суду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, якщо інше не встановлено КУЗПБ. При поданні заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство розмір грошових зобов'язань визначається на день подання до господарського суду такої заяви.

До складу грошових зобов'язань боржника не включаються: неустойка (штраф, пеня) та інші фінансові санкції, визначені на дату подання заяви до господарського суду, а також зобов'язання, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю і здоров'ю громадян, зобов'язання з виплати авторської винагороди, зобов'язання перед засновниками (учасниками) боржника-юридичної особи, що виникли з такої участі¹⁵⁶.

¹⁵⁵ Вечірко І. Умови відкриття провадження у справі про банкрутство згідно з нормами Кодексу України з процедур банкрутства. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства* : збірка наукових статей / за заг. ред. С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2019. С. 15–25.

¹⁵⁶ Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>

Боржник зобов'язаний у місячний строк звернутися до господарського суду зі заявою про відкриття провадження у справі в разі, якщо задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами (загроза неплатоспроможності), та в інших випадках, передбачених КУЗПБ.

Заява про відкриття провадження у справі про банкрутство подається кредитором або боржником у письмовій формі. Така заява повинна містити:

1) найменування господарського суду, до якого подається заява;

2) найменування боржника, його місцезнаходження, ідентифікаційний код юридичної особи;

3) ім'я або найменування кредитора, його місцезнаходження чи місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків, або серію та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку у паспорті);

4) виклад обставин, що є підставою для звернення до суду;

5) перелік документів, що додаються до заяви.

Документи, які подаються разом зі заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство, визначені у статті 34 КУЗПБ. При цьому встановлено окремо перелік документів, які подаються боржником як заявником та заявником-кредитором.

Не пізніше п'яти днів із дня надходження заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство господарський суд може прийняти таку заяву до розгляду, постановивши ухвалу (ст. 35 КУЗПБ). Однак за наявності підстав протягом наведеного строку суд може відмовити у прийнятті заяви, залишити її без руху або повернути заявнику.

Таким чином, відповідно до статті 37 КУЗПБ, *господарський суд відмовляє у прийнятті заяви* про відкриття провадження у справі про банкрутство, якщо:

– провадження у справі про банкрутство боржника не допускається згідно з КУЗПБ;

– заява надійшла від кредитора, вимоги якого включені до затвердженого плану санації відповідно до статті 5 КУзПБ, і відсутні докази невиконання зобов'язань за таким планом санації;

– стосовно боржника уже відкрито провадження у справі про банкрутство;

– юридичну особу-боржника припинено в установленому законом порядку.

Господарський суд *залишає без руху заяву* про відкриття провадження у справі з підстав, передбачених статтею 174 Господарського процесуального кодексу України, з урахуванням вимог КУзПБ.

Приклади таких ситуацій можна віднайти у судовій практиці. 21 грудня 2021 року суддею Господарського суду Волинської області при розгляді заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство було встановлено: Головне управління Державної податкової служби (далі – ГУ ДПС) у Волинській області звернулося до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство ТОВ «Дрим Сейл», у якій просить:

– визнати вимоги ГУ ДПС у Волинській області до ТОВ «Дрим Сейл» в сумі 971154,61 гривень;

– відкрити провадження у справі про банкрутство ТОВ «Дрим Сейл»;

– призначити арбітражним керуючим для виконання повноважень розпорядника майна ТОВ «Дрим Сейл» Рабана Микиту Тарасовича.

Як убачається зі змісту заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, кредитором у справі зазначено ГУ ДПС у Волинській області, код ЄДРПОУ 44106679. Заява підписана представником ГУ ДПС України у Волинській області Наталією Гавриловою. Однак, згідно з витягом з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань щодо ГУ ДПС у Волинській області (код ЄДРПОУ ВП: 44106679), ГУ ДПС у Волинській області є філією (іншим відокремленим підрозділом); повне найменування, ідентифікаційний код юридичної особи, до якої належить відокремлений підрозділ – Державна податкова служба України, код ЄДРПОУ 43005393. Як вбачається з поданої

представником ГУ ДПС у Волинській області заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, до господарського суду звернулася філія (відокремлений підрозділ) юридичної особи, а не сама юридична особа. Враховуючи зазначене, суд вважає за необхідне зобов'язати заявника надати суду докази права філії (відокремленого підрозділу) ГУ ДПС у Волинській області, яке не має статусу юридичної особи, самостійно звертатися до господарського суду зі заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство. За таких обставин заява ГУ ДПС у Волинській області про відкриття провадження у справі про банкрутство підлягає залишенню без руху для усунення вищезазначених недоліків¹⁵⁷.

Стаття 38 КУзПБ врегульовує порядок повернення та відкликання заяви. Господарський суд не пізніше п'яти днів з дня надходження заяви про відкриття провадження у справі або закінчення строку на усунення недоліків заяви *повертає* її та додані до неї документи без розгляду, якщо:

- заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;
- до постановлення ухвали про відкриття провадження у справі від заявника надійшла заява про відкликання заяви про відкриття провадження у справі;
- заявником до цього суду подано іншу заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо того самого боржника і щодо такої заяви на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство, повернення заяви про відкриття провадження у справі.

Цікавою з цього приводу видається ухвала Господарського суду м. Києва від 22.06.2022 р. Судом було встановлено з автоматизованої системи «Діловодство спеціалізованого суду», що 03.06.2022 р. через відділ діловодства суду надійшла заява ГУ ДПС у м. Києві, як відокремленого підрозділу ДПС, про відкриття провадження у справі про банкрутство Товариства

¹⁵⁷ Ухвала від 21 грудня 2021 р. у справі № 903/1010/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102102777>

з обмеженою відповідальністю «Еверествисотбуд», за наслідками розподілу якої дана заява була передана на розгляд судді Івченку А. М. Ухвалою Господарського суду міста Києва від 07.06.2022 р. вказану заяву залишено без руху. Далі, 09.06.2022 р. ГУ ДПС у м. Києві, як відокремлений підрозділ ДПС, подано аналогічного змісту заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство Товариства з обмеженою відповідальністю «Еверествисотбуд», за наслідками розподілу якої дана заява була передана на розгляд судді Яковенко А. В. За наслідками зіставлення позовних матеріалів у справах судом було встановлено, що вказані заяви є ідентичними: «Суд звертає увагу ГУ ДПС у м. Києві на неприпустимість одночасного перебування на розгляді у суді двох ідентичних заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство до Товариства з обмеженою відповідальністю «Еверествисотбуд», оскільки такі дії мають ознаки маніпулювання з автоматизованою системою розподілу справ між суддями, у зв'язку з чим визнає подання двох заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство зловживанням процесуальними правами. Частиною 3 статті 43 Господарського процесуального кодексу України встановлено, що якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право повернути скаргу, заяву, клопотання»¹⁵⁸.

Як зазначалося, заявник може подати заяву про *відкликання заяви* про відкриття провадження у справі. У разі відкликання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство до постановлення ухвали про її прийняття господарський суд постановляє ухвалу про повернення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство. Господарський суд має право не прийняти відкликання заяви про відкриття провадження у справі, якщо це порушує права чи охоронювані законом інтереси будь-яких осіб або якщо до господарського суду надійшла інша заява (заяви) кредитора (кредиторів) про відкриття провадження у справі про банкрутство¹⁵⁹.

¹⁵⁸ Ухвала від 22 червня 2022 р. у справі № 910/4352/22. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/104895311>

¹⁵⁹ Ухвала від 26 березня 2021 р. у справі № 910/4077/21. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95840622>

У разі відсутності підстав для відмови у прийнятті, залишення без руху або для повернення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство господарський суд, відповідно до вимог статті 35 КУзПБ, *приймає заяву до розгляду*, про що не пізніше п'яти днів з дня її надходження постановляє ухвалу, в якій зазначаються:

- 1) дата проведення підготовчого засідання суду;
- 2) прізвище, ім'я та по батькові арбітражних керуючих, визначених шляхом автоматизованого відбору із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з числа осіб, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України.

Крім цього, ухвалою про прийняття заяви про відкриття провадження у справі господарський суд має право вирішити питання про:

- 1) зобов'язання заявника, боржника та інших осіб надати суду додаткові відомості, необхідні для вирішення питання про відкриття провадження у справі про банкрутство;

- 2) вжиття заходів для забезпечення вимог кредиторів шляхом заборони власнику майна (органу, уповноваженому управляти майном) боржника та боржнику приймати рішення про ліквідацію, реорганізацію боржника, а також відчужувати основні засоби.

Ухвала про прийняття заяви про відкриття провадження у справі надсилається сторонам і до органу державної виконавчої служби, приватному виконавцю, у якого перебуває виконавче провадження на виконанні, державному реєстратору за місцезнаходженням (місцем проживання) боржника, до органу, уповноваженого управляти державним майном боржника, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, арбітражним керуючим, визначеним шляхом автоматизованого відбору із застосуванням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з числа осіб, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України.

Кодекс України з процедур банкрутства встановлює строки для подальших процесуальних дій: не пізніше 14 днів (20 днів – за наявності поважних причин) з дня постановлення ухвали про прийняття заяви про відкриття провадження у справі проводиться підготовче засідання суду.

Боржник до дати проведення підготовчого засідання надає до господарського суду та заявнику відзив на заяву про відкриття провадження у справі. До відзиву боржника додаються докази відправлення заявнику копії відзиву. Вимоги до відзиву встановлюються ГПК України та статтею 36 КУзПБ. Відсутність відзиву на заяву про відкриття провадження у справі не перешкоджає провадженню у справі.

1.2. Визначення юрисдикції. Порядок відкриття провадження у справі про банкрутство

Як зазначено у статті 39 КУзПБ, перевірка обґрунтованості вимог заявника, а також з'ясування наявності підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство здійснюються господарським судом у *підготовчому засіданні*.

Згідно зі статтею 20 ГПК України (п. 8 ч. 1), господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності (крім справ, передбачених частиною другою цієї статті), та інші справи у визначених законом випадках, зокрема справи про банкрутство. При цьому, відповідно до ч. 9 ст. 30 ГПК України та статті 8 КУзПБ, справи про банкрутство розглядаються господарським судом за місцезнаходженням боржника. За ч. 2 ст. 27 ГПК України, для цілей визначення підсудності відповідно до цього Кодексу, місцезнаходження юридичної особи та фізичної особи-підприємця визначається згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Отже, якщо справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого господарського суду, відповідно до п.1 ч.1 ст. 31 ГПК України суд передає справу на розгляд цьому іншому суду. Частиною 3 наведеної статті визначено, що передача справи на розгляд іншого суду за встановленою підсудністю здійснюється на підставі ухвали суду не пізніше п'яти днів після закінчення строку на її оскарження, а в разі подання скарги – не пізніше п'яти днів після залишення її без задоволення¹⁶⁰.

¹⁶⁰ Ухвала від 20 квітня 2021 р. у справі № 922/1023/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96406167>

Неявка у підготовче засідання сторін та представника державного органу з питань банкрутства, а також відсутність відзиву боржника не перешкоджають проведенню засідання. У підготовчому засіданні господарський суд розглядає подані документи, заслуховує пояснення сторін, оцінює обґрунтованість заперечень боржника, вирішує інші питання, пов'язані з розглядом справи.

Суд може постановити ухвалу про відкладення проведення підготовчого засідання суду на час, що не може перевищувати 30 днів, для оформлення допуску до державної таємниці арбітражному керуючому, якщо боржник чи кредитор провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею. У разі відмови у наданні допуску до державної таємниці зазначеному арбітражному керуючому господарський суд призначає нового арбітражного керуючого.

Оскільки умови для подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство зводяться до неможливості погасити грошові зобов'язання, строк виконання яких настав, боржник у межах підготовчого засідання може надати підтвердження спроможності виконати свої зобов'язання та погасити заборгованість. Це право гарантується у разі, якщо ініціатором відкриття провадження є кредитор.

У разі якщо до господарського суду до дня підготовчого засідання надійшло кілька заяв і одна з них прийнята судом до розгляду, інші ухвалою господарського суду приєднуються до матеріалів справи і розглядаються одночасно. У разі визнання вимог першого заявника необґрунтованими, господарський суд оцінює обґрунтованість вимог інших заяв кредиторів, приєднаних до матеріалів справи, і вирішує питання про відкриття провадження у справі в порядку, передбаченому цією статтею (ст. 39).

Тут слід звернути увагу, що ухвала суду про передачу заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство для розгляду разом із раніше поданою заявою до того ж боржника, що вже прийнята до розгляду господарським судом, прийнята відповідно до імперативних приписів ч. 4 ст. 39 Кодексу України з процедур банкрутства, є ухвалою, якою вирішено процесуальне (процедурне) питання, пов'язане виключно з рухом справи (заяви). Така ухвала суду першої інстанції,

якою вирішено процесуальні (процедурні) питання, пов'язані з рухом справи, не охоплюється наведеним у ст. 255 ГПК України переліком ухвал, які можуть бути оскаржені окремо від рішення суду. Не містять вказівки щодо права оскарження ухвали, якою вирішено процесуальні (процедурні) питання, пов'язані з рухом справи (а не постановлені за результатами розгляду господарським судом відповідних заяв у справі про банкрутство), і положення Кодексу України з процедур банкрутства¹⁶¹.

Отже, за результатами розгляду заяви про відкриття провадження у справі та відзиву боржника господарський суд постановляє ухвалу про:

- 1) відкриття провадження у справі;
- 2) відмову у відкритті провадження у справі (не перешкоджає повторному зверненню до господарського суду).

Господарський суд *відмовляє у відкритті провадження* у справі, якщо:

- вимоги кредитора (кредиторів) задоволені боржником у повному обсязі до підготовчого засідання суду;
- вимоги кредитора свідчать про наявність спору про право, який підлягає вирішенню в порядку позовного провадження.

Як визначив Касаційний господарський суд, відсутність спору про право, в розрізі процедури банкрутства, полягає у відсутності неоднозначності у частині вирішення питань щодо сторін зобов'язання, суті (предмету) зобов'язання, підстави виникнення зобов'язання, суми зобов'язання та структури заборгованості, а також строку виконання зобов'язання тощо. Методом встановлення таких фактів є дослідження господарським судом відзиву боржника, заслуховування пояснень представника боржника або дослідження Єдиного реєстру судових рішень, відомості з якого є відкритими та загальнодоступними, на предмет наявності на розгляді іншого суду позову боржника до ініціюючого кредитора з питань, що зазначені вище.

Верховний Суд зауважує, що заперечення боржника щодо вимог заявника у вигляді позову (предметом якого

¹⁶¹ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 3 лютого 2022 р. у справі № 910/14747/21. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_03_02_2022_roku_u_spravi_910_14747_21/

є оспорювання боржником обставин, на яких ґрунтуються вимоги кредитора), котрий подано до суду до подання заяви кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство, беззаперечно свідчить про наявність спору про право у розумінні положень частини 6 статті 39 Кодексу України з процедур банкрутства. Заразом Верховний Суд зауважує, що у суду першої інстанції під час проведення підготовчого засідання немає можливості вирішення такого спору про право, що, своєю чергою, пов'язано з особливостями позовного провадження, як-от пред'явленням позову, можливістю подання зустрічного позову, складом учасників справи у позовному провадженні, прийняттям позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі, а також диспозитивністю господарського судочинства тощо¹⁶².

Назагал результати вирішення «спору про право» можуть вплинути на заявлені вимоги кредитора, а тому суду першої інстанції слід ґрунтовно дослідити наявність такого факту, щоб не здійснити дії із передчасного відкриття провадження у справі про банкрутство¹⁶³.

Про відкриття провадження у справі про банкрутство господарський суд постановляє ухвалу, вимоги до змісту якої визначено в частині 8 статті 39 КУзПБ. Ухвала про відкриття провадження у справі про банкрутство набирає законної сили з моменту її постановлення. Провадження у справі про банкрутство юридичної особи не підлягає зупиненню.

З метою виявлення кредиторів та осіб, які висловили бажання взяти участь у санації боржника, на офіційному вебпорталі судової влади України не пізніше наступного дня з дня постановлення ухвали суду про відкриття провадження у справі господарський суд оприлюднює повідомлення про відкриття провадження у справі боржника (офіційне оприлюднення).

Конкурсні кредитори подають до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи,

¹⁶² Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 13 серпня 2020 р. у справі № 910/4658/20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/91016931>

¹⁶³ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 23 червня 2020 р. у справі № 910/1067/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90025209>

що їх підтверджують. Як підкреслює О. Бірюков, законом передбачений строк у 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження. Кредитори, вимоги яких заявлені після завершення цього строку, залишаються конкурсними, однак не мають права вирішального голосу на зборах та в комітеті кредиторів¹⁶⁴.

Не пізніше трьох днів з дня постановлення ухвала надсилається боржнику, кредитору (кредиторам) та іншим особам, які беруть участь або мають взяти участь у цій справі.

Господарський суд в ухвалі про відкриття провадження у справі може зобов'язати боржника провести аудит як за рахунок останнього, так і за рахунок кредиторів, якщо у боржника відсутні кошти, а кредитори не висловлюють заперечень. Відсутність аудиторського висновку не перешкоджає провадженню у справі про банкрутство.

З моменту відкриття провадження у справі:

- пред'явлення конкурсними та забезпеченими кредиторами вимог до боржника та їх задоволення можуть здійснюватися лише в порядку, передбаченому КУзПБ, та в межах провадження у справі;

- пред'явлення поточними кредиторами вимог до боржника та їх задоволення можуть здійснюватися у випадку та порядку, передбачених КУзПБ;

- арешт майна боржника чи інші обмеження боржника щодо розпорядження належним йому майном можуть бути застосовані виключно господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство;

- корпоративні права засновників (учасників, акціонерів) боржника реалізуються з урахуванням обмежень, встановлених КУзПБ;

- задоволення вимог засновника (учасника) боржника-юридичної особи про виділення частки у майні боржника у зв'язку з виходом зі складу його учасників забороняється;

- рішення про реорганізацію або ліквідацію юридичної особи-боржника приймається в порядку, визначеному КУзПБ.

Правочини, вчинені боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років,

¹⁶⁴ Бірюков О. М. Конкурсне право. Київ : Алерта, 2020. С. 131.

що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора, якщо вони завдали збитків боржнику або кредиторам. Підстави для визнання правочинів недійсними передбачені у статті 42 КУзПБ. У разі постановлення ухвали про таке визнання кредитор зобов'язаний повернути до складу ліквідаційної маси майно, яке він отримав від боржника, а в разі неможливості повернути майно в натурі – відшкодувати його вартість грошовими коштами за ринковими цінами, що існували на момент вчинення правочину.

Шляхом постановлення ухвали господарський суд має право за клопотанням сторін або учасників справи чи за своєю ініціативою вжити заходів до забезпечення вимог кредиторів. Заходи діють відповідно до дня введення процедури санації і призначення керуючого санацією або до прийняття постанови про визнання боржника банкрутом, відкриття ліквідаційної процедури і призначення ліквідатора, або до закриття провадження у справі. Такими заходами можуть бути:

- заборона боржнику вчиняти правочини без згоди арбітражного керуючого;
- зобов'язання боржника передати цінні папери, майно, інші цінності на зберігання третім особам;
- зобов'язання боржника вчинити чи утриматися від вчинення певних дій;
- зобов'язання вжити інших заходів для збереження майна боржника;
- припинення повноваження керівника або органу управління боржника та покладення виконання його обов'язків на розпорядника майна.

Частина 2 статті 7 КУзПБ визначає підсудність спорів одному господарському суду, який акумулює всі майнові вимоги за участю боржника. Таким чином, розгляд усіх майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, повинен відбуватися виключно господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи¹⁶⁵.

¹⁶⁵ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 лютого 2020 р. у справі № 918/335/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88138141>

Звідси робимо висновки, що господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи вирішує всі спори: майнові, стороною в яких є боржник; за вимогами щодо майна боржника чи іншими вимогами до нього; про визнання недійсними результатів аукціону, будь-яких правочинів, укладених боржником; про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості; про стягнення заробітної плати, поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника тощо.

2. Відкриття провадження у справі про банкрутство

2.1. Мораторій на задоволення вимог кредиторів

За наслідками проведеного підготовчого засідання суд постановляє ухвалу про відкриття провадження у справі або, як зазначалось вище, про відмову у відкритті провадження у справі. Як передбачено статтею 39 КУзПБ, в ухвалі про відкриття провадження у справі про банкрутство зазначається про:

- 1) відкриття провадження у справі про банкрутство;
- 2) визнання вимог кредиторів та їх розмір;
- 3) введення мораторію на задоволення вимог кредиторів;
- 4) введення процедури розпорядження майном боржника.

Крім цього, ухвалою про відкриття провадження у справі передбачено призначення розпорядника майна, встановлення розміру його винагороди та джерела її сплати.

У межах одного місяця та 20 днів після дати проведення підготовчого засідання суду розпорядник майна подає до господарського суду відомості про результати розгляду вимог кредиторів. У межах двох місяців, а в разі значного обсягу майна – трьох місяців після дати проведення підготовчого засідання суду розпорядником майна проводиться інвентаризація майна боржника. Конкретні строки для вчинення наведених дій встановлюються в ухвалі про відкриття провадження. У цій ухвалі також встановлюється дата проведення попереднього засідання суду.

Ухвала про відкриття провадження, якою вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів, є підставою для зупинення вчинення виконавчих дій.

Відповідно до статті 41 КУзПБ, мораторій на задоволення вимог кредиторів – це зупинення виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), строк виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до дня введення мораторію. Мораторій вводиться також і на задоволення вимог кредиторів щодо відшкодування збитків, які виникли внаслідок відмови боржника від виконання правочинів (договорів) у процедурі санації. Протягом дії мораторію на задоволення вимог кредиторів: забороняється стягнення на підставі виконавчих та інших документів, що містять майнові вимоги, у тому числі на предмет застави, за якими стягнення здійснюється в судовому або в позасудовому порядку відповідно до законодавства, крім випадків перебування виконавчого провадження на стадії розподілу стягнутих з боржника грошових сум (у тому числі одержаних від продажу майна боржника), перебування майна на стадії продажу з моменту оприлюднення інформації про продаж, а також у разі виконання рішень у немайнових спорах; забороняється виконання вимог, на які поширюється мораторій; не нараховується неустойка (штраф, пеня), не застосовуються інші фінансові санкції за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань із задоволення всіх вимог, на які поширюється мораторій; зупиняється перебіг позовної давності на період дії мораторію; не застосовується індекс інфляції за весь час прострочення виконання грошового зобов'язання, три проценти річних від простроченої суми тощо.

Проблеми застосування мораторію простежуються у судовій практиці. Приміром, розглянувши апеляційну скаргу, суд встановив: «17.03.2020 року Господарським судом Київської області було здійснено публікацію на офіційному вебсайті Вищого господарського суду України оголошення № 64675 про відкриття провадження у справі про банкрутство ТОВ «Агро Голд 2015». 13.04.2020 року до суду надійшла заява

ГУ ДПС у Київській області про визнання кредиторських вимог до боржника у сумі 5 710,13 грн, з яких 4 730,00 грн – недоїмка з єдиного соціального внеску та 1 921,13 грн – штрафні санкції. За наслідками розгляду заявлених вимог, ухвалою господарського суду Київської області від 13.07.2020 року у справі № 911/93/20 затверджено реєстр вимог кредиторів ТОВ «Агро Голд 2015», до якого, серед інших, включено вимоги ГУ ДПС у Київській області третьої черги на суму 4 730,00 грн. Разом з тим у задоволенні заяви про визнання штрафних санкцій та пені за несплату або несвоєчасну сплату єдиного внеску на суму 1 921,13 грн відмовлено на підставі абз. 3 ч. 3 ст. 41 Кодексу України з процедур банкрутства, оскільки протягом дії мораторію на задоволення вимог кредиторів не нараховується неустойка (штраф, пеня), не застосовуються інші фінансові санкції за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань із задоволення всіх вимог, на які поширюється мораторій. Однак, як встановлено судом апеляційної інстанції та підтверджується доданими до заяви доказами, вимоги податкового органу виникли 16.09.2019 року на підставі рішення про застосування штрафних фінансових санкцій та нарахування пені за несплату або несвоєчасну сплату єдиного внеску від 15.08.2019 року № 0148595006 на суму 1 669,66 грн – штрафна санкція та 251,47 грн – пеня. Таким чином, грошові вимоги контролюючого органу, які складаються зі штрафної санкції та пені, виникли до відкриття провадження у справі № 911/93/20 про банкрутство ТОВ «Агро Голд 2015» та до дня введення мораторію на задоволення вимог кредиторів у цій справі, відтак є конкурсними». Апеляційна інстанція постановила рішення про визнання вимог ГУ ДПС у Київській області до ТОВ «Агро Голд 2015» на суму 1 921,13 грн та включення їх до 6 черги реєстру вимог кредиторів боржника¹⁶⁶.

Аналізуючи статтю 41 КУзПБ, варто звернути увагу, що дія мораторію на задоволення вимог кредиторів не поширюється на:

- 1) вимоги поточних кредиторів;
- 2) вимоги за виконавчими документами немайнового характеру, що зобов'язують боржника вчинити певні дії чи утриматися від їх вчинення;

¹⁶⁶ Постанова від 22 жовтня 2020 р. у справі № 911/93/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92498157>

3) відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю та життю громадян;

4) виплату заробітної плати та нарахованих на ці суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування;

5) виплату авторської винагороди;

6) виплату аліментів;

7) будь-які дії довірчого власника щодо об'єкта довірчої власності, довірчим засновником якої є боржник;

8) процедуру обов'язкового звернення стягнення на об'єкт довірчої власності;

9) задоволення вимог кредиторів у разі одночасного задоволення вимог кредиторів у процедурі розпорядження майном керуючим санацією згідно з планом санації, ліквідатором у ліквідаційній процедурі у визначеній КУзПБ черговості;

10) задоволення вимог кредиторів шляхом звернення стягнення на предмет обтяження, що забезпечує виконання зобов'язань суб'єкта підприємницької діяльності – сторони генеральної угоди.

Так, у справі № 904/4137/20 судом апеляційної інстанції було встановлено, що за даними ПАТ «Криворіжіндустрбуд» (боржник) обліковується заборгованість з виплати заробітної плати в сумі 4 389 487,39 грн. З метою погашення вказаної заборгованості на засіданні комітету кредиторів прийнято рішення про надання згоди на вчинення значних правочинів ПАТ «Криворіжіндустрбуд», а саме: на здійснення продажу істотних активів боржника у процедурі розпорядження майном покупцю в особі ТОВ «ТРК «Кривбас-МЕДІА» шляхом укладення нотаріально посвідчених договорів купівлі-продажу.

Однак завдяки аналізу відповідних довідок судом з'ясується наявність постанов про арешт майна боржника та оголошення заборони на його відчуження, що перешкоджає реалізації майна боржника для погашення заборгованості зі заробітної плати, розмір якої є значним. Аналізуючи норми КУзПБ та КЗпП, суд наголошує, що оплата праці працівників здійснюється у першочерговому порядку, всі інші платежі здійснюються власником або уповноваженим ним органом після виконання зобов'язань щодо оплати праці. Боржник має право задовольнити вимоги кредиторів, на які не поширюється дія

мораторію. А тому господарський суд за заявою розпорядника майна скасовує арешти майна боржника чи інші обмеження щодо розпорядження його майном у разі, якщо такі арешти чи обмеження перешкоджають господарській діяльності боржника та відновленню його платоспроможності¹⁶⁷.

Стягнення грошових коштів за вимогами кредиторів за зобов'язаннями, на які не поширюється дія мораторію, проводиться з рахунку боржника в установі банку. Контроль за такими стягненнями здійснює арбітражний керуючий – розпорядник. Звернення стягнення на майно боржника за вимогами, на які не поширюється дія мораторію, здійснюється виключно за ухвалою господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство боржника.

За загальним правилом, дія мораторію припиняється з дня закриття провадження у справі про банкрутство. Однак щодо задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, дія мораторію припиняється автоматично після спливу 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо господарським судом протягом цього часу не було винесено постанову про визнання боржника банкрутом або ухвалу про введення процедури санації. В останньому випадку за клопотанням забезпеченого кредитора господарський суд може прийняти рішення про припинення дії мораторію під час процедури санації щодо майна боржника, яке є предметом забезпечення, якщо таке майно не задіяне у виконанні плану санації боржника або є швидкозношуваним предметом чи товаром, що швидко псується.

2.2. Судова процедура розпорядження майном боржника

Процедура розпорядження майном вводиться господарським судом строком до 170 календарних днів, одночасно з постановленням ухвали про відкриття провадження у справі, якою, нагадаємо, призначається також і розпорядник майна.

¹⁶⁷ Постанова від 29 листопада 2021 р. у справі № 904/4137/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/101869634>

Розпорядження майном боржника – система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, здійснення аналізу його фінансового стану, а також визначення наступної процедури (санації чи ліквідації).

КУЗПБ встановлює права, обов'язки й обмеження для розпорядника майна та керівника (органу управління) боржника, кредиторів у процедурі розпорядження.

У процесі розгляду справи про банкрутство у господарському суді та здійснення роботи розпорядника майна досліджується діяльність боржника та його органів управління щодо організації та здійснення управлінської діяльності, з'ясовуються економічні та фінансові фактори, що впливали на господарську діяльність як ззовні, так і зісередини підприємства. Підприємницькі ризики впливають безпосередньо на фінансову стійкість підприємства, формування власного капіталу, своєчасність виконання суб'єктом господарської діяльності своїх фінансових зобов'язань. Причинами їх виникнення можуть бути: нестабільність економіки держави, ціновий механізм та інфляційні процеси, державне регулювання банківської облікової ставки тощо. В процесі господарювання може настати ненавмисне банкрутство як наслідок випадку чи непереборної сили (наприклад, через стихійне лихо, загибель засобів виробництва тощо), або банкрутство може бути фіктивним (приховуваним, неправдивим) та умисним (набуте цілеспрямованими діями зацікавлених осіб), за яке має наставати юридична відповідальність згідно зі ст. 215 ГК України. Так, частиною 1 статті 215 ГК України встановлено, що у випадках, передбачених законом, суб'єкт підприємництва – боржник, його засновники, а також інші особи несуть юридичну відповідальність за умисне доведення до банкрутства. В процесі процедур провадження у справі арбітражний керуючий має виявити і довести причини, що сприяли розвитку кризової ситуації та стали причиною банкрутства¹⁶⁸.

¹⁶⁸ Пригуза П. Д., Довгань А. П., Катречко Д. В. Умисне банкрутство: теорія і практика субсидіарної відповідальності : науково-практичний посібник / за заг. ред. П. Д. Пригузи. Херсон, 2020. С. 19–21.

Так, з аналізу статті 44 КУзПБ випливає, що *розпорядник майна має право* на подання до господарського суду:

- заяву про скасування арештів майна боржника чи інші обмеження щодо розпорядження його майном у разі, якщо такі арешти чи обмеження перешкоджають господарській діяльності боржника та відновленню його платоспроможності;

- позову щодо визнання недійсними правочинів боржника,

- позову щодо визнання недійсними актів, прийнятих у процедурі розпорядження майном щодо зміни організаційно-правової форми боржника.

До *обов'язків розпорядника майна*, серед іншого, належать:

- не втручатися в оперативно-господарську діяльність боржника, крім випадків, передбачених КУзПБ;

- розглядати заяви кредиторів з грошовими вимогами до боржника, що надійшли в установленому порядку;

- окремо повідомити господарський суд про вимоги щодо виплати заробітної плати, авторської винагороди, аліментів, а також про вимоги щодо відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян, про вимоги кредиторів, які забезпечені заставою майна боржника, згідно зі заявами таких кредиторів та/або даними обліку боржника;

- вести реєстр вимог кредиторів;

- вносити окремо до реєстру відомості про майно боржника, яке є предметом застави згідно з відповідним державним реєстром;

- повідомляти кредиторів про результати розгляду їхніх вимог;

- вживати заходів для захисту майна боржника;

- проводити аналіз фінансово-господарського стану, інвестиційної та іншої діяльності боржника і становища на ринках боржника;

- виявляти (за наявності) ознаки¹⁶⁹ фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства¹⁷⁰;

¹⁶⁹Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : Наказ Міністерства

– скликати збори і комітет кредиторів та організувати проведення їхніх засідань;

– надавати державному реєстратору в електронній формі через портал електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань відомості, необхідні для ведення Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, у порядку, встановленому державним органом з питань банкрутства;

– надавати господарському суду та комітету кредиторів звіт про свою діяльність, а також здійснювати розкриття кредиторам інформації щодо фінансового стану боржника та ходу провадження у справі;

– не пізніше двох місяців з дня відкриття провадження у справі про банкрутство провести інвентаризацію майна боржника та визначити його вартість;

– за можливості проведення санації боржника розробити план санації боржника і подати його на розгляд зборам кредиторів та ін.

Так, у постанові апеляційної інстанції при розгляді справи № 910/866/20 йдеться: «Судом першої інстанції встановлено, що протягом процедури розпорядження майном боржника розпорядником майна арбітражним керуючим Жулінським В.Б. не здійснено належних заходів щодо відновлення платоспроможності боржника. Із наявного звіту вбачається, що інвестор для здійснення санації боржника відсутній, план санації не розроблявся, оцінка майна боржника розпорядником майна не проведена, суду не надано розширеного звіту за наслідками процедури розпорядження майном із долученням запитів до державних органів, установ та організацій,

економіки України від 19 січня 2006 р. № 14. URL: <https://minjust.gov.ua/m/normativno-pravovi-akti-z-pitan-bankrutstva>

¹⁷⁰ Порядок проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства : Наказ Міністерства юстиції України від 10 вересня 2020 р. № 3105/5. URL: <https://minjust.gov.ua/m/normativno-pravovi-akti-z-pitan-bankrutstva>

направлених з метою пошуку майна ПрАТ «Ініціатор+», та відповідей на них.

Одночасно, врахувавши викладені обставини, а також той факт, що були виконані всі необхідні умови процедури розпорядження майном, складено реєстр заявлених вимог кредиторів, створено комітет кредиторів, подано клопотання щодо введення процедури ліквідації, відсутні пропозиції щодо санації боржника, місцевий господарський суд дійшов висновку щодо необхідності введення процедури ліквідації та визнання боржника банкрутом.

...Колегія суддів зазначає, що зі звіту розпорядника майна вбачається, що боржник є власником нерухомого майна, вартість якого може бути значною. Втім, оцінки ринкової вартості належного боржнику майна в межах даної справи проведено не було, що унеможлиблює зробити беззаперечний висновок про перевищення пасивів боржника над його активами, а відтак і доведеність обставин недостатності його майна для задоволення вимог кредиторів, що є необхідною підставою для визнання боржника банкрутом.

Без встановлення фінансового стану боржника, наявності чи відсутності майнових активів у нього, за рахунок яких можна продовжити виробничу діяльність з метою погашення кредиторської заборгованості, без перевірки можливості застосування до боржника іншої, ніж ліквідація, судової процедури, висновок про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури є передчасним, адже таке рішення повинно прийматися за наявності належних і допустимих доказів про відсутність можливості відновити платоспроможність боржника та погасити вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

...Колегія суддів відзначає, що доводи апеляційної скарги знайшли своє підтвердження при апеляційному розгляді даної справи, у зв'язку з чим апеляційний суд дійшов висновку про необхідність скасування постанови про визнання боржника банкрутом з направленням справи до суду першої інстанції для подальшого розгляду»¹⁷¹.

¹⁷¹ Постанова від 30 червня 2022 р. у справі № 910/866/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105099419>

Згідно зі статтею 44 КУзПБ, *орган управління (керівник боржника зобов'язаний:*

- вживати заходи щодо забезпечення збереження майна боржника, не створювати перешкод діям розпорядника майна і не допускати інші порушення законодавства;

- погоджувати з розпорядником майна рішення про: участь боржника в об'єднаннях, асоціаціях, спілках, холдингових компаніях, промислово-фінансових групах чи інших об'єднаннях юридичних осіб; передачу нерухомого майна в оренду; одержання позик (кредитів);

- погоджувати з комітетом кредиторів (зборами кредиторів) рішення про: вчинення значних правочинів; продаж істотних активів боржника;

- протягом трьох днів передати розпоряднику майна (а розпорядник майна – прийняти) бухгалтерську та іншу документацію боржника, його печатки і штампи, матеріальні та інші цінності у разі постановлення господарським судом ухвали про припинення повноважень керівника боржника або органів управління боржника.

Отже, контроль фінансового стану підприємства лежить передусім на його керівникові. Так, у разі виникнення ознак банкрутства керівник боржника зобов'язаний надіслати відомості щодо таких ознак засновникам, власнику майна, учасникам, акціонерам тощо. Ці особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття відповідних заходів (інвестиційних, технічних, фінансових та ін.) можуть здійснити санацію боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство¹⁷². Залучення інвестицій як національних, так і іноземних, до речі, має своє спеціальне регулювання¹⁷³. Однак, як уже зазначалось, боржник зобов'язаний у місячний строк звернутися до господарського суду зі заявою про відкриття провадження у справі в разі, якщо задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання грошових

¹⁷² Пригуза П. Д., Довгань А. П., Катречко Д. В. Умисне банкрутство: теорія і практика субсидіарної відповідальності : науково-практичний посібник / за заг. ред. П. Д. Пригузи. Херсон, 2020. С. 42.

¹⁷³ Kossak V., Yanovytska H. Foreign investment in ukraine: Types and forms: *International Journal of Criminology and Sociology*. 9 (2020). P. 3057–3065.

зобов'язань боржника в повному обсязі перед іншими кредиторами (загроза неплатоспроможності) (ч. 6 ст. 34 КУзПБ).

Якщо керівник боржника допустив порушення цих вимог, він несе солідарну відповідальність за незадоволення вимог кредиторів. Як стверджує П. Пригуза, питання порушення керівником боржника зазначених вимог підлягає розгляду господарським судом під час здійснення провадження у справі. У разі виявлення такого порушення про це зазначається в ухвалі господарського суду, що є підставою для подальшого звернення кредиторами своїх вимог до вказаної особи¹⁷⁴.

За загальним правилом, під час процедури розпорядження майном боржник має право задовольняти лише ті вимоги кредиторів, на які за частиною 5 статті 41 КУзПБ не поширюється дія мораторію.

Щодо повноважень кредиторів протягом процедури розпорядження майном боржника, то вони визначаються залежно від характеру вимог і строків їх пред'явлення. Назагал відлік строку для заявлення грошових вимог кредиторів до боржника починається з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Кредитор має право:

- отримувати від розпорядника майна інформацію щодо вимог інших кредиторів;
- подати розпоряднику майна, боржнику та суду заперечення щодо визнання вимог інших кредиторів.

Протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство:

1) конкурсні кредитори за вимогами, що виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство, зобов'язані подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують;

2) кредитор, за заявою якого відкрито провадження у справі, має право заявити додаткові грошові вимоги до боржника;

3) кредитори за вимогами щодо виплати заробітної плати, авторської винагороди, аліментів, а також за вимогами

¹⁷⁴ Kossak V., Yanovytska H. Foreign investment in Ukraine: Types and forms: *International Journal of Criminology and Sociology*. 9 (2020). P. 3057–3065.

щодо відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян, сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування *мають право* подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують.

Якщо вартості застави недостатньо для покриття всієї вимоги, кредитор повинен розглядатися як забезпечений лише в частині вартості предмета застави, тоді на такого забезпеченого кредитора *покладається обов'язок* подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство щодо частини вимог, що є незабезпеченими. Крім цього, забезпечений кредитор може відмовитись від забезпечення повністю або в частині, в цьому випадку вище наведений обов'язок виникає щодо вимог, з яких знято забезпечення.

Заяви з вимогами конкурсних кредиторів або забезпечених кредиторів, подані в межах наведеного вище строку, розглядаються господарським судом у попередньому засіданні суду. Після цього вимоги розглядаються господарським судом у порядку черговості їх отримання у судовому засіданні, яке проводиться після попереднього засідання господарського суду.

Для кредиторів, вимоги яких заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, усі дії, вчинені у судовому процесі, є обов'язковими так само, як вони є обов'язковими для кредиторів, вимоги яких були заявлені протягом встановленого строку.

Копії відповідних заяв і доданих до них документів усі кредитори надсилають боржнику та розпоряднику майна. Сама заява (вимоги до заяви встановлено у ч. 3 ст. 45 КУЗПБ) розглядається господарським судом, про що постановляється ухвала, в якій зазначається дата попереднього засідання суду.

Водночас заяви конкурсного кредитора перевіряються на відповідність вимогам КУЗПБ господарським судом не пізніше п'яти днів з дня їх надходження. Якщо заяву конкурсного кредитора подано без дотримання необхідних вимог – господарський суд письмово повідомляє заявника про недоліки заяви та строк, протягом якого він зобов'язаний їх усунути. Якщо конкурсний кредитор усунув недоліки заяви у строк, встановлений судом, вона вважається поданою у день первинного

її подання до суду. В іншому разі господарський суд постановляє ухвалу про повернення заяви, що не перешкоджає повторному зверненню до суду в цій же справі, якщо порушення усунуто в межах уже наведеного вище 30-денного строку.

Розпорядник майна не пізніше ніж на 10-ий день із дня закінчення встановленого 30-денного строку, з урахуванням результатів розгляду вимог кредиторів боржником, повністю або частково визнає їх або відхиляє з обґрунтуванням підстав визнання чи відхилення, про що письмово повідомляє заявників і господарський суд, а також подає до суду письмовий звіт про надіслані всім кредиторам боржника повідомлення про результати розгляду грошових вимог та їх отримання кредиторами разом з копіями повідомлень про вручення поштового відправлення та описів вкладення у поштове відправлення або інших документів, що підтверджують надсилання повідомлення кредиторам.

Попереднє засідання господарського суду проводиться не пізніше 70 календарних днів, а в разі великої кількості кредиторів – не пізніше трьох місяців з дня проведення підготовчого засідання суду. Дата попереднього засідання встановлюється в ухвалі про відкриття провадження у справі про банкрутство. Про попереднє засідання суду повідомляються сторони, а також інші учасники провадження у справі про банкрутство. У попередньому засіданні господарський суд розглядає всі вимоги кредиторів, що надійшли в строк, зокрема ті, щодо яких були заперечення боржника або розпорядника майна.

За результатами розгляду заяв кредиторів господарський суд постановляє ухвалу про визнання чи відхилення (повністю або частково) вимог таких кредиторів. Ухвала господарського суду є підставою для внесення відомостей про таких кредиторів до реєстру вимог кредиторів, відповідно до статті 47 КУзПБ. Ухвала попереднього засідання є підставою для визначення кількості голосів, які належать кожному конкурсному кредитору під час прийняття рішення на зборах (комітеті) кредиторів. З метою визначення кількості голосів для участі у представницьких органах кредиторів зі складу вимог конкурсних кредиторів виключається неустойка (штраф, пеня). Ухвала господарського суду, постановлена

за результатами попереднього засідання, може бути оскаржена стороною у справі про банкрутство лише в частині конкретних вимог кредиторів.

Упродовж 10 днів з дня постановлення ухвали за результатами попереднього засідання господарського суду розпорядник майна письмово повідомляє кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів, уповноважену особу працівників боржника та уповноважену особу засновників (учасників, акціонерів) боржника про місце і час проведення зборів кредиторів та організовує їх проведення. Порядок їх проведення та компетенція визначаються статтею 48 КУзПБ.

Арбітражний керуючий починає ведення реєстру вимог кредиторів за результатами попереднього засідання господарського суду в справі про банкрутство (неплатоспроможність). Підставою для внесення відомостей до реєстру є ухвала (постанова) господарського суду або інформація, отримана під час провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) (списання або прощення боргів, задоволення вимог кредиторів, зміна відомостей про кредитора тощо). Форма і порядок ведення Реєстру встановлені Наказом Мініюсту України від 17.08.2020 р. № 2778/5¹⁷⁵.

В ухвалі за результатами попереднього засідання господарського суду зазначається дата *підсумкового засідання суду*, на якому буде постановлено один із актів:

1) ухвала про санацію боржника (а також затвердження плану санації, у разі схвалення плану санації боржника зборами кредиторів та погодження його забезпеченими кредиторами);

2) постанова про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури;

3) ухвала про закриття провадження у справі про банкрутство;

4) ухвала про продовження строку процедури розпорядження майном та відкладення підсумкового засідання суду, яке має відбутися в межах граничних 170 календарних днів,

¹⁷⁵ Про затвердження Вимог до форми та порядку ведення реєстру вимог кредиторів у справах про банкрутство (неплатоспроможність) : Наказ Мініюсту України від 17 серпня 2020 р. № 2778/5. URL: <https://minjust.gov.ua/m/normativno-pravovi-akti-z-pitan-bankrutstva>

які передбачені КУзПБ для проведення процедури розпорядження майном боржника.

Незважаючи на чіткість наведених законодавчих вимог, на практиці ухвалення відповідного рішення може супроводжуватись деякими особливостями.

Наприклад, 10.11.2021 р. до Господарського суду Дніпропетровської області від ГУ ДПС у Дніпропетровській області надійшло клопотання про закриття провадження у справі, в якому Головне управління просить закрити провадження у справі № 904/5725/21 про визнання банкрутом Акціонерного товариства «Науково-дослідний проектно-конструкторський інститут гірничорудного машинобудування з дослідним заводом». Ухвалою Господарського суду Дніпропетровської області від 10.11.2021 в цій справі в задоволенні клопотання ГУ ДПС у Дніпропетровській області про закриття провадження у справі відмовлено; продовжено строк процедури розпорядження майном на 170 днів. Приймаючи вказане рішення, місцевий господарський суд виходив з тих обставин, що ухвалу від 29.06.2021 про введення процедури розпорядження майном у цій справі було постановлено вже під час дії карантину, тому введений ухвалою строк процедури розпорядження майном не може вважатись граничним в розумінні ст. 49 КУзПБ. При цьому процедура розпорядження майном боржника у даній справі не завершена, а новому розпоряднику майна слід здійснити заходи, передбачені ст. 44 КУзПБ. Не погоджуючись із прийнятим судовим рішенням, Головне управління ДПС у Дніпропетровській області подало апеляційну скаргу.

Розглядаючи скаргу, колегія суддів зауважує, що пряма вказівка у нормах пункту 12 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ і Закону України «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо недопущення зловживань у сфері банкрутства на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби COVID-19» № 728-ІХ від 18.06.2020 (яким були внесені відповідні зміни до Кодексу) на продовження строків процедури розпорядження майном є окремим застереженням щодо календарного періоду застосування цієї норми та щодо поширення цієї норми на правовідносини в часі. Аналогічних висновків щодо застосування Закону № 728-ІХ

щодо продовження строків виконання плану санації дійшов Верховний Суд у постанові від 08.12.2021 у справі № 8/419-07. За таких обставин колегія суддів зробила висновок, що в силу наведеної норми пункту 12 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ суд першої інстанції правомірно відмовив у задоволенні клопотання про закриття провадження у цій справі про банкрутство¹⁷⁶.

Отже, у підсумковому засіданні суду щодо процедури розпорядження майном боржника здійснюється перехід до наступної судової процедури (процедури санації, ліквідації) або закривається провадження у справі.

До закінчення процедури розпорядження майном боржника збори кредиторів приймають одне з таких рішень:

- схвалити план санації та подати до господарського суду клопотання про введення процедури санації і затвердження плану санації;

- подати до господарського суду клопотання про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури.

У разі якщо зборами кредиторів у межах строку дії процедури розпорядження майном не прийнято жодного з передбачених рішень, господарський суд за наявності ознак банкрутства протягом п'яти днів після закінчення процедури розпорядження майном боржника приймає постанову про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури.

Відповідно до статті 49 КУзПБ, з дня визнання господарським судом боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури або введення процедури санації процедура розпорядження майном та повноваження розпорядника майна припиняються.

¹⁷⁶Постанова від 25 серпня 2022 р. у справі № 904/5725/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105980631>

Питання для самоконтролю

1. Назвіть передумови та умови для звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство.
2. Хто має право на звернення зі заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство?
3. Які питання вирішуються ухвалою про прийняття заяви про відкриття провадження у справі?
4. Перелічіть підстави для відмови у прийнятті заяви про відкриття провадження у справі.
5. Назвіть наслідки відкриття провадження у справі про банкрутство.
6. У чому полягає сутність процедури розпорядження майном боржника?
7. Які питання вирішуються на підготовчому засіданні господарського суду?
8. Які питання вирішуються на попередньому засіданні господарського суду?
9. З якою метою вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів?
10. Які питання вирішуються на підсумковому засіданні господарського суду?

Розділ 6

САНАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БОРЖНИКА

1. Загальна характеристика судової процедури санації.
 - 1.1. Поняття та порядок введення процедури санації.
 - 1.2. Коло учасників процедури санації.
2. План санації боржника.
 - 2.1. Зміст плану санації та порядок його схвалення.
 - 2.2. Особливості реалізації плану санації боржника.
3. Завершення судової процедури санації.

1. Загальна характеристика судової процедури санації

1.1. Поняття та порядок введення процедури санації

Ухвала про введення процедури санації постановляється у підсумковому засіданні господарського суду, яким завершується процедура розпорядження майном боржника. Санація є складною системою юридичних та економічних заходів. Це відображається в різноманітті підходів до розуміння її сутності та складових елементів серед юристів і економістів, теоретиків та практиків.

Економічну сутність корпоративної санації як основного механізму антикризового управління деякі науковці трактують як систему фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційних, правових і соціальних заходів, спрямованих на досягнення або відновлення довгострокової платоспроможності, ліквідності, прибутковості та конкурентоспроможності підприємства-боржника. Метою фінансової санації є покриття поточних збитків та усунення причин їх виникнення, відновлення або підтримання ліквідності й платоспроможності підприємств, зменшення всіх видів заборгованості, поліпшення структури оборотного капіталу та створення коштів

для фінансових ресурсів, необхідних для оздоровлення промислових підприємств тощо¹⁷⁷.

Повертаючись до розуміння санації як юридичної категорії, констатуємо: *санація – це система заходів, які здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямованих на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом реструктуризації підприємства, боргів і активів та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника.*

Ухвала господарського суду про введення процедури санації, затвердження плану санації та призначення керуючого санацією набирає законної сили з дня її постановлення.

Санація є необов'язковою процедурою, яка вводиться після розпорядження майном боржника, якщо кредитори схвалили план санації, розроблений розпорядником майна, за участі боржника, та подали до господарського суду клопотання про введення процедури санації і затвердження плану санації. На відміну від інших судових процедур, строк проведення процедури санації не визначений законодавчо, а встановлюється у плані санації. Продовження строку процедури санації здійснюється господарським судом після внесення відповідних змін (доповнень) до плану санації боржника, однак обмежень щодо строків продовження КУзПБ теж не містить.

У цьому руслі важливими видаються висновки, які робить один із апеляційних судів у своїй постанові: «Новелою Кодексу України з процедур банкрутства, на відміну від Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання банкрутом», є відсутність часових меж процедури санації. Зміна законодавства про банкрутство щодо скасування раніше встановлених обмежень строку процедури санації одним роком спрямована на забезпечення досягнення мети процедури санації – відновлення платоспроможності боржника, оскільки відновити платоспроможність підприємства

¹⁷⁷ Гобела В. В., Живко З. Б., Леськів Г. З., Мельник С. І. Управління кризовими ситуаціями : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 152–153.

з довготривалим циклом виробництва або сільськогосподарські підприємства за один рік майже неможливо.

Водночас відсутність чітких часових меж процедури санації може призвести до нескінченності такої процедури, від чого можуть страждати як окремі кредитори, які мають меншість у комітеті кредиторів, так і боржники, для яких ліквідаційна процедура, у певних випадках, є найбільш привабливою судовою процедурою.

Верховний Суд неодноразово звертав увагу, що процедура банкрутства щодо боржника переслідує публічний та приватний інтерес. Захист публічного інтересу, зокрема, знаходить свій вияв у недопущенні фіктивного банкрутства, а також недопущення доведення боржника до банкрутства. Захист приватного інтересу, своєю чергою, полягає в максимальному задоволенні вимог кредиторів, відновленні платоспроможності боржника або його ліквідації та продажу його майна у ліквідаційній процедурі з метою погашення вимог кредиторів.

Апеляційний господарський суд зазначає, що кінцевою та першочерговою метою провадження у справі про банкрутство є саме можливість відновити платоспроможність боржника та відновити його господарську діяльність, а також дотримання права кредиторів щодо задоволення їхніх вимог.

З урахуванням викладеного апеляційний господарський суд доходить висновку, що, вирішуючи питання наявності (відсутності) підстав для внесення змін до плану санації та продовження строку санації з метою виконання плану санації для відновлення платоспроможності боржника, слід враховувати конкретні обставини справи щодо можливості фінансового оздоровлення конкретного суб'єкта господарювання»¹⁷⁸.

З аналізу норм КУЗПБ випливає, що процедура санації є двох видів: досудова та як судова процедура. Вони розрізняються часом проведення та кінцевою метою. Так, головною метою санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство є запобігання банкрутству підприємств, натомість при здійсненні санації в процесі провадження справи про банкрутство ще однією метою проведення санаційних

¹⁷⁸ Постанова від 17 травня 2022 р. у справі № 904/1412/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104441838>

заходів вказується задоволення вимог кредиторів. Таким чином, як роз'яснює О. Кальченко, у наукових джерелах до тлумачення терміна «санація» застосовують два підходи: широкий, за яким під санацією розуміють сукупність усіх заходів, що здійснюються з метою ліквідації проблем у діяльності підприємства та забезпечення його ефективного функціонування, та вузький, при якому термін «санація» вживається для характеристики заходів з недопущення ліквідації та банкрутства підприємств. Також виокремлюються два основні завдання санації, сформульовані при її визначенні, – попередження банкрутства та відновлення платоспроможності, ліквідності та прибутковості суб'єкта господарювання¹⁷⁹.

З моменту постановлення ухвали про введення судової процедури санації члени виконавчого органу (керівник) боржника звільняються з посади у порядку, визначеному законодавством, а управління боржником переходить до арбітражного керуючого, призначеного як керуючого санацією. Офіційне оприлюднення повідомлення про введення процедури санації здійснюється на вебпорталі судової влади України.

Постановленою ухвалою зупиняються повноваження органів управління боржника-юридичної особи щодо управління та розпорядження майном боржника, повноваження органів управління передаються керуючому санацією, крім повноважень, передбачених планом санації. З цією метою протягом 15 днів з дня прийняття рішення про введення процедури санації та призначення керуючого санацією органи управління боржника зобов'язані здійснити передачу керуючому санацією бухгалтерської та іншої документації боржника, його печаток, штампів, матеріальних та інших цінностей.

Господарський суд за заявою керуючого санацією знімає арешт з майна боржника чи інші обмеження щодо розпорядження його майном, якщо такі арешт чи обмеження перешкоджають виконанню плану санації, господарській діяльності боржника та відновленню його платоспроможності. Одночасно, якщо це не перешкоджає виконанню плану санації та не суперечить інтересам конкурсних кредиторів,

¹⁷⁹ Кальченко О. Санація як спосіб запобігання банкрутству підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 1 (21). С. 220–228.

у цій процедурі може бути накладено арешт на майно та інші обмеження дій боржника щодо розпорядження його майном. Не допускається арешт грошових коштів, що знаходяться на банківських рахунках умовного зберігання (ескроу), відкритих боржником у встановленому законодавством порядку.

У межах проведеної судової процедури санації відбувається виконання плану санації, що містить заходи, спрямовані на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника і задоволення вимог кредиторів.

Як визначено у статті 50 КУзПБ, затвердження звіту керуючого санацією або дострокове припинення процедури санації тягне за собою припинення повноважень арбітражного керуючого як керуючого санацією, про що зазначається у відповідній ухвалі суду. У разі закриття провадження у справі про банкрутство керуючий санацією протягом п'яти днів з дня прийняття господарським судом відповідного рішення повідомляє про це орган або посадову особу органу, до компетенції яких належить призначення керівника (органів управління) боржника, у разі необхідності скликає загальні збори чи засідання відповідного органу і продовжує виконувати повноваження керівника (органів управління) боржника до призначення керівника (органів управління) в установленому порядку.

Процедура санації боржника припиняється достроково в разі невиконання умов плану санації та/або в разі невиконання поточних зобов'язань боржника, у зв'язку з чим господарський суд визнає боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру.

1.2. Коло учасників процедури санації

Господарський суд ухвалою про введення процедури санації призначає керуючого санацією. Так, в одній зі судових ухвал зазначено, що «на зборах кредиторів, які відбулися 10.12.2021, прийнято рішення про звернення до господарського суду з клопотанням про призначення керуючим санацією боржника арбітражного керуючого Косенка Сергія Георгійовича зі встановленням йому основної винагороди за виконання повноважень керуючого санацією в розмірі чотирьох мінімальних заробітних плат за кожен місяць повноважень».

На адресу суду надійшла заява від арбітражного керуючого Косенка С. Г. від 13.12.2021 про надання згоди на участь у справі як керуючого санацією ПрАТ НВО «Етал». Судом встановлено, що запропонована суду кандидатура арбітражного керуючого для виконання повноважень керуючого санацією, який був розпорядником майна боржника, відповідає приписам ч.ч. 1, 2 ст. 28 КУзПБ. Згідно з абз. 2 ч. 2 ст. 30 КУзПБ, розмір основної грошової винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень керуючого санацією встановлюється зборами кредиторів під час схвалення плану санації і не може бути меншим за чотири розміри мінімальної заробітної плати за кожен місяць виконання арбітражним керуючим повноважень. Зважаючи на викладене вище, суд дійшов висновку про можливість призначення керуючим санацією ПрАТ НВО «Етал» арбітражного керуючого Косенка С. Г. Враховуючи вищевикладене, суд вважає клопотання зборів кредиторів про затвердження плану санації ПрАТ НВО «Етал», введення процедури санації та призначення керуючого санацією обґрунтованим і таким, що підлягає задоволенню, оскільки спрямоване на відновлення платоспроможності боржника та запобігання визнанню боржника банкрутом»¹⁸⁰.

Щодо процедури санації права та обов'язки керуючого санацією визначені в КУзПБ. За статтею 50, *керуючий санацією має право:*

- звертатися до господарського суду;
- розпоряджатися майном боржника відповідно до плану санації та з урахуванням обмежень, встановлених законодавством;
- укладати від імені боржника цивільно-правові, трудові та інші правочини (договори);
- подавати заяви про визнання правочинів (договорів), укладених боржником, недійсними;
- відмовитися (у тримісячний строк з дня прийняття рішення про санацію) від правочинів боржника (крім вчинених правочинів, які є заходами плану санації, та правочинів, передбачених статтею 37 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»), вчинених до відкриття

¹⁸⁰ Ухвала від 29 грудня 2021 р. у справі № 912/2185/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102340706>

провадження у справі про банкрутство, не виконаних повністю або частково, за умов, що: виконання правочину завдає збитків боржнику або виконання правочину створює умови, що перешкоджають відновленню платоспроможності боржника; правочин є довгостроковим (понад один рік) або розрахованим на одержання позитивних результатів для боржника в довгостроковій перспективі (крім випадків випуску продукції з технологічним циклом, що перевищує строки санації боржника).

Обов'язками керуючого санацією є:

- повідомляти орган, уповноважений управляти державним майном, про реалізацію плану санації щодо боржника-державного підприємства або господарського товариства, у статутному капіталі якого частка державної власності становить 50% і більше;

- повідомляти у десятиденний строк з дня постановлення господарським судом відповідної ухвали орган, уповноважений управляти державним майном, про своє призначення, закінчення виконання плану санації, звільнення від обов'язків;

- прийняти в господарське відання майно боржника;

- відкрити спеціальний рахунок для проведення санації та розрахунків з кредиторами;

- забезпечити ведення боржником бухгалтерського обліку і статистичного звіту та фінансової звітності;

- здійснювати заходи щодо стягнення на користь боржника дебіторської заборгованості, а також стягнення заборгованості з осіб, які відповідно до закону або договору несуть з боржником субсидіарну чи солідарну відповідальність;

- розглядати вимоги конкурсних кредиторів;

- заявляти в установленому порядку заперечення щодо заявлених до боржника вимог конкурсних кредиторів;

- надавати господарському суду на його вимогу інформацію про виконання плану санації;

- на період санації виступати представником сторони (власника) у колективному договорі;

- щокварталу звітувати перед комітетом кредиторів та судом про виконання плану санації;

- за 15 днів до закінчення строку проведення процедури санації, визначеного планом санації, а також за наявності

підстав для припинення процедури санації керуючий санацією зобов'язаний подати зборам кредиторів письмовий звіт і повідомити кредиторів про час і місце проведення зборів кредиторів;

– здійснювати інші передбачені законодавством повноваження.

Не зважаючи на те, що із введенням процедури санації зупиняються повноваження органів управління боржника-юридичної особи, КУзПБ у зв'язку з цим покладає на останніх деякі обов'язки:

– протягом 15 днів з дня прийняття рішення про введення процедури санації та призначення керуючого санацією здійснити передачу керуючому санацією бухгалтерської та іншої документації боржника, його печаток, штампів, матеріальних та інших цінностей;

– не обмежувати повноваження керуючого санацією щодо розпорядження майном боржника.

Заразом слід зважити на те, що в разі закриття провадження у справі про банкрутство колишні органи управління не поновлюються автоматично у своїх повноваженнях, а відбувається призначення у встановленому для боржника порядку. Наведемо приклад зі судової практики: «Ухвалою Господарського суду Одеської області від 06.02.2018 припинено провадження у справі у зв'язку з виконанням плану санації і відновленням платоспроможності боржника ПАТ «Агропромисловий плодоовочевий комбінат «Одеса», а також встановлено, що керуючий санацією арбітражний керуючий Колмикова Т. О. продовжує виконувати повноваження керівника боржника до його призначення в установленому порядку. Публічне акціонерне товариство «Агропромисловий плодоовочевий комбінат «Одеса» є акціонерним товариством. Призначення нового керівника боржника в даному випадку повинно відбуватись з врахуванням приписів Закону України «Про акціонерні товариства» та в порядку, встановленому Статутом боржника»¹⁸¹.

¹⁸¹ Постанова від 12 листопада 2020 р. у справі № 916/100/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92884987>

До компетенції зборів кредиторів належить прийняття рішення про схвалення плану санації боржника та схвалення внесення змін до нього. З метою прийняття рішення про схвалення або відхилення плану санації всі конкурсні кредитори поділяються на класи. Прийняття рішення про схвалення або відхилення плану санації приймається кожним класом окремо шляхом голосування. Збори кредиторів розглядають також звіт керуючого санацією.

Комітет кредиторів, якщо інше не передбачено КУЗПБ або планом санації боржника, погоджують укладення керуючим санацією значних правочинів та правочинів, щодо яких є заінтересованість.

Орган, уповноважений управляти державним майном, погоджує план санації державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків.

З приводу участі інших осіб у справі слушно зауважує суд: «Інші учасники справи про банкрутство – це епізодичні учасники в рамках основної справи про банкрутство, які залучаються судом до справи на час «мініпровадження» щодо спорів, які виникають та вирішуються виключно в рамках основної справи про банкрутство. Наприклад, спори пов'язані з визнанням правочинів недійсними (ст. 42 КУЗПБ), вимоги до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства, скарги на дії ліквідатора щодо реалізації майна, на яке не поширюється мораторій, і скарги на дії виконавців виконавчої служби, тощо. У справі про банкрутство коло осіб, які мають право оскаржити судові рішення, звужено до учасників такої справи задля попередження необґрунтованого втручання інших осіб, які не є учасниками справи, у хід процедури банкрутства»¹⁸².

¹⁸² Ухвала від 6 вересня 2022 р. у справі № 910/4685/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106148872>

2. План санації боржника

2.1. Зміст плану санації та порядок його схвалення

У плані санації обов'язково зазначається розмір вимог кожного класу кредиторів, які були б задоволені в разі введення процедури ліквідації боржника, та передбачається забезпечення погашення заборгованості боржника з виплати заробітної плати. План санації має містити заходи з відновлення платоспроможності боржника та строк відновлення платоспроможності боржника. У разі провадження боржником діяльності, пов'язаної з державною таємницею, план санації має містити заходи зі забезпечення охорони державної таємниці.

Слід звернути увагу, що КУЗПБ не містить ні законодавчого визначення плану санації, ні чітких вимог щодо його структури. Тому, аналізуючи норми КУЗПБ, ми можемо запропонувати таке: *план санації – це документ із встановленими реквізитами, який містить систематизований перелік взаємопов'язаних і послідовних заходів, що спрямовані на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також на задоволення вимог кредиторів, із зазначенням строків здійснення таких заходів та передбачення їх очікуваних результатів (наслідків), які підлягають здійсненню під час судової процедури санації у справі про банкрутство, з метою запобігання визнанню боржника банкрутом.*

Щодо структури плану санації йдеться, скажімо, в одній зі справ: «Дослідивши план санації ПАТ «Завод крупних електричних машин», суд зазначає, що останній складається з наступних розділів: 1. Вступ; 2. Загальна інформація щодо справи про банкрутство; 3. Характеристика боржника; 4. Аналіз фінансово-господарської, інвестиційної діяльності боржника, його становище на ринках на дату відкриття провадження у справі про банкрутство, а також протягом проведення процедури розпорядження майном, та показники щодо ознак доведення до банкрутства або фіктивного банкрутства; 5. Заходи з відновлення платоспроможності; 6. Погашення вимог кредиторів; 7. Доходна частина плану санації; 8. Витратна частина плану санації; 9. Аналіз доцільності введення процедури санації відносно введення процедури ліквідації

(абз. 3 ч. 7 ст. 52); 10. Підсумки виконання плану санації ПАТ «Завод крупних електричних машин»; 11. Заходи щодо забезпечення охорони державної таємниці (зазначені заходи не вживаються, оскільки боржник не володіє відомостями, що згідно з рішеннями державних експертів з питань таємниць становлять державну таємницю у визначених законом сферах); 12. Погашення вимог із заробітної плати (боржник не має заборгованості із заробітної плати, у зв'язку з чим у плані санації відсутні умови її погашення); 13. Строк відновлення платоспроможності боржника; 14. Розвиток діяльності підприємства після виконання плану санації; 15. Прикінцеві положення. За умовами плану санації строк відновлення платоспроможності боржника складає 1,5 роки або 18 місяців з дати затвердження плану санації»¹⁸³.

Тимчасом варто звернути увагу, що, відповідно до вимог статті 3 КУзПБ, державний орган з питань банкрутства визначає та затверджує примірну форму плану санації. 24.10.2019 р. Міністерством юстиції України як державним органом з питань банкрутства було затверджено Наказ № 3258/5 «Про затвердження примірних форм плану санації боржника у справі про банкрутство та плану реструктуризації боргів боржника у справі про неплатоспроможність»¹⁸⁴.

Згідно з примірною формою, *план санації має складатись із таких розділів*: 1. Вступ (передмова); 2. Загальна інформація щодо справи про банкрутство; 3. Загальна характеристика боржника; 4. Аналіз фінансово-господарської, інвестиційної діяльності боржника, його становище на ринках на дату відкриття провадження у справі про банкрутство; 5. Заходи з відновлення платоспроможності; 6. Погашення вимог кредиторів; 7. Заходи щодо забезпечення охорони державної таємниці; 8. Прогноз соціально-економічних наслідків проведеної санації; 9. Строк відновлення платоспроможності боржника; 10. Прикінцеві положення.

¹⁸³ Ухвала від 23 грудня 2020 р. у справі № 923/701/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93783235>

¹⁸⁴ Про затвердження примірних форм плану санації боржника у справі про банкрутство та плану реструктуризації боргів боржника у справі про неплатоспроможність: Наказ Міністерства юстиції України від 24 жовтня 2019 р. № 3258/5. URL: <https://minjust.gov.ua/m/normativno-pravovi-akti-z-pitan-bankrutstva>

Обов'язковими реквізитами плану санації є дата і номер документа, номер провадження у справі про банкрутство, повне найменування господарського суду, найменування боржника, зміст плану санації, заголовки до тексту, підпис (підписи), грифи схваленень (погоджень), перелік додатків (за наявності). Однак допускається під час оформлення плану санації використання інших реквізитів, якщо цього потребує його зміст.

Мін'юст України також рекомендує: формувати план за допомогою друкувальних засобів (використовувати гарнітуру Times New Roman, шрифт розміром 12–14 друкарських пунктів (крім заголовків) та папір формату А4 (210×297 мм); прошити його з підклеюванням на звороті паперової відмітки «Пронумеровано, прошнуровано та скріплено (кількість (арабськими цифрами та словами) аркушів)», що підписується арбітражним керуючим та скріплюється його печаткою (частина підпису та частина печатки мають накладатись на паперову відмітку); здійснити нумерацію сторінок плану (без врахування титульного аркуша); використовувати грифи схвалення (погодження), які передбачені законодавством для конкретної справи про банкрутство.

У Розділі 1 плану санації узагальнено викладаються мета санації, суть передбачених планом санації заходів з відновлення платоспроможності боржника, способів, засобів та очікуваних результатів (наслідків) виконання плану санації, наприклад: «Відповідно до розділу 1 Плану санації головною метою плану санації є відновлення платоспроможності боржника, шляхом забезпечення максимально якісного погашення кредиторської заборгованості із одночасним збереженням виробництва та робочих місць. Метою фінансової санації боржника є покриття поточних збитків та усунення причин їх виникнення, скорочення всіх видів заборгованості»¹⁸⁵.

У Розділі 2 наводиться загальна інформація щодо справи про банкрутство (дата відкриття провадження у справі про банкрутство, номер справи про банкрутство, найменування господарського суду, кредитор, який ініціював відкриття провадження у справі про банкрутство, загальний розмір вимог кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів тощо).

¹⁸⁵ Постанова від 17 січня 2022 р. у справі № 922/1903/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102723590>

У Розділі 3, як пропонується в Наказі № 3258/5¹⁸⁶, наводиться загальна характеристика боржника: повне і скорочене найменування, ідентифікаційний код за ЄДРПОУ, номер і дата видачі свідоцтва про державну реєстрацію (перереєстрацію), місцезнаходження, засоби зв'язку, відомості про основні види господарської діяльності, про статутний (складений) капітал, власників акцій (часток), структурну схему, штатний розпис, перелік дочірніх підприємств, філій, представництв та інших відокремлених структурних підрозділів; відомості про основні види продукції (робіт, послуг) (перелік основних видів продукції, питома вага кожного виду продукції в загальному обсязі виробництва, у собівартості продукції та в її реалізації (у грошовому еквіваленті); випуск продукції в натуральних одиницях; ціна та загальна характеристика ринків збуту, аналіз конкурентоспроможності та конкурентних переваг підприємства).

У Розділі 4 зазначаються відомості про фінансову, господарську, інвестиційну діяльність боржника за 3 роки, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, та висновок щодо загальних перспектив санації і подальшої господарської діяльності підприємства. Зокрема, в судовій практиці віднаходимо таке: «Розділ 4 Плану санації містить аналіз фінансово-господарської діяльності, інвестиційної діяльності боржника, його становище на ринках з 2018 по 2020 роки. Основними факторами, що призвели до неплатоспроможності боржника, є: агресивна політика по залученню позикових ресурсів компаній групи «Веста», відсутність власних сировинних ресурсів, суттєвий фізичний та моральний знос основних фондів, низьке внутрішнє споживання сировини, необґрунтоване зростання вартості електроенергії, а також інших тарифів на послуги»¹⁸⁷.

¹⁸⁶ Про затвердження примірних форм плану санації боржника у справі про банкрутство та плану реструктуризації боргів боржника у справі про неплатоспроможність : Наказ Міністерства юстиції України від 24 жовтня 2019 р. № 3258/5. URL: <https://minjust.gov.ua/m/normativno-pravovi-akti-z-pitan-bankrutstva>

¹⁸⁷ Постанова від 17 січня 2022 р. у справі № 922/1903/18. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/102723590>

Розділ 5 має містити черговість, строки (терміни) виконання заходів із відновлення платоспроможності.

Загалом, відповідно до КУзПБ, заходами щодо відновлення платоспроможності боржника, які містить план санації, можуть бути:

- 1) реструктуризація підприємства;
- 2) реструктуризація активів боржника відповідно до вимог КУзПБ;
- 3) перепрофілювання виробництва;
- 4) закриття нерентабельних виробництв;
- 5) відстрочення, розстрочення або прощення боргу чи його частини;
- 6) виконання зобов'язання боржника третіми особами;
- 7) задоволення вимог кредиторів в інший спосіб, що не суперечить вимогам КУзПБ;
- 8) ліквідація дебіторської заборгованості;
- 9) продаж частини майна боржника;
- 10) відчуження майна та погашення вимог кредиторів шляхом заміщення активів;
- 11) виконання зобов'язань боржника власником боржника та його відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань;
- 12) звільнення працівників боржника, які не можуть бути задіяні в процесі виконання плану санації;
- 13) одержання кредиту для виплати вихідної допомоги працівникам боржника, які звільняються згідно з планом санації, що відшкодовується відповідно до вимог КУзПБ поза чергово за рахунок продажу майна боржника;
- 14) одержання позик та кредитів, придбання товарів у кредит;
- 15) інші заходи з відновлення платоспроможності боржника¹⁸⁸.

У Розділі 6 зазначається про погашення вимог кредиторів з урахуванням черговості, визначеної законодавством, строки, графік та обсяги погашення кредиторської заборгованості боржника із переліком джерел.

¹⁸⁸ Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>

Для прикладу, у справі про банкрутство Комунального виробничого підприємства Кам'янської міської ради «Міськводоканал» сказано: «План санації передбачає реструктуризацію підприємства боржника шляхом приєднання КП «Кам'янський водоканал» ДОР до КП ДОР «Аульський водовід» в порядку, визначеному п.5.3 Плану санації, задоволення вимог кредиторів та проведення інших санаційних заходів наступного змісту:

- списання боргів боржника зі сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), які виникли у строк, що передував трьом рокам до дня проведення зборів кредиторів, які затверджують план санації, а саме визнання його безнадійним та списання (відповідно до вимог ч. 3 ст. 52 КУзПБ, абз. 10 ч. 37 Підрозділу 10 Інших перехідних положень Податкового кодексу України);

- реструктуризація (реорганізація) підприємства-боржника шляхом його приєднання з переходом прав та обов'язків (боргових зобов'язань) до правонаступника – КП ДОР «Аульський водовід» (відповідно до вимог ст.ст. 104–107, 520, 540 ЦК України та ін.);

- погашення вимог кредиторів;
- прощення всіх боргів 6 черги задоволення вимог;
- задоволення вимог кредиторів шляхом погашення вимог кредиторів в інший спосіб, що не суперечить законодавству (ч. 2 ст. 51 КУзПБ);

- ліквідація дебіторської заборгованості (ч. 2 ст. 51 КУзПБ);

- звільнення працівників боржника, які не можуть бути задіяні в процесі виконання плану санації;

- припинення зобов'язання поєднанням боржника і кредитора в одній особі (відповідно до вимог ст. 606 ЦК України);

- інші заходи з відновлення платоспроможності боржника.

Тож планом санації встановлюються строки та порядок погашення заборгованості перед кредиторами таким чином:

- 1) погашення заборгованості 1 черги здійснюється боржником згідно з пунктом 5.2 Плану санації після його схвалення зборами кредиторів та затвердження відповідно до рішення господарського суду, в місячний строк, з дня набрання законної сили рішенням суду про затвердження плану санації;

2) погашення заборгованості 3 черги, що становить суму 48 155 001,79 грн податкового боргу, здійснюється боржником згідно з пунктом 5.1 Плану санації, шляхом визнання безнадійною та списання суми 31 178 842,13 грн, заборгованість у сумі 5 000 000,00 грн погашається КП «Кам'янський водоканал» ДОР (з власних коштів, отриманих від господарської діяльності) після схвалення зборами кредиторів рішення про списання частини заборгованості 3 черги задоволення, з дня набрання законної сили рішенням суду про затвердження плану санації до 31.10.2021 року, залишок податкового боргу в розмірі 11 976 159,66 грн погашається правонаступником боржника – КП ДОР «Аульський водовід» з власних коштів та коштів, отриманих від стягнення дебіторської заборгованості боржника в примусовому порядку протягом 60-місячного строку (п'ять років), рівними щоквартальними частинами згідно з графіком, викладеним у п.п.5.1.3 Плану санації;

3) погашення заборгованості 4 черги перед КП ДОР «Аульський водовід» здійснюється боржником згідно з пунктом 5.4 Плану санації шляхом припинення зобов'язань КП ДОР «Аульський водовід» у зв'язку з поєднанням боржника та кредитора в одній особі – з моменту затвердження господарським судом плану санації, задоволення вимог решти кредиторів 4 черги здійснюється після погашення заборгованості перед кредиторами 1 і 3 черги та проведення реструктуризації підприємства боржника в порядку п.5.3 Плану санації, протягом 60-місячного строку (п'ять років), рівними щоквартальними частинами в сумах, визначених у таблиці п.п. 5.4.2 Плану санації. КП ДОР «Аульський водовід» погоджує графіки погашення заборгованості з кредиторами 4 черги задоволення вимог шляхом укладення угод, які укладаються окремо між КП ДОР «Аульський водовід» і кожним кредитором протягом 6 місяців з дня набрання законної сили рішенням суду про затвердження плану санації;

4) погашення заборгованості 6 черги задоволення вимог кредиторів, що становить суму 8 412 357,05 грн відповідно до пункту 5.5 Плану санації прощається (списується) в повному обсязі на умовах Плану санації, який схвалюється рішенням зборів кредиторів та затверджується господарським

судом шляхом постановлення ухвали про затвердження плану санації»¹⁸⁹.

Розділ 7 «Заходи щодо забезпечення охорони державної таємниці» необхідний у разі провадження боржником діяльності, пов'язаної з державною таємницею.

Розділ 8 містить прогноз соціально-економічних результатів на період виконання плану санації та за результатами його виконання (відомості про обсяги виробництва й реалізації продукції, структуру й співвідношення доходів та витрат, планові фінансові показники діяльності боржника).

Розділ 9 передбачає строк відновлення платоспроможності боржника.

Наприклад: «Строк виконання Плану санації і, відповідно, відновлення платоспроможності становить 18 (вісімнадцять) місяців (розділ 6 Плану санації). Тривалість процедури санації (займає значний проміжок часу) не впливає на господарську діяльність боржника і не зупиняє технологічний процес. Процедура санації гарантує збереження виробництва і технологічного процесу, а також гарантує виготовлення та подальший збут продукції і, як наслідок, здійснення поточних розрахунків з бюджетом, поточними кредиторами, працівниками, в тому числі здійснення закупівлі сировини для подальшого забезпечення технологічного процесу, а також за рахунків отриманих коштів здійснення розрахунку з конкурсними кредиторами»¹⁹⁰.

У розділі 10 «Прикінцеві положення» зазначається порядок внесення змін, доповнень, викладення у нових редакціях планів санації.

Нагадаємо, що план санації може розглядатись і схвалюватись зборами кредиторів до закінчення процедури розпорядження майном боржника. За умови його схвалення у підсумковому засіданні господарський суд постановляє ухвалу про введення процедури санації та затвердження плану санації, що завершує процедуру розпорядження майном

¹⁸⁹ Ухвала від 26 липня 2021 р. у справі № 904/160/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98700174>

¹⁹⁰ Постанова від 17 січня 2022 р. у справі № 922/1903/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102723590>

боржника. Затверджуючи план санації, господарський суд перевіряє, чи дотримано порядок його схвалення. Частиною 10 статті 45 КУзПБ прямо передбачено безпосередню участь боржника у розробленні плану санації.

КУзПБ у статті 52 врегулює порядок схвалення плану санації.

З метою прийняття рішення про схвалення або відхилення плану санації всі конкурсні кредитори поділяються на класи. Задоволення вимог кредиторів, включених до одного класу, відбувається в однаковому порядку. Кредитори, включені до кожної черги, формують окремий клас кредиторів. Отже, якщо вимоги кредитора підлягають включенню до двох і більше черг, цей кредитор підлягає включенню до двох і більше відповідних класів кредиторів. Вимоги забезпечених кредиторів утворюють окремий клас. Кредитори в частині незабезпечених вимог включаються в клас незабезпечених кредиторів.

Прийняття рішення про схвалення або відхилення плану санації приймається кожним класом окремо шляхом голосування. Але якщо планом санації передбачається зміна пріоритету вимог забезпечених кредиторів, план санації має бути схвалений кожним таким кредитором.

План санації вважається схваленим класом незабезпечених кредиторів, якщо за схвалення плану санації віддано більше половини голосів кредиторів, включених до відповідного класу, а також якщо за схвалення плану санації проголосувало не менше половини кредиторів, які мають право голосу у відповідному класі.

План санації вважається схваленим класом забезпечених кредиторів, якщо за схвалення плану санації віддано дві третини голосів кредиторів, включених до класу забезпечених кредиторів, а також якщо за схвалення плану санації проголосувало не менше половини кредиторів, які мають право голосу в цьому класі.

План санації та протоколи голосування кожного класу кредиторів подаються розпорядником майна до господарського суду протягом одного робочого дня після проведення голосування.

2.2. Особливості реалізації плану санації боржника

Санація є системою заходів, спрямованих на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів. Усі заходи, які застосовуються в межах цієї процедури, визначаються планом санації.

Зокрема, можуть вживатися заходи із реструктуризації підприємства.

Як зазначають науковці-економісти, у країнах з розвинутою ринковою економікою реструктуризацію проводять постійно, зокрема й на підприємствах, які успішно функціонують, з метою оновлення бізнесу (для майбутнього розвитку підприємства, адекватного змінення системи і методів управління). Тобто реструктуризація стає елементом динамічного пристосування до мінливих ринкових умов і зумовленого ними загострення конкуренції¹⁹¹.

Однак коли йдеться про реструктуризацію як елемент санації – це здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, підвищенню ефективності виробництва, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції та повному або частковому задоволенню вимог кредиторів.

У разі якщо планом санації передбачено звільнення працівників, праця яких не може бути задіяна під час його виконання, керуючий санацією до передбачуваного звільнення має подати первинній профспілковій організації відповідну інформацію, а також провести консультації з профспілками щодо вжиття заходів для запобігання звільненню, зведення

¹⁹¹ Пантелеєв В. П., Предко І. Ю., Тітаренко Г. Б. Обліково-контрольне забезпечення реструктуризації підприємств: теорія, організація та методика : монографія / за заг. ред. В. П. Пантелеєва. Київ : ТОВ «АвгустТрейд», 2021. С. 21.

кількості звільнених працівників до мінімальної або пом'якшення наслідків звільнення. Вихідна допомога в такому разі виплачується за кошти боржника або кошти від продажу майна боржника, чи кредиту, одержаного для цієї мети.

Доречно зауважити, що припинення трудових правовідносин з працівниками не є метою санації. У разі санації припинення трудових правовідносин розглядається як окремий захід, спрямований на відновлення платоспроможності роботодавця-боржника¹⁹².

З метою відновлення платоспроможності боржника планом санації може передбачатися збільшення статутного капіталу боржника, як це визначено у статті 54 КУЗПБ, в розмірі, встановленому планом санації. Порядок збільшення статутного капіталу, переважне право на придбання частки (додаткових акцій у разі приватного розміщення акцій), розподіл часток, порядок сплати вартості частки визначаються у плані санації.

Слід констатувати, що всі заходи, які передбачаються у плані санації, повинні бути спрямовані на реальний результат. Судами при вирішенні справи про банкрутство неодноразово підкреслювалось, що всі ризики з реалізації плану санації покладаються на кредиторів, які цей план затверджували. Однак це не применшує роль суду, як це засвідчує одна зі справ: «Суд апеляційної інстанції погоджується із судом першої інстанції, що процедура санації є пріоритетною судовою процедурою у справі про банкрутство, оскільки план санації затверджується судом не автоматично лише за умови подання такого плану на затвердження, при затвердженні плану санації суд має перевірити, чи відповідає план санації вимогам законодавства та у разі невідповідності суд постановляє ухвалу про відмову у затвердженні плану санації. ... Пунктом 9.1 плану санації передбачено, що інвестор бере на себе зобов'язання про внесення на спеціальний рахунок боржника, відкритий керуючим санацією для проведення санації боржника та розрахунків з кредиторами, грошових коштів у розмірі 29 000 000,00 грн

¹⁹² Бабенко Е. В. Доктрина захисту трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2019. С. 196.

протягом трьох місяців чотирма платежами. Отримані від інвестора грошові кошти у розмірі 29 000 000,00 грн будуть розподілені таким чином: грошові кошти у розмірі 27 795 700,00 грн будуть перераховані на банківський рахунок кредитора – ТзОВ «Петра Нера»; грошові кошти у розмірі 1 204 300,00 грн будуть направлені на господарську діяльність ТОВ «Виробнича багатoproфільна фірма «Будівельно-шляхове підприємство» (боржника)».

Однак такий план не був затверджений судом. Розглядаючи справу детально, суд звернув увагу, що, відповідно до «Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, учасниками (засновниками) товариства-боржника значилися ОСОБА_3 та ОСОБА_2 з розміром часток у статутному капіталі товариства по 50%, керівник – ОСОБА_4.... До Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань 10.02.2017 внесені зміни, відповідно до яких засновником (учасником) ТОВ «Виробнича багатoproфільна фірма «Будівельно-шляхове підприємство» та керівником зазначено ОСОБА_5.... Рішенням Господарського суду м. Києва від 22.12.2020 скасовано державну реєстрацію наведених змін до установчих документів юридичної особи. Станом на час проведення зборів кредиторів 10.06.2021 учасниками ТОВ «Виробнича багатoproфільна фірма «Будівельно-шляхове підприємство» були ОСОБА_1 та ОСОБА_2. У відзиві на апеляційну скаргу арбітражний керуючий погодився, що у плані санації не враховано зміну складу учасників боржника».

Здійснивши аналіз наведеної ситуації та розділу 9 плану санації, в якому зазначено основні заходи з відновлення платоспроможності боржника, апеляційний господарський суд вважає, що вказані заходи мають лише декларативний характер і не містять жодних економічних чи розпорядчо-адміністративних обґрунтувань¹⁹³.

З метою відновлення платоспроможності боржника та задоволення вимог кредиторів план санації може передбачати продаж усього або частини майна боржника, якщо воно

¹⁹³ Постанова від 20 січня 2022 р. у справі № 908/720/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102994246>

становить єдиний майновий комплекс чи кілька єдиних майнових комплексів.

З курсу цивільного права варто нагадати, що до складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності, враховуючи земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інші права. Таке підприємство є особливим різновидом об'єкта цивільних прав та визначається як нерухомість¹⁹⁴.

Доречно наголосити, що, відповідно до частини 4 статті 51 КУзПБ, у разі якщо боржник є балансоутримувачем державного майна, яке не увійшло до статутного капіталу господарського товариства в процесі приватизації (корпоратизації), таке майно не підлягає відчуженню у процедурі санації.

За ст. 55 КУзПБ, продаж майна боржника як єдиного майнового комплексу проводиться на аукціоні (Розділ 5 КУзПБ). Сума, одержана від продажу майна боржника як єдиного майнового комплексу, включається до складу майнових активів боржника. Якщо суми, отриманої від продажу майна боржника відповідно до плану санації недостатньо для задоволення вимог кредиторів в обсязі, визначеному планом санації, керуючий санацією пропонує кредиторам внести зміни до плану санації.

Також варто підкреслити, що покупець усього майна боржника у вигляді єдиного майнового комплексу є правонаступником боржника. Це означає, що не потрібно переоформлювати документи чи вносити до них зміни (скажімо, щодо документів дозвільного характеру, договору оренди); права та обов'язки роботодавця переходять до покупця майна боржника. З моменту порушення (відкриття) щодо банкрута «справи про банкрутство, він перебуває в особливому правовому режимі і спеціальні норми Кодексу України з процедур банкрутства мають пріоритет у застосуванні при розгляді справ про банкрутство щодо інших законодавчих актів України. У зв'язку зі зазначеним, поряд із нормами інших законодавчих актів

¹⁹⁴ Яновицька Г. Б., Кучер В. О. Цивільне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. С. 83.

України, зокрема Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» та Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», переважному застосуванню підлягають саме спеціальні норми статті 54 Кодексу України з процедур банкрутства»¹⁹⁵.

Відчуження майна боржника як єдиного майнового комплексу може відбуватися шляхом заміщення активів (стаття 55 КУзПБ). У такому разі єдиний майновий комплекс боржника може бути переданий господарському товариству (крім акціонерного товариства), що утворюється боржником. Натомість до складу майна боржника включаються частки у статутному капіталі такого господарського товариства. Відчуження часток у статутному капіталі новоствореного господарського товариства здійснюється на аукціоні (Розділ 5 КУзПБ).

До моменту формування органів управління новоствореного господарського товариства після продажу часток у його статутному капіталі повноваження органів управління здійснює керуючий санацією. Розмір статутного капіталу створеного господарського товариства визначається як різниця між вартістю майна, яке передається такому товариству, та розміром вимог поточних кредиторів. Права та обов'язки роботодавця переходять до новоствореного господарського товариства.

З метою відновлення платоспроможності боржника та задоволення вимог кредиторів план санації може також передбачати продаж частини іншого майна боржника, зазначеного в затвердженому в установленому порядку плані санації.

Для належної реалізації подібних заходів, як уже говорилося вище, КУзПБ покладає на арбітражного керуючого можливість ініціювати перед господарським судом зняття арешту з майна боржника чи інших обмежень.

Як зазначив суд в одній зі справ, «аргументи скаржника щодо наявності у боржника податкового боргу не є підставою для відмови у задоволенні клопотання керуючого санацією про скасування податкової застави з активів боржника, оскільки після відкриття провадження у справі про банкрутство

¹⁹⁵ Ухвала від 20 липня 2021 р. у справі № 904/2104/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98452670>

боржник перебуває в особливому правовому режимі. Щодо боржника норми Кодексу України з процедур банкрутства мають пріоритет у застосуванні порівняно з іншими нормами чинного законодавства ... колегія суддів погоджується з висновком суду першої інстанції, що наявність податкової застави на все нерухоме та рухоме майно боржника перешкоджає виконанню керуючим санацією боржника Дерябкіним О. Е. покладених на нього обов'язків щодо здійснення процедури санації та виконання плану санації відповідно до вимог Кодексу України з процедур банкрутства»¹⁹⁶.

3. Завершення судової процедури санації

У статті 57 КУзПБ встановлено часові рамки для завершення процедури санації. За 15 днів до закінчення строку проведення процедури санації, визначеного планом санації, а також за наявності підстав для припинення процедури санації керуючий санацією зобов'язаний подати зборам кредиторів письмовий звіт і повідомити кредиторів про час і місце проведення зборів кредиторів. Звіт керуючого санацією має бути розглянутий зборами кредиторів не пізніше 10 днів з дня його надходження та не пізніше закінчення строку процедури санації, визначеного в плані санації. Звіт керуючого санацією, розглянутий зборами кредиторів, і протокол зборів кредиторів не пізніше 5 днів з дня проведення таких зборів надсилаються до господарського суду.

Отже, для завершення процедури санації арбітражний керуючий, який здійснює повноваження керуючого санацією, готує звіт, докази задоволення вимог конкурсних кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів за наслідками виконання плану санації і одну з таких пропозицій про:

- прийняття рішення про припинення процедури санації у зв'язку з відновленням платоспроможності боржника;
- звернення до закінчення строку процедури санації до господарського суду з клопотанням про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури;

¹⁹⁶ Постанова від 23 листопада 2021 р. у справі № 904/3457/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101514788>

– звернення до господарського суду з клопотанням про затвердження схвалених зборами кредиторів змін до плану санації та продовження строку процедури санації.

Звіт керуючого санацією повинен містити:

- 1) відомості про виконання плану санації;
- 2) баланс боржника на останню звітну дату;
- 3) розрахунок прибутків і збитків боржника;
- 4) відомості про наявність у боржника грошових коштів на рахунках та про стан розрахунку з кредиторами;
- 5) відомості про дебіторську заборгованість боржника на дату подання звіту та про нереалізовані права вимоги боржника;
- 6) відомості про стан кредиторської заборгованості боржника на дату подання звіту.

За результатами розгляду звіту керуючого санацією збори кредиторів приймають рішення про звернення до господарського суду з клопотанням про:

– закриття провадження у справі у зв'язку з виконанням плану санації і відновленням платоспроможності боржника. Якщо збори кредиторів прийняли таке рішення, звіт керуючого санацією підлягає затвердженню господарським судом;

– припинення процедури санації, визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури. У разі виникнення обставин, що є підставою для припинення процедури санації, збори кредиторів можуть прийняти відповідне рішення і за відсутності звіту керуючого санацією;

– схвалення змін до плану санації та продовження строку процедури санації. Продовження строку процедури санації здійснюється господарським судом після внесення відповідних змін (доповнень) до плану санації боржника. Зміни до плану санації схвалюються зборами кредиторів та затверджуються господарським судом відповідно до вимог КУзПБ. Наприклад, «на зборах кредиторів Товариства з обмеженою відповідальністю «Дніпробізнесбуд» 24.09.2021 ухвалено рішення, яке оформлене протоколом № 4, про затвердження змін до плану санації боржника у справі № 904/1412/20. Стосовно питання про схвалення змін до плану санації кредитори Товариства з обмеженою відповідальністю «Дніпробізнесбуд» голосували наступним чином: кредитори класу першої черги

задоволення «за» 25 голосів (Товариство з обмеженою відповідальністю «Трабл-шутер сервіс»), «проти» 4 голоси (Кам'янська міська рада), «утрималися» 0 голосів; кредитори класу четвертої черги задоволення «за» 6422 голоси (Товариство з обмеженою відповідальністю «Трабл-шутер сервіс»), «проти» 535 голосів (Кам'янська міська рада), «утрималися» 0 голосів¹⁹⁷.

Звіт керуючого санацією та скарги кредиторів розглядаються на засіданні господарського суду. Про час і місце такого розгляду повідомляються керуючий санацією та кредитори, які подали скарги. Про затвердження звіту керуючого санацією або про відмову в затвердженні зазначеного звіту постановляється ухвала. Прикладом відповідного рішення суду є ухвала Господарського суду Чернігівської області від 18 травня 2021 у справі № 5028/21/396(16/1866/856): «Розглянувши звіт керуючого санацією, вислухавши пояснення повноважних представників учасників провадження у справі про банкрутство, господарський суд вважає, що звіт керуючого санацією необхідно затвердити, а провадження у справі закрити у зв'язку з виконанням плану санації і відновленням платоспроможності боржника ... господарський суд ухвалив: Затвердити звіт керуючого санацією. Провадження у справі про банкрутство Товариства з обмеженою відповідальністю «Інтрансавтострой» (код 24835301) закрити. Припинити повноваження арбітражного керуючого Струця Миколи Петровича як керуючого санацією (з урахуванням положень ч. 7 ст. 50 Кодексу України з процедур банкрутства). Вимоги конкурсних кредиторів, які не були заявлені в установлений строк або були відхилені господарським судом, вважати погашеними, а виконавчі документи за відповідними вимогами визнати такими, що не підлягають виконанню»¹⁹⁸.

Якщо зборами кредиторів не прийнято жодного з передбачених частиною 5 статті 57 КУзПБ рішень або таке рішення не подано до господарського суду протягом 15 днів з дня закінчення строку процедури санації, господарський суд

¹⁹⁷ Постанова від 17 травня 2022 р. у справі № 904/1412/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104441838>

¹⁹⁸ Ухвала від 18 травня 2021 р. у справі № 5028/21/396(16/1866/856). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97099214>

розглядає питання про закриття провадження у справі про банкрутство або про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури. У разі закінчення строків процедури санації, передбачених планом санації, та за умови відсутності клопотання зборів кредиторів про продовження строків процедури санації у зв'язку зі схваленням відповідних змін до плану санації господарський суд визнає боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру.

Питання для самоконтролю

1. Чим відрізняється досудова санація від судової процедури санації боржника?
2. Хто затверджує план санації?
3. Якими є строки санації?
4. Які права та обов'язки має керуючий санацією?
5. Розкрийте зміст плану санації.
6. Які заходи щодо відновлення платоспроможності боржника може містити план санації?
7. Як відрізняються повноваження органів управління боржника у процедурі розпорядження майном і процедурі санації боржника?
8. У чому полягає особливість продажу майна боржника в межах процедури санації?
9. Що повинен містити звіт керуючого санацією?
10. Яким чином відбувається перехід до наступної, після санації боржника, судової процедури?

Розділ 7

ЛІКВІДАЦІЙНА ПРОЦЕДУРА ЯК СПОСІБ ЗАДОВОЛЕННЯ ВИМОГ КРЕДИТОРІВ. ЗАКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

1. Загальна характеристика ліквідаційної процедури.
 - 1.1. Відкриття ліквідаційної процедури.
 - 1.2. Суб'єкти у ліквідаційній процедурі.
2. Порядок продажу майна банкрута та задоволення вимог кредиторів.
 - 2.1. Продаж майна банкрута.
 - 2.2. Черговість задоволення вимог кредиторів.
 - 2.3. Завершення ліквідаційної процедури.
3. Закриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи.

1. Загальна характеристика ліквідаційної процедури

1.1. Відкриття ліквідаційної процедури

Ліквідаційна процедура, як і санація, належить до судових процедур, котрі є обов'язковими у провадженні у справі про банкрутство і вводиться за визначених у КУЗПБ підстав. Однак, на відміну від процедур розпорядження майном боржника та санації, законодавець встановив не лише граничний строк для її проведення у дванадцять місяців, а й заборону на продовження цього строку. Незважаючи на це, у судовій практиці доволі часто трапляються ухвали, що постановляються всупереч цій забороні. Наприклад, оминаючи вимоги КУЗПБ, суд застосовує положення Господарського процесуального кодексу: «Згідно з частиною 2 статті 119 Господарського процесуального кодексу України, встановлений судом процесуальний строк може бути продовжений судом за заявою

учасника справи, поданою до закінчення цього строку, чи з ініціативи суду». Таким чином, суд задовольнив клопотання ліквідатора і продовжив строк ліквідаційної процедури ще на шість місяців¹⁹⁹.

Відкриття ліквідаційної процедури можливе після процедури розпорядження майном боржника: 1) якщо до закінчення процедури розпорядження майном боржника збори кредиторів прийняли рішення подати до господарського суду клопотання про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури (ч. 2 ст. 49 КУзПБ); 2) якщо зборами кредиторів у межах строку дії процедури розпорядження майном не прийнято жодного з передбачених статтею 49 КУзПБ рішень, господарський суд за наявності ознак банкрутства протягом п'яти днів після закінчення процедури розпорядження майном боржника приймає постанову про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури (ч. 4 ст. 49 КУзПБ).

Відкриття ліквідаційної процедури після процедури санації боржника можливе: 1) за результатами розгляду звіту керуючого санацією, збори кредиторів приймають рішення про звернення до господарського суду з клопотанням про припинення процедури санації, визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури (ч. 5 ст. 57 КУзПБ); 2) за відсутності звіту керуючого санацією, коли наявні обставини, що є підставою для припинення процедури санації (ч. 5 ст. 57 КУзПБ) і збори кредиторів приймають відповідне рішення; 3) якщо зборами кредиторів не прийнято жодного з рішень (ч. 5 ст. 57 КУзПБ) або таке рішення не подано до господарського суду протягом 15 днів з дня закінчення строку процедури санації, господарський суд розглядає питання про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури (ч. 6 ст. 57 КУзПБ).

Отже, у випадках, передбачених КУзПБ, господарський суд у судовому засіданні за участю сторін ухвалює постанову про визнання боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру.

¹⁹⁹ Ухвала від 22 червня 2021 р. у справі № 904/493/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97851822>

Доречно додати, що КУзПБ не містить визначення поняття «ліквідаційна процедура» чи «ліквідація», що дає змогу науковцям розробляти власні тлумачення і проводити порівняльний аналіз із законодавством іноземних країн чи попередньо чинним законом.

За О. Вінник, це така судова процедура, основним призначенням якої є ліквідація визнаної судом заборгованості банкрута шляхом продажу майна банкрута та проведення розрахунків по його боргах. В. Щербина надає визначення ліквідації з прив'язкою до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (дія до прийняття КУзПБ): під ліквідацією розуміється припинення суб'єкта підприємницької діяльності, визнаного господарським судом банкрутом, з метою здійснення заходів щодо задоволення в порядку цього Закону вимог кредиторів шляхом продажу його майна. Як резюмує В. Богатир, загалом на визначення поняття ліквідаційної процедури повинні впливати певні процеси: визнання боржника банкрутом господарським судом; припинення банкрута; ліквідація визнаної судом заборгованості банкрута; здійснення заходів із задоволення вимог кредиторів; організація та продаж майна банкрута²⁰⁰.

Отже, можна резюмувати, що *ліквідаційна процедура – судова процедура у провадженні у справі про банкрутство, з відкриттям якої завершується господарська діяльність банкрута, формується ліквідаційна маса та відбувається продаж майна банкрута з метою задоволення вимог кредиторів у порядку черговості, визначеної КУзПБ.*

Результатом проведеної ліквідаційної процедури може бути ліквідація суб'єкта господарювання, який виступав у процедурі банкрутом або, якщо майна банкрута вистачило для задоволення вимог кредиторів у повному обсязі, він вважається таким, що не має боргів і може продовжувати свою підприємницьку діяльність. Таким чином, «ліквідаційна процедура» не може ототожнюватись із «ліквідацією».

Слід також звернути увагу, що поняття «ліквідація» застосовується щодо суб'єкта господарювання і поза провадженням

²⁰⁰ Богатир В. К. Ліквідаційна процедура – заключна процедура у справах про банкрутство : монографія / за ред. Б. В. Дерев'янка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 41–43.

у справі про банкрутство. У наукових працях під ліквідацією пропонують розуміти припинення юридичної особи у встановленому законом порядку без утворення нових суб'єктів господарювання або приєднання до вже існуючих у порядку правонаступництва²⁰¹. Поняття «припинення юридичних осіб з правонаступництвом» включає злиття, приєднання, поділ та перетворення, але не включає ліквідацію (оскільки в разі ліквідації не відбувається правонаступництва до іншого новоствореного суб'єкта)²⁰². У зв'язку з ліквідацією суб'єкта припиниться і його діяльність, а у зв'язку з реорганізацією вона триватиме, але вже не в колишній (яка існувала до реорганізації), а в новій організаційно-правовій формі²⁰³. Також ліквідація є безумовною підставою для припинення корпоративних правовідносин одночасно щодо всіх учасників незалежно від організаційно-правової форми юридичної особи²⁰⁴.

Отже, якщо за результатами проведеної судової процедури ліквідації у банкрута не залишилося майна, банкрут ліквідується як юридична особа.

Повертаючись до розгляду ліквідаційної процедури, у постанові про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури суд призначає ліквідатора, також визначає строк, протягом якого ліквідатор зобов'язаний здійснити ліквідацію боржника, але не більше 12 місяців. З метою виявлення кредиторів з вимогами за зобов'язаннями боржника, визаного банкрутом, що виникли під час проведення процедур банкрутства, господарський суд здійснює офіційне оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури на офіційному веб-порталі судової влади України – відповідно до вимог ч. 3 статті 59 КУзПБ.

²⁰¹ Гнатів О. М. Поняття та види ліквідації як способу припинення юридичних осіб за цивільним законодавством України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Вип. 2. С. 105–111.

²⁰² Юркевич Ю. М. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом : монографія. Хмельницький, 2010. С. 11.

²⁰³ Гамбург І. А. Правове регулювання припинення суб'єктів господарювання в Україні. *Право України*. 2011. С. 111–121.

²⁰⁴ Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : монографія. Львів : Край, 2009. 406 с.

Як визначено в КУзПБ, з дня ухвали господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури:

1) господарська діяльність банкрута завершується закінченням технологічного циклу з виготовлення продукції у разі можливості її продажу, крім укладення та виконання договорів, що мають на меті захист майна банкрута або забезпечення його збереження (підтримання) у належному стані, договорів оренди майна, яке тимчасово не використовується, на період до його продажу у процедурі ліквідації тощо;

2) строк виконання всіх грошових зобов'язань банкрута вважається таким, що настав;

3) у банкрута не виникає жодних додаткових зобов'язань, у тому числі зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), крім витрат, безпосередньо пов'язаних зі здійсненням ліквідаційної процедури;

4) припиняється нарахування неустойки (штрафу, пені), процентів та інших економічних санкцій за всіма видами заборгованості банкрута;

5) відомості про фінансове становище банкрута перестають бути конфіденційними чи становити комерційну таємницю;

6) продаж майна банкрута допускається в порядку, передбаченому КУзПБ;

7) скасовуються арешт, накладений на майно боржника, визнаного банкрутом, та інші обмеження щодо розпорядження майном такого боржника. Накладення нових арештів або інших обмежень щодо розпорядження майном банкрута не допускається;

8) припиняються повноваження органів управління банкрута щодо управління банкрутом та розпорядження його майном, якщо цього не було зроблено раніше, члени виконавчого органу (керівник) банкрута звільняються з роботи у зв'язку з банкрутством підприємства, а також припиняються повноваження власника (органу, уповноваженого управляти майном) майна банкрута.

1.2. Суб'єкти у ліквідаційній процедурі

У ліквідаційній процедурі коло суб'єктів, які так чи інакше забезпечують належне виконання цієї процедури, дещо відрізняється від суб'єктів при розпорядженні чи санації.

Відкриваючи провадження у справі про банкрутство, суб'єкт, щодо якого воно здійснюється, іменується «боржником». Це зумовлено неможливістю спрогнозувати наслідки застосовуваних судових процедур, однак наявністю неспроможності виконати свої грошові зобов'язання, строк виконання яких настав. У ліквідаційній процедурі цей суб'єкт переходить у категорію «банкрута» – *боржника, який неспроможний відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені в порядку, визначеному КУзПБ, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури*. Банкрутство є юридичним фактом, який встановлюється постановою господарського суду про відкриття ліквідаційної процедури.

У банкрута не виникає жодних додаткових зобов'язань, у тому числі зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), крім витрат, безпосередньо пов'язаних зі здійсненням ліквідаційної процедури, а також припиняється нарахування неустойки (штрафу, пені), процентів та інших економічних санкцій за всіма видами заборгованості банкрута (стаття 59 КУзПБ).

Господарський суд є, звісно ж, обов'язковим суб'єктом у справі про банкрутство. Тут слід наголосити саме на характеристиці його як суб'єкта, а не учасника: це твердження впливає зі змісту Господарського процесуального кодексу України, де процесуальний статус учасників врегульовують норми Глави 4, а суду присвячена Глава 3²⁰⁵, а також із природи суду як незалежної і безсторонньої²⁰⁶ гілки влади.

У межах ліквідаційної процедури чи не найяскравіше проявляється контрольна функція господарського суду.

²⁰⁵ Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n1731>

²⁰⁶ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n9>

Визнаючи боржника банкрутом, як пише С. Жуков, суд має встановити його неоплатність, а саме недостатність майна для задоволення вимог кредиторів, у зв'язку з чим при винесенні постанови про визнання боржника банкрутом та при відкритті ліквідаційної процедури суд в обов'язковому порядку повинен з'ясувати як актив, так і пасив боржника та порівняти їх між собою²⁰⁷.

Згідно з КУзПБ, у ліквідаційній процедурі господарський суд:

- визнає боржника банкрутом;
- встановлює строк проведення ліквідаційної процедури;
- призначає ліквідатора;
- розглядає скарги на дії (бездіяльність) ліквідатора;
- скасовує арешт, накладений на майно боржника, визнаного банкрутом, та інші обмеження щодо розпорядження майном такого боржника;
- розглядає заяви з вимогами поточних кредиторів, які надійшли до господарського суду після офіційного оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом, у порядку черговості їх надходження;
- визнає чи відхиляє (повністю або частково) вимоги таких кредиторів, постановляючи ухвалу, тощо.

Після офіційного оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом поточні кредитори можуть заявляти свої вимоги у порядку, визначеному КУзПБ. Конкурсні і забезпечені кредитори такого права уже не мають. «З моменту відкриття провадження у справі пред'явлення конкурсними та забезпеченими кредиторами вимог до боржника та їх задоволення можуть здійснюватися лише у встановленому Кодексом порядку (ч. 14 ст. 39). Цей порядок передбачає: що конкурсний кредитор не має право, а зобов'язаний пред'явити свої вимоги у процедурі розпорядження майном протягом 30 днів з дня оприлюднення оголошення (ідентична до Закону № 4212-VI норма); що конкурсний кредитор, який заявив свої вимоги після 30-денного строку, залишається конкурсним, його вимоги задовольняються у тій же черговості, але він позбавляється

²⁰⁷ Жуков С. В. Ліквідаційна процедура банкрутства юридичних осіб відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства : науково-практичний посібник. Київ : Алерта, 2021. С. 27.

права голосу у зборах кредиторів; що у ліквідаційній процедурі господарський суд розглядає заяви з вимогами лише поточних кредиторів.

І ця норма (ч. 4 ст. 60 Кодексу) логічно співвідноситься з нормами ч. 1 ст. 59 Кодексу про те, що в ліквідаційній процедурі у банкрута не виникає жодних додаткових зобов'язань, крім витрат, пов'язаних з процедурою, і не нараховуються штрафи і пеня.

Тобто пред'явлення конкурсним чи забезпеченим кредитором своїх вимог у ліквідаційній процедурі, до введення якої вже було сформовано наявні активи і конкурсні пасиви, до введення якої усіма учасниками справи було сформовано думку щодо можливості чи неможливості відновлення платоспроможності боржника та щодо перспектив погашення вимог кредиторів, до введення якої на підставі установлених судом фактів визначено напрямки подальшого руху справи (санация чи ліквідація), – втручання у справу шляхом пред'явлення нових вимог конкурсним кредитором (з правом залишатися конкурсним і отримувати задоволення нарівні з усіма іншими кредиторами, але з єдиним обмеженням у праві голосу), на думку суду: а) призводить до виникнення нових додаткових зобов'язань, не пов'язаних з ліквідаційною процедурою, що суперечить ч. 1 ст. 59 Кодексу; б) може спростовувати всю попередню процедуру (залежно від розміру і характеру вимог такого кредитора), що суперечить ч. 3 ст. 44 і ч. 3 ст. 59 Кодексу; в) призводить до зміни правового стану решти кредиторів; г) є зловживанням правом на пред'явлення вимог до боржника у визначеному порядку – тобто є недопустимим в принципі.

Отже, згідно з Кодексом, конкурсний кредитор має право заявити свої вимоги лише до відкриття ліквідаційної процедури»²⁰⁸.

Ліквідатор повідомляє про своє призначення державний орган з питань банкрутства в десятиденний строк з дня прийняття відповідного рішення. Процес призначення ліквідатора, як і загалом арбітражного керуючого у справі про банкрутство, для виконання відповідних повноважень не завжди

²⁰⁸ Ухвала від 9 липня 2020 р. у справі № 925/871/15. URL: https://ck.arbitr.gov.ua/sud5026/bankrut/uhv/14_925_871_15_09072020_2

швидкий. З урахуванням сучасних реалій і норми статті 39 КУзПБ щодо заборони зупинення провадження у справі про банкрутство юридичної особи, суди вдаються до застосування аналогій.

Ухвалою Господарського суду Київської області «поставлено визначити кандидатуру арбітражного керуючого для виконання повноважень ліквідатора боржника з числа осіб, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України, шляхом застосування автоматизованої системи. 07.06.2022 судом, на виконання вищевказаної ухвали, за допомогою автоматизованої системи «Діловодство спеціалізованого суду» сформовано та надіслано відповідний запит на автоматичне визначення кандидатури арбітражного керуючого.

Так, 08.06.2022 до суду надійшла довідка, сформована автоматично у відповідь на електронний запит судді згідно з п. 4.17 Положення про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство, затвердженого постановою пленуму Вищого господарського суду України від 14.07.2016 № 8, щодо кандидатури арбітражного керуючого, а саме Затворницької Олени Миколаївни (свідоцтво № 1800 від 22.06.2017)... Водночас 05.08.2022 через канцелярію суду арбітражним керуючим Демчаном Олександром Івановичем (свідоцтво № 1732 від 11.11.2015) подано заяву № 250 б/д (вх. № 9885/22 від 05.08.2022) про участь у даній справі». Визначена автоматизованою системою арбітражна керуюча зареєстрована у м. Маріуполь, а «Маріупольська міська територіальна громада знаходиться у переліку територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій...». «Станом на дату проведення судового засідання будь-яких заяв чи інших відомостей від вищевказаного арбітражного керуючого до суду не надходило»... «Ураховуючи зазначене та те, що ліквідаційна процедура у справі про банкрутство є триваючим у часі процесом, зупинення якої ... не передбачено ... відповідно до ч. 10 ст. 11 ГПК України, якщо спірні відносини не врегульовані законом і відсутній звичай ділового обороту, який може бути до них застосований, суд застосовує закон, що регулює подібні відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – виходить зі загальних засад і змісту законодавства (аналогія

права)». Суд застосував положення ч. 2 ст. 28 Кодексу і призначив ліквідатором арбітражного керуючого Демчана О. І., який звернувся з відповідною заявою про участь у цій справі²⁰⁹.

Повноваження ліквідатора визначаються у статті 61 КУзПБ, і їх можна звести до того, що він:

- виконує повноваження керівника і функції з управління та розпорядження майном банкрута, забезпечує його збереження;

- проводить інвентаризацію та визначає початкову вартість майна банкрута;

- аналізує фінансовий стан банкрута і формує ліквідаційну масу;

- заявляє до третіх осіб вимоги щодо повернення банкруту сум дебіторської заборгованості;

- проводить звільнення працівників і має право отримувати кредит для виплати вихідної допомоги працівникам згідно з КУзПБ;

- заявляє в установленому порядку заперечення щодо заявлених до боржника вимог поточних кредиторів за зобов'язаннями, які виникли під час провадження у справі про банкрутство і є неоплаченими;

- подає до суду заяви про визнання недійсними правочинів (договорів) боржника;

- вживає заходів, спрямованих на пошук, виявлення та повернення майна банкрута, що знаходиться у третіх осіб;

- продає майно банкрута для задоволення вимог, внесених до реєстру вимог кредиторів, у порядку, передбаченому КУзПБ;

- веде реєстр вимог кредиторів;

- здійснює дії щодо скасування реєстрації випуску акцій, передбачені законодавством, якщо організаційно-правовою формою юридичної особи-банкрута є акціонерне товариство, тощо.

Під час здійснення своїх повноважень ліквідатор має право заявити вимоги до третіх осіб, які за законодавством несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства.

²⁰⁹ Ухвала від 25 серпня 2022 р. у справі № 5002-4/2483.2-2010. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105981740>

Під час проведення ліквідаційної процедури ліквідатор зобов'язаний використовувати лише один (ліквідаційний) рахунок боржника в банківській установі.

Інші учасники справи про банкрутство, які можуть з'являтися у процесі, як зазначається в одній зі судових ухвал, – «це епізодичні учасники в рамках основної справи про банкрутство, які залучаються судом до справи на час «мініпровадження» щодо спорів, які виникають та вирішуються виключно в рамках основної справи про банкрутство. Наприклад, спори, пов'язані з визнанням правочинів недійсними (ст. 42 КУЗПБ), вимоги до третіх осіб, які відповідно до законодавства несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства, скарги на дії ліквідатора щодо реалізації майна, на яке не поширюється мораторій, й скарги на дії виконавців виконавчої служби, тощо. У справі про банкрутство коло осіб, які мають право оскаржити судові рішення, звужено до учасників такої справи задля попередження необґрунтованого втручання інших осіб, які не є учасниками справи, в хід процедури банкрутства». «Як вбачається з ухвали Господарського суду міста Києва від 08.09.2021, ОСОБА_1 було залучено лише як особу, щодо якої було заявлені вимоги про покладання субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням до банкрутства, тобто скаржницю було залучено до справи № 910/4685/20 лише на «мініпровадження» для вирішення питання щодо застосування до неї самостійного цивільно-правового виду відповідальності за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням до банкрутства. В цьому випадку ОСОБА_1 діє як епізодичний учасник справи про банкрутство, яка не позбавлена права саме в рамках цього процесу заявляти свої зауваження та заперечення про субсидіарну відповідальність, а звернення заявника з апеляційною скаргою на рішення пов'язані з рухом самої справи про банкрутство, є зловживанням процесуальними правами та намаганням затягування розгляду справи, оскільки для розгляду відповідної апеляційної скарги усі матеріали судової справи № 910/4685/20 були передані до апеляційної інстанції, та, відповідно, у суді першої інстанції призупинився розгляд справи до вирішення питання апеляційним судом.

Враховуючи вищевикладене, ОСОБА_1 не є учасником всієї справи № 910/4685/20 про банкрутство ТОВ «Квартал-Трейдінг», в розумінні ст. 1 КУЗПБ, тому не наділена повним обсягом процесуальної дієздатності»²¹⁰.

2. Порядок продажу майна банкрута та задоволення вимог кредиторів

2.1. Продаж майна банкрута

Під час здійснення своїх повноважень ліквідатор проводить інвентаризацію майна банкрута та формує ліквідаційну масу.

Інвентаризація проводиться з метою забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства. В ході інвентаризації активів і зобов'язань перевіряються і документально підтверджуються їх наявність, стан, відповідність критеріям визнання і оцінка.

Проведення інвентаризації є обов'язковим за судовим рішенням або на підставі належним чином оформленого документа органу, який відповідно до закону має право вимагати проведення такої інвентаризації. У цих випадках інвентаризація має розпочатися у термін та в обсязі, зазначених у належно оформленому документі цих органів, але не раніше дня отримання підприємством відповідного документа.

Суцільною інвентаризацією охоплюються всі види зобов'язань та всі активи підприємства незалежно від їх місцезнаходження, у тому числі предмети, що передані у прокат, оренду або перебувають на реконструкції, модернізації, консервації, у ремонті, запасі або резерві незалежно від технічного стану. Також інвентаризації підлягають активи і зобов'язання, які обліковуються на позабалансових рахунках, зокрема цінності, що не належать підприємству, але тимчасово перебувають у його користуванні, розпорядженні або на зберіганні (об'єкти оперативної (операційної) оренди основних засобів, матеріальні цінності на відповідальному зберіганні,

²¹⁰ Ухвала від 6 вересня 2022 р. у справі № 910/4685/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106148872>

переробці, комісії, монтажі), умовні активи і зобов'язання (непередбачені активи та зобов'язання) підприємства (застави, гарантії, зобов'язання тощо), бланки документів суворої звітності, інші активи²¹¹.

Під час ліквідаційної процедури ліквідатор має здійснювати заходи, спрямовані на пошук, виявлення і повернення майна, яке перебуває у третіх осіб. При цьому, як підкреслює С. Жуков, кількість запитів не є критерієм якості роботи ліквідатора. Таким критерієм є наповнення ліквідаційної маси²¹².

Ліквідаційна маса включає всі види майнових активів (індивідуально визначене майно та майнові права) банкрута, які належать йому на праві власності або господарського відання, та майно, визначене родовими ознаками, що належить банкруту на праві володіння або користування, а також виділена частка банкрута у спільному майні. Зерно банкрута, що зберігається на його зерновому складі, включається до складу майна банкрута лише після повного повернення зерна покладавцям за всіма складськими документами на зерно, виданими таким суб'єктом господарювання (стаття 62 КУзПБ).

Не включається у ліквідаційну масу:

- індивідуально визначене майно, що належить банкруту на підставі інших речових прав, крім права власності і господарського відання;

- державне майно, яке не увійшло до статутного капіталу господарського товариства у процесі приватизації (корпоратизації) та перебуває на балансі банкрута (суб'єкт управління таким майном протягом 15 днів з дня призначення ліквідатора приймає рішення про подальше використання цього майна);

- виключене з обігу майно (передається ліквідатором відповідним особам в установленому порядку);

- майно, щодо якого боржник є користувачем, балансоутримувачем або зберігачем (передається ліквідатором власнику відповідно до закону або договору);

²¹¹ Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Наказ Міністерства фінансів України від 2 вересня 2014 р. № 879. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text>

²¹² Жуков С.В. Ліквідаційна процедура банкрутства юридичних осіб відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства : науково-практичний посібник. Київ : Алерта, 2021. С. 63–64.

– майнові права інтелектуальної власності, виключні майнові права на які зберігаються за закладом вищої освіти державної форми власності (повертаються закладу вищої освіти державної форми власності, що вносив їх до статутного капіталу господарського товариства);

– об'єкт довірчої власності (коли банкрут – довірчий власник або довірчий засновник);

– активи, включені до складу іпотечного покриття (коли банкрут – емітент таких облігацій та адміністратор за випуском облігацій);

– активи адміністратора за випуском облігацій, отримані ним від емітента відповідних облігацій, осіб, які надають забезпечення за ними, у процесі стягнення заборгованості за такими облігаціями або в процедурі банкрутства, або ліквідації таких осіб для подальшої передачі власникам облігацій як погашення та виплата доходів за ними (коли банкрут – адміністратор за випуском облігацій).

Після проведення інвентаризації майна банкрута ліквідатор повинен вжити заходів щодо збереження майна банкрута (укладення договору охорони, відповідального зберігання). Також для виявлення майна банкрута ліквідатор має закрити всі рахунки банкрута, крім ліквідаційного, і отримати виписки про рух коштів за останні три роки²¹³. Одержавши згоду на продаж майна, ліквідатор здійснює продаж майна банкрута.

Кодекс України з процедур банкрутства встановлює такі способи продажу майна:

- безпосередній продаж;
- продаж на комісійних умовах;
- згідно з договором, укладеним з інвестиційною фірмою;
- на аукціоні.

Ліквідатор може здійснювати безпосередній продаж або продаж на комісійних умовах через організацію роздрібною торгівлі за розумною ціною лише товарів: що швидко псуються та виробничих запасів, малоцінних та швидкозношуваних предметів, ринкова вартість яких не перевищує однієї мінімальної заробітної плати.

²¹³ Жуков С. В. Ліквідаційна процедура банкрутства юридичних осіб відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства : науково-практичний посібник. Київ : Алерта, 2021. С. 65.

Р. Поляков у цьому руслі звертає увагу на дві можливі практичні проблеми. По-перше, формулювання, наведене в КУзПБ, є занадто загальним, адже воно дає змогу зловживати розподіленням майна на маленькі частини з метою неперевищення законодавчо встановленої вартості. По-друге, занадто оціночним є поняття «розумна ціна»²¹⁴.

Згідно з договором, укладеним з інвестиційною фірмою, у порядку, визначеному законодавством України, ліквідатор здійснює продаж фінансових інструментів.

Все інше майно реалізовується на аукціоні. Замовником аукціону є призначений у справі арбітражний керуючий. Початковою вартістю продажу майна банкрута є його вартість, визначена ліквідатором.

Продаж майна боржника на аукціоні відбувається в електронній торговій системі. Порядок функціонування електронної торгової системи, організації та проведення електронних аукціонів, визначення розміру, сплати, повернення гарантійних внесків та сплати винагороди операторів електронних майданчиків затверджується Кабінетом Міністрів України. У КУзПБ порядок продажу майна визначається Розділом 5.

Замовник аукціону повинен оголосити про проведення першого аукціону протягом 20 днів з дня отримання згоди на продаж майна або визначення умов аукціону судом відповідно до КУзПБ.

Як зазначається в науковій літературі, оцінюючи новелу КУзПБ щодо проведення аукціону з продажу майна банкрута тільки на електронному майданчику, можна стверджувати про її актуальність та достатню досконалість²¹⁵. Положення щодо продажу всього майна боржника виключно на електронному аукціоні за найвищою ціною є новелою Кодексу, метою якої є створення конкурентних і сприятливих умов для організації та проведення аукціонів з продажу майна боржників у справах

²¹⁴ Поляков Р. Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра філософії : 081 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2022. С. 141–142.

²¹⁵ Тюріна Ю. Є. Аукціон як спосіб продажу майна банкрута. *Юридичний бюлетень*. 2021. № 21. С. 57.

про банкрутство, сприяння розширенню кола потенційних покупців, підвищенню рівня погашення вимог кредиторів²¹⁶.

Авторизований електронний майданчик – це апаратно-програмний комплекс, авторизований відповідно до вимог Порядку організації та проведення аукціонів з продажу майна боржників у справах про банкрутство (неплатоспроможність)²¹⁷ та підключений до центральної бази даних електронної торгової системи.

Водночас існування «паралельного» регулювання проведення торгів (зокрема й електронних) у різних процедурах – виконавчому провадженні, провадженні у справі про банкрутство, продажі конфіскованого майна, проведенні митних аукціонів тощо, на думку А. Мірошніченка, видається невиправданим і шкідливим, і це лише підтверджує доцільність комплексного та уніфікованого законодавчого врегулювання відносин із проведення аукціонів щодо різних видів майна та різних видів договорів²¹⁸.

Арбітражний керуючий визначає умови продажу за погодженням з комітетом кредиторів та забезпеченим кредитором (щодо майна, яке є предметом забезпечення).

Судами звертається увага, що «відповідно до п.п. 1, 6, 7 ст. 75 Кодексу України з процедур банкрутства арбітражний керуючий визначає умови продажу за погодженням з комітетом кредиторів та забезпеченим кредитором (щодо майна, яке є предметом забезпечення). Комітет кредиторів, забезпечений кредитор можуть прийняти рішення про: надання згоди

²¹⁶ Підгорецька А. Реформування системи неплатоспроможності: антикорупційна спрямованість Кодексу України з процедур банкрутства. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства* : збірка наукових статей / за заг. ред. С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2019. С. 6–14.

²¹⁷ Питання функціонування електронної торгової системи з продажу майна боржників у справах про банкрутство (неплатоспроможність) : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2019 р. № 865. URL: <https://minjust.gov.ua/m/normativno-pravovi-akti-z-pitan-bankrutstva>

²¹⁸ Мірошніченко А. М. Чи змінює Закон про електронні земельні торги правила щодо продажу земельних ділянок в провадженні у справах про банкрутство? Забезпечення транспарентності (прозорості) процедур банкрутства в Україні : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 трав. 2021 р.) / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ : КНЕУ, 2021. С. 71–74.

на продаж майна на запропонованих умовах; надання згоди на продаж майна, змінивши умови продажу; відмову в наданні згоди на продаж майна з обґрунтуванням причин.

У разі якщо комітет кредиторів або забезпечений кредитор прийняв рішення про відмову в наданні згоди на продаж майна або не прийняв жодного рішення на засіданні комітету кредиторів чи протягом 20 днів з дня, коли забезпечений кредитор одержав чи мав одержати умови продажу, або якщо арбітражний керуючий не згоден з прийнятим комітетом кредиторів або забезпеченим кредитором рішенням, арбітражний керуючий зобов'язаний звернутися до суду. У такому разі умови аукціону визначаються судом.

Приписи ч. 7 ст. 75 Кодексу встановлюють саме обов'язок арбітражного керуючого звернутися до суду з приводу погодження умов продажу майна боржника, у разі якщо забезпечений кредитор не прийняв жодного рішення протягом 20 днів з дня, коли забезпечений кредитор одержав чи мав одержати умови продажу»²¹⁹. Прикладом може слугувати Ухвала господарського суду Харківської області від 13 жовтня 2021 р. у справі № 922/987/16²²⁰.

КУзПБ у статтях 76–82 визначає порядок оголошення та повідомлення про: проведення аукціону; проведення повторного та другого повторного аукціону та аукціону з можливістю зниження початкової ціни, аукціону з продажу права вимоги; порядок продажу майна забезпеченому кредитору.

КУзПБ та Порядок²²¹, які є спеціальними нормативно-правовими актами щодо продажу майна боржника, передбачають складання за результатами проведення аукціону двох документів: протоколу про проведення аукціону (відповідно до статті 83 КУзПБ) та акту про придбання майна на аукціоні (відповідно до статті 88 КУзПБ), які є підставою

²¹⁹ Ухвала від 11 травня 2022 р. у справі № 903/426/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104270575>

²²⁰ Ухвала від 13 жовтня 2021 р. у справі № 922/987/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100305704>

²²¹ Питання функціонування електронної торгової системи з продажу майна боржників у справах про банкрутство (неплатоспроможність) : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2019 р. № 865. URL: <https://minjust.gov.ua/m/normativno-pravovi-akti-z-pitan-bankrutstva>

для видачі нотаріусом свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів) та державної реєстрації права власності або іншого майнового права на нерухоме майно в порядку, передбаченому законодавством²²² (ч. 3 статті 87 КУзПБ та п. 44 «Регламенту роботи електронної торгової системи Prozorro. Продажі щодо організації та проведення аукціонів з продажу майна боржників у справах про банкрутство»²²³).

Негайно після завершення аукціону електронною торговою системою формується протокол про проведення аукціону, який надсилається всім учасникам та замовнику аукціону. Вимоги до протоколу встановлені у статті 83 КУзПБ. Оригінал протоколу про проведення аукціону підписується оператором авторизованого електронного майданчика та переможцем. Після підписання протоколу оператор електронного майданчика не пізніше п'яти календарних днів розміщує його в електронній торговій системі.

За загальним правилом, усі гарантійні внески учасників аукціону підлягають поверненню протягом трьох робочих днів з дня закінчення аукціону. На покупця покладається обов'язок сплатити запропоновану ним ціну (з урахуванням різниці між розміром сплаченого гарантійного внеску і розміром винагороди оператора авторизованого електронного майданчика) на ліквідаційний рахунок боржника протягом 10 робочих днів з дня оприлюднення в електронній торговій системі інформації про результати аукціону. Якщо у встановлений строк покупець не вніс належної до сплати суми, аукціон вважається таким, що не відбувся, а покупець втрачає гарантійний внесок (статті 84–86 КУзПБ). Акт про придбання майна на аукціоні (стаття 88 КУзПБ) складається у простій письмовій формі та не потребує нотаріального посвідчення. Такий акт підписується продавцем і покупцем не пізніше трьох робочих днів після повної сплати переможцем запропонованої ним ціни.

²²² Тюріна Ю. Є. Щодо поняття продажу майна боржника у процедурі банкрутства. *Правові горизонти*. 2021. Вип. 26. С. 55.

²²³ Регламент роботи електронної торгової системи Prozorro. Продажі щодо організації та проведення аукціонів з продажу майна боржників у справах про банкрутство : наказ ДП «Прозорро. Продажі» від 18 жовтня 2019 р. № 39. URL: <https://www.dto.com.ua/info/rules>

2.2. Черговість задоволення вимог кредиторів

Кошти, одержані від продажу майна банкрута, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів. Вимоги кредиторів, відповідно до статті 64 КУзПБ, розподіляються на шість черг. Водночас звертаємо увагу на таку собі «нульову чергу».

Витрати, пов'язані з проведенням ліквідаційної процедури, основна й додаткова винагорода арбітражного керуючого оплачуються до моменту розподілу коштів, одержаних від продажу майна банкрута²²⁴.

Окрім того, враховуючи вимоги статті 61 КУзПБ, після оплати витрат, пов'язаних із ліквідаційною процедурою і роботою ліквідатора, виконуються зобов'язання перед особами, які після відкриття провадження у справі про банкрутство боржника надавали кредитування, поставляли сировину, комплектуючі з відстроченням платежу. Далі за кошти, отримані від реалізації майна, що є предметом забезпечення, відшкодовуються витрати, пов'язані з утриманням та збереженням такого майна, сплачується винагорода оператора електронного майданчика. Погашення вимог забезпечених кредиторів за рахунок майна банкрута, що є предметом забезпечення, здійснюється в порядку, передбаченому КУзПБ, позачергово.

Після цього кошти, які залишились на ліквідаційному рахунку, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів у черговості, визначеній статтею 64 КУзПБ.

Отже, у першій черзі задовольняються:

– вимоги щодо виплати заборгованості з оплати за виконані роботи та/або надані послуги, а також інші кошти, належні гіг-спеціалістам за гіг-контрактами, укладеними згідно зі Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», та нараховані на ці суми страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, у тому числі відшкодування кредиту, отриманого на ці цілі;

²²⁴ Жуков С. В. Ліквідаційна процедура банкрутства юридичних осіб відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства : науково-практичний посібник. Київ : Алерта, 2021. С. 139.

– вимоги щодо виплати заборгованості зі заробітної плати працюючим та звільненим працівникам банкрута, грошові компенсації за всі невикористані дні щорічної відпустки та додаткової відпустки працівникам, які мають дітей, інші кошти, належні працівникам у зв'язку з оплачуваною відсутністю на роботі (оплата часу простою не з вини працівника, гарантії на час виконання державних або громадських обов'язків, гарантії і компенсації при службових відрядженнях, гарантії для працівників, які направляються для підвищення кваліфікації, гарантії для донорів, гарантії для працівників, які направляються на обстеження до медичного закладу, соціальні виплати у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності за рахунок коштів підприємства тощо), а також вихідна допомога, належна працівникам у зв'язку з припиненням трудових відносин, та нараховані на ці суми страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, у тому числі відшкодування кредиту, отриманого на ці цілі;

– вимоги щодо виплати заборгованості з компенсації збитків, завданих Державному бюджету України внаслідок виконання рішень Європейського суду з прав людини, постановлених проти України;

– вимоги кредиторів за договорами страхування;

– витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді;

– витрати кредиторів на проведення аудиту, якщо аудит проводився за рішенням господарського суду за їхній кошт.

Друга черга включає:

– вимоги зі зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, шляхом капіталізації у ліквідаційній процедурі відповідних платежів, у тому числі до Фонду соціального страхування України за громадян, які застраховані в цьому фонді, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, зобов'язань зі сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, крім вимог, задоволених позачергово, з повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування України, а також вимоги громадян-довірителів (вкладників) довірчих товариств або інших суб'єктів підприємницької діяльності, які залучали майно (кошти) довірителів (вкладників).

Третя черга охоплює:

- вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);
- вимоги центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом.

Четверта черга – це:

- вимоги кредиторів, не забезпечені заставою.

П'ята черга – це:

- вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного капіталу підприємства.

Шостою чергою передбачено задоволення:

- всіх інших вимог.

Перерахунок коштів здійснюється з ліквідаційного рахунку на рахунок кредитора. Якщо ліквідатор у процесі проведення розрахунків з кредиторами не володітиме інформацією щодо реквізитів рахунку кредитора, то він може звернутись до господарського суду, у провадженні якого перебуває справа, з клопотанням зобов'язати кредитора надати реквізити банківського рахунку для перерахування грошових коштів в рахунок погашення кредиторської заборгованості²²⁵.

Погашення вимог кредиторів шляхом заліку зустрічних однорідних вимог проводиться за згодою кредитора (кредиторів), за умови що це не порушує майнові права інших кредиторів.

У разі відмови кредитора від задоволення визнаної в установленому порядку вимоги ліквідатор не враховує суму грошових вимог цього кредитора.

Стаття 64 КУзПБ визначає правила задоволення вимог: вимоги кожної наступної черги задовольняються в міру надходження на рахунок коштів від продажу майна банкрута після повного задоволення вимог попередньої черги, але в разі недостатності коштів, одержаних від продажу майна банкрута, для повного задоволення всіх вимог однієї черги вимоги задовольняються пропорційно до суми вимог, що належить кожному кредитору однієї черги. Вимоги, не погашені через недостатність майна, вважаються погашеними.

²²⁵ Ухвала від 16 вересня 2022 р. у справі № 915/1277/13. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106413711>

Вагомо те, що наведені правила застосовуються лише щодо шести черг, але не до визначеної нами «нульової черги». За результатами проведеної реалізації майна банкрута може справді виявитись, що майна для проведення розрахунків у межах ліквідаційної процедури недостатньо. Звідси виникає проблема, де взяти кошти, щоб сплатити, зокрема, винагороду ліквідатору. У цьому аспекті, цікавою видається позиція деяких судів: «за відсутності у боржника коштів від господарської діяльності, від реалізації його майна та рішення комітету кредиторів про утворення фонду для оплати грошової винагороди ліквідатору чи відшкодування його витрат оплата послуг ліквідатора може бути покладена на всіх виявлених кредиторів у справі про банкрутство пропорційно визнаним кредиторським вимогам»²²⁶. Таким чином, принцип пропорційності, який встановлений для задоволення вимог кредиторів та обранку голосів кредиторів на зборах кредиторів, суд застосував до відносин із оплати винагороди ліквідатору.

2.3. Завершення ліквідаційної процедури

Після завершення всіх розрахунків з кредиторами ліквідатор подає до господарського суду звіт та ліквідаційний баланс.

Правильне завершення ліквідаційної процедури є основним завданням ліквідатора, який, з урахуванням покладених на нього повноважень, повинен наполегливо та добросовісно працювати упродовж всієї процедури ліквідації.

Звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс є підсумковими документами, які підтверджують належне проведення ліквідатором усіх необхідних заходів ліквідаційної процедури, вчинення адекватних дій щодо виявлення кредиторів та активів боржника, за результатами розгляду яких суд приймає ухвалу про ліквідацію боржника та закриття провадження у справі.

Отже, законодавцем передбачено певну сукупність дій, які потрібно вчинити в ході ліквідаційної процедури, та перелік додатків до звіту ліквідатора, які подаються суду разом з зазначеним звітом і є предметом дослідження в судовому засіданні за підсумками ліквідаційної процедури, що проводиться за участю кредиторів (комітету кредиторів).

²²⁶ Постанова від 14 квітня 2021 р. у справі № 917/1885/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96307675>

Подання звіту та ліквідаційного балансу здійснюється ліквідатором за результатом проведених дієвих заходів, які передбачені у ліквідаційній процедурі.

Кодексом не передбачено вичерпного переліку таких заходів, які має вчинити ліквідатор для завершення ліквідаційної процедури, окреслено тільки основні напрямки таких дій, що дають змогу сформувати ліквідаційну масу та задовольнити, за умови виявлення майна (ліквідних активів), вимоги кредиторів, що логічно впливає з визначених КУЗПБ повноважень ліквідатора та надає останньому можливість за власним самостійним і незалежним розсудом вчиняти дії щодо виявлення та розшуку активів банкрута для формування ліквідаційної маси. У разі якщо господарський суд дійшов висновку, що ліквідатор не виявив або не реалізував майнові активи банкрута в повному обсязі, суд постановляє ухвалу про призначення нового ліквідатора. Однак тут слід пам'ятати про тривалість ліквідаційної процедури в межах дванадцяти місяців.

Ліквідатор виконує свої повноваження до внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань запису про припинення юридичної особи-банкрута.

Господарський суд після заслуховування звіту ліквідатора та думки кредиторів постановляє ухвалу про затвердження звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу. Як наслідок, в ухвалі суд може:

- призначити нового ліквідатора (якщо господарський суд дійшов висновку, що ліквідатор не виявив або не реалізував майнові активи банкрута у повному обсязі); або

- ліквідувати юридичну особу-банкрута: 1) якщо після задоволення вимог кредиторів у банкрута не залишилося майна чи 2) якщо залишок його майнових активів є меншим, ніж вимагається для продовження господарської діяльності згідно зі законодавством; або

- визнати, що банкрут не має боргів і може продовжувати підприємницьку діяльність.

²²⁷ Постанова Касаційно господарського суду Верховного Суду від 17 червня 2020 р. у справі № 924/669/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90025224>

Копія ухвали про ліквідацію банкрута надсилається державному реєстратору для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи-банкрута, а також власнику майна.

Ліквідаційна процедура є останньою процедурою, яка може застосовуватись у провадженні у справі про банкрутство юридичної особи. Це означає, що зміст ухвали суду за наслідками її проведення зводиться до ліквідації чи неліквідації банкрута як суб'єкта господарювання-юридичної особи. Повторне застосування процедур розпорядження майном чи санації є неможливим і не допускається КУЗПБ. Як приклад, у процесі ліквідації однієї корпорації до арбітражного керуючого звернулось ТОВ, яке з метою оздоровлення фінансово-господарського становища боржника та задоволення вимог його кредиторів готує виступити інвестором у процедурі санації. Очевидно, враховуючи такі перспективи, арбітражний керуючий звернувся до суду зі заявою про припинення ліквідаційної процедури і введення процедури санації. Місцевий господарський суд ухвалою таку заяву задовольнив, а от апеляційна інстанція цю ухвалу скасувала. Апеляційний суд звернув увагу на те, що «суд першої інстанції виходив з необхідності використання можливості відновити платоспроможність боржника та відновити його господарську діяльність, а також дотримати права кредиторів щодо задоволення їхніх вимог». Тимчасом норми КУЗПБ в цьому питанні є чіткими і однозначними. «Передбачена статтею 6 КУЗПБ черговість застосування до боржника процедур у справі про банкрутство свідчить про те, що процедура санації можлива виключно після процедури розпорядження майном, в той час як перехід до процедури ліквідації може застосовуватись як після розпорядження майном, так і після процедур санації. Таким чином, Кодексом не передбачено можливості переходу від процедури ліквідації до процедури санації. Сама процедура ліквідації є кінцевою, будь-яких наступних процедур за нею законом не передбачено... Приймаючи оскаржувану ухвалу, суд першої інстанції вийшов за межі наданих йому функцій у ліквідаційній процедурі, передбачених ст. 60 КУЗПБ, оскільки цією та іншою нормою не передбачається можливості завершувати процедуру ліквідації у зв'язку з введенням процедури санації. Суд не надав уваги тому факту, що згідно зі ст. 61 КУЗПБ ліквідатор

не наділеній функціями звернення до господарського суду зі заявами про зміну або перехід до інших процедур, рівно як і щодо введення інших процедур, зокрема процедури санації»²²⁸.

3. Закриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи

Про закриття провадження у справі про банкрутство постановляється ухвала. При цьому прийняття судом рішення про закриття провадження не завжди пов'язане з результатами застосовуваних судових процедур чи введення у провадженні ліквідаційної процедури.

Перелік підстав для закриття провадження, які визначено у статті 231 ГПК України, стосується й справ про банкрутство, але з певними особливостями.

Зокрема, «відсутність предмета спору» в розумінні пункту 2 частини 1 статті 231 Господарського процесуального кодексу України означає припинення існування спірних правовідносин внаслідок певних обставин (оплати боргу, знищення предмета спору, скасування оспорюваного акта). Наведене не виключає можливості припинення предмета спору в силу законодавчого припису. Отже, процедура розпорядження майном боржника може завершитися закриттям провадження у справі про банкрутство із застосуванням пункту 2 частини першої статті 231 ГПК України як така, що позбавляє можливості досягнення легітимної мети Кодексу України з процедур банкрутства, оскільки за весь час, що тривала процедура розпорядження, відновлення платоспроможності боржника за допомогою існуючого механізму банкрутства не відбулося, спосіб відновлення платоспроможності боржника у подальшому не сформовано, вимоги кредиторів не задоволені (близька за змістом правова позиція викладена у постанові палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 10.12.2019 р. у справі № 906/1290/15)²²⁹.

²²⁸ Постанова від 7 червня 2021 р. у справі № 5023/7064/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97762147>

²²⁹ Ухвала від 15 вересня 2022 р. у справі № 906/859/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106352023>

В порядку чинного Кодексу України з процедур банкрутства є не можливим завершення процедури банкрутства шляхом укладення мирової угоди у справі про банкрутство²³⁰, як це передбачено п. 7 частини 1 статті 231 Господарського процесуального кодексу України. До набрання чинності КУзПБ інститут мирової угоди проіснував у законі про банкрутство понад 20 років. За своєю суттю мирова угода представляла господарсько-процесуальний договір і одночасно судову процедуру. Підсумком укладення мирової угоди було умовне припинення справи про банкрутство. У той же час сторони угоди могли її розірвати або визнати недійсною, і тоді провадження у справі відновлювалося. Наразі деякі елементи мирової угоди знаходимо в ч. 7 ст. 41 КУзПБ, коли задовольняються всі вимоги кредиторів згідно з реєстром і тоді погашаються штрафні санкції (ч. 7 ст. 41 КУзПБ). Інші елементи мають місце у процедурі санації, в умовах плану санації: відстрочка, розстрочка, прощення боргу, виконання зобов'язання третьою особою (ч. 2 ст. 51 КУзПБ). Крім того, в п. 4 ч. 1 ст. 90 КУзПБ передбачена така підстава припинення справи про банкрутство, як «відновлення платоспроможності боржника або погашення всіх вимог кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів». На цій підставі КУзПБ надає пільги у вигляді погашення вимог, що були відхилені раніше судом, або кредиторів, які не брали участь у справі (ч. 4 ст. 90 КУзПБ)²³¹.

Перелік підстав для закриття провадження у справі про банкрутство наведений у статті 90 Кодексу України з процедур банкрутства.

Провадження у справі про банкрутство може бути закрито на всіх стадіях:

1. Боржник-юридична особа не внесена до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (п. 1 ч. 1 статті 90 КУзПБ).

²³⁰ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 9 грудня 2020 р. у справі № Б-7732/2-25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93589322>

²³¹ Поляков Б., Поляков Р. Міські квіти, або Мирова угода у процедурі банкрутства. *Закон і бізнес*. 2020. № 13. URL: <https://zib.com.ua/ua/141984.html>

2. Юридичну особу, яка є боржником, припинено в установленому законодавством порядку, про що є відповідний запис в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (п. 2 ч. 1 статті 90 КУзПБ).

3. Затверджено звіт керуючого санацією або ліквідатора в порядку, передбаченому КУзПБ (п. 5 ч. 1 статті 90 КУзПБ). Як приклад, в одній із ухвал зазначено: «Суд вважає, що ліквідатором виконані всі необхідні дії для виявлення документації і майнових активів боржника та покладені на нього Законом обов'язки. Приймаючи до уваги, що за результатами ліквідаційного балансу у банкрута не залишилося майна, звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс погоджено з комітетом кредиторів (протокол зборів комітету кредиторів від 01.02.2021), суд вважає за необхідне звіт та ліквідаційний баланс затвердити, припинити підприємницьку діяльність боржника. Відповідно до пункту 5 частини 1 статті 90 Кодексу, господарський суд закриває провадження у справі про банкрутство, якщо, зокрема, затверджено звіт ліквідатора»²³².

4. Справа не підлягає розгляду в господарських судах України (п. 7 ч. 1 статті 90 КУзПБ).

Провадження у справі про банкрутство може бути закрито лише до визнання боржника банкрутом (тобто до відкриття ліквідаційної процедури):

1. Коли господарським судом не встановлені ознаки неплатоспроможності боржника (п. 8 ч. 1 статті 90 КУзПБ). Щодо застосування цієї підстави Верховний Суд, серед іншого, зазначає таке: «Оскільки після оприлюднення офіційного оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи станом на дату проведення попереднього засідання до боржника не висунуто вимог, суд не має змоги належним чином надати обґрунтовану оцінку твердженням боржника щодо його неплатоспроможності, адже такі твердження боржника у процедурі банкрутства мають бути досліджені судом критично з урахуванням як думки розпорядника майна, так й інших конкурсних кредиторів. Тому подальше провадження

²³² Ухвала від 26 травня 2022 р. у справі № 925/1702/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104516411>

у справі про банкрутство є неможливим, у зв'язку з чим його належить закрити на підставі пункту 8 частини першої статті 90 Кодексу України з процедур банкрутства, відповідно до якого господарський суд закриває провадження у справі про банкрутство, якщо господарським судом не встановлені ознаки неплатоспроможності боржника»²³³.

2. Відновлено платоспроможність боржника або погашені всі вимоги кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів (п. 4 ч. 1 статті 90 КУЗПБ).

3. У провадженні господарського суду є справа про банкрутство того самого боржника (п. 3 ч. 1 статті 90 КУЗПБ). Так, при розгляді справи Господарським судом Харківської області було встановлено: «На теперішній час ухвала Господарського суду Полтавської області у справі № 917/1759/19 від 02 червня 2020 року про відкриття провадження у справі про банкрутство Товариства з обмеженою відповідальністю «Гадячсир» не скасована, є чинною, а отже, стосовно боржника Товариства з обмеженою відповідальністю «Гадячсир» (код 33460268) відкрито провадження у справі про банкрутство, справа перебуває на розгляді в господарському суді Полтавської області. Згідно з пунктом 3 частини 1 статті 90 Кодексу України з процедур банкрутства, господарський суд закриває провадження у справі про банкрутство, якщо у провадженні господарського суду є справа про банкрутство того самого боржника. Враховуючи, що в провадженні Господарського суду Полтавської області вже перебуває справа про банкрутство Товариства з обмеженою відповідальністю «Гадячсир» (код 33460268), суд дійшов висновку про необхідність закриття провадження у справі про банкрутство Товариства з обмеженою відповідальністю «Гадячсир»²³⁴.

4. У випадках, передбачених законом (п. 9 ч. 1 статті 90 КУЗПБ). Правова позиція щодо можливості закриття судами провадження у справах про банкрутство боржників-державних підприємств наведена у постанові Касаційного

²³³ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 11 лютого 2021 р. у справі № 910/16593/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94999454>

²³⁴ Ухвала від 9 березня 2021 р. у справі № 922/1656/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95566891>

господарського суду у складі Верховного Суду від 07.10.2020 р. у справі № 917/1230/15²³⁵.

Провадження у справі про банкрутство може бути закрито лише після визнання боржника банкрутом (відкриття ліквідаційної процедури):

1. Коли до боржника після офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про його банкрутство не висунуто вимог (п. 6 ч. 1 статті 90 КУзПБ). Застосування наведеної підстави можливе лише на стадії проведення ліквідаційної процедури. Якщо судом встановлено, що після оприлюднення офіційного оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство і станом на дату проведення попереднього засідання до боржника не висунуто вимог, суд не має змоги належним чином надати обґрунтовану оцінку твердженням боржника щодо його неплатоспроможності. У такій ситуації провадження у справі про банкрутство належить закрити на підставі п. 8 ч. 1 ст. 90 КУзПБ.

Як справедливо зазначають суди, «норми ст. 90 Кодексу України з процедур банкрутства не містять такої підстави для закриття провадження у справі про банкрутство, як закінчення строку ліквідаційної процедури. Відповідно до ст. 65 Кодексу України з процедур банкрутства, після завершення всіх розрахунків з кредиторами ліквідатор подає до господарського суду звіт та ліквідаційний баланс. ... У разі якщо господарський суд дійшов висновку, що ліквідатор не виявив або не реалізував майнові активи банкрута у повному обсязі, суд постановляє ухвалу про призначення нового ліквідатора ... Частиною шостою ст. 65 Кодексу України з процедур банкрутства передбачено, що ліквідатор виконує свої повноваження до внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань запису про припинення юридичної особи-банкрута ... ліквідатор зобов'язаний вчинити ліквідаційні заходи і передати на затвердження господарському суду звіт та ліквідаційний баланс після завершення всіх розрахунків з кредиторами,

²³⁵ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 7 жовтня 2020 р. у справі № 917/1230/15. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=92194158&red=1000039b7dbe30d8df6a6294303873f5a53e78&d=5>

а не у встановлений строк. При цьому незавершення ліквіда-
тором цих дій у граничні строки, визначені Кодексом України
з процедур банкрутства, не є підставою для закриття прова-
дження у справі»²³⁶. Тут простежується вже окреслена нами
раніше ситуація, коли продовження строків ліквідаційної про-
цедури не допускається за статтею 58 КУзПБ, але ще й немає
підстав для закриття провадження у справі. В такому разі суди
застосовують іноді загальні положення ГПК України про стро-
ки і продовжують ліквідаційну процедуру.

У випадках, передбачених пунктами 4–6 частини першої
статті 90 КУзПБ, господарський суд в ухвалі про закриття про-
вадження у справі зазначає, що вимоги конкурсних кредито-
рів, які не були заявлені в установлений цим Кодексом строк
або були відхилені господарським судом, вважаються погаше-
ними, а виконавчі документи за відповідними вимогами ви-
знаються такими, що не підлягають виконанню.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте особливість ліквідаційної процедури як судової процедури, застосовуваної в провадженні у справі про банкрутство.
2. Перелічіть повноваження ліквідатора.
3. Який порядок проведення ліквідаційної процедури?
4. Який порядок задоволення вимог кредиторів у ліквідаційній процедурі?
5. Що повинен містити звіт ліквідатора?
6. Опишіть порядок проведення оцінки майна банкрута.
7. Що таке ліквідаційна маса?
8. Які строки ліквідаційної процедури?
9. Який порядок завершення ліквідаційної процедури?
10. Назвіть підстави для закриття провадження у справі про банкрутство.

²³⁶ Ухвала від 15 лютого 2021 р. у справі № 5028/21/246/2012. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94865146>

Розділ 8

ОСОБЛИВОСТІ БАНКРУТСТВА ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ БОРЖНИКІВ

1. Особливості банкрутства боржника, який має зобов'язання за облігаціями за участю адміністратора за випуском облігацій.

2. Особливості банкрутства фермерського господарства.

3. Особливості банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків.

4. Особливості банкрутства страховиків.

Національне законодавство містить низку положень, які регулюють відносини, пов'язані з банкрутством окремих категорій боржників. Наявність таких суб'єктів із особливим правовим статусом відповідає потребам ринкового середовища, додає стабільності та сприяє розвитку економіки загалом. Тимчасом диференційований підхід до боржників, які здійснюють свою діяльність в окремих сферах, вимагає наявності не тільки загальних, а й спеціальних правил законодавчого регулювання таких проваджень.

1. Особливості банкрутства боржника, який має зобов'язання за облігаціями за участю адміністратора за випуском облігацій

КУзПБ містить загальні положення банкрутства фізичних і юридичних осіб. Водночас регламентація процедури банкрутства окремих категорій боржників наведена в Розділі VII КУзПБ, де розкриваються особливості банкрутства страховиків, професійних учасників ринків капіталу та організованих товарних ринків, боржників, які мають зобов'язання за облігаціями за участю адміністратора за випуском облігацій, суб'єктів підприємницької діяльності, які є стороною одного або кількох правочинів, вчинених з посиланням на обов'язковість угоди щодо ліквідаційного нетінгу, фермерських господарств,

державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків.

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», *адміністратор за випуском облігацій – це юридична особа, яка діє від свого імені та в інтересах власників випуску відсоткових чи дисконтних корпоративних облігацій, облігацій внутрішніх місцевих позик, облігацій міжнародних фінансових організацій або іпотечних облігацій відповідно до законодавства, договору про призначення адміністратора, проспекту цінних паперів (рішення про емісію цінних паперів) та рішень зборів власників облігацій*²³⁷.

Облігація – це цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником коштів, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує обов'язок емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений проспектом або рішенням про емісію (для державних облігацій України – умовами їх розміщення) строк та виплатити дохід за облігацією, якщо інше не передбачено проспектом або рішенням про емісію (для державних облігацій України – умовами їх розміщення). У вузькому розумінні облігація – емісійний цінний папір, що засвідчує внесення його власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера з виплатою певного доходу або передати йому майно, надати послуги.

У справі про банкрутство боржника, що має зобов'язання за облігаціями, кредитором боржника виступає адміністратор за випуском облігацій. Адміністратор діє від свого імені, однак в інтересах усіх власників облігацій боржника, за умови що вони мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника.

Тож у заяві з вимогами до боржника адміністратор за випуском облігацій зазначає єдину вимогу кредитора, що включає суму всіх підтверджених вимог власників облігацій, в інтересах яких діє такий адміністратор. Варто додати, що в такій заяві нема потреби фіксувати кожного власника облігацій, вимога якого включена до єдиної вимоги кредитора.

²³⁷ Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

Водночас зазначимо, що права адміністратора за випуском облігацій як кредитора у справі про банкрутство боржника, котрий має зобов'язання за облігаціями, крім передбачених КУЗПБ, також реалізуються адміністратором з урахуванням положень, перелічених у Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Виплати, отримані адміністратором за випуском облігацій у ході процедур банкрутства боржника, який має зобов'язання за облігаціями, розподіляються між власниками таких облігацій у порядку, передбаченому ст. 122 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Виплати, отримані адміністратором за випуском облігацій у ході процедур банкрутства боржника, який має зобов'язання за облігаціями, розподіляються між власниками цих облігацій в такому порядку:

1) у першу чергу переказуються кошти, належні до сплати особі (особам), яка покрила (які покрили) витрати адміністратора на здійснення дій та правочинів, пов'язаних зі захистом прав та інтересів власників облігацій під час судового процесу, виконавчого провадження, процедури відновлення платоспроможності, банкрутства, ліквідації емітента та/або особи, яка надає забезпечення за облігаціями, у межах фактично здійснених витрат, але не більше суми, наданої такою особою (особами);

2) у другу чергу переказуються кошти для розподілу між усіма власниками облігацій пропорційно до номінальної вартості непогашених облігацій кожного власника²³⁸.

Таким чином, провадження у справах про банкрутство боржників, які мають зобов'язання за облігаціями за участю адміністратора за випуском облігацій, котрий діє в інтересах власників облігацій, які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, наділені певними особливостями, які окреслені КУЗПБ та Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

²³⁸ Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#n4213>

2. Особливості банкрутства фермерського господарства

Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону²³⁹.

Банкрутство фермерських господарств провадять відповідно до положень КУЗПБ, Закону України «Про фермерські господарства», Господарського кодексу України та інших нормативно-правових актів.

Керуючись ст. 24 Закону України «Про фермерське господарство», фермерське господарство діє на умовах самокупності. Усі витрати господарство покриває за рахунок власних доходів та інших джерел, не заборонених законодавством.

Як правило, фермерське господарство самостійно визначає напрями своєї діяльності, спеціалізацію, організовує виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію, на власний розсуд та ризик підбирає партнерів з економічних зв'язків у всіх сферах діяльності, зокрема іноземних. Як суб'єкт господарювання, фермерське господарство приймає участь у договірних відносинах із будь-якими юридичними або фізичними особами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Підставами припинення діяльності фермерського господарства вважаються такі:

- 1) реорганізація фермерського господарства;
- 2) ліквідація фермерського господарства;
- 3) визнання фермерського господарства неплатоспроможним (банкрутом);
- 4) якщо не залишається жодного члена фермерського господарства або спадкоємця, який бажає продовжити діяльність господарства.

²³⁹Про фермерське господарство : Закон України від 19 червня 2003 р. № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>

Із вступом в силу чинного КУзПБ процедура банкрутства фермерського господарства набула певних особливостей. Зокрема, підставою для визнання фермерського господарства банкрутом визнаватиметься його неспроможність задовольнити протягом шести місяців після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями та/або виконати зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування, повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування України.

Згідно з п. 2 ст. 95 КУзПБ, провадження у справі порушуватиметься за заявою голови фермерського господарства про відкриття провадження у справі про банкрутство до господарського суду. При цьому буде необхідна наявність письмової згоди всіх членів фермерського господарства.

Голова фермерського господарства наділений значними повноваженнями. Зокрема, йдеться про право на представництво фермерського господарства перед органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями та окремими громадянами чи їхніми об'єднаннями відповідно до закону, укладення від імені господарства угод, вчинення інших юридично значимих дій. Тож саме голова фермерського господарства подає заяву до господарського суду про відкриття провадження про банкрутство.

До заяви голови фермерського господарства про відкриття провадження у справі про банкрутство додаються документи, що включають інформацію про:

- склад і вартість майна фермерського господарства;
- склад і вартість майна, що належить членам фермерського господарства на праві власності;
- розмір доходів, які можуть бути одержані фермерським господарством після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт.

Такі документи додаються головою фермерського господарства до відзиву на подану кредитором заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство²⁴⁰.

²⁴⁰ Про фермерське господарство : Закон України від 19 червня 2003 р. № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>

Варто наголосити, що голова фермерського господарства має право подати план відновлення платоспроможності фермерського господарства у двомісячний строк з дня прийняття господарським судом заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство такого суб'єкта господарювання.

Особливістю процедури розпорядження майном фермерського господарства доречно назвати те, що вводиться вона на строк закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт з урахуванням часу, необхідного для реалізації виробленої (виробленої та переробленої) сільськогосподарської продукції. Загальний строк не може перевищувати 15 місяців.

Утім процедура розпорядження майном фермерського господарства за ініціативою розпорядника майна чи кредиторів може бути достроково припинена у разі:

- 1) наявності обставин, які свідчать про неможливість відновлення платоспроможності фермерського господарства;
- 2) невиконання заходів, передбачених планом відновлення платоспроможності фермерського господарства.

У такій ситуації господарський суд визнає фермерське господарство банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру.

Варто наголосити, що *до складу ліквідаційної маси фермерського господарства включаються нерухоме майно, яке перебуває у спільній власності членів фермерського господарства, у тому числі насадження, господарські та інші будівлі, меліоративні та інші споруди, продуктивна і робоча худоба, птиця, сільськогосподарська та інша техніка і обладнання, транспортні засоби, інвентар, та інше майно, набуте для фермерського господарства на загальні кошти його членів, а також право оренди земельної ділянки та інші майнові права, які належать фермерському господарству і мають грошову оцінку.*

За загальним правилом, майно, що належить голові та членам фермерського господарства на праві приватної власності, а також інше майно, щодо якого доведено, що воно набуто на доходи, які не є у спільній власності членів фермерського господарства, не включається до складу ліквідаційної маси.

Земельна ділянка, надана фермерському господарству в тимчасове користування, в тому числі на умовах оренди, використовується відповідно до Земельного кодексу України.

З цього приводу наведемо матеріали судової практики. Верховний Суд установив, що фізичні особи-члени фермерського господарства отримали у приватну власність земельні ділянки, якими можуть вільно розпоряджатися. Назагал власник майна може вільно його реалізувати, зокрема передати в оренду, не обов'язково своєму фермерському господарству. До майна боржника не може бути включено майно, що належить на праві власності іншим особам. Земельні ділянки, які перебувають у приватній власності членів фермерського господарства, не викликають автоматичного виникнення прав на них у фермерського господарства, не встановлюють правила їх примусової передачі фермерському господарству. Тож можливість включення таких ділянок до складу ліквідаційної маси виключено²⁴¹.

До того ж, продаж нерухомого майна, майнових прав щодо нерухомого майна, які включаються до складу ліквідаційної маси фермерського господарства, відбувається лише на аукціоні. Додатковою умовою виступає збереження цільового призначення сільськогосподарських об'єктів.

З дня прийняття постанови про визнання фермерського господарства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури діяльність фермерського господарства припиняється. Господарський суд надсилає копію постанови про визнання фермерського господарства банкрутом до органу, який здійснив державну реєстрацію фермерського господарства, і до органу місцевого самоврядування за місцезнаходженням фермерського господарства.

Варто звернути увагу, що у ст. 95 КУЗПБ не висвітлено особливостей банкрутства фермерського господарства, створеного в організаційно-правовій формі фізичної особи-підприємця. Фермерське господарство, створене у формі фізичної особи-підприємця, здійснює свою діяльність із врахуванням положень, передбачених Главою 5 ЦК України «Фізична особа-підприємець».

Доцільно зазначити, що фізична особа реалізує своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації

²⁴¹ Постанова Верховного Суду від 2 липня 2019 р. № 82937810. URL: <https://pravo.uteka.ua/doc/postanova-verhovnogo-sudu-vid-020719-r-uspravi---91833517>

в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Водночас, на відміну від фермерського господарства, яке створюється як юридична особа і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями належним йому майном, фермер-підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке за законом не може бути звернено стягнення. Крім того, фермер-підприємець, що перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя.

Особливості відновлення платоспроможності або визнання банкрутом фермерського господарства у формі фізичної особи-підприємця врегульовані у Книзі 4 «Відновлення платоспроможності фізичної особи» та статті 137 «Особливості розгляду справ про неплатоспроможність фізичних осіб-підприємців» КУЗПБ.

За положеннями законодавства, в разі відсутності у боржника коштів в обсязі, необхідному для покриття заборгованості, стягнення звертається на інше майно, належне такому боржникові або закріплене за ним (крім майна, вилученого з цивільного обороту, або обмежено оборотоздатного майна; майна, на яке не може бути звернено стягнення), незалежно від того, хто фактично його використовує.

Відтак, якщо на таке майно накладається арешт, воно реалізується у такій черговості:

1) майно, що безпосередньо не використовується у виробництві (предмети інтер'єру офісів, готова продукція та товари тощо);

2) об'єкти нерухомого майна, верстати, обладнання, інші основні засоби, а також сировина і матеріали, призначені для використання у виробництві.

Стягнення за виконавчими документами не може бути звернено на майно, що належить боржникові – фізичній особі на праві власності або є його часткою у спільній власності, необхідне для боржника, членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні, серед яких: використовувані для цілей, не пов'язаних із провадженням підприємницької

діяльності, племінна, молочна і робоча худоба (по одній одиниці), кролики (дві пари), птиця (п'ять штук), корми, необхідні для їхнього утримання до вигону на пасовища; насіння, необхідне для чергового посіву, та незібраний урожай – в осіб, які займаються індивідуальним сільським господарством (крім земельних ділянок, на які накладено стягнення); сільськогосподарський інвентар – в осіб, які займаються індивідуальним сільським господарством²⁴².

Зазначимо, що, згідно з ч. 2 ст. 7 КУзПБ, господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи вирішує: всі майнові спори, стороною в яких є боржник; спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; спори про визнання недійсними результатів аукціону; спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; спори про стягнення заробітної плати; спори про поновлення на роботі посадових і службових осіб боржника; спори щодо інших вимог до боржника.

Майнові спори за участю фермерського господарства-боржника у справі про банкрутство (справа за позовом фермерського господарства до фізичних осіб-членів господарства про визнання права власності на врожай) розглядаються господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство. Позиція Великої Палати Верховного Суду передбачає таке: господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи вирішує всі майнові спори, стороною в яких є боржник; спори з позовними вимогами до боржника та щодо його майна; спори про визнання недійсними результатів аукціону; спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником; спори про повернення (витребування) майна боржника або відшкодування його вартості відповідно; спори про стягнення заробітної плати; спори про поновлення на роботі посадових і службових осіб боржника; спори щодо інших вимог до боржника²⁴³.

²⁴² Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n160>

²⁴³ Постанова ВС від 18 лютого 2020 р. у справі № 918/335/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88138141>

На нашу думку, доречним є твердження В. Панченка про те, що, розглядаючи справи про банкрутство сільськогосподарських підприємств, суди повинні враховувати, що такі суб'єкти господарювання мають відмінні риси, обумовлені особливим характером їхньої діяльності, яка пов'язана з використанням земельних ділянок сільськогосподарського призначення як основного засобу виробництва, капіталоемністю вкладень у сільськогосподарське виробництво, сезонністю та іншими ризиками, що пов'язані з процесом виробничо-господарської діяльності цих підприємств²⁴⁴.

3. Особливості банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків

Назagal до суб'єкта господарювання-боржника будь-якої форми власності, щодо якого здійснюється провадження у справі про банкрутство, можуть застосовуватися такі процедури банкрутства: розпорядження майном боржника, санація боржника, ліквідація банкрута.

Натомість існують певні обмеження щодо відкриття і ведення проваджень про банкрутство державного підприємства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків.

Провівши аналіз ст. 96 КУзПБ, можна виокремити певні особливості банкрутства державних підприємств, зокрема такі:

1) боржник зобов'язаний надати господарському суду докази, що підтверджують належність боржника до державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків;

2) відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою боржника не є підставою для припинення повноважень

²⁴⁴ Панченко В. В. Банкрутство сільськогосподарських підприємств: організаційно-правові питання. *Сучасні погляди на актуальні питання правових наук* : матер. Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 22–23 лист. 2019 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2019. Ч. 2. С. 114–116.

органу, уповноваженого управляти майном боржника, щодо управління відповідним об'єктом державної власності;

3) державні підприємства та підприємства, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків, подають на розгляд кредиторів план санації, погоджений з органом (суб'єктом), уповноваженим управляти державним майном;

4) у разі якщо боржник є державним підприємством або підприємством, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, господарський суд залучає до участі у справі про банкрутство представників органу, уповноваженого управляти державним майном, з повідомленням про відкриття провадження у справі про банкрутство такого підприємства.

Оскільки йдеться про банкрутство «спеціальних» боржників, КМУ координує дії відповідних органів виконавчої влади, вживає необхідних заходів для запобігання банкрутству державних підприємств і підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50%, а також зазначає оптимальні шляхи відновлення їхньої платоспроможності.

Отже констатуємо, що законодавець наділив органи, уповноважені управляти державним майном, значними повноваженнями у судових процедурах банкрутства, а саме:

1) порушення провадження у справі про банкрутство за заявою боржника не припиняє повноважень органу управління майном боржника ;

2) органи, уповноважені управляти державним майном, в особі уповноважених представників залучаються господарським судом до участі в справі про банкрутство; останні беруть участь у зборах кредиторів з правом дорадчого голосу;

3) за згодою уповноважених органів господарський суд призначає керуючих санацією та ліквідаторів державних підприємств.

Водночас орган, уповноважений управляти державним майном, часто не бере жодної участі у підготовці або хоча б сприянні в підготовці плану санації державного підприємства, тобто не погоджує план санації, підготовлений арбітражним керуючим і в такий спосіб повністю блокує можливість подальшого судового провадження про банкрутство державного

підприємства. На вирішення цієї проблеми пропонується запровадити прямий обов'язок органу (суб'єкта), уповноваженого управляти державним майном, розробити план санації з метою попередження банкрутства державного підприємства. На підставі рекомендацій ЄСПЛ необхідно запровадити на рівні КУЗПБ субсидіарну відповідальність органу, уповноваженого управляти державним майном, за зобов'язаннями державного підприємства²⁴⁵.

У справі «Лисянський проти України» ЄСПЛ було порушено питання про відповідальність держави за борги державного підприємства, яке є самостійною юридичною особою. ЄСПЛ зазначив, що рішення про ліквідацію шахти та включення її до складу Горлівської дирекції по ліквідації шахт було прийнято Міністерством палива та енергетики, яке, крім того, розпорядилося власністю підприємства на свій розсуд. Більше того, підприємство-боржник здійснювало свою діяльність у сфері видобування вугілля, де держава встановлює розмір та умови виплати робітникам заробітної плати та інших виплат²⁴⁶.

ЄСПЛ вирішив, що, як і в справі «Михайленки та інші проти України», Уряд не надав доказів того, що підприємство-боржник було настільки незалежним від держави, щоби звільнити державу від відповідальності за Конвенцією за дії чи бездіяльність цього підприємства. Неспроможність українських державних органів протягом кількох років вжити необхідних заходів для виконання рішення суду, винесеного на користь заявника, перешкоджають йому в отриманні коштів, які він законно очікував отримати. Відповідно, у цій справі було порушення п. 1 статті 6 ЄКПЛ та статті 1 Протоколу № 1 до ЄКПЛ²⁴⁷.

²⁴⁵ Процедура та практика щодо банкрутства державних підприємств в Україні у контексті виконання рішень ЄСПЛ у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України» і «Бурмич та інші проти України». Київ, 2020. 32 с. URL: <https://rm.coe.int/analysis-bankruptcy-burmych-r-melnychenkov-2020-ukr-final/1680a06a23>

²⁴⁶ Справа «Лисянський проти України» (Заява № 17899/02). 4 квітня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_048#Text

²⁴⁷ Справа «Михайленки та інші проти України» (Заяви № 35091/02, 35196/02, 35201/02, 35204/02, 35945/02, 35949/02, 35953/02, 36800/02, 38296/02, 42814/02). 6 червня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_231#Text

Норми ч. 3 ст. 214 ГК України встановлюють імперативну заборону на застосування до казенних підприємств загальних процедур щодо неплатоспроможних боржників. Що ж стосується державних підприємств, які не підлягають приватизації, то до них можуть бути застосовані процедури санації або ліквідації тільки після їхнього виключення у визначеному законом порядку з переліку об'єктів, що не підлягають приватизації.

До того ж, відповідно до ч. 5 ст. 4 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», Верховна Рада України за поданням Кабінету Міністрів України спеціальним законом затверджує перелік об'єктів державної власності, що не підлягають приватизації. Наприклад, до таких об'єктів належать надра, корисні копалини загальнодержавного значення, території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, водні ресурси, лісові ресурси, інші природні ресурси, які є об'єктами права власності українського народу. Це означає, що до цих державних підприємств положеннями ч. 3 ст. 214 ГК України заборонено застосовувати судову процедуру санації або ліквідації. Як наслідок, навіть у випадку, якщо до таких державних підприємств буде застосована судова процедура розпорядження майном, господарський суд не зможе за заявою арбітражного керуючого перейти до санації або ліквідації і змушений буде закрити судове провадження про банкрутство.

До речі, Закон України «Про приватизацію державного і комунального майна» містить орієнтовний перелік критеріїв, що можуть бути індикаторами для КМУ в разі віднесення того чи іншого державного підприємства до об'єктів, які не підлягають приватизації²⁴⁸.

Отож констатуємо, що, відповідно до законодавства України, до державних підприємств може бути застосована суто судова процедура розпорядження майном боржника без будь-яких обмежень, яка сама по собі без інших судових процедур банкрутства не дає можливості досягти мети – задово-

²⁴⁸ Про приватизацію державного і комунального майна : Закон України від 18 січня 2018 р. № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text>

лення вимог кредиторів. До державних підприємств, які за законом не підлягають приватизації, процедури санації та ліквідації здійснюються лише після виключення їх у встановленому порядку з переліку об'єктів, що не підлягають приватизації.

Як приклад наведемо матеріали судової справи про банкрутство Державного підприємства «Червоненський завод продтоварів».

Ключовий висновок Верховного Суду в рамках цієї судової справи передбачає те, що в разі тривалого здійснення провадження у справі про банкрутство через неможливість його завершення зі застосуванням спеціальних норм законодавства про банкрутство суд має право застосувати загальні процесуальні норми з метою забезпечення права на справедливий суд в розумінні строків розгляду справи і забезпечення балансу інтересів кредиторів та боржника під час судового провадження. У разі якщо в силу прямих законодавчих заборон до державного підприємства неможливо застосувати судову процедуру санації або ліквідації, то вважається, що в такій справі відсутній предмет спору, а це своїм наслідком має закриття справи.

Судові процедури санації та ліквідації щодо боржника, включеного до переліку об'єктів права державної власності, які не підлягають приватизації, відповідно до Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації», можуть бути здійснені тільки після виключення боржника з цього переліку. Єдиним можливим завершенням процедури банкрутства такого боржника згідно зі законом, чинним на момент прийняття рішень судами попередніх інстанцій, є укладення мирової угоди у справі про банкрутство на стадії розпорядження майном. Наявність встановленого законом обмеження щодо застосування до боржника процедур санації чи ліквідації, неукладення впродовж тривалого часу мирової угоди в процедурі розпорядження майном у цій справі та відсутність успішного завершення процедури банкрутства боржника позбавляють можливості досягнення легітимної мети закону про банкрутство²⁴⁹.

²⁴⁹ Постанова КГС ВС від 10 грудня 2019 р. у справі № 906/1290/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86400486>

У матеріалах судової практики зазначено таке: встановлені п. 2 Розділу III «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» (закон чинний з 20.10.2019) обмеження щодо застосування у справі про банкрутство процедур санації та ліквідації не поширюються на боржників-державні підприємства, щодо яких процедури санації/ліквідації у справах про банкрутство застосовані до набрання чинності цим Законом. Положення зазначеної норми не підлягають застосуванню як підстава для закриття провадження у відповідній справі про банкрутство, а провадження продовжується відповідно до застосованої у справі до набрання чинності цим Законом судової процедури (санації/ліквідації) з урахуванням пункту 4 Розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУЗПБ²⁵⁰.

У справі про банкрутство ДП «Генічеський виноробний завод» з огляду на встановлені законодавством обмеження в застосуванні щодо боржника процедур санації чи ліквідації, тривалість його перебування на стадії розпорядження майном, ненадання органом управління майном боржника – Міністерством аграрної політики та продовольства України свого бачення перспективи продовження процедури банкрутства, реальних шляхів укладення будь-якої мирової угоди та погашення кредиторської заборгованості, Верховний Суд визнав правомірним закриття провадження у справі²⁵¹.

4. Особливості банкрутства страховиків

В Україні, як і в багатьох країнах світу, страхові компанії є досить потужними учасниками ринку фінансових послуг. Вони відіграють ключову роль у впровадженні економічної та соціальної політики, у пришвидшенні економічних перетворень. Водночас вагомою залишається та обставина,

²⁵⁰ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 18 листопада 2021 р. у справі № 1-24-7-5/297-06-7817. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102220177>

²⁵¹ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 12 грудня 2019 р. у справі № 923/382/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102220177>

що страхова діяльність є високоризиковою і завжди існує небезпека, особливо в період загострення світової фінансово-економічної кризи, через банкрутство однієї страхової компанії спричинити ланцюгову реакцію банкрутств інших страховиків (перестраховиків, страхових посередників) аж до системної кризи на ринку фінансових послуг в цілому²⁵².

Порядок і підстави порушення провадження у справі про банкрутство страховиків із часу незалежності нашої держави постійно змінювались. Однак із прийняттям КУЗПБ їх нормативне регулювання набуло визначеності та необхідної правової регламентації.

Отож найперше, що слід вказати, це те, що у провадженнях у справі про банкрутство страховика обов'язковим учасником долучається центральний орган виконавчої влади у справах нагляду за страховою діяльністю.

Основними учасниками ринку страхування виступають страхові компанії, оскільки саме вони надають відповідні страхові послуги.

Попри відсутність законодавчого закріплення терміна «страхова компанія» національна нормативно-правова база оперує поняттям «страховик». Відповідно до Закону України «Про страхування», *страховик – це фінансова установа або філія страховика-нерезидента, які мають право здійснювати діяльність зі страхування на території України*²⁵³.

В. Радзивілюк вважає поняття «страховик» узагальнюючим для таких видів учасників страхових правовідносин, які безпосередньо здійснюють страхову діяльність:

- 1) страхові компанії (організації);
- 2) філії страховиків-нерезидентів;
- 3) товариства взаємного страхування²⁵⁴.

За загальним правилом, заява про відкриття провадження у справі про банкрутство страховика може бути подана до господарського суду боржником, кредитором або іншим

²⁵² Радзивілюк В. Процедура банкрутства страховиків в Україні. *Право України*. 2021. № 7. С. 101.

²⁵³ Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>

²⁵⁴ Радзивілюк В. Процедура банкрутства страховиків в Україні. *Право України*. 2021. № 7. С. 104.

уповноваженим на це органом. Утім, право на звернення до господарського суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство страховика належить їй спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у справах нагляду за страховою діяльністю, а саме Національному банку України²⁵⁵.

Наступною особливістю досліджуваної процедури можна назвати обов'язок арбітражного керуючого у справі про банкрутство страховика скласти іспит за програмою підготовки арбітражних керуючих у справах про банкрутство страхових організацій. Додаткові вимоги до арбітражного керуючого у конкретній справі стосуються не лише провадження у справі банкрутства страховика. Так, розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор професійного учасника ринків капіталу та організованих товарних ринків повинен мати *сертифікат*, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Сертифікат засвідчує право арбітражного керуючого на вчинення дій, пов'язаних з безпосереднім провадженням відповідного виду професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках.

Необхідно зосередити увагу на тому, що до судових процедур, які застосовуються до боржника-страховика, належать розпорядження майном боржника, санація та ліквідація. Власне процедура ліквідації страховика-боржника вирізняється певними особливостями. Відповідно до ч. 3 ст. 92 КУЗПБ, єдиний майновий комплекс страховика, який використовується для здійснення страхової діяльності, може бути проданий тільки у разі згоди покупця взяти на себе зобов'язання страховика-банкрута за договорами страхування, за якими страховий випадок не настав до дня визнання страховика банкрутом. Водночас у разі продажу єдиного майнового комплексу страховика у процедурі санації до покупця переходять всі права та обов'язки за договорами страхування, за якими на дату продажу майна страховика страховий випадок не настав.

Це, передусім, пов'язано зі сферою діяльності покупця та законодавчо визначеними вимогами, що до нього ставляться,

²⁵⁵ Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-ХІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>

зокрема наявністю ліцензії на провадження певного виду страхування, володінням майном спеціального призначення у передбаченому законом обсязі, тощо.

У разі визнання господарським судом страховика банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури вимоги кредиторів за договорами страхування розподіляють на шість черг, які закріплені у ч. 9 ст. 92 КУзПБ.

Дослідження положень ст. 92 КУзПБ дає змогу стверджувати, що правове регулювання особливостей банкрутства страховиків вимагає детальної розробки нових положень, присвячених унормуванню відносин, які виникають у зв'язку та з приводу неплатоспроможності й банкрутства страховиків²⁵⁶.

Питання для самоконтролю

1. Які категорії суб'єктів господарювання мають спеціальну процедуру банкрутства?
2. Які особливості банкрутства страховиків?
3. Розкрийте особливості банкрутства державних підприємств.
4. У чому проявляються особливості провадження щодо окремих категорій суб'єктів господарювання?
5. Хто може звернутись до господарського суду зі заявою про відкриття провадження про банкрутство страховиків?
6. Які особливості банкрутства фермерського господарства?
7. Хто може подавати заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство фермерського господарства?
8. Який строк процедури розпорядження майном фермерського господарства?
9. Хто виступає покупцем єдиного майнового комплексу страховика?
10. У чому полягають особливості реалізації майна державного підприємства?

²⁵⁶ Радзивілюк В. Процедура банкрутства страховиків в Україні. *Право України*. 2021. № 7. С. 112.

Розділ 9

ОСОБЛИВОСТІ БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ

1. Особливості провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб.

2. Підстави для відкриття провадження у справі про банкрутство.

3. Реструктуризація боргів боржника.

4. Процедура погашення боргів боржника-фізичної особи.

1. Особливості провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб

Неплатоспроможність фізичних осіб безпосередньо пов'язана з економічними проблемами, що дедалі частіше відбуваються як на світовому рівні, так і на рівні національної господарської системи.

Варто зазначити, що неплатоспроможність фізичних осіб зумовлюється певними економічними, соціальними та правовими умовами життя, тому законодавство України поповнили норми КУЗПБ, що регулюють інститут неплатоспроможності (банкрутства) фізичних осіб.

Лише з набранням чинності Кодексу України з процедур банкрутства з'явилась можливість відновлення платоспроможності або бути визнаним банкрутом для фізичних осіб.

Для нашої держави інститут банкрутства фізичної особи є новизною, однак він існує в багатьох державах, зокрема в країнах Європи та США. Скажімо, Федеральним кодексом про банкрутство США у розділах 7 та 13 передбачено можливість для фізичної особи розрахуватися з боргами таким чином:

1) списання більшість боргів у частині, що перевищує вартість майна боржника, а інша частина боргів погашається шляхом продажу наявного майна (найперше погашаються борги, забезпечені заставою);

2) надання дозволу потенційним банкрутам виплачувати свої борги за затвердженим судом планом погашення заборгованості, розрахованим переважно на строк від 3 до 5 років²⁵⁷.

Як правило, йдеться про сплату не всіх, а основної частини боргів, без сплати штрафних санкцій, процентів за кредитними договорами або навіть частини основного боргу. Водночас за умови добросовісного виконання боржником плану погашення, у кінці цього строку борги, що залишаються, «списуються» кредиторами. Вказаний інститут банкрутства застосовується, зокрема, для погашення забезпеченого боргу з метою збереження за боржником заставленого майна.

Відтак інститут банкрутства в США дозволяє фізичним особам, які не зайняті підприємницькою діяльністю та які потрапили у скрутне фінансове становище:

1) розрахуватися з боргами – ця процедура надає можливість боржнику розрахуватися зі своїми боргами шляхом продажу власного майна, якщо застосування інших процедур неможливе;

2) відновити свою платоспроможність – це процедура, яка допомагає боржнику відстрочити зобов'язання й заохочує боржника працювати далі, щоб відновити платоспроможність;

3) реструктурувати свій борг – це процедура, яка надає змогу, за домовленістю з кредитором, відстрочити строк сплати і домовитись про нові умови його сплати²⁵⁸.

Насамперед слід наголосити, що книга 3 КУзПБ має назву «Банкрутство юридичних осіб», а книга 4 КУзПБ щодо аналогічної процедури стосовно фізичних осіб називається «Відновлення платоспроможності фізичних осіб». Відтак законодавець передбачив спрямованість інституту на відновлення платоспроможності фізичної особи-боржника у більшості проваджень.

Зокрема, у книзі четвертій КУзПБ містяться умови та порядок врегулювання фінансових проблем для фізичних осіб. У документі зазначено, як оголосити себе банкрутом через суд,

²⁵⁷ Федеральний кодекс про банкрутство США (US Bankruptcy Code) : Закон США від 2005 р. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/11>.

²⁵⁸ Кізленко В. А. Світова практика банкрутства фізичних осіб. URL: <http://yur-gazeta.com/publications /practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/svitova-praktika-bankrutstva-fizichnih-osib. html>.

позбавившись кредитів частково чи повністю. Тимчасом поряд із появою легальної процедури списання боргів, кількість українців, які скористалися цією можливістю, є досить невеликою.

Якщо раніше Закон про банкрутство передбачав можливість банкрутства фізичних осіб за боргами, які виникли внаслідок підприємницької діяльності, тобто фізичних осіб-підприємців, то після набрання чинності КУзПБ стало можливе банкрутство фізичної особи без спеціального статусу. Однак спільними позиціями у зазначених провадженнях виступає те, що провадження у справі про неплатоспроможність боржника-фізичної особи або фізичної особи-підприємця може бути відкрите лише за заявою боржника і розглядається за місцезнаходженням боржника.

КУзПБ визначає, що *банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури.*

Арбітражний керуючий відіграє особливу роль у процедурі банкрутства фізичної особи, користується усіма правами та виконує відповідні обов'язки, передбачені в законодавстві. Тож у процедурі банкрутства фізичної особи він має право:

1) запитувати та отримувати документи або їхні копії від юридичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та від фізичних осіб за їхньою згодою щодо майна боржника-фізичної особи, у тому числі які містять конфіденційну інформацію та/або банківську таємницю;

2) отримувати інформацію з державних реєстрів, у тому числі з бюро кредитних історій, у порядку, передбаченому законодавством;

3) здійснювати огляд майна боржника;

4) отримувати інформацію про рух коштів на рахунках боржника.

На арбітражного керуючого покладені такі обов'язки:

1) організувати виявлення та складання опису майна боржника (проведення інвентаризації), визначити його вартість;

2) брати участь у розробленні плану реструктуризації боргів боржника, забезпечити його розгляд зборами кредиторів та подання на затвердження до господарського суду;

3) відкрити спеціальний рахунок для розрахунків з кредиторами;

4) погашати вимоги кредиторів згідно з черговістю у процедурі погашення боргів боржника, а якщо планом реструктуризації передбачено продаж майна боржника – відповідно до плану реструктуризації за рахунок коштів, що отримані від продажу такого майна;

5) якщо планом реструктуризації передбачено продаж майна боржника, звітувати перед господарським судом та зборами кредиторів про результати продажу майна боржника протягом трьох робочих днів з дати такого продажу;

6) виконувати функції з управління та розпорядження майном боржника;

7) здійснювати інші повноваження відповідно до законодавства.

Що стосується грошової винагороди для арбітражного керуючого, то встановлено розмір основної грошової винагороди арбітражного керуючого – *п'ять розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (за кожен місяць виконання ним повноважень керуючого реструктуризацією)*²⁵⁹.

КУзПБ не передбачає можливості для розстрочення, відкладення або зменшення розміру винагороди керуючому реструктуризацією. Тому питання високої вартості процедури банкрутства є тим негативним явищем, який не спонукає боржників-фізичних осіб скористатися правом на подання заяви про відкриття провадження у справі про свою неплатоспроможність.

Однак Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду в постанові від 19.11.2020 р. у справі № 910/726/20 висловлює сподівання на позитивне

²⁵⁹ З 01.07.2022 до 31.11.2022 р. прожитковий мінімум для працездатних осіб складає 2 600 грн. При поданні фізичною особою заяви про відкриття провадження у справі про свою неплатоспроможність потрібно надати суду докази авансування винагороди арбітражному керуючому в сумі 39 000 грн (із розрахунку: 2 600 грн × 5 × 3 = 39 000 грн).

вирішення цього аспекту: *«боржника (фізичну особу) не по-збавлено можливості укласти угоду з арбітражним керуючим, який погодиться на умовах відстрочення оплати до реалізації майна боржника виконувати повноваження керуючого реструктуризацією у справі про банкрутство цієї особи та відповідного звернення обох осіб (боржника та арбітражного керуючого) до суду про призначення його керуючим реструктуризацією у справі про банкрутство фізичної особи, яке подається разом зі заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство. Місцевий суд може розглянути подані документи як альтернативу мирного врегулювання правовідносин з оплати винагороди арбітражному керуючому та прийняти відповідне рішення про можливість задоволення заяви боржника, дослідивши всю сукупність наданих ним доказів на обґрунтування неплатоспроможності фізичної особи»²⁶⁰.*

Разом з тим проектом Закону № 7442 «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» передбачено зміни та доповнення до КУзПБ, що закріплюють можливість відкриття справи про банкрутство за заявою боржника, до неплатоспроможності якого призвело проведення бойових дій, без авансування винагороди арбітражному керуючому, але з попереднім укладанням відповідної угоди між арбітражним керуючим та боржником²⁶¹.

2. Підстави для відкриття провадження у справі про банкрутство

Відповідно до ч. 2 ст. 115 КУзПБ, *підставами відкриття провадження про неплатоспроможність фізичної особи є такі:*

– розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) становить не менше ніж 30 розмірів мінімальної заробітної плати. Станом на 01.11.2022 р.

²⁶⁰ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 19 листопада 2020 у справі № 910/726/20.

²⁶¹ Проект Закону № 7442 «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» від 16 серпня 2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39710>

це 201 000,00 грн. Зазначимо, що наявність вимог кредитора та їх визнання боржником може підтверджуватися й актом звірки грошових вимог;

- боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших платежів у розмірі більше ніж 50% місячних платежів за кожним із кредитних або інших зобов'язань упродовж двох місяців поспіль;

- наявність постанови у виконавчому провадженні (приватному або державному) про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення;

- інші обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності). У цьому випадку варто наголосити на ймовірній суб'єктивній оцінці таких обставин судом, яка дає підстави припускати, що умови відкриття провадження, передбачені в КУзПБ, не є вичерпними.

Варто нагадати про те, що *грошовим зобов'язанням визнається:*

- *зобов'язання боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину (договору) та на інших підставах, передбачених законодавством України;*

- *зобов'язання щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування;*

- *зобов'язання, які виникають унаслідок неможливості виконання зобов'язань за договорами зберігання, підряду, найму (оренди), ренти тощо та які мають бути виражені у грошових одиницях.*

Матеріали судової практики визнають грошовим зобов'язанням боржника в розумінні ст. 1 КУзПБ суму основної винагороди приватного виконавця за відсутності доказів фактичного виконання рішення, від суми якого встановлено розмір цієї винагороди при відкритті виконавчого провадження.

Системне тлумачення ч. 1 ст. 1, ст. 45, ч. 1 ст. 122 КУзПБ приводить до таких висновків:

- змістом грошового зобов'язання є документально підтверджене кредитором право вимоги і кореспондуючий йому

обов'язок боржника здійснити платіж, тобто вчинити дію (дії) з передачі певної суми грошей (можливість їх вираження саме в грошових одиницях є визначальною для таких зобов'язань) незалежно від підстав виникнення такого обов'язку, перелік яких не є вичерпним та може виникати в різних видах правовідносин, що можуть мати як приватноправовий, так і публічно-правовий характер;

– визначаючи сутність грошових зобов'язань боржника у процедурі банкрутства, законодавець прямо передбачив виключний перелік виплат з боку боржника, які не охоплюються змістом відповідної категорії майнових зобов'язань. Сплата основної винагороди є обов'язком (зобов'язанням) боржника перед приватним виконавцем, за законом охоплюється змістом грошових зобов'язань боржника у процедурі банкрутства, визначених в абз. 5 ч. 1 ст. 1 КУзПБ, і за певних умов може бути вимогою приватного виконавця (кредитора) щодо грошових зобов'язань до боржника (боржника у виконавчому провадженні)²⁶².

Законодавець вказує на те, що для подання заяви до господарського суду про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність достатньо однієї підстави. Однак Р. Поляков вважає за необхідне ускладнити доступ до відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, а саме зробити обов'язковою одночасну наявність усіх чотирьох підстав, зазначених у ч. 2 ст. 115 КУзПБ²⁶³. Нині умови відкриття провадження у справі про неплатоспроможність є «легкими» порівняно з умовами відкриття провадження у справах про банкрутство для юридичних осіб.

Заява про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність подається лише боржником. *У заяві зазначаються:*

1) найменування господарського суду, до якого подається заява;

²⁶² Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 07 липня 2022 р. у справі № 916/1456/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106150190>.

²⁶³ Поляков Р. Банкрутство фізичних осіб – «новий» інститут віком понад 2 тисячі років. *Закон і бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/140297-bankrutstvo_fizichnih_osib_noviy_institut_vikom_ponad_2_tis.html

2) персональні дані боржника;
3) виклад обставин, що стали підставою для звернення до суду;

4) перелік документів, що додаються до заяви.

Утім, законодавцем визначено перелік додатків, які необхідно завчасно підготувати, зокрема:

– документ, що підтверджує наявність (відсутність) у боржника статусу фізичної особи-підприємця;

– декларація про майновий стан щодо боржника та членів його сім'ї, подається боржником за 3 роки, що передували поданню до суду заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність. Декларація повинна містити інформацію щодо майна, доходів та витрат, що перевищують 30 розмірів мінімальної заробітної плати (це 201 000 грн у 2022 р.);

– докази авансування боржником на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією за 3 місяці виконання повноважень;

– інформація про наявність (чи відсутність) непогашеної судимості за економічні злочини;

– проект плану реструктуризації боргів (пропозиції відновлення платоспроможності боржника).

Судовий збір за подання такої заяви не передбачено. Однак відомі випадки, коли суди залишали без руху заяви фізичних осіб у разі неподання доказів сплати судового збору за звернення зі заявою про відкриття провадження у справі у встановленому законом порядку та розмірі.

Наприклад, Господарський суд Харківської області ухвалою від 27.04.2020 у справі № 922/1213/20 залишив заяву фізичної особи про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність без руху, зокрема через несплату судового збору, який, на думку суду, становив 21 020,00 грн²⁶⁴. Після сплати судового збору боржником провадження у справі було відкрито. Однак колегія суддів Східного апеляційного господарського суду у справі № 917/2088/19 звернула увагу, що висновок суду першої інстанції про повернення заяви у зв'язку з відсутністю доказів сплати судового збору не є обґрунтованим,

²⁶⁴ Ухвала Господарського суду Харківської області від 27 квітня 2020 р. у справі № 922/1213/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88954194#>

оскільки даний висновок зроблено судом без урахування особливостей провадження у справі про неплатоспроможність фізичних осіб та вимог ст. 116 КУзПБ, якою встановлено чіткий перелік документів, що додаються до заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність²⁶⁵.

На думку В. Радзивілюк та Р. Полякова, якщо заява не відповідає вимогам ст. 34 КУзПБ, то її, за рідкісним винятком, якщо дотримуватися логіки законодавця, не можна залишити без руху або повернути. Так, у ч. 3 ст. 37 КУзПБ передбачено залишення заяви про відкриття справи про банкрутство без руху з підстав, передбачених у ст. 174 ГПК України, з урахуванням вимог КУзПБ. Ці вимоги регламентовано ст. 38 КУзПБ, і стосуються вони випадків повернення зазначеної заяви, а саме коли: заяву підписано неуповноваженою особою або вона взагалі не підписана; до відкриття провадження у справі про банкрутство надійшла заява про відкликання заяви про відкриття справи про банкрутство; заявником до розгляду попередньої заяви подано аналогічну заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство. Інших випадків повернення зазначеної заяви КУзПБ не містить. Водночас, вважають учені, брак доказів (оплати судового збору, авансування винагороди арбітражному керуючому, направлення боржникові копії заяви, підтвердження неплатоспроможності боржника або її загрози), згідно з аналізом наведених норм, не дає право суду залишити заяву без руху або її повернути²⁶⁶.

Господарський суд постановляє *ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність*, якщо:

1) відсутні підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність;

2) боржник виконав зобов'язання перед кредитором (кредиторами) у повному обсязі до підготовчого засідання суду;

²⁶⁵ Постанова Східного апеляційного господарського суду від 04 лютого 2020 р. у справі № 917/2088/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87418429>.

²⁶⁶ Радзивілюк В., Поляков Р. Проблеми застосування господарсько-процесуальних норм у процедурі банкрутства (неплатоспроможності). *Право України*. 2020. № 7. С. 147–158. URL: <https://doi.org/10.33498/louu-2020-07-147>

3) боржника притягнуто до адміністративної або кримінальної відповідальності за неправомірні дії, пов'язані з неплатоспроможністю;

4) боржника визнано банкрутом протягом попередніх п'яти років.

Для прикладу наведемо рішення Господарського суду м. Києва № 43/29-23/306-б. За заявою боржника фізичної особи-підприємця було відкрито справу про банкрутство та про визнання його банкрутом, з урахуванням ст.ст. 47, 48 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», посилаючись на неможливість сплатити борг в зв'язку з недостатністю майна. Суд за розглядом справи дійшов висновку, що немає обґрунтування реальної заборгованості фізичної особи-підприємця перед кредитором, а тому рішенням суду справу було закрито та процедуру банкрутства припинено²⁶⁷.

Наголосимо на тому, що господарський суд в ухвалі про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність обов'язково вводить мораторій на задоволення вимог кредиторів, вводить процедуру реструктуризації боргів боржника (і призначає керуючого реструктуризацією), а також вживає заходів щодо забезпечення вимог кредиторів.

Після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника стосовно нього або його майнового стану настають такі наслідки: припиняється нарахування штрафних санкцій та відсотків за простроченими зобов'язаннями боржника; вводить мораторій на задоволення вимог кредиторів; здійснення корпоративних прав боржника відбувається з обмеженнями, встановленими КУзПБ; строк виконання усіх грошових зобов'язань боржника вважається таким, що настав; відчуження майна боржника у будь-який спосіб відбувається за погодженням з арбітражним керуючим, який стає основною фігурою у справі про банкрутство.

Як видається, такі наслідки відкриття провадження у справі про неплатоспроможність для фізичної особи-боржника мають достатньо обмежувальний характер, оскільки

²⁶⁷ Рішення Господарського суду міста Києва від 14 жовтня 2010 р. у справі № 43/29-23/306. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10016145>

господарський суд за власною ініціативою або за клопотанням сторін має право вжити заходів для забезпечення вимог кредиторів. До таких заходів віднесено: вчинення або утримання від вчинення певних дій, заборона боржнику укладати договори, зобов'язання боржника передати майно, інші цінності на зберігання третім особам, накладення арешту на майно боржника, заборона розпоряджатися цінними паперами та нерухомим майном, заборона виїзду за кордон тощо.

З метою виявлення всіх кредиторів здійснюється офіційне оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника. Офіційне оприлюднення відомостей про справу про банкрутство відбувається на офіційному вебсайті Вищого господарського суду України в мережі Інтернет²⁶⁸.

Ст. 120 КУЗПБ передбачає наслідки відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника, зокрема з моменту відкриття такого провадження:

1) пред'явлення кредитором вимог до боржника та задоволення таких вимог може відбуватися лише в межах провадження у справі про неплатоспроможність та в порядку, передбаченому КУЗПБ;

2) арешт майна боржника та інші обмеження боржника щодо розпорядження належним йому майном можуть бути застосовані виключно господарським судом у межах провадження у справі про неплатоспроможність, а попередньо накладені арешти та обмеження можуть бути зняті на підставі ухвали господарського суду;

3) здійснення корпоративних прав боржника та реалізація майнових прав відбуваються з урахуванням обмежень, встановлених КУЗПБ;

4) припиняється нарахування штрафів та інших фінансових санкцій, а також відсотків за зобов'язаннями боржника;

5) вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів;

6) строк виконання всіх грошових зобов'язань боржника вважається таким, що настав;

²⁶⁸ Положення про порядок офіційного оприлюднення відомостей про справу про банкрутство : Постанова пленуму Вищого господарського суду України від 17 грудня 2013 р. № 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0016600-13#Text>

7) будь-яке відчуження та розпорядження майном боржника здійснюються виключно в порядку, передбаченому КУзПБ.

На думку науковців, існує «дискримінаційний» момент щодо фізичних осіб-боржників. Ідеться про те, що господарський суд за клопотанням арбітражного керуючого або з власної ініціативи може прийняти рішення про тимчасову заборону боржнику без дозволу суду виїжджати за кордон на період здійснення провадження у справі про неплатоспроможність, якщо боржник вчиняє дії, спрямовані на перешкодження проведенню стосовно нього процедур, передбачених КУзПБ²⁶⁹.

Господарський суд Тернопільської області ухвалою від 26.03.2020 р. розглянув і задовольнив клопотання керуючого реструктуризацією: заборонив боржнику без дозволу суду тимчасово виїжджати за кордон на період здійснення провадження у справі № 921/786/19 про неплатоспроможність. Суд звернув увагу на твердження керуючого реструктуризацією про те, що за результатами перевірки декларацій про майновий стан та доходи боржника інформація, яка зазначена боржником, є неповною і недостовірною, не відповідає дійсності, а сама декларація заповнена зі суттєвими відхиленнями та не відповідно до вимог; боржник надав неповну і недостовірну інформацію про майно, доходи та витрати боржника і членів його родини, які здійснювались ними протягом останніх трьох років. Суд апеляційної інстанції, скасовуючи вказану ухвалу, зазначив, що для заборони боржнику виїзду за кордон, згідно з ч. 2 ст. 120 КУзПБ, суд повинен встановити, що боржник вчиняє дії, спрямовані на перешкодження проведенню стосовно нього процедур, передбачених КУзПБ. Неотримання боржником листів, запитів керуючого реструктуризацією, неподання керуючому реструктуризацією декларацій, плану санації чи плану реструктуризації не доводить тієї обставини, що боржник саме вчиняв дії, спрямовані на перешкодження

²⁶⁹ Алмаші І. М., Алмаші М. Визнання фізичної особи банкрутом: суттєва новела законодавства України. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15529/%D0%90%D0%BB%D0%BC%D0%B0%D1%88%D1%96%20%D0%86.%D0%9C.%2C%20%D0%90%D0%BB%D0%BC%D0%B0%D1%88%D1%96%20%D0%9C.%D0%9C..pdf?sequence=1&isAllowed=y>

проведенню стосовно нього процедур, передбачених КУзПБ. До того ж, доказом не може бути подання боржником до господарського суду заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність. Західний апеляційний господарський суд звернув увагу й на те, що ухвалення судом за клопотанням керуючого реструктуризацією або з власної ініціативи рішення про тимчасову заборону боржнику без дозволу суду виїжджати за кордон є одним із наслідків відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника. Утім, заходи забезпечення вимог кредиторів, передбачені ч. 2 ст. 118 КУзПБ, суд вживає за клопотанням сторін чи за своєї ініціативи. Арбітражний керуючий не є стороною у справі про неплатоспроможність боржника. Право суду за клопотанням арбітражного керуючого або з власної ініціативи та за наявності підстав ухвалити рішення про тимчасову заборону боржнику без дозволу суду виїжджати за кордон на період здійснення провадження у справі визначено ст. 120 КУзПБ як один із наслідків відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника-фізичної особи²⁷⁰.

Як видається, заборона виїзду боржника за кордон є заходом забезпечення вимог кредиторів, що має застосовуватися не автоматично у всіх справах, а тільки тоді, коли буде доведено факт умисного вчинення боржником дій, спрямованих на перешкоджання вчиненню щодо нього судових процедур, передбачених КУзПБ.

І ще одне запитання, пов'язане зі заборною боржнику виїжджати за кордон на період здійснення провадження у справі про його неплатоспроможність, висуває І. Бутирська. Дослідниця з'ясовує, чи є така заборона абсолютною (як це випливає зі ст. 118 КУзПБ), чи все-таки за дозволом суду боржник може виїжджати за кордон (оскільки у ст. 120 КУзПБ вживається формулювання «тимчасова заборона боржнику без дозволу суду виїжджати за кордон»? На думку вченої, навіть якщо така заборона накладена господарським судом,

²⁷⁰ Постанова Західного апеляційного господарського суду від 9 липня 2020 р. у справі № 921/786/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90616276>

то боржник може звернутися з клопотанням до суду з проханням дозволити виїхати за кордон на певний час²⁷¹.

Мораторій на задоволення вимог кредиторів вводиться строком на 120 днів з моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність. *Упродовж дії мораторію:*

- зупиняється виконання боржником грошових зобов'язань, у тому числі зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), термін виконання яких настав до відкриття провадження у справі про неплатоспроможність;

- зупиняється перебіг позовної давності щодо вимог до боржника;

- не застосовується індекс інфляції за весь час прострочення виконання грошових зобов'язань боржника;

- зупиняється стягнення з боржника за всіма виконавчими документами, крім виконавчих документів за вимогами про стягнення аліментів чи про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, а також крім випадків перебування виконавчого провадження на стадії розподілу стягнутих з боржника грошових сум, у тому числі одержаних від продажу майна боржника, або перебування майна на стадії продажу з моменту оприлюднення інформації про продаж;

- не нараховується неустойка (штраф, пеня), не застосовуються інші фінансові санкції за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань із задоволення вимог, на які поширюється мораторій.

Водночас дія мораторію не поширюється на: відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи; задоволення вимог кредиторів у процедурі реструктуризації боргів боржника відповідно до затвердженого плану та у процедурі погашення боргів боржника відповідно до КУзПБ; виплату та стягнення аліментів; виконання вимог за виконавчими документами немайнового характеру, що зобов'язують боржника вчинити певні дії чи утриматися від їх вчинення.

²⁷¹ Бутирська І. А. Банкрутство фізичних осіб: проблеми теорії та практики. *Економіка та право*. 2021. № 1. URL: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2021.01.089>

3. Реструктуризація боргів боржника

Національне законодавство про банкрутство передбачає широкий спектр заходів, які застосовуються до боржника, котрий не має можливості розрахуватися зі своїми кредиторами.

Власне, ст. 6 КУзПБ визначає судові процедури, які застосовуються до боржника-фізичної особи: реструктуризація боргів боржника та погашення боргів боржника.

У справі про неплатоспроможність фізичної особи господарський суд за результатами підготовчого засідання постановляє ухвалу про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, у якій зазначає про введення процедури реструктуризації боргів боржника; введення мораторію на задоволення вимог кредиторів; призначення керуючого реструктуризацією (ч. 5 ст. 119 КУзПБ). Таким чином, після відкриття провадження у справі боржника-фізичної особи у процедурі реструктуризації боргів вводиться мораторій, призначається арбітражний керуючий, встановлюється граничний строк для звернення кредиторів з грошовими вимогами до боржника. Як видається, відновлення платоспроможності боржника у такій процедурі не передбачено.

Щодо фізичної особи план реструктуризації починає реалізовуватись тільки після його погодження боржником і кредиторами та затвердження господарським судом. Зазвичай такий процес у справі про неплатоспроможність фізичної особи триває щонайменше 3 місяці. Тож увесь зазначений період (від моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи до моменту затвердження плану реструктуризації) жодної реструктуризації боргів фізичної особи не відбувається.

Виняток із такої ситуації передбачений для фізичних осіб-валютних позичальників. Реструктуризація боргів за кредитом в іноземній валюті, який забезпечений іпотекою квартири або житлового будинку, протягом п'яти років з дня введення в дію КУзПБ здійснюється за особливими правилами, встановленими пунктом 5 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу. Господарський суд на підготовчому засіданні розглядає план реструктуризації, доданий до заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність,

без застосування ст. 126 КУзПБ та заперечення кредитора, а відтак постановляє ухвалу про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність з одночасним затвердженням плану реструктуризації, або про відмову у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність через невідповідність поданої заяви умовам реструктуризації, визначеним КУзПБ. До речі, в такому разі план реструктуризації боргів затверджується одночасно з відкриттям провадження у справі про неплатоспроможність.

У плані реструктуризації боргів зазначаються:

- 1) обставини, які спричинили неплатоспроможність;
- 2) інформація про визнані судом вимоги кредиторів зі зазначенням їх розміру та черговості задоволення;
- 3) інформація про майновий стан боржника за результатами проведених заходів з виявлення та складання опису майна боржника (обов'язкове проведення інвентаризації);
- 4) інформація про всі доходи боржника, зокрема й ті, які боржник має намір отримати протягом процедури реструктуризації боргів;
- 6) вимоги кредиторів до боржника, які будуть прощені (списані) у разі виконання плану реструктуризації;
- 7) розмір суми, яка щомісяця залишатиметься боржнику на задоволення побутових потреб (не менше прожиткового мінімуму на боржника та на кожну особу, яка перебуває на його утриманні).

Додатково відповідно до ч. 3 ст. 124 КУзПБ, такий план може містити положення про:

- 1) реалізацію в процедурі реструктуризації боргів частини майна боржника, також і того, що є предметом забезпечення, черговість, строки реалізації такого майна та кошти, які планується отримати від його реалізації;
- 2) зміну способу та порядку виконання зобов'язань, зокрема розміру та строків погашення боргів;
- 3) відстрочку чи розстрочку або прощення (списання) боргів чи їх частини;
- 4) виконання зобов'язань боржника третіми особами, зокрема шляхом укладення договору поруки, гарантії та інших правочинів згідно з цивільним законодавством;

5) інші заходи, спрямовані на поліпшення майнового стану боржника та задоволення вимог кредиторів (перекваліфікація, працевлаштування тощо).

Граничний строк виконання плану реструктуризації боргів боржника не може перевищувати п'ять років. За умови погашення боргів за кредитами, отриманими боржником на придбання житла, строк виконання такого плану не може перевищувати 10 років.

Тимчасом визначено борги, які не підлягають реструктуризації, а отже, не можуть бути зазначені у плані реструктуризації. Це, зокрема, борги боржника щодо сплати аліментів, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, щодо сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та щодо сплати інших обов'язкових платежів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

До того ж, варто наголосити, що план реструктуризації боргів боржника затверджується господарським судом лише після повного погашення вищенаведених боргів, якщо така заборгованість існує.

Податковий борг, що виник упродовж трьох років до дня постановлення ухвали про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника-фізичної особи, визнається безнадійним та списується у процедурі реструктуризації боргів боржника. Зазначене положення відповідає приписам пп.101.2.3 п.101.2 ст.101 Податкового кодексу України щодо списання безнадійного податкового боргу платника податків, стосовно якого минув строк давності, встановлений пунктом 102.4 статті 102 ПК України, а саме 1095 днів²⁷².

Арбітражний керуючий здійснює задоволення вимог кредиторів за рахунок коштів, отриманих від виконання плану реструктуризації боргів, у черговості, визначеній КУЗПБ. У разі реалізації в процедурі реструктуризації боргів майна боржника, яке є предметом забезпечення, план реструктуризації має передбачати позачергове задоволення вимог кредитора за зобов'язаннями, які таке майно забезпечує.

²⁷² Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n2287>

Господарський суд зобов'язаний затвердити план реструктуризації боргів боржника, якщо такий план схвалений кредиторами та боржником.

Однак господарський суд може відмовити у затвердженні плану реструктуризації боргів боржника у справі про неплатоспроможність, якщо:

1) порушено порядок розроблення та погодження плану реструктуризації боргів, встановлений КУзПБ;

2) умови реструктуризації боргів суперечать законодавству;

3) при схваленні плану реструктуризації боргів були допущені порушення законодавства, що вплинули на результат голосування;

4) кредитор, який не брав участі в голосуванні чи проголосував проти схвалення плану реструктуризації боргів, доведе, що в разі визнання боржника банкрутом у порядку, визначеному КУзПБ, його вимоги були б задоволені у розмірі, що перевищує розмір вимог, які будуть задоволені відповідно до умов плану реструктуризації боргів;

5) боржник не погасив борги щодо сплати аліментів, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування до початку виконання плану реструктуризації боргів боржника;

6) план реструктуризації боргів не погоджено боржником.

План реструктуризації боргів боржника набирає чинності з дня його затвердження господарським судом і є обов'язковим до виконання як боржником, так і кредитором (кредиторами).

Водночас боржник під час виконання плану реструктуризації має певні обмеження. Зокрема, йдеться про право на здійснення правочинів щодо відчуження або обтяження нерухомого та рухомого майна боржника, включаючи майнові і немайнові об'єкти, цінні папери тощо, вартість яких перевищує 10 розмірів мінімальної заробітної плати, а також про укладення договорів позики, довічного утримання, уступки вимог та право бути поручителем за зобов'язаннями інших осіб.

Окрім того, неодмінною складовою такого плану і мінімальною гарантією задовільного фінансового стану боржника

є встановлення суми, яка щомісячно залишатиметься боржнику для задоволення його побутових потреб, у розмірі одного прожиткового мінімуму на боржника та кожну особу, що перебуває на його утриманні.

Крім вищенаведеного, боржник зобов'язується протягом дії плану реструктуризації повідомляти кредиторів про істотні зміни у своєму майновому стані, отримані позики та кредити, придбані у кредит товари.

На думку О. Бірюкова, при розробці плану реструктуризації боргів мають застосовуватися такі способи розв'язання проблем заборгованості: зменшення вимог, прощення боргу, а також припинення зобов'язання шляхом заміни первісного зобов'язання іншим²⁷³.

Матеріали судової практики пропонують приклади декількох затверджених планів реструктуризації боргів неплатоспроможної фізичної особи. У справі № 923/1116/19 судом був затверджений план реструктуризації, відповідно до якого боржник зобов'язався поступово виплачувати борги з урахуванням черговості вимог упродовж 60 місяців із дня затвердження плану до повного погашення боргів²⁷⁴.

За законодавством, план реструктуризації може передбачати розстрочення або списання частини боргів. У справі № 927/403/20, в якій суд затвердив план реструктуризації, відповідно до якого за договором позики, що був укладений боржником-фізичною особою, буде здійснено розстрочення повернення боргу строком на 4 роки, а непогашені вимоги боржника будуть списані (прощені), в тому числі податковий борг останнього²⁷⁵.

Правові позиції Верховного Суду у справі № 918/127/20 вказують, що провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи повинно відкриватися виходячи з підстав ст. 115 Кодексу, які в кожному конкретному випадку підтвер-

²⁷³ Бірюков О. М. Банкрутство громадян: за і проти. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 11. С. 60–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_11_12

²⁷⁴ Ухвала Господарського суду Херсонської області від 27.08.2020 р. у справі № 923/1116/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91192427>

²⁷⁵ Ухвала Господарського суду Чернігівської області від 03.11.2020 року у справі № 927/403/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92705164>

джуються фактичними обставинами та документальними доказами, що подаються боржником разом зі заявою про відкриття провадження у справі, зокрема декларацією про майновий стан. Після відкриття провадження у справі керуючий реструктуризацією проводить перевірку декларації про майновий стан боржника і складає відповідний звіт. Отож на стадії вирішення питання про відкриття провадження не може бути підставою для відмови у відкритті провадження виявлення одним із кредиторів (а не керуючим реструктуризацією) недоліків поданої боржником декларації про майновий стан. Верховний Суд у постанові у вказаній справі зауважив, що, відповідно до п. 1 ч. 7 ст. 123 КУзПБ, суд закриває провадження у справі в разі зазначення боржником у декларації про майновий стан неповної або недостовірної інформації, лише якщо боржником не буде виправлена вказана інформація впродовж 7 днів після отримання звіту керуючого реструктуризацією²⁷⁶.

Очевидно, що для самих кредиторів реструктуризація боргу – єдиний вигідний результат справи. Оскільки визнання фізичної особи банкрутом не передбачає повернення боргу, тут ідеться лише про списання заборгованостей через неможливість їх стягнути.

Процес реструктуризації боргів у межах банкрутства фізичної особи, згідно з КУзПБ, займає 120 днів. Залежно від обставин, протягом цього часу зі загальної суми боргу можуть бути списані штрафи та пені, а сума буде поділена на комплекс платежів, зручних насамперед для боржника.

За результатами розгляду звіту про виконання плану реструктуризації господарський суд приймає постанову про закриття провадження у справі про неплатоспроможність у зв'язку з виконанням боржником плану реструктуризації боргів.

До речі, 3 грудня 2020 року Господарський суд Львівської області ухвалив рішення щодо затвердження першої в Україні реструктуризації боргу фізичної особи в рамках процедури банкрутства по валютному кредиту. Відповідно до ухвали

²⁷⁶ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 11 серпня 2020 р. у справі № 918/127/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90936142>

суду, строк виконання плану реструктуризації боргу боржника становить 15 років²⁷⁷.

Очевидно, що процедура реструктуризації майна боржника вирішує питання «зменшення» боргів фізичної особи виключно в законній площині за допомогою суду та арбітражного керуючого. З боржника-фізичної особи не може бути стягнуто більше майна, ніж він має. Таким чином боржник отримує шанс «почати життя спочатку». І вже після спливу 5 років із колишнього боржника знімаються всі обмеження. Реструктуризація боргів є найбільш вигідним варіантом погашення заборгованості фізичною особою за умови, що боржник виконуватиме план реструктуризації вчасно та в повному обсязі.

4. Процедура погашення боргів боржника-фізичної особи

Процедура погашення боргів боржника-фізичної особи фактично є завершальним етапом провадження, метою якого є задоволення вимог кредиторів за рахунок реалізації майна боржника.

Ст. 130 КУЗПБ визначено, що господарський суд ухвалює постанову про визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника у разі, якщо протягом 120 днів з дня відкриття провадження у справі про неплатоспроможність зборами кредиторів не прийнято рішення про схвалення плану реструктуризації боргів боржника або прийнято рішення про перехід до процедури погашення боргів боржника. Одночасно подається інформація про визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника. Така інформація оприлюднюється на офіційному вебпорталі судової влади України протягом трьох днів з дня прийняття відповідної постанови суду.

Наступним етапом є проведення інвентаризації та визначення ліквідаційної маси боржника-фізичної особи. До складу ліквідаційної маси включається все майно боржника, що пере-

²⁷⁷ Ухвала Господарського суду Львівської області від 3 грудня 2020 р. у справі № 914/1016/20.

буває у його власності, а також те, що буде отримано боржником у власність після визнання його банкрутом і до завершення процедури погашення боргів боржника.

Звертаємо увагу на те, що до складу ліквідаційної маси не включається житло, яке є єдиним місцем проживання сім'ї боржника (квартира загальною площею не більше 60 квадратних метрів або житловою площею не більше 13,65 квадратного метра на кожного члена сім'ї боржника чи житловий будинок загальною площею не більше 120 квадратних метрів) і не є предметом забезпечення, а також інше майно боржника, на яке за законодавством не може бути звернено стягнення.

Відповідно до ч. 7 ст. 131 КУЗПБ, до складу ліквідаційної маси не включаються кошти, що перебувають на рахунках боржника у пенсійних фондах та фондах соціального страхування.

Утім, у практичній площині виникають правові неузгодженості в правозастосуванні положень КУЗПБ, які не дозволяють однаково трактувати ті чи інші норми права. Йдеться, зокрема, про визначення терміна «єдине місце проживання сім'ї боржника». Матеріали судової практики свідчать про те, що саме господарський суд повинен дослідити докази у справі щодо наявності в сім'ї боржника єдиного місця проживання, обставин належності боржника до окремої категорії боржників-фізичних осіб (за заборгованістю за кредитом в іноземній валюті, забезпеченим квартирою або житловим будинком, що є єдиним місцем проживання сім'ї боржника) для вирішення питання про застосування до нього особливостей, визначених пунктом 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУЗПБ, і, відповідно, вирішити питання щодо можливості подальшого провадження у справі в процедурі погашення боргів боржника з огляду на підстави для її застосування та визначені ст. 126 КУЗПБ правові наслідки рішення кредиторів про відмову у схваленні плану реструктуризації боргів боржника в умовах, коли подальша процедура погашення боргів до такого боржника не застосовується²⁷⁸.

²⁷⁸ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 5 липня 2022 р. у справі № 911/2891/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105268781>.

ВС у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство досліджував питання «членів сім'ї» за характеризуючими ознаками спільного проживання, пов'язаності спільним побутом та наявністю взаємних прав та обов'язків. Отож фізична особа, яка звернулася до господарського суду по визнання факту її неплатоспроможності, повинна надавати достовірну інформацію про все наявне майно, що зумовлено не лише формальними вимогами законодавця, а й сутнісним змістом процедур у справах про неплатоспроможність фізичної особи. Водночас тлумачення ч. 5 ст. 116 КУзПБ дає підстави для висновку, що до членів сім'ї такого боржника в обов'язковому порядку необхідно віднести його дітей (у тому числі повнолітніх), батьків та осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням боржника, незалежно від того, що вони не проживають з ним спільно, не пов'язані спільним побутом і не мають взаємних прав та обов'язків²⁷⁹.

Варто додати, що за вмотивованим клопотанням боржника та інших учасників провадження у справі про неплатоспроможність господарський суд може виключити зі складу ліквідаційної маси майно боржника, на яке згідно зі законодавством може бути звернено стягнення, але воно є необхідним для задоволення нагальних потреб боржника або членів його сім'ї, – це майнові об'єкти вартістю не більше 10 розмірів мінімальної заробітної плати, які є неліквідними чи дохід від реалізації яких істотно не вплине на задоволення вимог кредиторів. Проте загальна вартість майна боржника, що виключається зі складу ліквідаційної маси, не може перевищувати 30 розмірів мінімальної заробітної плати.

Відповідно до ст. 133 КУзПБ, для задоволення вимог кредиторів кошти від продажу майна боржника вносяться на окремий банківський рахунок, відкритий керуючим реалізацією.

Відтак вимоги кредиторів, включені до реєстру вимог кредиторів, задовольняються у такій послідовності:

1) у першу чергу задовольняються вимоги до боржника щодо сплати аліментів, відшкодування шкоди, завданої

²⁷⁹ Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду у справі від 22 вересня 2021 р. № 910/6639/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100456026>

каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування;

2) у другу чергу задовольняються вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) та проводяться розрахунки з іншими кредиторами;

3) у третю чергу сплачуються неустойки (штраф, пеня), внесені до реєстру вимог кредиторів.

Попри набуття чинності КУзПБ у 2019 році, перше судове рішення про визнання фізичної особи банкрутом та введення щодо такої фізичної особи процедури погашення боргів прийнято Господарським судом Запорізької області 26.03.2020 р. у справі № 908/3329/19, провадження в якій було відкрите 26.12.2019 р. Судом встановлено, що наявна заборгованість за кредитним договором, яка включає постійне нарахування штрафних санкцій банком, що значно перевищують суму основної заборгованості, практично унеможливають нормальне проживання особи²⁸⁰.

Відповідно до ч. 1 ст. 134 КУзПБ, господарський суд при постановленні ухвали про завершення процедури погашення боргів боржника та закриття провадження у справі про неплатоспроможність ухвалює рішення про звільнення боржника-фізичної особи від боргів. Натомість передбачено зобов'язання, щодо яких фізична особа не звільняється від їх виконання. Зокрема, це обов'язки щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, сплати аліментів та інші вимоги, які нерозривно пов'язані з особистістю фізичної особи.

Законодавець передбачив такі наслідки *визнання фізичної особи банкрутом*:

– 5 років – фізична особа не може розпочинати нову процедуру банкрутства (виняток – погасити повністю борги за попередньою процедурою);

– 5 років – обов'язок щодо письмового інформування інших осіб про факт своєї неплатоспроможності при укладанні договорів позики, кредитних договорів, договорів поруки чи договорів застави;

²⁸⁰ Постанова Господарського суду Запорізької області від 26 березня 2020 р. у справі № 908/3329/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88502358>

– 3 роки – фізична особа не вважається особою з бездоганною діловою репутацією. Це означає, що в особі наявна негативна кредитна історія, відмова банків при видачі кредитів, а також заборона щодо незалежної професійної діяльності в ролі адвоката, приватного нотаріуса, працювати у системі фінансового моніторингу тощо.

Законодавець передбачив деякі відмінності розгляду справи про неплатоспроможність боржників, які зайняті у сільському господарстві. Найперше, план реструктуризації боргів повинен враховувати сезонність сільськогосподарського виробництва та залежність від природно-кліматичних умов. Водночас, як вказує припис ч. 2 ст. 136 КУЗПБ, у разі визнання банкрутом такого боржника, рішення щодо земельних ділянок, які є власністю такого боржника або перебувають у постійному чи тимчасовому користуванні, приймається з урахуванням вимог Земельного кодексу України.

Доцільно вказати, що інститут банкрутства фізичної особи має ще доволі нетривалий період функціонування. Однак матеріали судової практики свідчать про дедалі частіше застосування цього інструменту з метою позбавлення боргів фізичними особами. До того ж, особливістю інституту банкрутства фізичних осіб, на відміну від юридичних осіб, є те, що право ініціювати відповідну процедуру має лише боржник – кредитори наразі такого права не мають. Доповнимо, що в інших країнах при запровадженні інституту банкрутства фізичної особи можливість ініціювання відповідної процедури також надавалася лише боржнику, але згодом таким правом законодавець наділив і кредиторів.

Необхідно констатувати, що процедура банкрутства фізичної особи є складним процесом і залежно від конкретних обставин може бути обтяжена різними чинниками, починаючи від визнання недійсними правочинів, укладених боржником, і закінчуючи поділом спільного майна подружжя. Важливо, що за умови добросовісності учасників провадження у справі про банкрутство інститут банкрутства фізичної особи може стати дієвим механізмом. Для кредитора ця процедура буде гарантією повернення заборгованості, а для боржника-фізичної особи дасть можливість зберегти та акумулювати активи для відновлення платоспроможності.

Питання для самоконтролю

1. У чому проявляється мета реструктуризації боргів боржника?
2. Які є обмеження стосовно фізичних осіб, визнаних банкрутами?
3. Що таке ліквідаційна маса банкрута?
4. Назвіть випадки звільнення від боргів у справі про неплатоспроможність.
6. Вкажіть термін для визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів боржника.
7. Розкрийте особливості процедури реструктуризації боргів боржника.
8. Що таке мораторій на задоволення вимог кредиторів?
9. З якою метою розробляється план реструктуризації боргів боржника?
10. Визначте повноваження арбітражного керуючого у справі про банкрутство фізичної особи.

Розділ 10

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ В ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВАХ

1. Світові системи банкрутства.
2. Визнання боржника банкрутом за законодавством іноземних держав.
3. Транскордонне банкрутство.

1. Світові системи банкрутства

Розгляд систем банкрутства в іноземних державах потребує певного історичного екскурсу. Адже попри те що торговельні відносини мають тисячолітню історію, інститут банкрутства у класичному його розумінні є доволі новим.

Як зазначає Г. Шершеневич, у нерозвиненому побуті давніх народів забезпеченням боргу слугувало не майно боржника, а він сам. В умовах життя того часу не знаходиться підґрунтя для вияву основної думки, яка характерна для конкурсного права, – про якомога рівномірніше розділення майнових засобів боржника між особами, які мають на них право²⁸¹.

Особливий вплив на розвиток права загалом мало римське право. Приватним правом у Давньому Римі регулювалися майнові відносини, що склалися між громадянами Риму за їх розсудом і могли захищатися останніми самостійно (самозахист) або за допомогою держави. Приватному праву Давнього Риму була притаманна ознака еластичності, тобто здатність пристосовуватися до тих чи інших умов, що знайшло свій відбиток в існуванні систем приватного права, до яких належали: цивільне право (*ius civile*), право народів (*ius gentium*), преторське право (*ius praetorium*)²⁸². У цей час розпочалося

²⁸¹ Курсь торгового права Г. Ф. Шершеневича. Томъ IV. Торговый процессъ. Конкурсный процессъ. Издание четвертое. Москва, 1912. С. 77–78.

²⁸² Основи римського приватного права : підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Харків : Право, 2008. С. 6.

становлення інституту задоволення вимог із майна боржника, яке замінювало особисту відповідальність. Це можна вважати передумовою зародження конкурсного права.

Проявлялось це у випадку відсутності або переховуванні боржника, коли особисте виконання ставало неможливим, кредитор міг просити претора про свій допуск до володіння майном боржника. Треба мати на увазі, що такий допуск не надавав права власності, а лише нагляд і забезпечення схоронності майна, яке згодом підлягало продажу.

У цей період зароджувалися такі інститути, як визнання договорів боржника недійсними, мирова угода, відстрочка виплат заборгованості тощо.

Розвиток римського права сприяв його так званій рецепції. В юридичній літературі існують різні погляди на етапи західноєвропейської рецепції римського права, але найбільш поширеним є такий:

- I етап – раннє та пізнє Середньовіччя (V–початок XII ст.);
- II етап – формування права «нової Європи» (XII–XVIII ст.);
- III етап – кодифікація законодавства Франції та Німеччини у XIX ст.;
- новітня рецепція – удосконалення національно-правових систем і створення нового права Європи (кінець XX–початок XXI ст.)²⁸³.

За часів Середньовіччя розвиток торговельних відносин в італійських містах стрімко зростав. Паралельно з торговим правом розвивалось конкурсне, яке знаходило своє закріплення у міських статутах. Торгові взаємовідносини між містами сприяли переміщенню населення, що дозволяло боржникам змінювати місце проживання, втікаючи від кредиторів. Водночас норми міських статутів удосконалювались і деякою мірою уніфіковувались.

Класично боржниками визнавали представників класу торговців. Як зазначає Г. Шершеневич, у праві Італії неспроможні боржники ділилися на різні категорії: *fuggitivi* – боржники, що вирізнялися частими втечами від своїх кредиторів;

²⁸³ Основи римського приватного права : підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Харків : Право, 2008. С. 11.

decoctor – боржники, в яких відбувалося поступове зменшення майна; cessanti – які припинили платежі; falliti – що не виконали зобов'язання; rotti (bancarotti) – банкрути. Ініціювати процес неспроможності міг сам боржник, кредитори чи в деяких випадках суд.

Розвиваючи торгівлю, іноземці часто вимагали від місцевої влади того обсягу прав, якими вони користувались на рідних землях. Однак, скажімо, у середньовічній Франції питання неплатоспроможності розглядалися крізь призму кримінального права (укази 1536 р. Франциска I, 1560 р. Карла IX, 1579 р. Генріха III). Едикти (1531 і 1540 рр.) короля Карла V в Німеччині прирівнювали боржників до злодіїв, яких можна було піддавати негайній страті.

Перехід від особистої до майнової відповідальності простежується в указі Генріха IV 1609 р.²⁸⁴. Виокремлення неплатоспроможності з причин, які не стосуються торгівлі, прослідковується у Першому французькому торговельному кодексі 1673 р. Торгове уложення 1807 р. містило поділ кредиторів на групи: привілейовані, прості та іпотечні.

Після недовгої дії Уложення було прийнято закон 1838 р., який чітко розмежовував статус «приватного комерсанта, який випадково потрапив у біду, та купця, який мав намір збагатитися за рахунок кредиторів»²⁸⁵.

18 квітня 1851 р. приймається Конкурсний статут, який, з одного боку, частково зберігає положення колишнього законодавства (допускає відстрочку у сплаті боргів), а з іншого – передбачає нові норми, зокрема що стосуються можливості вчинення мирової угоди як запобігання факту визнання особи банкрутом. У Греції 1 травня 1835 р. прийняли Торговий кодекс, який був «буквальним повторенням французького». В Іспанії, порівняно з Італією та Францією, акт, котрий регулює конкурсні відносини, з'явився значно пізніше. Йдеться про збірник Більбао, який у 1737 р. отримав офіційне визнання як закон.

²⁸⁴ Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підручник. Київ : Ін Юре, 2011. С. 16.

²⁸⁵ Чубар Т. М. Правове регулювання заліку взаємних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. С. 57–58.

Щодо німецького права, то тут вплив на розвиток конкурсного права з боку королівської влади обмежувався вищезгаданими едиктами. А отже, самі міста були змушені напружувати алгоритм ведення конкурсного процесу. Міцні торговельні зв'язки з Італією сприяли рецепції римського права. При цьому змішування римських, італійських та власне німецьких начал призвело до появи у XVIII ст. класичного конкурсного права.

Як зазначає Г. Шершеневич, конкурсне право Німеччини під впливом відповідної літератури і судової практики почало розвиватись інакше, ніж в Італії та Франції. Звичайного «права» уже було недостатньо для конкурсу як судового процесу, необхідне було відповідне законодавство²⁸⁶. Таким чином з'являлись відповідні статuti у Пруссії, Австрії, Баварії, а згодом, після об'єднання німецьких земель, конкурсний статут Німеччини.

Англійська система конкурсного права, як і вся середньовічна, тісно перепліталась із кримінальним правом. Зміни почались із закону 1572 р., за яким передбачалась лише торговельна неплатоспроможність, стягненню підлягало не тільки наявне, але й майно, яке буде одержано в майбутньому. Законодавче регулювання неторговельної неплатоспроможності почалось із XIX ст.

Банкрутський статут 1825 р. з'явився за Георга IV. Цей акт розширив кількість суб'єктів, які мають право ініціювати справу про банкрутство, віднісши до них боржника, допустив укладання мирової угоди. Конкурсний статут 1849 р. надавав боржнику право заявити про своє банкрутство лише одночасно з обіцянкою негайної сплати 25% боргу. Конкурсний статут 1861 р. передбачав можливість порушення справи про неспроможність з ініціативи суду. Назагал конкурсне право Англії того часу характеризувалось частою зміною законодавчого регулювання, що мало сприяло його послідовному розвитку.

У США першим законодавчим актом, що регулював відносини неспроможності, був банкрутський статут 1800 року. За ним взаємні борги, виниклі до відкриття неспроможності,

²⁸⁶ Курсь торгового права Г. Ф. Шершеневича. Томъ IV. Торговый процессъ. Конкурсный процессъ. Издание четвертое. Москва, 1912. С. 111.

підлягають заліку. Статут 1898 року водночас поширив свою дію на всі штати країни. Значною мірою норми північноамериканського конкурсного законодавства приєдналися до англійського права. Конкурсне законодавство США вирізнялось постійним внесенням змін до тодішніх нормативних актів, що було результатом політичної боротьби між кодифікаційною централізацією та децентралізацією конкурсних законів²⁸⁷.

Аналізуючи сучасні системи банкрутства, доцільно звернути увагу на дослідження Ю. Чорної. Науковицею проведено класифікацію світових систем банкрутства за різними критеріями та проаналізовано сучасні тенденції розвитку права неспроможності та банкрутства²⁸⁸.

Вирізнення моделей банкрутства базується на історичному розвитку відповідного законодавства у межах держави чи певного регіону, хоч і з застосуванням різних критеріїв. Так, *при класифікації «крайніх моделей» законодавства про банкрутство виділяють проборжникові та прокредиторські моделі*. Тобто йдеться про спрямованість законодавства на захист інтересів боржника чи кредиторів. Ще одна класифікація пропонує *три основні моделі законодавства про банкрутство*. Перша – *німецька* (автор М. Бальц), передбачає створення механізмів для максимального розподілу активів боржника, має характерні риси прокредиторської спрямованості законодавства. Друга – *англійська*, сформувалася за англійською системою та спрямована на розподіл активів боржника і захист системи кредитування. Слід зазначити, що їм також притаманні ознаки прокредиторського регулювання, однак з елементами реабілітаційних процедур. *До третьої групи віднесено американську та французьку*, що мають на меті, крім ефективного розподілу майна неспроможного боржника, ще й виконання макроекономічних функцій, а саме збереження ефективного функціонування економіки загалом. Аналізуючи наукові підходи, Ю. Чорна пропонує комплексну

²⁸⁷ Чубар Т. М. Правове регулювання заліку взаємних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. С. 65–66.

²⁸⁸ Чорна Ю. В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. 19 с.

класифікацію та об'єднання світових систем банкрутства за такими критеріями²⁸⁹:

1) за джерелом походження:

– первинні системи банкрутства, в яких вперше знайшли правове оформлення характерні для інституту банкрутства сучасні механізми регулювання відносин неспроможності. До них відносимо римський, російський, англійський та китайський конкурсні процеси;

– вторинні системи банкрутства, побудовані за моделлю інших (первинних) систем банкрутства шляхом імплементації існуючих правових механізмів конкурсного законодавства в процесі формування власного. До цієї категорії, на нашу думку, відносяться системи банкрутства більшості сучасних країн Європи, Латинської Америки та Азії;

2) за ступенем розвитку:

– розвинуті системи банкрутства, для яких норми писаного права є утворенням високоінтелектуального порядку, а законодавство про банкрутство виступає як самостійний соціально-правовий феномен;

– нерозвинуті системи банкрутства, що не знайшли загальнодержавного застосування, оскільки учасники відносин неплатоспроможності надають перевагу звичаєвому врегулюванню спорів, що виникають між кредиторами і боржником. Такий підхід здебільшого властивий для деяких країн азійського регіону;

3) за сферою та обсягом дії:

– національні системи банкрутства (загальнодержавні, локальні);

– транснаціональні системи банкрутства (модель територіальності, модель універсальності);

4) за панівною доктриною мислення:

– прокредиторські системи банкрутства, для яких характерним є встановлення пріоритету застосування ліквідаційних процедур перед реорганізаційними механізмами права, а основна мета здійснення провадження у справі про банкрутство полягає, з одного боку, у захисті кредиторських прав

²⁸⁹ Чорна Ю. В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. С. 60–63.

та максимально ефективному задоволенні грошових вимог кредиторів, з іншого – у встановленні правил жорсткої конкуренції у сфері господарювання;

– проборжникові системи банкрутства, в межах сфери дії яких відповідне законодавство спрямоване на пріоритетне оздоровлення неплатоспроможного боржника, а задоволення грошових вимог кредиторів у процедурі банкрутства позиціонується як показник вдалої процедури банкрутства. При цьому головною метою є збереження ділової активності та бізнесу боржника, а задоволення вимог кредиторів проходить за конкурсним процесом паралельно з процедурою його оздоровлення;

– змішані системи банкрутства.

2. Визнання боржника банкрутом за законодавством іноземних держав

Нормативне регулювання банкрутства є доволі розгалужене. У більшості країн – це ціла сукупність нормативно-правових актів, які врегульовують окремі питання процедури. Приміром, у Великій Британії діють Insolvency Act – Закон «Про неспроможність» (зі змінами 2020 р.) та Insolvency Rules – Правила про неспроможність (1986 р.)²⁹⁰. У Сполучених Штатах Америки діють Кодекс США про банкрутство (розділ 11 Кодексу США, або, як ще називають, Зводу законів США, Федеральні правила процедури банкрутства та правила практики і процедури, прийняті окремим судом з питань банкрутства²⁹¹. У Канаді (1985 р.) Bankruptcy and Insolvency Act – Закон «Про банкрутство та неспроможність», Companies' Creditors Arrangement Act – Закон «Про угоду кредиторів»²⁹².

У країнах Азії, пише Ю. Чорна²⁹³, як-от у Японії, відсутній єдиний кодифікований акт з питань банкрутства. Процедура

²⁹⁰ The official home of UK legislation. URL: <https://www.legislation.gov.uk>

²⁹¹ Administrative Office of the U.S. Courts. Bankruptcy Basics. URL: <https://www.uscourts.gov/services-forms/bankruptcy/bankruptcy-basics>

²⁹² Justice Laws Website: consolidated Acts and regulations of Canada. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca>

²⁹³ Чорна Ю. В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. 19 с.

неспроможності закріплена в декількох нормативно-правових актах, а саме в Законі Японії «Про банкрутство», Законі Японії «Про корпоративну реорганізацію», Законі Японії «Про цивільну реструктуризацію» та Торговому кодексі Японії.

Для Китайської Народної Республіки прийняття нового законодавства про банкрутство було великим кроком уперед – у 2007 році чинності набув новий Закон КНР «Про банкрутство підприємств».

Що стосується деяких країн європейського континенту, то у Федеративній Республіці Німеччина головним законодавчим актом у сфері неспроможності є Закон Німеччини «Про неспроможність» (Insolvenzordnung) від 1994 року, реформований у 2021 році²⁹⁴. Французьке законодавство про неспроможність складається з основного закону – Книги VI Торгового кодексу 1999 року та підзаконних нормативних актів. Положення Торгового кодексу містять правила попередження фінансової неспроможності та правила досудового врегулювання відносин між боржником та його кредиторами (Закон № 84-148 від 01.03.1984 року «Про запобігання та дружнє врегулювання проблем на підприємстві»). Італійська система законодавства про банкрутство складається з досить великого масиву законодавчих актів, що регулюють сферу банкрутства та відновлення платоспроможності. З-поміж головних нормативно-правових актів у цій сфері варто виділити Декрет від 16.03.1942 року № 276 «Про банкрутство» з поправками 2005, 2006, 2007, 2010 та 2013 років, які мали на меті посилити проборжникову направленість цього Закону.

Суб'єктний склад інституту банкрутства у різних країнах, незважаючи на належність до певної системи, є здебільшого відомим українському правнику. Він охоплює боржника, кредиторів, арбітражного керуючого та суд. Однак окремі вимоги до суб'єктного складу все ж встановлюються конкретними нормами національного законодавства. Підстави для банкрутства та процедури, які застосовуються в межах певного провадження, визначаються відповідним національним законодавством.

²⁹⁴ Insolvenzordnung (zuletzt geändert durch Gesetz vom 07.05.2021). URL: <https://dejure.org/gesetze/InsO>

За законодавством Великої Британії²⁹⁵, процедура банкрутства може стосуватись фізичних осіб та юридичних осіб. Супровід процедури банкрутства фізичної особи покладається на «офіційного керуючого», який працює у Службі неплатоспроможності і прикріплений до суду, якщо не буде призначено арбітражного керуючого. Арбітражний керуючий може виступати в ролі:

- керуючого у справах про банкрутство особи;
- наглядача у добровільній угоді компанії або індивідуальному добровільному договорі (договір між боржником і кредиторами про порядок погашення заборгованості);
- ліквідатора, якщо компанія ліквідується, а її активи розпродані;
- ліквідатора, адміністратора або адміністративного ліквідатора.

Підставами для банкрутства фізичної особи можуть бути непогашення заборгованостей та борг у розмірі £5000 або більше, порушення умов Індивідуального добровільного договору (IVA) чи надання інформації, яка не відповідає дійсності, щоб отримати IVA.

Після винесення рішення про визнання фізичної особи банкрутом вона отримує копію постанови про банкрутство; її активи можуть бути використані для погашення боргів; їй доведеться дотримуватися встановлених законодавством обмежень щодо банкрутства; її ім'я та дані будуть опубліковані в Реєстрі неплатоспроможності фізичних осіб.

Банкрутство юридичної особи (Winding Up) визнається через процедуру примусової ліквідації. Підставами можуть бути такі:

- компанія не може сплатити свої борги у розмірі £750 або більше;
- 75% акціонерів (за вартістю часток) згодні з тим, що суд може ліквідувати компанію.

Загальне правило Закону «Про банкрутство» передбачає, що Високий Суд має повноваження розглядати справи про банкрутство будь-якої компанії, зареєстрованої в Англії та Уельсі.

²⁹⁵ Insolvency Act. The official home of UK legislation. URL: <https://www.legislation.gov.uk>

Якщо статутний капітал юридичної особи становить менше £120 000, то справа може розглядатися й у місцевому суді.

Призначений судом ліквідатор перейматиме на себе всі повноваження із управління компанією, зокрема, вирішуватиме будь-які юридичні спори або питання, пов'язані з невиконаними контрактами, продаватиме активи компанії та проводитиме виплати кредиторам. Також він має повноваження з оформлення документів та інформування органів влади, оплати витрат на ліквідацію та остаточний рахунок, інформує кредиторів та залучає їх до прийняття рішень, якщо це необхідно, комунікує із дирекцією, вилучає відомості про компанію з реєстру.

Відповідно до так званого «Кодексу США про банкрутство», а точніше Розділу 11 Зводу законів США²⁹⁶, справа про банкрутство може розглядатися щодо юридичних чи фізичних осіб. Параграф 301 визначає спосіб відкриття справи про банкрутство за ініціативою боржника. Боржник подає клопотання з урахуванням конкретної глави Кодексу про банкрутство, згідно з якою відбуватиметься процедура. Подання клопотання є розпорядженням боржника про надання йому допомоги у справі. Загалом під поняттям «боржник» розуміється особа, яка проживає чи має місце проживання, місце діяльності або майно в Сполучених Штатах. Слід зазначити, що законодавство США передбачає також можливість банкрутства муніципалітетів та спільне банкрутство подружжя (пар. 302).

Для кожного судового округу у США існує суд з питань банкрутства. Суди з питань банкрутства, як правило, мають власні канцелярії, які розглядають заяви. Суддя з питань банкрутства є службовцем окружного суду Сполучених Штатів, який має повноваження приймати рішення щодо федеральних справ про банкрутство. Суддя з питань банкрутства може вирішувати будь-яке питання, пов'язане зі справою про банкрутство, наприклад, перевірити право на подання заяви або те, чи має боржник спроможність погасити заборгованість.

Кодексом США про банкрутство встановлено шість основних видів справ про банкрутство, кожен з яких врегульовується Розділом 11 у відповідних главах.

²⁹⁶The United States Code. URL: <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title11&edition=prelim>

Глава 7 «Ліквідація» передбачає впорядковану процедуру під наглядом суду, за допомогою якої арбітражний керуючий акумулює активи боржника, конвертує їх на готівку та здійснює розподіл між кредиторами, за умови права боржника зберегти певне майно, «звільнене» від розподілу. Оскільки у більшості випадків, передбачених розділом 7, невивільненого майна зазвичай мало або взагалі немає, фактичної ліквідації активів боржника може не бути. Ці випадки називаються «справами без активів». Подання заяви відповідно до глави 7 «автоматично зупиняє» (припиняє) більшість стягнень проти боржника або майна боржника. Призупинення виникає в силу закону і не потребує судових заходів. Доки діє призупинення, кредитори, як правило, не можуть ініціювати або продовжувати судові процеси, накладати арешт на заробітну плату або навіть телефонувати з вимогою виплати. Секретар суду повідомляє про банкрутство всіх кредиторів, імена та адреси яких надає боржник. Коли йдеться про банкрутство фізичної особи, глава 7 передбачає звільнення окремих боржників від особистої відповідальності за більшість боргів і не дозволяє кредиторам, перед якими є заборгованість, здійснювати будь-які дії щодо стягнення з боржника. Оскільки звільнення за розділом 7 підлягає багатьом виняткам, боржники повинні проконсультуватися з компетентним юрисконсультом, перш ніж подавати заяву, щоб обговорити обсяг звільнення. Зазвичай окремі боржники отримують звільнення у понад 99 відсотках випадків.

Глава 9 під назвою «Коригування боргів муніципалітету» передбачає процедуру реорганізації, подібну до реорганізації згідно з главою 11. Заявником за відповідною главою є лише муніципалітет, під яким розуміються міста та селища, а також села, округи, податкові райони, комунальні райони та шкільні округи. Мета глави 9 полягає в тому, щоби забезпечити захист муніципалітету з фінансовими труднощами від його кредиторів, доки він розробляє та обговорює план коригування своїх боргів. Суттєва відмінність між справами глави 9 і справами, поданими відповідно до інших глав, криється в тому, що секретар суду автоматично не передає справу конкретному судді, «головний суддя апеляційного окружного суду, в якому розпочато справу, [призначає] суддю з питань банкрутства

для ведення справи». Це положення було розроблено, щоб усунути політику з питання про те, який суддя буде головувати у справі щодо великого муніципалітету і щоб забезпечити розгляд суддею, який має для цього час і можливості.

Глава 11 під назвою «Реорганізація» використовується головню комерційними підприємствами, які бажають продовжувати вести бізнес і одночасно погашати вимоги кредиторів через затверджений судом план. Боржник, за главою 11, зазвичай має виключне право подавати план реорганізації протягом перших 120 днів після подання заяви і повинен надати кредиторам заяву про розкриття інформації, що містить відомості, достатні для того, аби кредитори могли оцінити план. Суд остаточно затверджує (підтверджує) або відхиляє план реорганізації. Відповідно до затвердженого плану, боржник може зменшити свою заборгованість шляхом виконання частини своїх зобов'язань. Боржник також може розірвати обтяжливі договори і договори оренди, повернути активи та змінити обсяг своєї діяльності, щоб досягнути прибутків.

Глава 12 «Коригування боргів сімейних фермера чи рибалки з регулярним річним доходом» передбачає полегшення боргу сімейним фермерам і рибалкам із регулярними доходами. Метою цієї вимоги є забезпечення того, щоб річний дохід боржника був достатньо стабільним і регулярним, щоб надати змогу боржнику здійснювати платежі згідно з планом глави 12. Але в ній враховуються ситуації, коли сімейні фермери або рибалки мають сезонний дохід. Процедура, передбачена главою 12, дуже подібна до глави 13, згідно з якою боржник пропонує план погашення боргів протягом часу – не більше трьох років, якщо суд не затвердить більш тривалий період (не більше п'яти років). У кожній справі глави 12 також є довірена особа, чиї обов'язки дуже схожі на обов'язки довіреної особи глави 13. Виплата платежів довіреною особою глави 12 кредиторам, згідно зі затвердженим планом, аналогічна процедурі за главою 13. Розділ 12 дозволяє сімейному фермеру або рибалці продовжувати вести бізнес під час виконання плану.

Глава 13 «Коригування заборгованості фізичної особи з регулярними доходами» призначена для фізичної особи-боржника, що має постійне джерело доходу. Норми цієї глави мають деякі переваги перед главою 7, оскільки дають змогу

боржнику зберігати цінний актив, наприклад, будинок, а також запропонувати «план» погашення кредитів протягом тривалого часу – зазвичай від трьох до п'яти років. Розділ 13 теж використовується боржниками-споживачами, які не відповідають вимогам звільнення за розділом 7. У судовому засіданні суд затверджує або відхиляє план погашення заборгованості залежно від того, чи відповідає він вимогам Кодексу. Однак глава 13 дуже відрізняється від глави 7, тут особа здійснює планові платежі довірній особі, яка потім розподіляє виплати між кредиторами. Фізичні особи не матимуть прямого контакту з кредиторами, перебуваючи під захистом глави 13. Під час дії плану погашення заборгованості боржник захищений від позовів, арештів та інших дій кредитора.

Метою глави 15 «Допоміжні та інші транскордонні справи» є забезпечення ефективного механізму розгляду справ про транскордонну неспроможність. Глава 15 є новою главою, доданою до Кодексу США про банкрутство Законом про запобігання зловживанням банкрутством та захист споживачів від 2005 року. Як правило, справа за главою 15 є допоміжною до первинного провадження, порушеного в іншій країні, зазвичай у країні походження боржника. Як альтернатива, боржник або кредитор може розпочати повну справу за главою 7 або главою 11 у Сполучених Штатах, якщо активи в Сполучених Штатах є достатньо об'ємними, щоб заслуговувати повномасштабної справи про банкрутство всередині країни. Додаткова справа розпочинається відповідно до глави 15 «іноземним представником», який подає клопотання про визнання «іноземного провадження». Однією з найважливіших цілей глави 15 є сприяння співпраці і комунікації між судами США й зацікавленими сторонами з іноземними судами та сторонами, які мають інтерес у транскордонних справах.

Назагал більша частина процесу банкрутства за законодавством США є адміністративною процедурою і проводиться за межами будівлі суду. У справах, передбачених Розділом 11 главами 7, 12 або 13, а іноді і в справах глави 11, цей адміністративний процес здійснює довірена особа, яка призначається для нагляду за справою (ця особа діє і як офіційний керуючий за законодавством Великої Британії).

Взаємодія боржника зі суддею з питань банкрутства зазвичай дуже обмежена. Прикметно, що боржник, згідно з главою 7, не зобов'язаний з'являтися в суді чи зустрічатись із суддею з питань банкрутства, якщо у справі не буде висунуто заперечень. Боржнику, за главою 13, може знадобитися лише з'явитися до суду щодо підтвердження плану банкрутства.

Як правило, єдиним офіційним провадженням, на яке повинен з'явитися боржник, є збори кредиторів, які проводяться переважно в офісах довіреної особи. Боржник повинен бути присутній на зборах, щоби кредитори могли поставити необхідні запитання щодо боргів і майна.

За німецьким законодавством²⁹⁷, процедура про неплатоспроможність служить для спільного задоволення інтересів кредиторів боржника, шляхом реалізації майна боржника та розподілу виручки або шляхом внесення іншої домовленості до плану неплатоспроможності, зокрема для збереження компанії. Добросовісному боржнику надається можливість погасити решту боргів. За загальним правилом, справу розглядає місцевий суд за місцезнаходженням боржника. Законодавство також детально регулює питання встановлення юрисдикції і процедури розгляду справ про неплатоспроможність групи компаній, споживачів, іноземних суб'єктів та інших «особливих видів провадження» (де об'єктом є спільне майно чи внутрішні активи, спадок).

Провадження про банкрутство може бути відкрито щодо будь-якої фізичної або юридичної особи. Арбітражним керуючим у справі про банкрутство призначається фізична особа, яка підходить для відповідного окремого випадку і, зокрема, володіє діловими знаннями та не залежить від кредиторів і боржників. Він отримує свідоцтво про своє призначення, а коли його повноваження завершаються, то мусить повернути це свідоцтво до суду. Кредиторами є особи, які мають обґрунтовану грошову вимогу до боржника на момент відкриття провадження у справі про банкрутство.

Провадження про банкрутство відкривається лише за письмовою заявою кредитора чи боржника. До заяви боржника

²⁹⁷ Insolvenzordnung (zuletzt geändert durch Gesetz vom 07.05.2021). URL: <https://dejure.org/gesetze/InsO>

додаються перелік кредиторів та їхні вимоги. Боржник також зобов'язаний передати інформацію про підсумок балансу, виручку від реалізації продукції та про середньооблікову чисельність працівників перед фінансовим роком. Заява кредитора є прийнятною, якщо кредитор має юридичну зацікавленість у справі про неплатоспроможність і якщо ця заява містить обґрунтовані вимоги для відкриття провадження.

Якщо після відкриття провадження у справі про банкрутство виявиться, що майна у справі про банкрутство недостатньо для покриття витрат, компетентний суд припиняє провадження у справі. Задоволення вимог кредиторів здійснюється відповідно до плану неплатоспроможності. Він розробляється і подається до суду боржником разом зі заявою про відкриття провадження, а після відкриття провадження – спільно з арбітражним керуючим або арбітражним керуючим за дорученням кредиторів, якщо вони були ініціаторами відкриття провадження. Затверджений судом план є підставою для звернення стягнення на майно боржника кредиторами. Як тільки підтвердження плану про банкрутство є остаточним і в плані неплатоспроможності не передбачено інше, суд приймає рішення про припинення провадження у справі про банкрутство.

На відміну від більшості світових систем банкрутства, у Франції немає окремого органу з питань банкрутства. Натомість держава бере участь у процедурі банкрутства через органи прокуратури, наділяючи прокурора великим колом повноважень у сфері конкурсних правовідносин. Він уповноважений передавати справу про неспроможність боржника до суду, направляти запит про заміну осіб, що беруть участь у процедурі (управляючого, експерта, представника кредиторів), запит про скасування плану реорганізації, про припинення діяльності боржника та відкриття ліквідаційної процедури тощо. Суд, відкриваючи процедуру неспроможності, призначає суддю і двох уповноважених у справі – адміністратора (управляючого) та представника кредиторів. Також суд залучає до справи представників трудового колективу і призначає від 1 до 5 контролерів із числа кредиторів, які допомагають судді та представнику кредиторів у виконанні їхніх функцій²⁹⁸.

²⁹⁸ Чорна Ю. В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. С. 137–138.

Книга VI Торговельного кодексу містить цілу низку превентивних заходів щодо попередження банкрутства: створення самоуправних груп або можливість укладення мирової угоди, якщо боржник все ще може здійснювати господарську діяльність. Якщо попереджувальні заходи не дієві, тоді господарський суд вправі відкрити так звану «охоронну» процедуру. Перед ухваленням рішення суд може призначити суддю для збору всієї інформації про фінансовий, економічний і соціальний стан підприємства. Йому може допомогти будь-який фахівець на його вибір. Ця процедура запроваджується на вимогу боржника, котрий, не будучи припинений, демонструє труднощі, які він не може подолати. Процедура має на меті сприяти реорганізації компанії, щоб дати можливість займатися господарською діяльністю, підтримувати зайнятість і погашати заборгованості.

Процедура судової ліквідації застосовується до будь-якої особи, яка здійснює комерційну, ремісничу чи сільськогосподарську діяльність, і до будь-якої іншої фізичної особи, яка здійснює незалежну професійну діяльність, а також до будь-якої юридичної особи, статус якої регулюється приватним правом. Судове рішення про порушення щодо боржника ліквідаційної процедури тягне за собою автоматичне припинення повноважень управляючого, а всі управлінські функції автоматично переходять до ліквідатора.

Спрощений порядок ліквідації застосовується, якщо до складу майна боржника не входить нерухоме майно і якщо кількість його працівників протягом шести місяців, що передують відкриттю процедури, дорівнюють або нижче встановлених законодавством порогів. Якщо боржником є фізична особа, потрібна лише перша умова. З моменту опублікування рішення всі кредитори, вимоги яких виникли до рішення про відкриття, за винятком працівників, надсилають заяву про свої вимоги судовому представнику у строки, встановлені законом.

Що стосується деяких країн Азії, то, за дослідженням Ю. Чорної²⁹⁹, в Японії систему інституцій, які обслуговують

²⁹⁹ Чорна Ю. В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. С. 174.

і забезпечують функціонування конкурсного процесу, складають судові органи та конкурсні керуючі. Спеціального органу виконавчої влади, наділеного певними контролюючими функціями у сфері неспроможності, немає. У випадках корпоративного регулювання та корпоративної реорганізації конкурсний керуючий набуває статусу піклувальника. Виходячи зі специфіки таких реорганізаційних процедур, піклувальник є особою, що виконує всі управлінські та розпорядчі функції боржника.

Японській системі банкрутства відомі три процедури реорганізаційного спрямування, а саме процедура корпоративної реорганізації, цивільної реструктуризації та корпоративного регулювання. Реорганізаційна процедура може бути порушена за клопотанням боржника, якщо він доведе загрозу неспроможності. Оскільки ця процедура призначена для особливо великих суб'єктів господарювання, то вона вимагає доцільних показань її впровадження. На протигагу іншим реорганізаційним процедурам, що передбачені для фізичних осіб, малих та середніх боржників, процедуру корпоративної реорганізації не так просто ініціювати з боку кредиторів чи акціонерів. Це можливо, якщо заява подається кредиторами, що в сукупній вартості володіють 10% всього майна, або акціонерами, право голосу яких становить не менше 10%. Процедура банкрутства є універсальною процедурою, оскільки може застосовуватися як до юридичних, так і до фізичних осіб. Підставою для визнання боржника банкрутом є, по-перше, стійка неплатоспроможність, по-друге, перевищення пасиву над активом боржника. Процедура спеціальної ліквідації регулюється положеннями Торгового кодексу Японії.

У КНР на розсуд суду віднесена оцінка достатності тих обставин, на підставі яких виносяться рішення про фінансову неплатоспроможність боржника та відкриття провадження у справі; також суд може окремо надати право голосу кредитору на зборах кредиторів, вимоги якого перевіряються, чи розширювати межі компетенції кредиторських зборів. Підсудність так само визначається за місцем проживання боржника, натомість справи про банкрутство підвідомчі виключно громадським судам. На відміну від більшості сучасних законодавств

про неспроможність, що притаманні США, Німеччині, Україні, Франції, в Китаї конкурсним управляючим може бути не тільки фізична особа, а й юридична організація (ліквідаційна група), що займається наданням юридичних чи бухгалтерських послуг. Суб'єктами неплатоспроможності можуть бути тільки юридичні особи. Всі підстави для визнання боржника банкрутом доводяться кредитором самостійно та розцінюються судом на його розсуд. Кредитори знайомі лише частково з фінансовим становищем боржника, а вимагати від нього звіту про майновий стан не мають достатньої правомочності. Збори кредиторів у системі банкрутства Китаю наділені компетенцією перевіряти заявлені кредиторські вимоги, клопотати про заміну конкурсного управляючого, вирішувати питання щодо подальшої долі боржника (припинення чи продовження господарської діяльності неспроможного) та голосувати за створення комітету кредиторів і його склад. Провадження у справі про банкрутство може або відкриватися процедурою реорганізації, або переходити в неї з процедури банкрутства (ліквідаційної). Після винесення рішення про визнання неплатоспроможного боржника банкрутом розпочинається ліквідаційна процедура. Звичайно, як і будь-яке конкурсне провадження, в КНР існує черговість задоволення кредиторських вимог. Вона, своєю чергою, відображається в плані погашення кредиторських вимог (окремо від ліквідаційного плану). Якщо процедуру банкрутства припинено за умови закінчення майна (недостатності) для розподілу між кредиторами, то управляючий може протягом двох років клопотати суд про відновлення процедури банкрутства, якщо за боржником виявиться додаткове майно, приховане раніше.

3. Транскордонне банкрутство

Поняття транскордонного банкрутства є категорією радше доктринальною, як правило, через відсутність його визначення у міжнародних документах чи національних законах. Коли окремі підрозділи багатонаціональної компанії стикаються з фінансовими проблемами, це зазвичай тягне за собою порушення провадження про визнання такого підрозділу

неспроможним чи банкрутом у кожній країні, де ведеться економічна діяльність³⁰⁰.

Як зазначає О. Бірюков, основний, колізійний, метод, який є в арсеналі міжнародного приватного права, не в змозі розв'язати всі проблеми, що виникають у разі порушення декількох проваджень у справі про банкрутство багатонаціональної компанії. Тому приватноправові відносини у сфері підприємницької діяльності з іноземним елементом потребують специфічних способів регулювання³⁰¹.

На позначення справ, пов'язаних із неспроможністю суб'єктів права, які ведуть свій бізнес у більш ніж одній країні, використовується термін транскордонна неспроможність (Cross-Border Insolvency). В науковій літературі трапляються й інші словосполучення для позначення цієї сфери правового регулювання, зокрема: «транснаціональне банкрутство» – Multinational Bankruptcy (застосовує М. Бергер), «міжнародна неспроможність» – International Insolvency (вживають Р. Гітлін та Р. Сільвемен), «глобальна неспроможність» – Global Insolvency (використовує Л. Вестбрук)³⁰².

*Іноземна процедура банкрутства – це провадження у справі про банкрутство, що здійснюється в іноземній державі згідно з правом цієї держави*³⁰³.

Кодекс України з процедур банкрутства містить розділ 8 «Провадження у справах про банкрутство, пов'язаних з іноземною процедурою банкрутства» і практично без змін відтворює норми, що містились у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»³⁰⁴.

³⁰⁰ Яновицька А. Проблемні питання транскордонного банкрутства у Кодексі України з процедур банкрутства. *Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 жовт. 2019р.). Київ: КМА, 2019. С. 116–119.

³⁰¹ Бірюков О. Уніфіковані правила у сфері транскордонних банкрутств у міжнародних документах і судовій практиці. *Право України*. 2008. № 10. С. 72.

³⁰² Бірюков О. Транскордонна неспроможність. *Право України*. 2004. № 2. С. 140.

³⁰³ Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>

³⁰⁴ Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 31.

Через це залишаються невирішеними деякі проблеми, зокрема: щодо визначення пріоритетності між провадженнями у справах про таке банкрутство, порушеними в судах України та в іноземних судах; щодо суб'єктного складу такого провадження; щодо процедур, які включені в таке провадження. КУЗПБ у статті 97 вказує, що провадження у справі про банкрутство боржника, який створений та здійснює діяльність відповідно до законодавства України, має місцезнаходження на території України, є основним провадженням щодо будь-якого іншого іноземного провадження. Таке положення дослівно містилось у Законі, що викликало і, очевидно, викликатиме подальшу критику серед науковців. Цим фактично унеможливується визнання «основним» іноземного провадження, яке може «претендувати» на це часом за всіма критеріями³⁰⁵.

Аналізуючи законодавчі норми і доктринальні підходи, констатуємо, що *під інститутом транскордонного банкрутства слід розуміти сукупність матеріальних та процесуальних норм, які регулюють відносини неплатоспроможності і банкрутства з іноземним елементом*. Цим іноземним елементом може виступати суб'єкт відносин неплатоспроможності (наприклад, боржник-іноземний суб'єкт господарювання чи кредитор), об'єкт (приміром, коли активи боржника знаходяться на території іншої держави), *процедура банкрутства* (скажімо, якщо провадження про банкрутство відкрито і розглядається в іншій державі).

Доречно звернути увагу, що у сфері права транскордонних банкрутств застосовується колізійна прив'язка *lex concursus*, через яку до відповідних правовідносин застосовується право країни, де порушено провадження у справі про банкрутство³⁰⁶ (йдеться про так зване основне провадження).

Прикладом застосування норм законодавства України про транскордонне банкрутство є справа № 914/207/15

³⁰⁵ Яновицька А. Проблемні питання транскордонного банкрутства у Кодексі України з процедур банкрутства. *Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності* : матер. Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Київ, 18 жовт. 2019 р.). Київ: КМА, 2019. С. 116–119.

³⁰⁶ Міжнародне приватне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Довгерта і В. І. Кисіля. Київ : Алерта, 2012. С. 336.

від 30.06.2015 року за заявою керуючого іноземною процедурою банкрутства компанії Ес Пі Бі ейч еф (Foreign bankruptcy procedure manager for SPB hf.) Томаса Джонссона (Tomas Jonsson) до Компанії Ес Пі Бі ейч еф. (SPB hf.) про визнання в Україні іноземної процедури банкрутства компанії Ес Пі Бі ейч еф. (SPB hf.), яка є юридичною особою, що заснована і здійснює свою діяльність за законодавством Ісландії, та визнання в Україні керуючого іноземною процедурою банкрутства компанії Ес Пі Бі ейч еф. (SPB hf.) Томаса Джонссона (Tomas Jonsson), що розглядалась у трьох інстанціях. Ухвалою господарського суду Львівської області 26.01.2015 року у справі № 914/207/15 у прийнятті заяви відмовлено. Постановою Львівського апеляційного господарського суду від 15.04.2015 року у справі № 914/207/15 в задоволенні вимог апеляційної скарги Ес Пі Бі ейч еф (SPB hf.) відмовлено. Ухвалу господарського суду Львівської області від 26.01.2015 року у справі № 914/207/15 залишено без змін.

Колегія суддів Вищого господарського суду України дійшла висновку, що касаційна скарга не підлягає задоволенню, з певних підстав. Враховуючи, що керуючий іноземною процедурою банкрутства компанії Ес Пі Бі ейч еф (Foreign bankruptcy procedure manager for SPB hf.) Томас Джонссон (Tomas Jonsson) звернувся до господарського суду Львівської області зі заявою про визнання в Україні іноземної процедури банкрутства компанії Ес Пі Бі ейч еф. (SPB hf.), яка є юридичною особою, що заснована і здійснює свою діяльність за законодавством Ісландії, та визнання в Україні керуючого іноземною процедурою банкрутства компанії Ес Пі Бі ейч еф. (SPB hf.) Томаса Джонссона (Tomas Jonsson), а також те, що у поданій заяві безпосередньо заявник визначив статус Компанії Ес Пі Бі ейч еф (SPB hf.) як банківської установи (Розділ 5 Юридичного висновку, наданого заявником), а також застереження про те, що положення Розділу IX Закону про банкрутство не застосовуються до процедур банкрутства банків та інших фінансових установ, колегія суддів касаційної інстанції вважає правомірним висновок господарських судів першої та апеляційної інстанцій про відмову у прийнятті цієї заяви³⁰⁷.

³⁰⁷ Справа № 914/207/15 від 30 червня 2015 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/46349674>

Як свідчить практика, при розгляді справ про транскордонні банкрутства виникають головню дві ситуації: 1) справа порушується в іноземній країні за відсутності аналогічного «місцевого» провадження; 2) з'являється потреба в узгоджених діях у провадженнях, порушених на території кількох країн. Загалом успішний розгляд справи вимагає виконання судових рішень на території іноземних країн, а для цього потрібно з'ясувати, чи існують у країні відповідні процедури³⁰⁸.

Отже, проблеми, що виникають із транскордонної неспроможності, як зазначає О. Бірюков, характеризуються особливою складністю. Вони, як правило, пов'язані з тим, що кредитори або майно учасників цивільних відносин знаходяться на території різних країн. Коли порушено справу про визнання боржника-компанії, яка веде бізнес у більш ніж одній країні, можуть виникати такі проблеми: кредитори, які є суб'єктами права іноземної країни, можуть позбутися правових способів захисту своїх інтересів (наприклад, права брати участь у судовому провадженні); майно боржника, що знаходиться на території іншої країни, може не увійти в конкурсну масу; можуть бути обмежені повноваження професійних осіб, призначених у справі, тощо. Крім задоволення претензій кредиторів при ліквідації великої корпорації, постає проблема захисту інтересів прав «маленьких» акціонерів, які можуть знаходитися практично по всьому світу. У разі прийняття судом плану реорганізації, виконання якого пов'язано із вчиненням певних дій стосовно майна боржника, що знаходиться на території інших країн, виникає проблема допуску до участі у справі призначених осіб та виконання рішень іноземного судового органу³⁰⁹.

Як і Закон, КУзПБ містить ключові дефініції термінів, які вживаються у розділі 8. Серед них наведемо визначення «керуючого іноземною процедурою банкрутства» (ст. 97) як особи, призначеної рішенням іноземного суду, в межах іноземної процедури банкрутства, на певний час та уповноваженої керувати господарською діяльністю або реорганізацією чи ліквідацією боржника, вчиняти дії в інших державах.

³⁰⁸ Міжнародне приватне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Довгерта і В. І. Кисіля. Київ : Алерта, 2012. С. 334.

³⁰⁹ Бірюков О. Транскордонна неспроможність. *Право України*. 2004. № 2. С. 140.

Однак, на жаль, як і в Законі, законодавець не зміг встановити співвідношення між особою «керуючого іноземною процедурою банкрутства» та особою «іноземного арбітражного керуючого», визначення якої КУПБ не містить, але термін застосовується повсюдно у розділі 8³¹⁰. З одного боку, видається, що наведені терміни варто ототожнювати, з іншого ж, аналіз норм КУЗПБ щодо повноважень арбітражного керуючого показує, що його компетенція є значно ширшою, ніж компетенція керуючого іноземною процедурою банкрутства. Арбітражний керуючий може виступати керуючим реалізацією, реструктуризацією, санацією, ліквідацією та ін. (ст. 1)³¹¹. Залишається невирішеним і процесуальний статус керуючого іноземною процедурою банкрутства, оскільки оновлений Господарський процесуальний кодекс України³¹² не передбачає такого учасника судового процесу.

На глобальному рівні перші судові справи про транскордонну неспроможність продемонстрували, що навіть достатньо розроблене законодавство окремих країн не здатне вирішити всі проблеми, що виникають із зазначених правовідносин.

Фундаментом для законодавчих змін і дискусій залишалося застосування принципів територіальності та універсальності як базових підходів для регулювання відносин транскордонного банкрутства.

Суди зазвичай стикаються із неможливістю розв'язання колізій тільки шляхом звернення до національного законодавства якоїсь країни. Уникнення конфліктів у цьому випадку можливе завдяки узгодженим процедурам розгляду судових справ та єдиним матеріально-правовим і процесуальним нормам, закріпленим у міжнародних договорах. Донедавна

³¹⁰ Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>

³¹¹ Яновицька А. Проблемні питання транскордонного банкрутства у Кодексі України з процедур банкрутства. *Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 жовт. 2019р.). Київ : КМА, 2019. С. 116–119.

³¹² Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6.

найпоширенішим способом гармонізації підходів до вирішення справ про транскордонні банкрутства було укладання двосторонніх міжнародних договорів (особливо між європейськими країнами), зокрема договорів про визнання іноземних судових актів чи правову допомогу у цивільних справах (слід звернути увагу, що більшість двосторонніх договорів між країнами ЄС уже нечинні)³¹³.

Прикладом сучасних регіональних актів є Регламент ЄС 2015/848. Як справедливо зазначається в його преамбулі, діяльність підприємств набуває дедалі більшого транскордонного характеру і таким чином щораз більше потрапляє у сферу дії права Союзу. Банкрутство підприємств впливає на належне функціонування внутрішнього ринку, і існує необхідність прийняття акта на рівні Союзу про узгодження заходів, які потрібно застосовувати до активів неспроможного боржника. Для досягнення мети поліпшення дієвості та ефективності процедур банкрутства, що мають транскордонний характер, необхідно і доречно, щоб положення, які визначають підсудність, визнання рішень та застосовне право в цій сфері, були закріплені в нормативно-правовому акті на рівні Союзу, який має обов'язкову силу та пряму дію в Державах-членах.

У Регламенті підкреслено, що основні і похідні процедури неспроможності можуть сприяти ефективному управлінню конкурсною масою боржника та ефективній реалізації всіх активів, за наявності належної співпраці між суб'єктами, що беруть участь у паралельних процесах. Співпрацюючи, конкурсні керуючі та суди повинні брати до уваги найкращі практики співробітництва, прийняті Європейськими та міжнародними організаціями, які ведуть діяльність у сфері транскордонної неспроможності, зокрема керівні принципи, підготовлені Комісією Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ).

У світлі такої співпраці конкурсні керуючі та суди повинні мати повноваження щодо укладення угод і протоколів з метою сприяння транскордонному співробітництву в процедурах, що відбуваються в різних Державах-членах,

³¹³ Міжнародне приватне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Довгерта і В. І. Кисіля. Київ : Алерта, 2012. С. 338.

щодо одного боржника. Такі угоди і протоколи можуть відрізнятися формою, можуть бути як письмові, так і усні. Прості загальні угоди можуть наголошувати на необхідності тісної співпраці між сторонами, без вирішення конкретних питань, натомість спеціальні угоди встановлюють загальні принципи, що регулюють процедури неспроможності та можуть схвалюватися судами, якщо це передбачено національним законодавством. Вони можуть впливати на угоди, укладені між сторонами в частині вчинення дій, утримання від вчинення дій, окремих кроків. Для поліпшення забезпечення інформацією кредиторів та судів, а також для запобігання ініціюванню паралельних процедур неспроможності, Держави-члени мають публікувати актуальну інформацію, що стосується транскордонних випадків банкрутства у публічному доступному реєстрі. З метою сприяння отриманню доступу до інформації кредиторами та судами, національними і тими, які знаходяться в інших Державах-членах, цей Регламент мусить забезпечувати взаємодію реєстрів неспроможності через Європейський портал електронної юстиції. Держави-члени вільні у публікації актуальної інформації у кількох реєстрах³¹⁴.

Як зазначається в науковій літературі, однією з важливих подій у сфері розробки міжнародних інструментів для уніфікації (гармонізації) норм щодо транскордонних банкрутств стало прийняття у 1997 році Типового закону ЮНСІТРАЛ про транскордонну неспроможність. Основною метою зазначеного документа є встановлення ефективних механізмів ведення справ про транскордонні банкрутства для забезпечення співпраці між судами та іншими органами держав, надання ефективного захисту інтересів кредиторів та інших зацікавлених осіб, включаючи боржника, збереження майна та робочих місць боржника, підвищення вартості активів боржника і захист інвестицій³¹⁵. Типовий закон зосереджується

³¹⁴ Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on insolvency proceedings. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32015R0848>

³¹⁵ UNCITRAL Model Law On Cross-Border Insolvency. United Nations, January 2014. URL: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/1997-model-law-insol-2013-guide-enactment-e.pdf>

на чотирьох елементах, що є ключовими у веденні справ про транскордонну неспроможність, – це доступ, визнання, допомога та співпраця.

Питання для самоконтролю

1. Який вплив римського права на розвиток правового регулювання банкрутства?
2. У чому полягала особливість правового регулювання банкрутства в часи Середньовіччя?
3. На основі яких критеріїв проводиться класифікація світових систем банкрутства?
4. Чим відрізняється прокредиторська модель банкрутства від проборжничкової?
5. Як вирішується проблема банкрутства у країнах Західної і Центральної Європи?
6. Чим відрізняється правове регулювання банкрутства у країнах Азії?
7. Що собою являє «транскордонне банкрутство» та «іноземна процедура банкрутства»?
8. Які можна виокремити проблеми правового регулювання транскордонного банкрутства в Україні?
9. Що таке «колізійна прив'язка» та які колізійні прив'язки характерні для транскордонного банкрутства?
10. Яким чином потрібно розв'язувати проблеми, що виникають у сфері правового регулювання транскордонного банкрутства?

ГЛОСАРІЙ

А

Адміністратор електронної торгової системи – визначена Кабінетом Міністрів України юридична особа, відповідальна за забезпечення функціонування електронної торгової системи та уповноважена на здійснення заходів зі супроводження програмного і технічного забезпечення центральної бази даних електронної торгової системи, збереження та захисту даних, що містяться в ній, обслуговування такої системи, забезпечення безперебійної роботи і доступу користувачів до системи.

Адміністратор за випуском облігацій – юридична особа, яка діє від свого імені та в інтересах власників випуску відсоткових чи дисконтних корпоративних облігацій, облігацій внутрішніх місцевих позик, облігацій міжнародних фінансових організацій або іпотечних облігацій відповідно до законодавства, договору про призначення адміністратора, проспекту цінних паперів (рішення про емісію цінних паперів) та рішень зборів власників облігацій.

Арбітражний керуючий – фізична особа, яка отримала відповідне свідоцтво та інформація про яку внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України.

Аукціон без можливості зниження початкової ціни (аукціон) – спосіб продажу майна боржника, за яким власником майна стає покупець, що запропонував за нього найвищу ціну в ході торгів аукціону або шляхом подання закритої цінової пропозиції.

Аукціон з можливістю зниження початкової ціни – спосіб продажу майна боржника, за яким початкова ціна лота покровоно знижується в ході торгів аукціону, з подальшою можливістю додаткового подання цінових пропозицій.

Б

Банкрут – боржник, який неспроможний відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені в порядку, визначеному КУЗПБ, грошові вимоги кредиторів інакше ніж через застосування ліквідаційної процедури.

Банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені в порядку, визначеному КУзПБ, грошові вимоги кредиторів інакше ніж через застосування ліквідаційної процедури.

Боржник – юридична особа або фізична особа, в тому числі фізична особа-підприємець, неспроможна виконати свої грошові зобов'язання, строк виконання яких настав.

В

Відчуження у процедурі санації майна боржника шляхом заміщення активів – відчуження єдиного майнового комплексу боржника (у процедурі санації) шляхом його передачі господарському товариству (крім акціонерного товариства), що утворюється боржником. Частки у статутному капіталі такого господарського товариства включаються до складу майна боржника.

Г

Грошове зобов'язання – зобов'язання боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину (договору) та на інших підставах, передбачених законодавством України; зобов'язання щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування; зобов'язання, що виникають внаслідок неможливості виконання зобов'язань за договорами зберігання, підряду, найму (оренди), ренти тощо і які мають бути виражені у грошових одиницях.

Е

Електронна торгова система – це дворівнева інформаційно-телекомунікаційна система, що складається з центральної бази даних та авторизованих електронних майданчиків.

З

Замовник аукціону – арбітражний керуючий, призначений господарським судом у справі про банкрутство (неплатоспроможність).

Звіт керуючого санацією – документ, який подається керуючим санацією зборам кредиторів за 15 днів до закінчення строку проведення процедури санації, визначеного планом санації, а також за наявності підстав для припинення процедури санації, у якому зазначено: 1) відомості про виконання плану санації;

2) баланс боржника на останню звітну дату; 3) розрахунок прибутків і збитків боржника; 4) відомості про наявність у боржника грошових коштів на рахунках і про стан розрахунку з кредиторами; 5) відомості про дебіторську заборгованість боржника на дату подання звіту та про нереалізовані права вимоги боржника; 6) відомості про стан кредиторської заборгованості боржника на дату подання звіту.

Звіт ліквідатора – документ, що подається ліквідатором до господарського суду після завершення всіх розрахунків з кредиторами і засвідчує повноту дій ліквідатора, спрямованих на виявлення та повернення активів боржника.

Значні правочини – правочини щодо майна (робіт, послуг), ринкова вартість яких на день вчинення правочину становить 10 і більше відсотків вартості активів боржника за даними останньої річної фінансової звітності. Якщо замість кількох правочинів боржник міг вчинити один значний правочин, то кожен із таких правочинів вважається значним.

I

Іноземна процедура банкрутства – провадження у справі про банкрутство, що здійснюється в іноземній державі згідно з правом цієї держави.

Інститут банкрутства – система юридичних норм, які регулюють відносини між суб'єктами банкрутства, спрямовані на відновлення платоспроможності боржника та задоволення встановлених грошових вимог кредиторів, через застосування до боржника законодавчо визначених процедур.

Інститут транскордонного банкрутства – сукупність матеріальних і процесуальних норм, які регулюють відносини неплатоспроможності та банкрутства з іноземним елементом.

K

Керуючий санацією – арбітражний керуючий, а у випадках, передбачених КУЗПБ, – керівник боржника, призначений господарським судом для здійснення процедури санації боржника.

Класифікація світових систем банкрутства – розподіл їх: 1) за панівною доктриною: проборжникова, прокредиторська, змішана; 2) за історичним розвитком законодавства певного регіону: німецька, англійська, американська, французька; 3) за джерелом походження: первинна, вторинна; 4) за ступенем розвитку:

розвинута система, нерозвинута система; 5) за сферою та обсягом дії: національна, транснаціональна.

Кодекс України з процедур банкрутства (КУЗПБ/ КУПБ/ КзПБ) – нормативно-правовий акт від 18.10.2018 р. № 2597-VIII, введений в дію 21.10.2019 р., встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника-юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи.

Крок аукціону – надбавка, на яку може здійснюватися підвищення цінової пропозиції.

Кредитор – юридична або фізична особа, а також контролюючий орган, уповноважений, відповідно до Податкового кодексу України, здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у межах своїх повноважень, та інші державні органи, які мають вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, а також адміністратор за випуском облігацій, який, відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», діє в інтересах власників облігацій, котрі підтверджені у встановленому порядку.

Л

Ліквідатор – арбітражний керуючий, призначений господарським судом для здійснення ліквідаційної процедури.

Ліквідаційна маса – всі види майнових активів (індивідуально визначене майно та майнові права) банкрута, які належать йому на праві власності або господарського відання, та майно, визначене родовими ознаками, що належить банкруту на праві володіння або користування, а також виділена частка банкрута у спільному майні.

Ліквідаційна процедура – судова процедура в провадженні у справі про банкрутство, з відкриттям якої завершується господарська діяльність банкрута, формується ліквідаційна маса та відбувається продаж майна банкрута з метою задоволення вимог кредиторів у порядку черговості, визначеній КУЗПБ.

Лот – склад майна, що підлягає продажу на аукціоні в межах провадження у справі про банкрутство.

М

Мораторій на задоволення вимог кредиторів – це зупинення виконання боржником грошових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), строк виконання яких настав до дня введення мораторію, і припинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до дня введення мораторію.

Н

Неплатоспроможність – неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше як через застосування процедур, передбачених КУЗПБ.

О

Облігація – цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником коштів, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує обов'язок емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений проспектом або рішенням про емісію (для державних облігацій України – умовами їх розміщення) строк і виплатити дохід за облігацією, якщо інше не передбачено проспектом або рішенням про емісію (для державних облігацій України – умовами їх розміщення).

Офіційне оприлюднення – оприлюднення відомостей про справу про банкрутство на офіційному вебпорталі судової влади України.

П

Переможець аукціону – учасник, який запропонував найвищу ціну на час закінчення аукціону.

План санації – документ із встановленими реквізитами, який містить систематизований перелік взаємопов'язаних і послідовних заходів, що спрямовані на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також на задоволення вимог кредиторів, зі зазначенням строків здійснення таких заходів та передбачення їх очікуваних результатів (наслідків), які підлягають здійсненню під час судової процедури санації у справі про банкрутство, з метою запобігання визнання боржника банкрутом.

Повторний аукціон – аукціон, який оголошується в обов'язковому порядку замовником аукціону протягом одного місяця у разі закінчення аукціону без визначення переможця.

Повторний другий аукціон – аукціон, який оголошується в обов'язковому порядку замовником аукціону протягом одного місяця (якщо продається заставлене майно – протягом 45 днів) у разі закінчення першого повторного аукціону без визначення переможця.

Погашені вимоги кредиторів – задоволені вимоги кредиторів, а також зобов'язання, щодо яких досягнуто згоди про припинення, в тому числі заміну або припинення зобов'язання в інший спосіб.

Правочини, щодо яких є заінтересованість, – правочини, сторонами яких є заінтересовані особи зі сторони боржника, арбітражного керуючого чи кредиторів.

Принципи інституту банкрутства загальні – принципи: збереження платоспроможності боржника; розгляду справ про банкрутство в порядку господарського судочинства; випадкового вибору арбітражного керуючого; захисту прав і законних інтересів усіх суб'єктів; ефективного арбітражного управління; взаємності у застосуванні міжнародних аспектів банкрутства.

Принципи інституту банкрутства спеціальні – принципи: дотримання вимог спеціального законодавства; планування; судового розсуду; процесуальної економії; повноти проведених заходів, передбачених судовою процедурою, та судового контролю; черговості задоволення вимог кредиторів та компенсування витрат.

Р

Реквізити плану санації – дата і номер документа, номер провадження у справі про банкрутство, повне найменування господарського суду, найменування боржника, зміст плану санації, заголовки до тексту, підпис (підписи), грифи схваленень (погоджень), перелік додатків (за наявності).

Реструктуризація підприємства – здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме

фінансовому оздоровленню підприємства, підвищенню ефективності виробництва, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції та повному або частковому задоволенню вимог кредиторів.

Риси інституту банкрутства – врегульовує специфічні відносини; має власне законодавче регулювання; характеризується особливим суб'єктним складом; функціонує на основі власних принципів.

Розпорядження майном боржника як судова процедура – система заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, здійснення аналізу його фінансового стану, а також визначення наступної процедури (санації чи ліквідації).

Розпорядник майна – арбітражний керуючий, призначений господарським судом для здійснення процедури розпорядження майном.

С

Санація боржника як судова процедура – система заходів, які здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямованих на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом реструктуризації підприємства, боргів і активів та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Страховик – фінансова установа або філія страховика-нерезидента, які мають право здійснювати діяльність зі страхування на території України.

Строк судової процедури ліквідації банкрута – строк, що не може перевищувати 12 місяців.

Строк судової процедури розпорядження майном боржника – строк до 170 календарних днів.

Строк судової процедури санації боржника – строк, що визначається у затвердженому плані санації.

Структура плану санації – його компоненти: 1) вступ (передмова); 2) загальна інформація щодо справи про банкрутство; 3) загальна характеристика боржника; 4) аналіз фінансово-

господарської, інвестиційної діяльності боржника, його становище на ринках на дату відкриття провадження у справі про банкрутство; 5) заходи з відновлення платоспроможності; 6) погашення вимог кредиторів; 7) заходи щодо забезпечення охорони державної таємниці; 8) прогноз соціально-економічних наслідків проведеної санації; 9) строк відновлення платоспроможності боржника; 10) прикінцеві положення.

У

Учасник аукціону – фізична особа або юридична особа в особі уповноваженого представника, яка виявила намір взяти участь в аукціоні, сплатила гарантійний внесок, пройшла процедуру реєстрації для участі в аукціоні, отримала відповідне підтвердження про реєстрацію та індивідуальний код учасника.

Ф

Фермерське господарство – форма підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства.

У

Учасники у справі про банкрутство – сторони, арбітражний керуючий, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, а також інші учасники справи про банкрутство, щодо прав або обов'язків яких існує спір.

Ч

Черговість задоволення вимог кредиторів – порядок задоволення вимог кредиторів за рахунок коштів, одержаних від продажу майна банкрута.

Ц

Центральна база даних – сукупність технічних і програмних засобів у складі баз даних та модуля електронного аукціону, що забезпечують можливість проведення аукціону та гарантують рівний доступ до інформації учасникам аукціону в електронній формі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусяк Т. Г. Теорія держави і права. Львів : Фонд «Право для України», 1997. С. 120.
2. Алмаші І. М., Алмаші М. М. Визнання фізичної особи банкрутом: суттєва новела законодавства України. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. У 2 т. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 454–458.
3. Афанасьєв Р. Проблеми правового регулювання банкрутства за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2001. 189 с.
4. Бабенко Е. В. Доктрина захисту трудових прав працівників при припиненні трудових правовідносин : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2019. 423 с.
5. Бірюков О. Транскордонна неспроможність. *Право України*. 2004. № 2. С. 140–143.
6. Бірюков О. Уніфіковані правила у сфері транскордонних банкрутств у міжнародних документах і судовій практиці. *Право України*. 2008. №10. С. 72–77.
7. Бірюков О. М. Банкрутство громадян: за і проти. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 11. С. 60–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_11_12
8. Бірюков О. М. Конкурсне право. Київ : Алерта, 2020. 202 с.
9. Блажівська О. Систематизація цивільного законодавства на українських землях у докодифікаційний період (на прикладі Великого князівства Литовського). *Наукові записки Ін-ту законодавства ВР України*. 2014. № 3. С. 70–74.
10. Богатир В. К. Ліквідаційна процедура – заключна процедура у справах про банкрутство : монографія / за ред. Б. В. Дерев'янка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 210 с.
11. Богатир В. К. Ліквідаційна процедура як окрема судова процедура у справах про банкрутство : дис. ... д-ра філософії : 081. Маріуполь, 2020. 235 с.
12. Борейко О. М. Неспроможність та банкрутство у цивільному праві України (основні положення та правова природа) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2012. 19 с.

13. Бурцева І. Відсторонення арбітражного керуючого: за і проти. *Юридична газета. Online*. 2020. 13 квітня. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/vidstonennya-arbitrazhnogo-keruyuchogo-za-i-proti.html>
14. Бутирська І. А. Історія становлення регламентації правового становища учасників справи про банкрутство. *Держава і право*. 2014. № 65. С. 127–133.
15. Бутирська І. А. Банкрутство фізичних осіб: проблеми теорії та практики. *Економіка та право*. 2021. № 1. URL: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2021.01.089>
16. Бутирська І. А. Правовий статус учасників справи про банкрутство : монографія. Чернівці : Технодрук, 2017. 184 с.
17. Бутирська І. А. Функції господарського суду у справі про банкрутство. *Вісник господарського судочинства*. 2015. № 4. С. 106–111.
18. Вечірko І. О. Провадження у справах про банкрутство як самостійна форма процесуальної діяльності господарського суду. *Санація та банкрутство*. 2014. № 3–4. С. 230.
19. Вечірko І. Умови відкриття провадження у справі про банкрутство згідно з нормами Кодексу України з процедур банкрутства. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства* : зб. наук. стат. / за заг. ред. С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2019. С. 15–25.
20. Володін А. Історія та перспективи розвитку сучасного законодавства про банкрутство. *Форум права*. 2009. № 3. С. 111–122.
21. Гавліч І. Б. Українська кредитна кооперація у східній Галичині (остання третина XIX ст.–1914 р.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / ТНЕУ. Тернопіль, 2010. 241 с.
22. Гамбург І. А. Правове регулювання припинення суб'єктів господарювання в Україні. *Право України*. 2011. С. 111–121.
23. Гнатів О. М. Поняття та види ліквідації як способу припинення юридичних осіб за цивільним законодавством України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Вип. 2. С. 105–111.
24. Гобела В. В., Живко З. Б., Леськів Г. З., Мельник С. І. Управління кризовими ситуаціями : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 228 с.
25. Господарське законодавство : навчальний посібник / за ред. В. Л. Ортинського. Київ : Знання, 2008. 359 с.
26. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
27. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6.

28. Грабован Л. І. Погашення вимог кредиторів у процедурі банкрутства: теорія і практика : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 308 с.
29. Данілов А. І. Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні : дис. ... д-ра філос.: 081 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15716/%d0%94%d0%b0%d0%bd%d1%96%d0%bb%d0%be%d0%b2_%d0%b4%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f%20.pdf?sequence=5&isAllowed=y
30. Даньків Й. Я., Остап'юк М. Я., Шинкар І. П. Господарство і облік в західній Україні від княжої доби до советської окупації (короткий історичний екскурс). *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. 2014. № 2. С. 33–43.
31. Джузь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні : монографія. Вид. 2-ге. Київ : Юрид. практика, 2006. 384 с.
32. Думич Х. М. Цивільне судочинство у Галичині за австрійським Цивільним процесуальним кодексом 1895 р. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / ЛНУ ім. І. Франка. Львів, 2016. 214 с.
33. Дутка В. В. Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство. *Економіка та право*. 2021. № 1. С. 96–101.
34. Жуков С. Судова практика у справах про банкрутство : вебінар (презентація). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Jukov_prezent.pdf.
35. Жуков С. Судовий контроль над діями ліквідаторів. *Судово-юридична газета*. 2018. 18 червня. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/507284>
36. Жуков С. В. Ліквідаційна процедура банкрутства юридичних осіб відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства : наук.-практ. посібник. Київ : Алерта, 2021. 292 с.
37. Іванов В. М. Історія держави і права України : підручник. Київ : МАУП, 2007. 896 с.
38. Іванюта Н. В. Методологічний аналіз діяльності господарського суду. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 162–166.
39. Кальченко О. Санація як спосіб запобігання банкрутству підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 1 (21). С. 220–228.
40. Кізленко В. А. Світова практика банкрутства фізичних осіб. URL: <http://yur-gazeta.com/publications /practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/svitova-praktika-bankrutstva-fizichnih-osib.html>.

41. Климков В. О. Організаційно-правові засади діяльності спеціального органу з питань банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2010. С. 41–42.
42. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>
43. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#top>
44. Козирєва В. П. Принципи правового регулювання неплатоспроможності та банкрутства. *Юридичний вісник. «Повітряне і космічне право»*. 2008. № 3. С. 34–39.
45. Конвенція Міжнародної організації праці від 23 червня 1992 р. про захист вимог працівників у випадку неспроможності роботодавця № 173. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_286
46. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
47. Коритко Л. Я. Характеристика суб'єктів господарювання згідно австрійського Торговельного закону 1862 року. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2009. Вип. 21. С. 27–34.
48. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : монографія. Львів : Край, 2009. 406 с.
49. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1482>
50. Курсь торгового права Г. Ф. Шершеневича. Томъ IV. Торговий процесъ. Конкурсный процесъ. Издание четвертое. Москва, 1912. 459 с.
51. Латинін О. А. Правове регулювання захисту прав кредиторів у справі про неспроможність (банкрутство) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.04 / Нац. ун-т «Юридична акад. України ім. Я. Мудрого». Харків, 2012. С. 10.
52. Левшина Я. О. Види відповідальності арбітражного керуючого. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 2 (23). URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2-2_2018/14.pdf
53. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : Наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006 р. № 14. URL: <https://minjust.gov.ua/m/normativno-pravovi-akti-z-pitan-bankrutstva>

54. Міжнародне приватне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Довгерта і В. І. Кисіля. Київ : Алерта, 2012. 376 с.
55. Мірошниченко А. М. Чи змінює Закон про електронні земельні торги правила щодо продажу земельних ділянок в провадженні у справах про банкрутство? *Забезпечення транспарентності (прозорості) процедур банкрутства в Україні* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 трав. 2021 р.) / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» та ін. Київ : КНЕУ, 2021. С. 71–74.
56. Основи римського приватного права : підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Харків : Право, 2008. 224 с.
57. Пантелеєв В. П., Предко І. Ю., Тітаренко Г. Б. Обліково-контрольне забезпечення реструктуризації підприємств: теорія, організація та методика : монографія / за заг. ред. В. П. Пантелеєва. Київ : ТОВ «АвгустТрейд», 2021. 201 с.
58. Панченко В. В. Банкрутство сільськогосподарських підприємств: організаційно-правові питання. *Сучасні погляди на актуальні питання правових наук* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 22–23 листопада 2019 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2019. Ч. 2. С. 114–116.
59. Питання функціонування електронної торгової системи з продажу майна боржників у справах про банкрутство (неплатоспроможність) : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.10.2019 р. № 865. URL: <https://minjust.gov.ua/m/normativno-pravovi-akti-z-pitan-bankrutstva>
60. Підгорецька А. Реформування системи неплатоспроможності: антикорупційна спрямованість Кодексу України з процедур банкрутства. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства* : зб. наук. стат. / за заг. ред. С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2019. С. 6–14.
61. Положення про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 14.07.2016 р. № 8. URL: http://arbitr.gov.ua/files/pages/polozhenya_14072016_8.pdf
62. Положення про Міністерство юстиції України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF>
63. Положення про порядок офіційного оприлюднення відомостей про справу про банкрутство : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.12.2013 р. № 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0016600-13#Text>

64. Положення про систему підготовки і перепідготовки осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого, підвищення кваліфікації та перепідготовки арбітражних керуючих, їх підготовки у справах про банкрутство страхових організацій : Наказ Міністерства юстиції України від 13 серпня 2019 р. № 2536/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0926-19#Text>
65. Поляков Б. М. Класифікація кредиторів боржника у процедурі банкрутства. *Санація та банкрутство*. 2004. № 1. С. 64.
66. Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2011. С. 270–271.
67. Поляков Б., Поляков Р. Міські квіти, або Мирова угода у процедурі банкрутства. *Закон і бізнес*. 2020. № 13. URL: <https://zib.com.ua/ua/141984.html>
68. Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні: підручник. Київ : Ін Юре, 2011. 560 с.
69. Поляков Р. Банкрутство фізичних осіб – «новий» інститут віком понад 2 тисячі років. *Закон і бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/140297-bankrutstvo_fizichnih_osib_noviy_institut_vikom_ponad_2_tis.html
70. Поляков Р. Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра філос. : 081 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2022. 274 с.
71. Поляков Р. Б. Порівняльно-правові аспекти регулювання процедури банкрутства в Німеччині та Україні. Чернівці: Технодрук, 2021. 288 с.; Хомко Л. В. Реформування інституту банкрутства в Україні: окремі аспекти. *Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Republica Moldova și Ucraina în contextul proceselor de eurointegrare* : conferință internațională științifico-practică (Chișinău; 2019). Chișinău : S. n., 2019 (Тіпогр. «Тіпокарт Print»).
72. Порядок здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих : Наказ Міністерства юстиції України від 06.12.2019 р. № 3928/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1228-19#Text>
73. Порядок проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства : Наказ Міністерства юстиції України від 10.09.2020 р. № 3105/5. URL: <https://minjust.gov.ua/m/normativno-pravovi-akti-z-pitan-bankrutstva>

74. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 19.11.2020 р. у справі № 910/726/20. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=93229371&red=10000e04661173ba823e3998796f03a651c83&d=5>
75. Постанова Південно-Західного апеляційного господарського суду від 12.11.2020 р. у справі № 916/100/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92884987>
76. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 17.01.2022 р. у справі № 922/1903/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102723590>
77. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 17.05.2022 р. у справі № 904/1412/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104441838>
78. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 20.01.2022 р. у справі № 908/720/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102994246>
79. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 22.10.2020 р. у справі № 911/93/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92498157>
80. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 23.11.2021 р. у справі № 904/3457/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101514788>
81. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 25.08.2022 р. у справі № 904/5725/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105980631>
82. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 29.11.2021 р. у справі № 904/4137/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101869634>
83. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 30.06.2022 р. у справі № 910/866/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105099419>
84. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 07.06.2021 р. у справі № 5023/7064/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97762147>
85. Постанова ГКС ВС від 18.02.2020 р. у справі № 918/335/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88138141>
86. Постанова ГКС ВС від 02.07.2019 р. № 82937810. URL: <https://pravo.uteka.ua/doc/postanova-verhovnogo-sudu-vid-020719-r-u-spraviv---91833517>
87. Постанова ГКС ВС від 18.02.2020 р. у справі № 918/335/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88138141>

88. Постанова Господарського суду Запорізької області від 26.03.2020 р. у справі № 908/3329/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88502358>; Постанова КГС ВС у справі від 22.09.2021 р. №910/6639/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100456026>; Постанова КГС ВС від 05.07.2022 р. у справі № 911/2891/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105268781>; Ухвала Господарського суду Львівської області від 03.12.2020 р. у справі № 914/1016/20; Постанова КГС ВС від 11.08.2020 р. у справі № 918/127/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90936142>
89. Постанова КГС ВС від 04.09.2018 р. у справі № 5023/4388/12 URL:
90. Постанова КГС ВС від 03.02.2022 р. у справі № 910/14747/21. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_03_02_2022_roku_u_spravi_910_14747_21/
91. Постанова КГС ВС від 30 жовтня 2019 р. у справі № 906/904/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85617441>
92. Постанова КГС ВС від 22.07.2020 р. у справі № 904/4681/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/90540484
93. Постанова КГС ВС від 10.12.2019 р. у справі № 906/1290/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86400486>
94. Постанова КГС ВС від 12.12.2019 р. у справі № 923/382/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102220177> .
95. Постанова КГС ВС від 07.07.2022 р. у справі № 916/1456/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106150190>.
96. Постанова КГС ВС від 07.10.2020 р. у справі № 917/1230/15. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=92194158&red=1000039b7dbe30d8df6a6294303873f5a53e78&d=5>
97. Постанова КГС ВС від 09.12.2020 р. у справі № Б-7732/2-25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93589322>
98. Постанова КГС ВС від 10.02.2022 р. у справі № 908/1817/21. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/103851679>. Постанова КГС ВС від 26.01.2022 р. у справі № 910/965/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103281542>.
99. Постанова КГС ВС від 10.02.2022 р. у справі № 908/1817/21. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/103851679>.
100. Постанова КГС ВС від 11.02.2021 р. у справі № 910/16593/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94999454>
101. Постанова КГС ВС від 13.08.2020 р. у справі № 910/4658/20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/91016931>
102. Постанова КГС ВС від 17.06.2020 р. у справі № 924/669/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90025224>

103. Постанова КГС ВС від 23.06.2020 р. у справі № 910/1067/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90025209>
104. Постанова КГС ВС від 23.09.2021 р. у справі № 910/866/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99860579>.
105. Постанова КГС ВС від 25.08.2021 р. у справі № 910/8992/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/99243444
106. Постанова КГС ВС від 22.09.2021 р. у справі № 911/2043/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100456027>.
107. Постанова КГС ВС у справі від 15.04.2021 р. № 904/3325/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96501402>
108. Постанова КГС ВС у справі від 16.07.2020 р. № 910/4475/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90743553>
109. Постанова Північного апеляційного господарського суду у справі від 11.03.2020 р. № 911/1902/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88355027>
110. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 04.02.2020 р. у справі № 917/2088/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87418429>.
111. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 18.11.2020 р. у справі № 904/3325/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96501402>
112. Постанова КГС ВС від 18.11.2021 р. у справі № 1-24-7-5/297-06-7817. URL/ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102220177>
113. Правове регулювання банкрутства : підручник / за ред. Л. С. Сміяна. Київ : КНТ, 2009. 464 с.
114. Пригуза П. Д., Пригуза А. П. Науково-практичний коментар Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у редакції з 18 січня 2013 року (доктринальне тлумачення норм права неплатоспроможності та статей 1–21). Херсон : ТДС, 2013. 304 с.
115. Пригуза П. Д., Довгань А. П., Катречко Д. В. Умисне банкрутство: теорія і практика субсидіарної відповідальності : наук.-практ. посібник / за заг.ред. П. Д. Пригузи. Херсон, 2020. 180 с.
116. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n160>
117. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n160>
118. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14. 05. 1992 р. № 2343-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 31.

119. Про відновлення платоспроможності державних вугледобувних підприємств : Закон України від 13.04.2017 р. № 2021-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2021-19#T>
120. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб : Закон України від 02.03.2015 р. № 218-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/218-19#n17>
121. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15.11.2011 р. № 4025-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text>
122. Про затвердження Вимог до форми та порядку ведення реєстру вимог кредиторів у справах про банкрутство (неплатоспроможність) : Наказ Мін'юсту України від 17.08.2020 р. № 2778/5. URL: <https://minjust.gov.ua/m/normativno-pravovi-akti-z-pitan-bankrutstva>
123. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : Наказ Мінфіну України від 02.09.2014 р. № 879. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text>
124. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>
125. Про затвердження Порядку формування і ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих України : Наказ Міністерства юстиції України від 19.09.2019 р. № 2969/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1049-19#Text>
126. Про затвердження Порядку функціонування автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність» : Наказ Міністерства юстиції України від 18.02.2020 р. № 594/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0186-20#Text>
127. Про затвердження примірних форм плану санації боржника у справі про банкрутство та плану реструктуризації боргів боржника у справі про неплатоспроможність : Наказ Міністерства юстиції України від 24.10.2019 р. № 3258/5. URL: <https://minjust.gov.ua/m/normativno-pravovi-akti-z-pitan-bankrutstva>
128. Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу : Закон України від 23.06.2005 р. № 2711- IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2711-15#Text>
129. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>

130. Про приватизацію державного і комунального майна : Закон України від 18.01.2018 р. № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text>
131. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>
132. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>
133. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>
134. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n9>
135. Про трубопровідний транспорт : Закон України від 15.05.1996 р. № 192/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192/96-%D0%B2%D1%80#n57>
136. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006 р. № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>
137. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>
138. Про фонд державного майна : Закон України від 09.12.2011 р. № 4107-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4107-17#Text>
139. Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану : Проект Закону від 16.08.2022 р. № 7442. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39710>
140. Процедура та практика щодо банкрутства державних підприємств в Україні у контексті виконання рішень ЄСПЛ у справах «Юрій Миколайович Іванов проти України» і «Бурмич та інші проти України». Київ, 2020. 32 с. URL: <https://rm.coe.int/analysis-bankruptcy-burmich-r-melnychenko-nov-2020-ukr-final/1680a06a23>
141. Процедури банкрутства в Україні. Порівняльний аналіз (II): липень 2019–серпень 2020. *ПРАВО-Justice*. 2020. 79 с.
142. Радзивілюк В. Процедура банкрутства страховиків в Україні. *Право України*. 2021. № 7. С. 100–115.
143. Радзивілюк В., Поляков Р. Проблеми застосування господарсько-процесуальних норм у процедурі банкрутства (неплатоспроможності). *Право України*. 2020. № 7. С. 147–158. URL: <https://doi.org/10.333498/louu-2020-07-147>

144. Регламент роботи електронної торгової системи Prozorro. Продажі щодо організації та проведення аукціонів з продажу майна боржників у справах про банкрутство : наказ ДП «Прозорро.Продажі» від 18.10.2019 р. № 39. URL: <https://www.dto.com.ua/info/rules>
145. Рішення Господарського суду міста Києва від 14.10.2010 р. у справі № 43/29-23/306. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10016145>.
146. Руданецька О. С., Хомко Л. В. Особливості звільнення працівників у процедурі банкрутства: міжнародне та національне правове регулювання. *Наше право*. 2022. № 1. С. 137–143.
147. Рябцева Я. Г. Основні учасники судових процедур банкрутства. *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 6. С. 90.
148. Рябцева Я. Г. Правовий статус арбітражного керуючого : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. 18 с.
149. Соломчак Т. Я. Трудова міграція, її причини та наслідки в оцінці Івана Франка і міграційні процеси сучасності. *Вісник Прикарпатського університету. «Економіка»*. 2007. Вип. 4. С. 198–202.
150. Справа «Лисянський проти України» від 04.04.2006 р. (Заява № 17899/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_048#Text
151. Справа «Михайленки та інші проти України» від 06.06.2005 р. (Заяви № 35091/02, 35196/02, 35201/02, 35204/02, 35945/02, 35949/02, 35953/02, 36800/02, 38296/02, 42814/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_231#Text
152. Справа від 30.06.2015 р. № 914/207/15. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/46349674>
153. Тищик Б., Сирко М. Вплив Цивільного кодексу Франції 1804 р. на правове регулювання цивільних відносин у Буковині та Галичині. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1 (7) С. 10–15.
154. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 268 с.
155. Тюріна Ю. Є. Аукціон як спосіб продажу майна банкрута. *Юридичний бюлетень*. 2021. № 21. С. 54–59.
156. Тюріна Ю. Є. Щодо поняття продажу майна боржника у процедурі банкрутства. *Правові горизонти*. 2021. Вип. 26. С. 52–58.
157. Тюріна Ю. Становлення й розвиток законодавства щодо продажу майна банкрута. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 281–288.

158. Українська загальна енциклопедія. Книга знання в 3-ох томах / під гол. ред. І. Раковського. Львів–Станіславів–Коломия : Рідна школа, 1930. Т. 1. 1311 с.
159. Ухвала Господарського суду Волинської області від 11.05.2022 р. у справі № 903/426/16. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104270575>
160. Ухвала Господарського суду Харківської області від 13.10.2021 р. у справі № 922/987/16. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/100305704>
161. Ухвала Господарського суду Житомирської області від 15.09.2022 р. у справі № 906/859/21. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/106352023>
162. Ухвала Господарського суду Чернігівської області від 15.02.2021 р. у справі № 5028/21/246/2012. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/94865146>
163. Ухвала Господарського суду Миколаївської області від 16.09.2022 р. у справі № 915/1277/13. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/106413711>
164. Ухвала Господарського суду Чернігівської області від 18.05.2021 р. у справі № 5028/21/396(16/1866/856). URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/97099214>
165. Ухвала Господарського суду Харківської області від 20.04.2021 р. у справі № 922/1023/21. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/96406167>
166. Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 20.07.2021 р. у справі № 904/2104/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/98452670>
167. Ухвала Господарського суду Волинської області від 21.12.2021 р. у справі № 903/1010/21. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/102102777>
168. Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 22.06.2021 р. у справі № 904/493/15. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/97851822>
169. Ухвала Господарського суду м. Києва від 22.06.2022 р. у справі № 910/4352/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104895311>
170. Ухвала Господарського суду Херсонської області від 23.12.2020 р. у справі № 923/701/16. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/93783235>
171. Ухвала Господарського суду Київської області від 25.08.2022 р. у справі № 5002-4/2483.2-2010. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/105981740>

172. Ухвала Господарського суду Черкаської області від 26.05.2022 р. у справі № 925/1702/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104516411>
173. Ухвала Господарського суду м. Києва від 26.03.2021 р. у справі № 910/4077/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95840622>
174. Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 26.07.2021 р. у справі № 904/160/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98700174>
175. Ухвала Господарського суду Кіровоградської області від 29.12.2021 р. у справі № 912/2185/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102340706>
176. Ухвала Північного апеляційного господарського суду від 06.09.2022 р. у справі № 910/4685/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106148872>
177. Ухвала Господарського суду Харківської області від 09.03.2021 р. у справі № 922/1656/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95566891>
178. Ухвала Господарського суду Черкаської області від 09.07.2020 р. у справі № 925/871/15. URL: https://ck.arbitr.gov.ua/sud5026/bankrut/uhv/14_925_871_15_09072020_2
179. Ухвала Господарського суду Київської області від 01.04.2020 р. у справі № 911/482/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/88780557>
180. Ухвала Господарського суду Львівської області від 06.12.2016 р. у справі № 33/29 про банкрутство Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговельно-виробниче підприємство «Львівський автотранспортувач». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63370612>
181. Ухвала Господарського суду Харківської області від 27.04.2020 р. у справі № 922/1213/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88954194#>
182. Ухвала Господарського суду Херсонської області від 27.08.2020 р. у справі № 923/1116/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91192427>
183. Ухвала Господарського суду Чернігівської області від 03.11.2020 р. у справі № 927/403/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92705164>; Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n2287>; Постанова Західного апеляційного господарського суду від 09.07.2020 р. у справі № 921/786/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90616276>

184. Федеральний кодекс про банкрутство США (US Bankruptcy Code) : Закон США від 2005 року. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/11>
185. Ханик-Посполітак Р. Ю., Посполітак В. В. Банкрутство фізичної особи-підприємця: право на ініціювання процедури банкрутства. *Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 жовт. 2019 р.). Київ : КМА, 2019. С. 112–115.
186. Хотенець П. Форми реалізації функції судового контролю в господарському судочинстві. *Право України*. 2013. № 7. С. 274–282.
187. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
188. Чорна Ю. В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. 19 с.
189. Чорна Ю. В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. 292 с.
190. Чубар Т. М. Правове регулювання заліку взаємних однорідних вимог у відносинах неспроможності (банкрутства) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. 241 с.
191. Щербанюк О. В. Роль органів правосуддя в забезпеченні балансу приватних та публічних інтересів. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Серія «Правознавство»*. 2013. Вип. 714. С. 66.
192. Юркевич Ю. М. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом : монографія. Хмельницький, 2010. 224 с.
193. Яковлев О. О. Становлення та історичні етапи розвитку інституту банкрутства в Україні. *Університетські наукові записки*. 2010. № 2 (34). С. 140–148.
194. Яновицька А. В. Місце Кодексу України з процедур банкрутства у системі законодавства. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні* : збір. тез доповідей учасників наук.-практ. семінару (м. Львів, 11 лист. 2021 р.) / за заг. ред. М. С. Долинської, І. В. Красницького, Ю. М. Юркевича. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4248/1/11_11_2021.pdf#page=144
195. Яновицька А. В. Принципи господарського судочинства у новій редакції Господарського процесуального кодексу України. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. С. 156–165.

196. Яновицька А. Проблемні питання транскордонного банкрутства у Кодексі України з процедур банкрутства. *Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 жовт. 2019р.). Київ : КМА, 2019. С. 116–119.
197. Яновицька Г. Б., Кучер В. О. Цивільне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 468 с.
198. Яринко Б. Адміністративна відповідальність арбітражного керуючого. *Підприємництво, господарство та право*. 2018. № 8. С. 128–132. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/8/25.pdf>
199. Administrative Office of the U.S. Courts. Bankruptcy Basics. URL: <https://www.uscourts.gov/services-forms/bankruptcy/bankruptcy-basics>
200. Insolvency Act. *The official home of UK legislation*. URL: <https://www.legislation.gov.uk>
201. Insolvenzordnung (zuletzt geändert durch Gesetz vom 07.05.2021). URL: <https://dejure.org/gesetze/InsO>
202. Justice Laws Website: consolidated Acts and regulations of Canada. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca>
203. Kossak V., Yanovytska H. Foreign investment in Ukraine: Types and forms. *International Journal of Criminology and Sociology*. 2020. № 9. P. 3057–3065.
204. Prawo upadłościowe z dnia 24 października 1934 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19340930834/U/D19340834Lj.pdf>
205. Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on insolvency proceedings. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32015R0848>
206. The official home of UK legislation. URL: <https://www.legislation.gov.uk>
207. The United States Code. URL: <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title11&edition=prelim>
208. UNCITRAL Model Law On Cross-Border Insolvency. United Nations, January 2014. URL: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/1997-model-law-insol-2013-guide-enactment-e.pdf>

Хомко Леся Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент (*теми 2, 3, 4, 8, 9*)
Яновицька Анна Віталіївна,
кандидат юридичних наук, доцент (*теми 1, 5, 6, 7, 10*)

Правове регулювання банкрутства

Навчальний посібник

Редагування *Оксана Шмиговська*
Макетування *Галина Шушняк*
Друк *Іван Хоминець*

Підписано до друку 28.12.2022 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 16,28.
Тираж 100 прим. Зам № 84-22.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.